

V

M. BUKŠS

**DĪZEIMES
PAR SENEJŪ LATGALI
DESP.
LATVIŠU VOLŪDU**

1

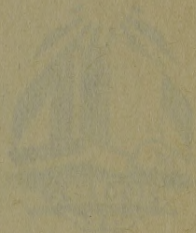
2

4

8

L
410

13

14750

R, B

96-3

~~L 754~~

L
410

the Latvian Language

Studies for History of High-Latvian Language
Period before Literature

Latvian National
BIBLIOTHEKA

96-11-780
0000000000

Publishing office VL. Lōcis

Bayern, Murnau

1918

43

M. Bukss^v

Remarks
on the Language of Ancient
Lettgalls
respective
the Latvian Language

Studies for History of High-Latvians' Language
Period before Literature

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~96-14.736~~

0303034431

Publishing office Vl. Lōcis
Bayern, Traunstein

1948

M. Bukšs

Pīzeimes
par senejū latgaļu

resp.

latvišu volūdu

VI. Lōča izdevnīceiba

Bayern, Traunstein

1948

M. Bukas

Piezīmes

par senieju latgaļu

1899.

latvisu volūdu

V. J. P. izdevniecība

Rīga, Trautšteina

1918

Solus

Short content: ...

1. Vaidotinis par ligonius ...

2. Vaidotinis par ligonius ...

3. Vaidotinis par ligonius ...

4. Vaidotinis par ligonius ...

5. Vaidotinis par ligonius ...

Tim,
kuris sirdis dzeivoj Latzola

6. Vaidotinis par ligonius ...

7. Vaidotinis par ligonius ...

8. Vaidotinis par ligonius ...

9. Vaidotinis par ligonius ...

10. Vaidotinis par ligonius ...

11. Vaidotinis par ligonius ...

12. Vaidotinis par ligonius ...

13. Vaidotinis par ligonius ...

14. Vaidotinis par ligonius ...

15. Vaidotinis par ligonius ...

16. Vaidotinis par ligonius ...

17. Vaidotinis par ligonius ...

18. Vaidotinis par ligonius ...

19. Vaidotinis par ligonius ...

20. Vaidotinis par ligonius ...

Tim,
know each other being together

Saturs

Short Content 13.—17. lp.

Inhaltsangabe 18.—22. lp.

I. Vaicējums par latgalim un šo vaicējuma ivērze vyspōrejā latvišu tautas dzeivē. 23.—43. lp.

1. §. Volūda — tautas kulturas nesēja. 2. §. Senejō latgaļu volūda — tagadejōs dzeives problema. 3. §. Nacionalō sevis atzeišona Latgolā. 4. §. Latgaļu un pōrejūs latvišu atteiceibas pagōjušō godu symta beigōs. 5. §. Šō godu symta sōkumā Latgolas latviši meklej kūpejūs ceļus ar pōrejīm latvišim. 6. §. Braucini uz R. L. B. Zineibu komisijas vosoras sapulcem. 7. §. Kai saukt jaunōkūs tautas brōļus? Latgaļu vōrda atdzeivynōšona. 8. §. Kulturalōs sadarbeibas meklējumi un pyrmōs naveiksmes. 9. §. Latgaļu literaturai nabyus byut. 10. §. Kūpā voi sevim? 11. §. Kaz. Skryndas deklarējums — kūpā un sevim. 12. §. 1917. goda Latgolas kongresa lāmumi volūdās vaicōjumā. 13. §. Vydzemes pagaidu zemes padūme pīsavinoj Latgolas kongresa lāmumim. 14. §. Latgaļu dialekta pīleidzynōšona vaļsts volūdai. 15. §. Starpeiba storp lykumu un tō realizēšonu dzeivē. 16. §. Negativō nūstōja pret latgaļu dial. resp. augšlatvišu vol. centra istōdēs un Universitatē. 17.—18. §. Muravjeva gors un tō ispaids kulturalajā dzeivē un myusu volūdas pētniceibā.

II. Senejōs latgaļu resp. augšlatvišu volūdas vaicōjums 20. godu symta zynōtniskajā literaturā. . . . 45.—75. lp.

19. §. Latgaļu dial. resp. augšlatvišu volūda pastōv, bet 20. §. kū par tū var atrast zynōtniskajā literaturā? 21. §. Kū mōca latvišu vol. propaideutiskais kurss? 22. §. Kōdēļ latgali nav rakstejuši par senejū latgaļu volūdū? 23. §. Uzskotu dažaideiba par senejim latgalim un tūs volūdū: 24. §. Fr. Kempa un O. Skryndas īskoti. 25.—27. §. P. Šmita roksti un tūs kritika. 28. §. J. Plāķa atziņas. 29. §. J. Endzelina dūmas. 30. §. R. Klaustiņa un L. Bērziņa pizeimes. 31.—37. §.

E. Bleses roksti un tūs vērtējums. 38. §. L. Latkovska un P. Stroda iskotī. 39. §. G. Geruļa un K. Būgas roksti. 40. §. Cytu ūrzemnīku zynōtniski roksti par latgalim. 41. §. Kōdēļ tik lela uzskotu dažaideiba?

III. Pōrskots par senejūs chronistu, rakstnīku un gramatīku liceibom, kurōs tī „expressis verbis“ daudzynoj Latgolu, latvīšus — latgaļus un tūs volūdu nu 12.—19. g. s.

77.—100. lp.

42. §. Līceibu dažaideiba un vacums. 43. §. Nestora chronika 44.—45. §. Henrika chronika. 46. §. Alnpekes Atskaņu chronika. 47. §. Dažaidi pōrvaļdes dokumenti. 48. §. Ceļōtōju aproksti: de Lannoy's, 49. §. Albert's Kranz's; 50. §. Sebastiana Mūnsterā Kosmografija un Abrahama Ortelija Pasauļa atlants. 51. §. Kaidas ir tōs volūdas, kū aproksta īpriķš mynātī olūti? 52. §. Tōjōkōs ziņas — pūļu olūti. 53.—54. §. Latvijas jēdziņš pasaplašynoj — volūdu daudzums mozynojās. Rennera Livlāndische Historien. 55. §. Rusova chronika. 56. §. Brandija Livlāndische Geschichte. 57. §. Kūrzemnīku volūda kai prestots latvīšu volūdai. 58. §. Bureja un Skota liceibas. 59.—60. §. Einhorna ziņas un tūs vērtējums. 61. §. Kū licynoj vaci gramatiki? 62. §. Mancelš par augšlatvīšu volūdu. 63. §. Rehehuzens. 64. §. Medema gramatikas dati. 65. §. Hardera senejōs Livonijas geografijas uzmatums un kaida Skandināvijas karte. 66. §. Kū krīvu olūti pādejūs godu symtūs sauc par latvīšim? 67. §. 19. godu symts latvīšus ivad zynōtniskajā literaturā. 68. §. Bilenšteina gramatika, 69.—70. §. Man-teifeļa roksti. 71. §. Secynōjumi par materialim.

IV. Senejō latgaļu volūda priķšliteraturas laikā (t. i., nu 13.—17. g. s.) vītu un personu vōrdu apgaismōjumā

101.—128. lp.

72. §. Kur jamami materiali par senejū latgaļu volūdu? 73. §. Dokumentu publikācijas. 74. §. Materiali — vītu un personu vōrdi, 75. § tūs raksteibas problemas. 76. §. Kaidi materiali ir dereigi dialektologijas vēstūres pēteišonai un 77. § tūs daudzums. 78. §. Materialu izmontōšona. 79. §. Vītu un

personu vārdu sakareiba; 80. § šī vārdi ir vacōki par tūs pīraksteišonas laiku. 81. §. Vārdu originalraksteiba un transkribējums. 82.—83. §. Par fonetiskajom parōdeibom, ar kurom tagadejō augšlatvišu volūda atsašķir nu lejas latvišu volūdās (ari terminologijas vaicōjums).

84. §. Patskaņu vēsture:

85. §. Senejais latgaļu a, 86.—87. § pīdēklis -āns.

88. §. „ „ o, 89. § pīd. -ōjs un

90. § pīd. -ova.

91. §. „ „ ie.

92. §. „ „ ei, 93. § pīd. -eits,

94. § pīd. -eiks.

95. §. „ „ ī, 96. § pīd. -ine,

97. § pīd. -īns, 98. § pīd. -niks,

99. § pīd. -īšs, 100. § pīd. -īša,

101. § golūtne -is.

102. §. „ „ ū, 103. § pīd. -ūns.

104.—106. §. Sen. latgaļu plotais y, 107. un 108. § tō pōrskanas lykumeiba, 109. § diftongs yu.

110. §. „ „ e, pīd. -ene, 111. § pīd. -ine.

112. §. Leidzskanņu vēstures vaicōjumi. 113. §. Dažas atsevišķas parōdeibas. 114. §. Malenīciskums. 115.—

116. §. Skaņu sašaurynōšonas un paplašynōšonas tendence dialektologijas pamats indoeiropišu volūdōs.

117. §. Apskateitōs gramatiskōs parōdeibas — senejōs latgaļu vol. skelets.

V. Senejōs latgaļu volūdās pādas vacōkajā lejas latvišu literatūrā. Pīzeimes par dialektologiju un tōs pētnīceibu.

129.—149. lp.

118. §. Leporicida „Tāvs myusu“ nu 1547. g. 119.—

121. §. Tolgsdorfa katechisms (1585); 122. §. Cyti 17. g. s. pōrstōvi: 123.—126. §. Senejōs latgaļu volūdās pādas

Manceļa rokstūs, 127. §. Elgera rokstūs. 128.—129. §. Latgaļu formas vālōkajūs godu symtūs. 130. §. Kū

rōda Plāķa pētejumi par kursenīku volūdu? 131. §. Par latvišu dialektu izplatejumu agrōkajūs godu symtūs. 132. §. Bilenšteina izoglosas latgaļu v. izplatejuma

ilustrēšonai. 133. §. Latgaļu formas pōrejūs apgobo-

lūs pamožam izzyud. 134. §. Rūbeža storp augšlatvišu un lejas latvišu volūdu. 135. §. Voi tagadejī latgali ir senejūs latgaļu pēcteči? 136.—137. §. Voi latgaļu volūda byutu izaveidōjuse slavu ispaidā? 138. §. Senejōs latgaļu volūdas kontinuitate leidz jaunajim laikim. 139. §. Senejō latgaļu volūda ir tagadejō augšlatvišu vol. (t. i., latgaļu dialekts) un ūtrō latvišu rokstu volūda.

VI. Augšlatvišu resp. latgaļu literaturas sōkumi.

151.—170. lp.

140.—141. §. Rūbeža storp prikslīteraturas un literaturas laikim. 142.—143. §. Vacōkī iroksti augšlatvišu vol. un ar tim saisteitōs problemas. 144.—146. §. Lobōkais leidz šam atrotais paraugs un tō volūda. 147.—149. §. Problemas, kas saitōs ap 1730. g. izdūtū katōliskūs dzišmu grōmotu. 150. §. Tagadejōs augšlatvišu literaturas styurakmiņs — 1753. g. izdūtāis Evangelijis. 151. §. Kas ir tei titullopā daudzynōtō „vairōk litōtō latvišu volūda“? 152. §. Evangelija tulcōtōjs. 153. §. Kaida volūda ir latgaļu literaturas sōkumā? 154.—155. §. Evangelija ortografija un volūda: 156. §. Kas svešs ir vōrdu krōjumā? 157. § vōrdu formōs? 158. § stilā un sintaksē? 159. §. Oplomeibas, kas ir bejušas izteiktas par šō Evangelija volūdu. 160.—161. §. Katōļu goreigō rakstnīceiba — augšlatvišu literaturas pamats. 162. §. Tōlōkōs volūdas un literaturas atteisteibas golvonōs linijas.

VII. Senejōs latgaļu volūdas materiali . . . 171.—216. lp.

1. Vitu vōrdi.
2. Senejōs Latgolas personu vōrdi.
3. Personu vōrdi nu Reigas un apkōrtnes.
4. Senejōs Kūrzesmes personu vōrdi.

Kūpsavylkums un slēdzini . . . 217.—221. lp.

Olūti un literatura . . . 222.—230. lp.

Tekstā mynātūs personu un autoru registers 231.—232. lp.

Short Content

Publisher's Note

This book, under the title *Remarks on the Language of ancient Lettgalls*, is result of long studies made by the author in his homeland and continued in Sweden. The author of this book M. Bukšs (Buksch), Mag. Phil. is Latvian scholar in the branch of Philology. In his country he was a pedagogue for many years and is known in Latvian publicity. In this book he solves the question connected with the history of the Baltic tribe, which is mentioned by Nestor in his chronicle and Henricus de Lettis says about it:

„Letti qui proprie Lettigalli dicuntur“ (X. 3.)
This tribe bears the name Lettigalli viz. Letti and their language was the origin and the basis for the language of High-Latvians nowadays in the country (province) named Latgola.

The history of Latvian language is not yet sufficiently explored and illustrated, particularly that of Baltic tribes in the prehistoric time. The very name of Latvians and Latvia is adopted from ancient Lettgalls (Lettigalli), but what was the language spoken by them and in which relationship it was to the High-Latvians and to Low-Latvians it is not explored by scientific methods, and this subject is not even discussed. Sure, there are some articles written and published on various themes touching the history of Latvian language, but because of some political reasons there was asserted that the ancient Lettgalls as early as in XII century used to speak the dialect of Low-Latvians and that the dialect of High-Latvians has developed in the last three centuries taking the origin from the Low-Latvian dialect under strong influence of the Slave languages. Such assertions were often made by E. Blese in the press without available arguments. The author of this book refutes the spread view in all this matter and on the basis of the collected evidences he shows his own point of view, and concerning the opinion of E. Blese he has that same to say what was once said by Kiparisky very distinctly, and this

is as follows: „The view of E. Blese is not enough clear defined and there are many contradictions in his opinion which he utters in different passages.“ *)

Such assertions that the High-Latvian language has newly developed from the Low-Latvian language and is a mixture of Slave elements was very welcomed by those who always have been eager to deny the rights of existence to the High-Latvian language and literature.

Thus the history of Latvian language is little treated field of the Baltic Philology. And something more. It is the fact that the history of ancient Lettgalls as well as the language and literature of High-Latvians nowadays has some peculiarities and makes a whole complex of different secondary and additional questions which are answered in different way and it is a pity to say — those questions are not impartial treated and illustrated. They are discussed in favour of Low-Latvian language. Respecting to all these questions the author explains his conviction which is result of long studies and investigation, and gives new lines through all this matter.

In the first chapter the author discusses the question on Lettgalls (the Latvian nation) in XX century in reference to other Latvians. The province Latgola (Lettgallen) was by name for long time separated from other Baltic provinces being a part of the Witebsk government. Only in the beginning of XX century, when the prohibition of printing was withdrawn could be developed the cultural life, began the Lettgalls (viz. the Latvians of province Latgola) to take the initiative in their hands in reference to their future, national community and selfconsciousness. There arose idea to establish one independent state Latvia in which should be allowed two literature languages (the High-Latvian and Low-Latvian) parallel and province Latgola should have some rights of selfgoverning. (Conf. the decisions of the Congress at Rēzekne 1917).

When the Latvian republic was established (18. XI. 1918) there was given more opportunity to use the High-Latvian language in the public life, it means at school, office, to print the newspapers and to publish the books. But the

*) Kiparsky page 23.

Latvians of other provinces did not tolerate this. Under the pretext to strengthen the national unity they tried to subdue the High-Latvian language and to eliminate it from the public life. Some of them were morbidly afraid of developing High-Latvian literature. Therefore they began to combat everything that came from High-Latvians by all means and systematically. The writings and publications which were the result of this campaign the author of this book reviews in the second chapter which has the headline „The problem of Lettgalls in the scientific literature of XX century“.

Here are given opinions of many foreign scholars which of course were not interested in our matter, therefore have more impartialty in discussing of our problem. Two first chapters of this book make a sketch of the whole problem which is connected with the main subject.

In the third chapter the author examines all Polish, Russian, French and German sources from XII to XIX century which give evidence upon the Baltic nations and tribes, and he finds out that the terms Lettigalli and Letti are synonyms! At first the language of Lettigalli only was considered as the Latvian language. The historical sources show something more and this is as follows: those Baltic tribes which represent the Low-Latvian language are very often, of course wrong, considered and mentioned as the Finnish tribes (of Finnish origin were only the Livones). The mentioned sources of history show and tell in very incontestable way that the language of ancient Lettgalls is closely connected with the language used by High-Latvians nowadays, this means that the language of High-Latvians is an immediate development from the ancient Lettgalls in the light of search of proper names. (The names of places and persons as the linguistic material is the topic of seventh chapter). There is stated according to the scheme of dialectology that the essential sounds which characterise the language of High-Latvians are to be found as early as in the documents of XII century.

In the fifth chapter is discussed the spreading of ancient Lettgalls' language. Thus investigates the author the old documents of the Low-Latvian literature and finds out that the forms of High-Latvians, respectively the forms of old

Lettgalls, appeared there in great number, however those forms later vanish from the language of Low-Latvians.

The author proves that the modern High-Latvian language is an immediate continuation without remarkable changes direct from the language of ancient Lettgalls and that many centuries ago the language of High-Latvians had larger spreading than it is to-day.

The Language of Low-Latvians has developed from High-Latvian language (viz. Lettgalls) in the period of incorporation of Livones, Curones and Semigalli into the Latvian body. In the sixth chapter is doubtlessly stated the beginning of High-Latvian literature.

Both the High-Latvian and the Low-Latvian literature takes its origin in the period of Catholic spiritual (ecclesiastic) literature: the Low-Latvian literature since the year 1585 and the High-Latvian literature since 1730. The methods of preaching then demanded to use the language of the people (*Lingua vernacula*), and the Patres of the Society of Jesus who were the leading priests in the fight against the protestantism have this of course successfully done. In course of time it has so developeled that the protestant priests took care of the Low-Latvian literature, and the Catholic Clergy held in its hands the High-Latvian literature. Just this fact is sometimes misunderstood and this led to unfounded complains and statements as if the Latvian nation was split by the Catholic clergy and thus two literary traditions have developeled. Such a reproach is wrong because both literary traditions- the High-Latvian and the Low-Latvian are clear Latvian treasure, they both serve the Latvian culture and the common fatherland.

At the end the author gives the summary and issues of his studies and adds an appendix which contains the list of the sources and bibliography.

With this book is pulled away a curtain which wrapped up for many centuries the history of the Latvian language and literature.

The perception of the Latvian tribes' history which used to dominate in the sphere of Latvian scholars is here revised by rigorous scientific methods and precision. It is not possible to enumerate and to refute here those all unfounded assertions and contradictions which are spread on the problem

of High-Latvia history in this special branch of philology in writings composed by E. Blese and his colleagues. The tendency to subdue the High-Latvian language and to eliminate it is the dark case in the Latvian history, which bears within itself the seeds of mutual misunderstanding and distrust. The author pays attention to the miserable fact that the Latvian history, particularly the history of Latvian literature, was made in the school manuals without province Latgola.

The way and the methods of argumentation used by the author of this book gives the spread assertion that the High-Latvian language was new development from the Low-Latvian under Slave influence, annihilating criticism.

The Publisher.

INHALTSANGABE

Der Verfasser des vorliegenden Buches Mag. Phil. M. Bukšs (Buksch) ist ein lettischer Philologe und in seinem Heimatlande als Pädagoge, wissenschaftlicher Forscher und Publicist bekannt war.

In diesem Buche unternimmt er den Versuch die Frage über die Sprache des alten baltischen Stammes zu lösen, jenes Stammes, der schon in Nestorchronik und bei Henricus de Lettis als „Letti qui proprie Letigalli dicuntur“ (X, 3) erwähnt wird, der den Namen der Lettgallen bzw. Letten trug und dessen Sprache Ursprung und Grund für die gegenwärtige hochlettische Sprache in der Provinz Latgola bildete. Die geschichtliche Entwicklung der lettischen Sprache ist noch nicht zur Genüge erforscht und besonders, was die Sprache der alten baltischen Völker und Stämme auf dem Boden des prähistorischen Lettlands betrifft, herrscht noch immer undurchsichtiges Dunkel. Der Name der jetzigen Letten wie auch des Lettlands stammt also von den alten Lettgallen, bzw. Letten, aber welche Sprache die alten Letten bzw. Lettgallen gesprochen haben und in welchem Zusammenhang die altlettgallische Sprache mit dem jetzigen Hochlettischen und Niederlettischen stand, ist noch nicht wissenschaftlich erforscht und behandelt worden.

Gewiss, manche Artikel gibt es auch darüber, aber aus gewissen politischen und ideologischen Gründen ist stets behauptet worden, dass die alten Lettgallen schon im XII Jahrhundert niederlettisch gesprochen hätten und dass sich die jetzige hochlettische Sprache erst in den letzten drei Jahrhunderten unter starken slavischen Einflüssen entwickelt habe. Mit solchen Behauptungen war besonders oft E. Blesse, ohne das dazu notwendige Beweismaterial zu besitzen, in der Tagespresse hervorgetreten. Der Verfasser des vorliegenden Buches widerlegt auf Grund des gesam-

melten Materials vollständig dessen Ansichten (die hauptsächlich blossе Behauptungen sind) und kommt zu demselben Urteil, welches Kiparsky einmal über ihn so deutlich abgegeben hat, nämlich: „Die von E. Blesse an verschiedenen Stellen geäusserten Ansichten sind etwas unklar formuliert und in sich widerspruchsvoll.“ *)

Solche Behauptungen, dass die hochlettische Sprache eine neue Entwicklung aus dem Niederlettischen und eine Mischung von slavischen Elementen sei, schienen denjenigen sehr willkommen zu sein, die schon immer bemüht haben dem hochlettischen Schrifttum die Daseinsberechtigung abzusprechen.

Wie gesagt, die Geschichte der lettischen Sprache ist ein unklares und unbearbeitetes Feld in der baltischen Philologie. Und noch mehr, es ist Tatsache, dass die altlettgallische, wie auch die jetzige hochlettische Sprache und Literatur eine besondere und eigentümliche Geschichte hat und einen ganzen Komplex von verschiedenen Nebenfragen aufreißt, die bisher verschiedenartige und leider auch nicht unparteiische Beleuchtung und Erörterung gefunden haben. Bezüglich all dieser Fragen hat der Verfasser in seinen Studien zur GESCHICHTE der hochlettischen Sprache seine eigenen Anschauungen gewonnen und schlägt auf Grund der Beweise — eine Sammlung von längeren Forschungen — einen neuen Weg durch den ganzen Fragenkomplex vor.

Im ersten Kapitel behandelt er die Frage über die Lettgallen (das Lettgalische Volk) im XX Jahrhundert und deren Beziehungen zu den anderen Letten.

Die Provinz Lettgallen war namentlich eine lange Zeit von anderen baltischen Provinzen getrennt gewesen als ein Bestandteil des Witebskischen Gouvernements. Nur am Anfang des XX Jahrhunderts, da das Druckverbot aufgehoben wurde und das allgemeine Kulturleben sich entwickeln begann, haben die Lettgallen (bzw. die Letten der Provinz Lettgallen) die Frage über nationale Gemeinschaft und eigene Zukunft in seine Initiative übernommen. Es entstand dann eine Idee von einem lettischen Volk und einem Staate Lettland, in dem zwei Literatursprachen (hochletti-

*) Kiparsky Seite 23.

sche und niederlettische) nebeneinander bestehen sollten und die Provinz Lettgallen manche Selbstverwaltungsrechte hätte (vergl. die Beschlüsse der Tagung zu Rossiten im Jahre 1917).

Als die Republik Lettlands im Jahre 1918 (18. XI) gegründet war, gab es die Möglichkeit vieles durchzuführen, was den Gebrauch der hochlettischen Sprache in den Schulen, Behörden und in der Literatur (Bücher, Zeitungen und so w.) betraf. Aber die Letten von anderen Provinzen wollten das nicht gerne dulden und fangen an alles Hochlettische systematisch und mit allen Mitteln zu bekämpfen. Die Schriften, die als Resultat der Kampagne entstanden sind, behandelt der Verfasser im zweiten Kapitel, welches „die Lettgallenfrage in der wissenschaftlichen Literatur des XX Jahrhunderts“ heisst. Es werden hier auch viele Urteile der ausländischen Forscher, die natürlich an unsere lettische Angelegenheiten kein Interesse hatten und deshalb mehr Objektivität haben, gezeigt.

Beide ersten Kapitel gelten als ein Abriss von dem grossen Fragenkomplex, das mit der Forschung des Hauptthema so eng verbunden ist.

Im dem dritten Kapitel untersucht der Verfasser alle möglichen russischen, deutschen, polnischen, französischen und andere Quellen vom XII bis XIX Jahrhundert, die manche Zeugnisse über die baltischen Völker und Stämme geben, und findet, dass die Namen Lettgallen und Letten Synonyme sind und dass früher nur die altlettgallische Sprache als Lettische genannt worden ist. Und noch mehr zeigen die Quellen — die baltischen Stämme, die das Niederlettische vertreten, sind sehr oft, obwohl mit unrecht für finnische gehalten worden (Finnischer Herkunft waren nur die Livones, bzw. die Liven). Und weiter zeigen historischen und linguistischen Quellen, dass das Altlettgallische mit dem jetzigen Hochlettischen untrennbar verbunden ist, nämlich das gegenwärtige Hochlettische stammt unmittelbar aus dem Altlettgallischen.

Das vierte Kapitel heisst — die Altlettgallische Sprache im Lichte der Forschungen der Orts- und der Personennamen. (Die Orts- und Personennamen als linguistisches Material sind der Gegenstand des siebenten Kapitels.)

Hier wird es nach einem dialektologischen Schema gezeigt, dass die dem Hochlettischen charakteristische Laute schon seit XII Jahrhundert vorkommen.

Im fünften Kapitel wird die Frage über die Verbreitung der Altlettgallischen Sprache behandelt. Und zwar untersucht der Verfasser die älteren Schriftdenkmäler der niederlettischen Literatur und findet dort in grosser Anzahl die hochlettische bzw. altlettgallische Formen, die doch später allmählich aus dem Niederlettischen verschwinden.

Der Verfasser beweist, dass die jetzige hochlettische Sprache eine kontinuierliche Fortsetzung ohne bedeutende Veränderungen der altlettgallischen Sprache ist, und dass die altlettgallische Sprache vor vielen Jahrhunderten eine grössere territoriale Verbreitung hatte, als es jetzt der Fall bei der hochlettischen Sprache ist.

Das jetzige Niederlettische ist von dem Altlettgallischen entstanden bei Lettifizierung der Semgallen, Kuren und Liven.

Im sechsten Kapitel zeigt der Verfasser überzeugend die Entstehung der hochlettischen Literatur.

Wie die niederlettische, so auch die hochlettische Literatur ist in der Zeit des katholischen geistlichen Schrifttums entstanden: Niederlettische seit 1585 und Hochlettische seit 1730. Die damaligen Methoden der Pastorisation haben es gefordert die „Lingua vernacula“ anzuwenden, und die Jesuiten Patres, die sich damals im Kampfe gegen den Protestantismus, mit der lettischen Literatur befassten, haben es auch erfolgreich getan. In späterer Zeit hat es weiter sich so entwickelt, dass die niederlettische Literatur hauptsächlich in der Pflege der protestantischen Pastoren und die hochlettische in Händen der katholischen Geistlichkeit verblieb.

Gerade das hat auch zu manchen unbegründeten Vorwürfen und Ausführungen geleitet, als ob die Katholiken das lettische Volk zersplittert hätten und auf solcher Weise zwei literarische Traditionen entstanden seien. Aber diese Vorwürfe haben keine Gründe, weil die beiden literarischen Traditionen ebenfalls wie das Hochlettische und das Niederlettische rein lettisch sind und beide der lettischen Kultur und dem gemeinsamen Vaterlande dienen. Schliesslich gibt

der Verfasser eine Zusammenfassung der Ergebnisse seiner Forschung und fügt ein Verzeichnis über Quellen und Literatur bei.

Mit diesem Buche wird ein Jahrhunderte alter Schleier fortgerissen und die Geschichtsauffassung der lettischen Sprache und Literatur wird unerbittlich mit streng wissenschaftlicher Präzision revidiert. Es kann sich hier nicht darum handeln, die zahlreichen unbewiesenen Behauptungen und Widersprüche, die über das Hochlettische fast in den Fachblättern und Fachschriften, die von Herrn E. Blesse und seinen Kollegen verfasst worden sind, zu widerlegen. Die Art und Beweisführung des Verfassers in diesem Buche hat der verbreiteten Anschauung, dass das Hochlettische ein neues Ergebnis aus dem Niederlettischen unter Slavischen Einflüsse wäre, eine vernichtende Kritik gegeben.

Der Verleger.

I

VAICĒJUMS PAR LATGALIM UN ŠŌ VAICĒJUMA ĪVĒRZE VYSPĒREJĀ LATVIŠU TAUTAS DZEIVĒ

Latvian text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Latvian text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

VAICOLUMS PAR LATVĀLIEM UN SŌ

VAICOLUMA IVERZE VISPŌRĒLA

LATVĪSU TĀUTAS DZĪVE

1. Volūda ir tautas gora dzeives svoreigōkō daļa un tautas dvēseles atspūgūlētāja. Tautas tradīcijas, uzskoti atziņas, dūmōšonas veids, dzeives gudreiba, mōksla u. t. t. — vyss tys pa godu symtim našķirami saaug ar volūdu kai golvonū gora dzeives kompleksu nesēju, apvinōtāju un uzturātāju.

Zyud kaidas tautas volūda, zyud ari šōs tautas seja un vysa kultura, kū atteiceigō volūda pōrstōv. Jō šaidas zudušōs tautas kultura ir bejuse sevišķi augsta, kai tū mes, pīm., redzim senejā Greķijā vai Romā, tei vēl dzeivoj sovā myrušajā volūdā voi ari svešōs volūdōs caur atsevišķu dorbu tulkōjumim, bet jo šei kultura, relatiivi jamūt, nav stōvējuse sevišķi augstu un cyti par tū napasaryupej, tei pazyud leidz ar izzyudūšū tautas volūdu.

Bet na šys vīn apstōklis ir svoreigs volūdas vērtēibas izprasšonai. Vēl svoreigōka ir kotra atsevišķō tautas lūcekļa realō un vīnreizejō dzeive, kuru volūda pavoda nu jō šyupuļa leidz kopam, kolpōdama vysu jō dziļōkūs pōrdzeivōjumu apzeimōšonai, skaistōkūs jyutu atklōšonai, cālūs jaunōtnes ideālu apbreinōšonai, varūneigūs tautas dālu nūpalnu cyldynōšonai, augstōkūs dūmu izpauššonai un bezgola daudzūs ikdīnas seikumu pasaceišonai. Cylvāka dzeive vysā sovā plašumā, daudzpuseibā un dažaideibā nūsarysnyoj vīnā napōrtrauktā volūdas pavadeibā, pi kam volūda poša kļyust par cylvāka dzeives naatjamamū daļu. Tikai tai ir izprūtams, kōdēļ ikvīnam apzineigam cylvākam jō dzymtō volūda ir tik bezgola dōrga, napīcišama un naaizvītojama.

Nasaverūt uz tū, ka volūdu cylvāki litoj kai kaut kū sovu personeigu, tei tūmār nav atsevišķa cylvāka īpašums. Tei ir kūpmonts vysai tai cylvāku kūpeibai, kas atteiceigu volūdu runoj, vīnaidi dōrga vysai tautai, un tautas dzeivē tai palaikam pikreit lela, liktineiga lūma. Cik ilgi dzeivoj tautas voi tūs daļas, tik ilgi tom ir aktuals sovas volūdas vaicōjums, un cik ilgi pastōv volūda, tik ilgi ari tautai ir aktuals sovas kulturas vaicōjums, lai ari vōrds „tauta“ un „volūda“ te byutu jōsaprūt vysšaurōkā nūzeimē, atteicynōjūt tū tikai uz kaidu vēsturisku, tradīcijom bogōtu cilti.

2. Izejūt nu augšmynātūs atziņu redzes punkta, vaicōjumam par senejūs latgaļu resp. latvišu volūdu jūprūjom ir sova vitala un aktuala nūzeime, jo šei senejō baltu tautas volūda vēļ arvin dzeivoj tōļōk, un tai ir saskare ar tagadejū dzeivi, kura tai ir uzstōdejuse sovas praseibas un kurai tei sovukōrt ir uzstōdejuse sovas prepraseibas. Tai šys vaicōjums ir režgejis cauri godu desmitem gon pagōjušō godu symta ūtrajā pusē, kod tai tyka, pīm., uzspīsts drukas aizlīgums (1865—1904), gon šō godu symta ikkotrā godā, pōrcylojūt taidu vai cytaidu aktualitati. Drukas aizlīgums beja moz atkareigs nu latvišim, šam vaicōjumam var paīt garum, napasakavejūt pi tō, jo tys beja taidš ōrejūs apstōkļu rezultats, kas jau seņ ar vysu sovu vēsturiskū nūzeimi ir īgrimis tautas pagōtnē, bet tūtīs augšlatvišu volūdas vaicōjuma rysynōjums 20. godu symtā jau ir tikai latvišu pošu līta, kurai temats vairs naļau kluseibā paīt garum, nasasaskarūt ari ar laikmeteigajom problemom. Na tōdēļ vīn te navar klusi paīt garum, ka tei ir tikai pošu latvišu ikšejō līta, bet vēļ vairōk tōdēļ, ka pusgodusymta laikā vysas latvišu tautas dzeivē tam ir dūta svu vēsturiskū nūzeimi ir īgrimis tautas pagōtnē, bet tūtīs dicijom. Tōdēļ bez vyspōreja pōrskota par šō vaicōjuma īvērzi un nūzeimi tautas dzeivē ir naizprūtami vysi tī atsevišķi roksti, kas par tū ir raksteiti un ar kurim ir jōsasateik, snādzūt vyspōreju pōrskotu par senejū latgaļu resp. latvišu volūdu, tōs atteiceibom pret tagadni un atskaņom vodūšajā presē un zynōtnē.

3. Vaicōjums par Latgolas latvišim, jūs volūdu un nōkūtni kai pōrrunu objekts vyspōrejā latvišu dzeivē izavērēja ar pastyprynōtim nacionalōs patstōveibas centīnim Latgolā šō godu symta sōkumā. Vaicōjuma ikustynōtōji beja Latgolas pyrmī sabīdriski darbiniki, pyrmī kulturas calmlauži un tautas sabīdriski politiskōs dzeives vadeitōji un vērzeitōji: Fr. Trasuns, Fr. Kempss, brōli Skryndas, N. Rancāns un c.

Šī izgleitōti Latgolas dāli kūpā ar cytim sova laika darbinikim beja tī pyrmī, kas apsazynōja sovu nacionalū pīdareibu, korsti mīļōja sovu tautu, dūmōja par tautas nōkūtni un par sovas tautas dzeives apzīneigu vadeišonu. Dziļš patriotisms, entuziasms, idealisms un aizrauteiba raksturoj

šō laika darbinīku centīņus, kaut arī jūs darbeiba na vīnmār ir bejuse pīteikūši saskaņōta un sovstarpeji atteiceigi izprosta, bet vysus jūs tūmār ir vadejis vīns vīneigs mērķis — sovas tautas labklōjeiba, izgleiteiba un patstōveiba. Lai celi ir bejuši dažaidi, tī tūmār vysi ir gōjuši uz sevis atzeišonu un sevis leidzvērteigu nūstōdeišonu storp tautas brōlim un cytom tautom. Šō laika darbinīkim nāpīmit sulaiņa un kolpa vītas meklēšona, bet gon tī it pācaltu golvu kai personeibas, kas sevi, sovu sātu un sovu volūdu jyut leidzvērteigu pōrejim tautišim un cytom tautom. Navys meklēt izdeveigu kolpa vītu, bet gon it kaut arī nāizdeveigū sevis atzeišonas ceļu — tys ir rakstureigs vysim šō laikmata darbinīkim.

4. Latgola tūreiz vēl beja atšķērtā nu pōrejōs Latvijas un skaitejōs kai Vitebskas guberņas sastōvdaļa. Ar pōrejim Latvijas apgobolim Latgolai beja moz sakaru. Nabeja kūpejūs interešu un, kai soka, — kūpejōs volūdas. Kai ar ticeibas karim 16. g. symtā latviši (voi, pareizōk sokūt, baltu ciļtis) tyka saškalti,*) tai jī kūpejū volūdu vairs nabeja atroduši, patīseibā nabeja arī meklējuši.

Ka tys tai ir bejis, tū vīgli redzēsīm, jo pasavērsīm kaut uz vīnu spyļgtōkū lejas latvišu nacionalōs dzeives pūsmu—tautiskū atmūdas laikmatu tautas brōļu dzeivē. 19. g. symta ūtrajā pusē, taišni tod, kod Latgolā valdeja drukas aizli-gums, pōrejā Latvijā nūritēja straujs kulturas uzplaukums, jo tam beja labvēleigi priekšnūteikumi. Bet voi vysā šymā bogōtajā tautiskōs kusteibas laikā atrassīm tur kaut vysmōzōkōs ziņas par tū, ka tō laika tauteibnīki byutu pasaintere-sējuši par vīnu sovas tautas trešdaļu, kas pōri Aivīkstei dzeivōja Vitebskas guberņā un smoka apspīsteibā un gora bodā? Kas nūtyka aiz Aivīkstes, kai tur dzeivōja tautiši, par tū mes naredzim nī mozōkōs intereses.

Gon par mums šū tū zynōja lītoviši. Lītovišu zynōt-nīks Volters vōce Latgolas folkloru, bet latvišu tautas darbinīki, kam arī beja leidzeigas īspējas, par šū sovas zemes provinci nasalyka pat tikdaudz zynōt. Vysā lejas latvišu

*) Sal.: Dr. A. Bīlmanis, Mans ceļš uz Romas Baz-nīcu, „Dzimtenes Balss“ 1947. g. 8., 9. un 10. nr.

atmūdas laikmata literatūrā tikai pōris reizes atrūnam pīmynātus Latgolas latvīšus, bet arī — tikai lai paleidzātu uzspīst tīm krīvu burtus, lai veicinātu drukas aizlīgumu un pōrkrīvōšonu. Šys gūds pīkreit Viļņas archivaram Jānim Sproģim un Krišjānim Voldemāram*).

Tik slyktas atteiceibas storp tautas daļom laikam gon reti kurai tautai ir bejušas pasaulī.

5. Šaids stōvūklis beja ap godu symtu maiņu, kod pyrmī izgleitōti Latgolas darbiniki stōjōs pi sovas tautas dzeibas vadeibas. Kaidai byut tautas nōkūtnei? Kaidā vērzīnī lai īt nacionalōs un valstiskōs atteisteibas ceļš? Dūmas ir bejušas dažaidas, byutiski jamūt, tikai dažaidi formulātas, bet latvyškuma dūma vysim ir bejuse kūpeja: Latgola un Latvija. Latgolai jōit kūpā ar pōrejū Latviju, lai arī tur ir tryucis intereses par Latgolu. Kai soka, lelōkais brōļs beja aizmērsis par mozōkū; bet jo lelōkais nait pi mozōkō, nasnādz pyrmais tam rūkas, īt mozōkais pi tō. Ari pōsokōs jaunōkajam brōļam pīmit vairōk idealisma kai vacōkajim, un tautas pōsokom un tautas dzeivei reizem ir sovas byutiskas paraleles.

Latgolas darbiniki izpīldeja jaunōkō brōļa lūmu un gōja pi vacōkajim. Jī sōka runōt un raksteit par sevi un saukt uz sasaprasōnu un sadarbeibu, uz kūpejū dorbu nōkūtnei. Jī brauce uz Reigu, lai tur pōrejūs latvīšus īpa-zeistynōtu ar sevi, ar latvīšim, kas dzeivoj vīppus Aivīkstei.

6. Latgolas darbiniku braucīni uz Reigas Latvīšu bīdreibas zineibu komisijas reikōtajom vosoras sapulcem ir kli-vuši par lelu vēsturisku nūtykumu latvīšu tautas dzeivē.

Par šō laika un pasōkuma centīnim, izteiktajom dūmom un apsprīstajim vaicōjumim ir daudz atskaņu un dokumen-tarisku liceibu, kurom myusu kulturas vēsturē jau seņ vajadzēja byut pīteikūši izcaltom un apgaismōtom, bet, kai radzams, leidz šam tei nivīnam eista sirds līta nav bejuse, un šys vaicōjums īt klusā aizmērsteibā leidz ar lelajim Latgolas darbinīkim, kas arvīn vēl nav uzjemti kūpejā lat-vīšu kulturas darbiniku pulkā.

*) „Muravjevs, Kaufmans, Sproģis“, Latgolas Bolss, 1944. g. aprīlī.

Sōcūt ar 20. g. symta pyrmajim godim, kotru vosoru Latgolas sabidriskī darbiniki brauc uz Reigu, lai tur pīsa-daleitu zīneibu komisijas vosoras sapuļcēs. Ar referatim katedrā kōp Francis Trasuns, mons. N. Rancāns, Ontōns Skrynda, Fr. Kemps un cyti. Jī dedzeigī runoj par latvīteibu un latvīšim, runoj par tū latvīšu tautas daļu, kas dzeivoj aiz Aivīkstes, runoj par jūs volūdu, inte-resem un vajadzeibom. Jī ceņšās pīrōdeit, ka Vitebskas latvīšu volūda ir tei poša latvīšu volūda, kaut ari skaņ cytaidōk un reidzinīkim naparostōk.

Pi pyrmajim referatim vairōk vai mozōk saļyusma volda obejōs pusēs. Reigas latvīši dzērd, ka Latgolā voi, kai tūreiz sauce, Inflantiā ari ir latvīši, bet navys pūli. dzērd par jūs dzeivī, par jūs patriotismu un vēlēšonūs it kūpejū nōkūtnes ceļu, un jī sūla sadarbeibu un atbolstu. Līta sōcās ar pacylōteibu, ar vajadzeigū saļyusmu, vysmoz nu latgaļu puses, bet skorbō ikdīna dreiz uzpyuš sovu soltū, styndzynūšu vēju, kas optimistīm atjam sovu tīsu energijas, bet pesimistus vad garōs pōrdūmōs. Tys vyss nūteik aiz jaukajim vōrdim, kod sōcās dažu praktīsku vaicōjumu rysy-nōšona.

7. Pyrmī vaicōjumi beja ļūti vīnkōrši. Kod nu, lyuk, ir atsaradis mozōkais brōļs, kai tod jū byus saukt? Lat-golas latvīši poši sevi sauce ar tū pošu vōrdu latvīši, kū vacōkais brōļs jau beja pajēmis sev. Tai Latgolas lat-vīšus, lai tūs apzeimātu seikōk, palaikam sauce par Viteb-skas guberņas latvīšim voi otkon par „inflantišim“. Pi kaida vōrda palikt turpmōk?

Latgolas vōrda tūreiz vēļ naliťoja. Reigā šū provinci beja pījemts apzeimēt par Inflantiju, un tai tys, pīm., ari stōv pyrmajā latvīšu konversacijas vōrdneicā, kas tyka izdūta pēc 1907. goda. Kai tod nu „vitebskiši“ poši grybātu sauktīs un kai tys byutu pījamams pōrejim latvīšim?

Tai dybynōti voi nadybynōti rodōs vajadzeiba meklēt vōrdu, ar kuru apzeimēt latvīšus, kas dzeivoj Vitebskas guberņā, „Inflantijas“ provincē. Saprūtams, ka ni „viteb-skiši“, ni ari „inflantiši“ nikaidi pateikami apzeimējumi nabeja. Vajadzēja kaut kū, kas atbylstu vairōk sovam uzdavumam un byutu latvyskōks. Latgolas darbiniki tod sōka meklēt pa chronikom un atroda, ka senejōs Latgolas

un Vydzemes idzeivotōji saukti gon par latvišim, gon par latgalim. Voi tod navarātu atjaunot vacū un skaistū vōrdu „latgali“?

Ar tū vaicōjums tyka liktineigī atrysynōts. Latgolas latviši varēja atsabreivōt nu nasenejim nabreiveibas un apspisteibas simbolim — „vitebskišim“ un „inflantišim“ un īgyut atbylstūšū sovas tautas senejū apzeimējumu. Ka ari tys dinōs kļyus par pīdauzeibas un pazamynōjuma vōrdu, tō tūreiz ļaudis lobā ticeibā vēl naapjaute, un tai daži Latgolas darbinīki, seviški Fr. Trasuns un Fr. Kemps, dedzeigi nūsastōja par vōrdim „Latgola“ un „latgali“. Tys ir labi paticis ari pōrnūvodnikim, jo nabeja jōsadola ar vōrdu „latvišs“. „Dryva“ šamā sakareibā atzeimēja: „Agrōk mes saucemēs par latvišim, vitebskišim voi inflantišim, tagad asam nūkristeiti par latgalim. Nu tod sauksimēs ari tai“.

Lai gon pōrnūvodnikim šys vōrds beja pijamams, tūmār referati RLB zineibu kom. vosoras sapuļcēs licynoj, ka ti vēl ilgi nava varējuši, voi dreizōk nava gribējuši saprast „kas ti taidi latgoliši ir“, bet par tū vālōk. Te vēl tikai jōpīzeimej, ka Latgolas latvišu pōrsaukšona par latgalim nanūtyka strauji, bet gon vairōku godu seceibā.

8. Nōkūšais vaicōjums voi, precizōk sokūt, vaicōjumu kompleks, kas Latgolas latvišūs radeja zynomu vilšonūs, beja kulturalō sadarbeiba un kulturalō paleidzeiba.

Latgolai tūreiz sovu laikrokstu vēl nabeja, tauta vēl nabeja pīroduse laseit, un pi moza laseitōju skaita beja gryuši izdūt laikrokstus. Tū licynoj vysu treju pyrmūs latgaļu avižu liktiņš. Pōrnūvodūs turpretim jau beja daudz plašu laikrokstu, un ti varātu rast zynomu laseitōju daudzumu ari Latgolā, bet — Latgolā pazeist tikai latiņu burtus, un Baltijas guberņas laikroksti beja otkon tikai gotu burtim, kurus Latgolā navarēja laseit. Kai te varātu paleidzēt?

Vīneigais ceļš byutu pōrīt uz latiņu šriftu, un Trasuns sovūs rokstūs sauce: „Jaukt nūst gotu myuru! Naslēpit gaismas aiz gotu burtim!“ un tamleidzeigi, bet šys sauciņš palyka bez atbaļša. Nivīns laikroksts, nivīna grōmota, nivīna brošura natyka izdūta latiņu burtim, jo, lyuk, kotrs pōrkōrtōjums nēsšūt zaudējumus. Tod Kemps sova žurnala (Austra) vīneigajā numerī klīdze: „Kaut grasi dēļ idejas!“

Vysā šymā pasōkumā Tr a s u n a m tūmār rodōs sovi mozi panōkumi, un prūti: jys panōce, ka žurnals „Zemkopis“ uza-jēme dūt zynomu pilykumu latiņu burtim augšlatvišu volūdā dēļ Latgolas. Tū praktiski aizpilēja gondreiz Tra-s u n s vīns pats.

Jōpīzeimej, ka Tr a s u n s beja lels optimists un tautisks romantikis. Sovas darbeibas pyrmajā pūsmā jys nimož na-dūmōja kultivēt augšlatvišu volūdu un literaturu. Jys taišni ceņtēs pēc otrōkas augšlatvišu un lejas latvišu volūdas saplyusšonas un ticēja tam vairōk nakai vīns objektivs volūdņiks varātu atzeit par reali ispējamu. Taitod Tra-s u n a m, strōdojūt pi Zemkopja pilykumim, nabeja nikaidu sevišku nūlyuku stōvēt par Latgolas vaicōjumim tai, kai jys par tim stōvēja myuža beigōs, kod pats tvērēs pi spolvas, lai pakolpōtu latgaļu literaturai. Tūreiz jys ar sirdi un dvēseli veicynōja kotru tyvynōšonūs un sovstarpejū pīsaleidzynōšonu, (bet na pasakļaušonu, kai vālōk tyka tulkōts!) lai tikai veicynōtu kūpejū litu.

Šymā nūlyukā Zemkopja pilykumūs jys apgaismōja gon aktualus Latgolas vaicōjumus, gon cylōja vyspōrejus lat-višu vaicōjumus. Pasōkumam beja lela pozitiva nūzeime, bet tam nōce nacarātas beigas. Kaidā jaukā dīnā, kod Tr a s u n s kai jau spēceigs un dedzeigs publicists beja devis spēceigu atbiļdi uz apzineigi naivū vaicōjumu „kas ti taidi latgoliši“? un pakritizējis tautišu idealisma tryukumu, nōce nagaideits paskaidrōjums: Kūrzemes guberņas valde aizli-guse Zemkopim pilykumus latiņu burtim. Ar tū pyrmō realō sadareiba kulturas laukā beja izjukuse. Volūda beja izjaukuse vēsturiski nūzeimeigu pasōkumu. Tō laika darbi-nīkim nabeja nūslāpums, ka šys aizlīgums beja pošu tautas brōļu žests.

9. Mynātais Zemkopja pilykumu aizlīgums ir vadams sakarā ar kaidu vyspōrejū atziņu, kas nūsastyprynōja pōr-nūvodūs jau tymā laikā, t. i., vėl pyrms pyrmō pasaulā kara, prūti: latgaļu literaturai nabyus byut. Par šū vai-cōjumu nav ni daudz runōts, ni raksteits. Vineigi Rainis, byudams trymdā, tū laikam atzyna par tyv-redzeigu un it kai ar nūžālu atzeimēja, ka, lyuk, volūdņiki—tōs pošas Reigas latv. b-bas apryndas — ir nūlāmuši, ka ni latgaļu volūdai, ni literaturai nabyus byut. Tū Rainis dau-

dzyņoj sovā 1911. g. izdūtajā dzejūļu krōjumā „Tie, kas ne-aizmirst“. *) Cyti rakstnīki un volūdņiki par tū, atklōti na-runoj, bet ŗei atziņa ir tykuse izvasta konsekvēnti vysur un vysod, kur tikai ar latgaļu vaicōjumu ir bejis jōsasaskar. Politiskajā laukā atteiceibā uz tū ir bejis jōpisakōp, bet kulturas un zynōtnes laukā ŗōs pīkōpeibas nav bejis, un, kai mes tū vālōk redzēsīm, ŗei stōja ir pavadejuse vysus zynōt-niskūs rokstus, narunojūt nīmoz par dīnas presi un žurna-listiku, nu kuras mes nīkō nūpītna navarīm praseit, kod vadeitōju prōti ir grybātā vai nagrybātā naskaidreibā.

10. Lai ari kaīda beja stōja nu tautas brōļu puses, Lat-golas darbinīku vodūšū dūmu tys tūmār nagrūzeja. Tei beja Latvijas un latvīteības vērziņs, saprūtūt sovu volūdu kai latvysku un sovus centīpus kai latviski nacionalus, leidz-vērteigus pōrejūs apgobolu volūdai un centīnim. Prūtams, par ŗō vaicōjuma realū rysynōjumu dūmas ir bejuŗas da-ŗaidas, taipat ari prīkŗstoti par īspējamajom perspektivom nōkūtnē. Ir īzteiktas gon naīvi romantiskās iluzijas, gon osi tvartas nōkūtnes apstōkļu analīzes.

Interesanti ir pōrcylōt „Dryvas“ goda gōjumus un īsa-vērt tō laika golvonajūs problemu rysynōjumūs, kas saistōs ar tautas apvīnōŗonu. Ŗam vaicōjumam „Dryva“ vairōk vai mozōk ir pīsaskōruse gondreiŗ vysūs sovūs 10 godu gō-jumūs. Vysur ir īvārōta objektīva apstōkļu izpratne, atzeistūt breīvu dūmu īzmaiņas napīcīŗameību un nīkur nanūsavērzūt nu patīŗi solīdas stōjas.

Ŗō vaicōjuma rysynōtōjūs ir na tikai ŗō (t. ī., Latgolas) apgobola ļaudīs, bet pa rokstam ir dāvuŗi ari pōreji tautīŗi kai, pīm., prof. Ŗmits, E. Blanks u. c., kaut ari ŗi roksti nav bejuŗi seviŗi nūzeīmeīgi.

Vaicōjumu kompleks, ap kū saistōs pōrrunas, ir vysai plaŗs, aptvērūt kulturalōs un saīmniciskōs īntereses, bet svo-reīgōkō daļa nu tīm ir — vaicōjums: īt kūpā voi sevīm?

11. Diskutejūt vaicōjumu: kūpā voi sevīm? teik īzteik-tas dūmas pro un contra. Vysumā teik vēļ reiz atkōrtōta dūma par napīcīŗameību īt kūpejūs ceļus, tikai naaīzmērstūt blokus vaicōjumu, kai byus ar sovu volūdu, tīceību, vītejū

*) Sal.: J. Rainis, Kopoti raksti I, Rīgā 1925. g. 45.—46. lp.

latvyskū kulturu, pošvaļdeibas tīseibom u. t. t. Skeptiki sōc tālōt dryumu nōkūtnes skotu: volūdas litōšona varūt nūnōkt strupceļā, ka pōreji latviši Latgolas latvišus atspīšūt nu sabidrīskōs un saimnīciskōs dzeives un nūbeideišūt molā, un tamleidzeigi.

Pēc šaidas dūmu izmaiņas šymā vaicōjumā laseitōji gri-bēja dzērdēt, kū tod par tū soka pats redaktors mgr. K a z i m e r s Skrynda. Jōpīzeimej, ka Skrynda disputā nabeja pīsadalejis un nabeja izsacejis sovas dūmas, ļaudams paprišku izasaceit cytim. Beidzūt sovu atbiļdi un deklarējumu deve ari pats redaktors.

Ar apbreinojamu drūsmi un patstōveibu, ar lelu nūteikteibu un napōrprūtamū skaidreibu roksta šys dyžonais Latgolas dāls. Vyspyrms jys atmat vaicōjuma formulējumu „kūpā voi sevim?“ jo tys nadūd vajadzeigō atrysynōjuma, un tō vitā lik deklaraciju „kūpā un sevim“. Autors te pasvitroj, ka Latgolas latvišim ir tikai vīns kūpejais ceļš ar pōrējū latvišu tautu, bet, ejūt kūpā, nav jōpasakļa un cytim, nav jōzaudej sova naatkareiba, sova volūda, un ticeiba, sovas tradīcijas, kultura un saimnīciskōs pozīcijas. Skrynda atzeist īšonu vīnā kūpejā vaļstī, bet tikai uz sadarbeibas un leidzvērteibas pamata. Latvijas pōreji apgoboli litōs sovu volūdu, mes — sovu. Īšona vīnā vaļstī nanūzeimōj pilneigu regionalōs patstōveibas zaudēšonu un pasīvu pasakļaušonu. „Mes sovu volūdu litōsim na tikai sātā un teirumā, bet ari bazneicōs, školōs un vysōs īstōdēs.“ Skrynda vairōkkōrt ari cytūs rokstūs ir uzsvēris sevis atzeišonu, sevis nūstōdeišonu sūplok ar cytim. Jys roksta, ka tys ir kauns un grāks aizaligt sovas volūdas, sovas ticeibas, sova tāva un dzimtīnes.

Tōlōk K. Skrynda ar zynomu sašutumu runoj par tū, ka latgalim kaidš varātu aizligt litōt jūs volūdu un pošus atspīst nu kulturali saimnīciskajom pozīcijom. Par sovas volūdas litōšonu jys vairōkkōrt pasvitroj tūs pošus īskotus, kas nupat augšā mynāti, bet par kulturalajom un saimnīciskajom pozīcijom jys soka tai: „Vysas īstōdes un pasōkumus Latgolā mes vadeisim pošī un tautīšus nu cytim apgobolim tolkā aīcynōsim tikai tod, kod pošim pītryuks vajadzīgūs ļaužu.“

K. Skryndas pamatdūma ir napōrprūtama: pats esi nūteicējs par sovu sātu! Taidas beja na tikai Skryndas vīn

dūmas. Tai dūmēja vysī tō laika kulturali sabīdriskī un politiskī darbinīkī, un šei dūma ari palyka par golvonū un vodūšū liniju 1917. goda kongresam.

Ar mynātū Skryndas deklaraciju izabeidz vaicōjums par tū — it kūpā voi atseviški. Tōlōk šys vaicōjums presē vairs nateik cylōts, kas nūzeimoj, ka sabīdreiba par šū vaicōjumu beja leidzeigōs dūmōs un tō vairs navajadzēja liki pōrrunōt.

12. Pi taidim apstōklim beja pinōcis 1917. g. aprīla mēness, kod nūtyka vēsturiskais Latgolas kongress.

Šys kongress deve vysu nūbrīdušūs dūmu un izkristalizētūs atziņu kūpsavilkumu, pīšķirūt tom atteiceigu jurīdiskū formulējumu. *)

Nu sabīdryskūs vaicōjumu atteisteibas gaitas radzams, ka šō kongresa formulējumi nav rodušīs najauši, nav rodušīs kaut kaida gadejuma pēc, bet gon kai nagrūzamu atziņu rezultats pēc ilgu godu pōrdūmom un debatēm. Šōs atziņas spraude ceļu navys tyvōkom dīnom un tyvōkūs mēnešu darbeibai, bet gon paaudžu paaudzem — tautas nōkūtnei. Šō kongresa lāmumi beja ilgi gatavōti un vēl ilgōkai un tōlōkai nōkūtnei tī beja dūmōti. Kū tod tī nūsaceja?

Lāmumu pyrma's pants izsaceja dūmu par Latgolas teritorialū pīvinōšonu pōrejim latvišu apgobolim kūpejōs vaļsts — Latvijas radeišonai, bet lāmumu nōkūšais pants tyuleņ ari satur nūteikumus, pi kaidim Latvijas tautas daļas kūpejū nōkūtnes ceļu īs, prūti: „Mes, Latgolas latviši,“ skaņ 2. lāmumu paragrafs, „apsavīnōdami ar Kurzemes un Vidzemes latvišim, paturēsim sovu pašvaldeību, pylnu pašnūteikšonas tiseību volūdas, ticeibas, bazneicas, školu un saimesteibas, kai ari zemes jautōjumā.“ **)

*) Sal.: M. B., 1917. g. Latgolas kongresa ideologija, Latgola 1947. g. 28.—29. nr. (Vōcijā), Dzimtenes Balss 1947. g. 6. nr.

**) Sal.: Monsiņjors Nikodems Rancāns. Rokstu krōjums Mag. phil. M. Bukša redakcijā. Daugavpilī 1943. g., 49. lp.

Šī nūteikumi nas agrōk izdebateitūs dūmu goru un saturu. Tī nav paradzāti kaidam nūteiktam laikam, sok, pīmāram, koleidz mes izamōceisim pōrnūvodniku volūdu, voi otkon — pašvaldeibas tīseibas paturēsīm tik ilgi, koleidz nōks gudrōki istōžu vadeitōji nu cytim apgobolim. Nā, nīkaidu tamleidzeigu sašaurynōjumu nī blokus nūteikumu nav. Īrūbežējuma dūmu nav nī kluseibā, nī atklōteibā.

Un tūmār, nasaverūt uz tū, ka 1917. g. kongresa lāmu-mi ir formulāti tik nūteikti un napōrprūtami, ka sovu inte-rešu aizsorgōšonai ir paradzāti vysī napīcīšamī priksnūtei-kumi, tūmār skepse par apstōkļu atteisteibu nōkūtnē pil-neigi naspēja izzust pat taidu optimistu un gūda prōta veiru golvōs kai, pīm., mons. Nikodemus Rancāns.

Bet šō laikmata darbinīki tūmār beja darejuši, kū va-rējuši, un tam beja sovi panōkumi. Prūti, nasaverūt uz pōrnūvodniku volūdniku nalabvēleibu un naīciteibu pret augšlatvišu volūdas vaicōjumim, ari turīnes sabīdriskī dar-binīki beja spīsti rēkinōtīs ar Latgolas kongresā izteiktīm lāmumim.

13. Un prūti — 1917. g. julijā Vydzemes pagaidu Zemes padūme sasauce sabīdriskūs organizaciju konferenci ar lei-dzeigu mērki. Pi apsavinōšonas ar Latgolu tī ir paredzē-juši: Latgolai kai īpatnejai Latvijas sastōv-daļai pīšķirama patstōveiba vītejōs paš-valdeibas, volūdas, školās un bazneicas lītōs*)

Pi šaidom atziņom beja nūnōkuse Latvijas sabīdriskō dūma eisi pyrms Latvijas valsts proklamēšonas.

14. Pēc Latvijas valsts proklamēšonas, kurā aktīvi pīsadaleja ari Latgolas darbinīki, agrōk nūskaīdrōti vei-

*) K. Dišlers, Latvijas Satversme. Latvieši II, Rīgā 1932. g., 151. lp. — Dr. P. Kalniņš, Kā izauga Tautas padome, **Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados**, red. Dr. A. Bilmanis, Rīgā 1928. g., 54. lp. — Vidzemes pa-gaidu zemes padomes lēmumi 1917. g. 30. julijā:

3. §. Latgalei kā sevišķai Vidzemes sastāvdaļai ir pilnīga pašnoteikšanās visās vietējās pašvaldības, administratīvās, valodas, skolu un baznīcas lietās.

dūkli nicik jytami nasamaineja. Pat vasali 15 godi nūritēja ipriķš nūspraustō ceļa vērzīnī. Jaunō Latvijas valsts izdeve lykumus, un ari Latgola igyva sovu interešu jaunus formulējumus. Vīns nu taidim ir latgaļu dialekta resp. augšlatvišu volūdas tiseibu formulējums.

Ar 1921. g. 11. augusta ministru kabineta lāmumu ir nūteikts: 1) vysom centra īstōdem jōpījam roksti, isnāgti latgaļu dialektā, un 2) valsts un pašvaldeibas īstōdem Latgolā ir tiseiba lītōt latgaļu dialektu darbvedeibā, sarakstē, sludynōjumūs, izkōrtnēs u. t. t. (Lykumu un reikōjumu krōjums Nr. 157.)

Atteiceibā uz īrēdņu, pōrnūvodniku, pījemšonu dorbā Latgolā nūteikts, ka pyrmā kōrtā pījemami tī, kas prūt latgaļu dialektu. (Lykumu kr. 146 nu 1921. g. 26. jūlija).

Tōlōk latgaļu dialekta lītōšona vēlreiz apsprīsta Latvijas saeimā 1931. g. un izlamta pozītivi Latgolai, pēc kō Latgolas školōs lītōja sevišķas losomōs grōmotas un tyka izstrōdōta vyspōrējō ortografija. Šam gadejumam ir plašs atbolsojums Latvijas presē, un tur ir losoms daudz principialu dūmu, šovīnisma un pat kurioza, kū vysu te navar pīminēt pat garum ejūt.

15. Bet jo mes vaicojam, voi ar labvēleigū nūkōrtōjumu, kaidis beja panōkts lykumdūšonas ceļā, beja jau vys atrysynōts, tod jōatzeist, ka storp lykumu un dzeives eistīneibu nabeja vajadzeigōs saskaņas.

Ir patiseiba — un tys ir dzeives dzeļža lykums — ka ikvīns lykums ir tikai dēļ tim, kam tys ir vajadzeigs, un ka ikvīns lykums ir dzeivē jōizvad un jōaizsorgoj, kam sovukōrt ir vajadzeigi atteiceigi ļauds un apstōkli. Jo nav atteiceigu ļaužu un īstōžu, kas vajadzeigū lykumu realizej, tys palīk tikai uz papeira, bez saskares ar realū dzeivi.

Ka šaida parōdeiba pasaulī ir bīži sastūpama, tū mes varim dabōt laseit pi myusu tiseibnikim. Pīm., prof. Dišlers, raksteidams par latvišu tiseibom svešūs varu laikūs, bīži ir pasvītērōjis, ka lykums uz papeira palaikam vēl nanūzeimoj, ka tys byutu realizāts ari dzeivē.

Gluži leidzeiga parōdeiba ir bejuse ari ar augšlatvišu volūdas tiseibu realizēšonu un pasorgōšonu. Uz papeira lyktōs tiseibas, kaidas tōs augšlatvišu volūdai beja para-

dzātas 1917. g. Latgolas kongresā un vēlāk Vydzemes zemes padom'u kongresā, un pēc tam Latvijas Republikas augstokajā likumdošanas iestādē, visā pilnībā natyka realizātas nikod, un jau realizātōs natyka piteikūši aizsorgōtas, jo nalabvēleigō sabidriskō dūma un stōja nu tautišu (resp. tautas brōļu) puses gōja pretejā vērzinī.

16. Un tūmār Latvijas Republikas pirmajūs 15 pastōvēšonas godūs augšlatvišu volūda tyka litōta Latgolas školōs un ištōdēs. Beja ištōdes, kas tū litōja pat leidz 1934. g. apvārsumam, pēc kura sōcēs straujs pagriziņš augšlatvišu volūdas tōļōkai irūbežōšōnai un galeigai izskausšōnai zam „pōrlatvyskōšonas“ maskas.

Ari pyrms 1934. g. 15. maja Latgolas kolonizacija beja jau sōkusēs, un spīdiņš pret augšlatvišu volūdu beja pastōvējis vysu laiku, kaut ari vairōk slāpti. Pīm., nasaverūt uz tū, ka augšlatvišu v. beja pīleidyntōta lejas latvišu volūdai, centra ištōdes pret isnāgumim augšlatvišu volūdā ir bejušas vīnmār nūskaņōtas negatīvi un pēc īspējas lykušas tim šķēršļus, prosūt isnāgtim rokstim tulkōjumus u. t. t.

Vysnegatīvōk pret tū nūskaņōta ir bejuse Latvijas universitate, kurā storp cytu 25 gadu pastōvēšonas laikā nav bejis pīlaists nivīns mōceibas spāks nu Latgolas resp. nivīns latgals.

Īvārojūt lykumus par augšlatvišu volūdas tiseibom, Latvijas pirmajūs godūs vairōki aspiranti pīpraseja atļaut ištōju pōrbaudejuma rokstu dorbus raksteit augšlatvišu vol. Tys ari tyka atļauts, bet pēc dažim precedentim nōkūšā godā jau nūraideits.

Universitate ir autonoma ištōde, un profesori var reikōtis patstōveigi, jo nasaceisim — patvareigi. Bez tam šei ištōde lelā mārā pōrstōvēja tōs apryndas, kas jau pyrms pirmō pasaulā kara praseja ōtrōku Latgolas asimilaciju *) un, kai Rainis aplīcynojo **), beja nūlāmušas, ka augšlatvišu volūdai un literaturai nabyus byut.

*) M. Skujenieks, Nacionālais jautājums.

**) J. Rainis, Kopoti raksti I, Rīgā 1925. g., 45.—46. lp. Sal. īvoda vōrdus „Tie, kas neaizmirst“ 1911. g.

Tai Latvijas Universitāte beja par golvonu centru, nu kura izgāja pretestība pret visim likumiem un reizījumiem, kuri atzina augšlatvišu volūdas tiseibas. Tū aplīcinoj universitātes mōceibas spāku reiceiba, kas Saeimas izgleiteibas komisijā deve sovu atsauksmi pi lykuma izdūšonas par augšlatvišu volūdas tiseibom, tū aplīcinoj dokuments, ar kuru Filologijas fakultate deve sovu atsauksmi par augšlatvišu volūdas ortografiju (1931. g.), tū aplīcinoj E. Blese sovūs rokstūs *), kur jys runoj par ceīpas napīcīšameibu pret augšlatvišu volūdu, lai nūstyprynōtu vīnu rokstu volūdu, tū aplīcinoj Plāķis **), Endzelīns u. c.

Samā sakareibā lai atļauts dažas vītas citēt nu magistra Leonarda Latkovska roksta: „**Kai Latvijas universitāte apkarōja latgaļu dialektu.**“ ***) Latkovskis Latvijas universitatē studēja un ļūti sekmeigi beidze klasiskōs filologijas nūdaļu un papyldus studēja vēl baltu nūdaļā. Sakarā ar tū jam rodōs na tikai plaša īpasazeit ar mōceibas spākim, bet ari ar mōceišonas gaitu baltu nūdaļā. Sovōs atmiņōs Latkovskis, storp cytu, roksta:

„Latgaļu dialekta lītā storp Filologijas fakultātes mōceibas spākim valdeja vīnprōteiba: tam nabyus byut. Endzelīns atkōrtōti nu katedras uzsvēre, ka ir nūzīdzeiba pret valsti un tautu lītōt atklōti latgaļu dialektu (kai jys saceja: runōt tymā nu katedras). Sovōs lekcijōs jys vīnmār uzsvēre vyds dialekta voi lejas latvišu volūdas prioritāti. Tys asūt vacōks, teirōks, mōzōk uzjēmis svešus īspaidus, uz tū bolstūtīs vysa lejas latvišu literatura, nu vydsdialekta asūt veidōjušīs pōreji dialekti. Taidā gorā jys mōceja studentus un taidā gorā redīgēja Filologu b-bas rokstus. Jo kaida autora dūmas nasakryta ar Endzelīna uzskotim, tod jys rokstu naivītōja voi ari atteiceigas vītas pats izlobōja tai, kai pēc jō dūmom vajadzātu byut. Taidus gadejumus tyku pīdzeivōjis ar sovīm Latgolas izlūkšpu aprokstīm. Tōs vītas munūs aprokstūs, kas izcēle latgaļu dialekta vacumu un teišū radnīceibu ar leišu volūdu,

*) „Latvieši“ II, Rīgā 1932. g., 375.—398. lp.

**) „Latvis“ 1931. g. 2883. nr.

***) „Latgola“ (laikroksts) 1948. g. 89. nr.

Endzelins grūzeja tai, ka vīnmār iznōce pēc formulas: latgaļu dialekta forma ir veidōjusēs nu vydsdialekta formas.

Jōpīmīn pōrs vōrdūs ari Endzelīna terminologija. Latgaļu dialekts dēļ jō beja kaut kas atbaidūšs. Reiz slyktā gora stōvūklī jys saceja, ka latgaļu dialekts asūt kentaurš...

Kaidreiz lekcijōs, komentejūt kaidu krūplainu formu, kas napareizi beja īrakšteita vacajūs dokumentūs, Endzelins pībylda, smaideidams sovu eisū, sausū smaidu: „Tā varētu tikai mūsu latgalieši runāt un rakstīt!”

Nūnycynōšona pi jō beja parosta līta.

Vydsdialekts voi, kai jys bīžōk saceja, rokstu volūda dēļ jō beja kaut kas cāls un vysvarons un reizē sōkums vysom latviešu volūdas formom. Tai vydsdialekts palyka par Prokrusta gultu, kurā stīpe un mūceja latgaļu formas, veidojūt Latviešu valodas vārdnīcu un krōjūt vītu vōrdus. Kotra latgaļu forma beja jōtranskribej tai, kai tai vajadzātu skanēt vydsdialektā resp. lejas latviešu volūdā. Leidz kaidam absurdam līta aizgōja, līcynoņ Endzelīna redīgējumā izdūtī vītu vōrdi, kur vysi Latgolas vītu nūsaukumi dūti na originalformā, bet gon kai tim vajadzātu skanēt lejas latviešu dialektūs. Tai nu rezultātā rodōs taidas formas kai Birnēni (Bērnāni nu personas vōrda Bernhards), Jaksti (nu Joksti) u. t. t. Tī nu gon beja kentauri, kurus radeja Endzelīna fanatisms, kai soka, stīpt vysu uz sova kapula. Tei beja eista latgaļu formu mūceišona, kas caur Īkšlītu ministriju tyka pavālāta vysom apriņķu, pogostu un piļsātu valdem.

Tōļōk Latkovskis raksturoj, kai literaturas seminarūs tykuši pōrrunōti un cyldynōti jaunu latgaļu rakstnīku īšōcēju dorbi tikai tōdēļ vīn, ka tī rakstejuši lejas latviešu volūdā, koleidz cyti patiši nūzeimeigi rakstnīki, kas tūmār rakstejuši tikai augšlatviešu volūdā, nav tykuši pīmynti ni ar vīnu vōrdu.

„Pēc 1934. g. apvārsuma, tai tū sauce ari Endzelins, universitate tyka piļneiģi īvyļkta jaunō režīma propagandā... Endzelins, lai gon beja Ulmaņa pretinīks, atvīglynōts saceja: „Tagad latgalieši vairs nevarēs uz-mākties ar savām prasībām.” Kai ļūti pozitīvu faktu

jys atzyna, ka valdeiba ir izskauduse latgaļu dialekta mōceišonu školōs.

Endzelīna naičiteiba (kai osu un naičiteigu jū raksturoj ari Blese — „Tēvzeme“ 1948. g. februārī —) pōrgōja ari jō klauseitōjūs, kas studēja baltu filologiju. Ar naičiteibas un nūnycynōšonas goru pīsōtynōti, jī aizgōja tautas dryvā, kur biži pōrspēja vēļ sovu školōtōju.

Ka latgaļu dialektam nav tiseibas eksistēt kai rokstu volūdai un ka tys ir izskaužams nu publiskōs dzel-ves, tys ir, nu školom, preses, grōmotom un pat nu baz-neicas, tai dūmōja ari cyti Filologijas fakultates mō-ceibas spāki, atskaitūt prof. Dīlu, kurs dūmōja, ka dia-lekts nav nikajds ļaunums. Kotrs vysmilōk runoj sovā mōtes volūdā un jyutās apbādynōts, jo kajds tū paza-mynoj voi nūnycynoj.“

Tōļōk Latkovskis raksturoj vairōkus profesoru naciņei-gus latgaļu dialekta apkarōšonas rokstus avīzēs, kai ari ap-zynōtu nūklusēšonas taktiku, kas izapaude organizātā vei-dā. Sovu rokstu beidzūt, Latvijas universitates Filologijas fakultates stōju pret latgaļu dialektu Latkovskis raksturoj šaidīm vōrdim: „Par latgaļu dialektu tikai slyktu voi nikū!“

17. Augšlatvišu volūdas apkarōšona beja izavārtuse par plašu sistematisku akciju, kurai kai atbalss, par cik tū attei-ceiga laika preses breiveiba atļōve, latgaļu presē šod un tod ir dūti kūpsavyļkumi. Latgolā šei apkarōšona tyka uztvarta kai nūteikta un apzineiga diskreditēšonas politika ar zyno-mom metodem un pajēmīnim, kas jau beja pazeistami nu Muravjeva laikim un kas tagad beja atroduši jaunu pīlītō-šonas veidu.

Pi apkarōšonas pyrmajā vītā stōvēja vōrds „latgaļš“. Pōrnūvodu presē tys vīnmār tyka saisteits ar vysim ispē-jamajim pazamynōšonas un diskreditēšonas apstōklīm, nū-tykumim un faktim.

Nu preses tys tyka pōrnasts ari literaturā. Vairōki rakstnīki, tālōjūt lauku dzeivi, tur labprōt īpyna pa kaidam laukstrōdnīkam nu Latgolas, kuram tod beja jōrunoj kaut kaidā nikur nadzērdātā mistrōjumā un ar vysaidom muļ-keibom jōsmidynoj gudrī saiminīki. Par šū parōdeibu Lat-

golas presē ir bejuši vairāki roksti ar vaicōjumim: „Voi latgaļš tradicionalō žaida vītā? Voi latgaļu pazamynōšona un nycynōšona veicynoj tautas vīneibu?“ u. t. t.

Bet šaurō polemika pret oficialū propagandu beja na-spējeiga ceineitis.

Vinlaiceigi apkarōšonai beja padūts ari geografiskais nūsaukums „Latgola“. Kod 1939. g. par šū vaicōjumu beja sasakrōjis labi daudz vysaidu dīvaineibu, vōrdu jēme mons. St. Vaikuļš*). Ar humoru un satiru jys savylka kūpā faktus par tō laika tyvredzeigū „pōrlatvyskōšonas“ politiku un vaicōja, kas nūticis ar vōrdu „Latgola“, ka nu tō kaunejās kai nu nūzidznika, tū aizvītoj ar vysaidom „azarzemem“, „austrumu novadu“ u. t. t., tō nalaiz vīnā sabīdreibā kai kaida cītumnika, pīkarūt tam arvīnu kaut kaidu pavodūneibas vōrdu voi dūdūt atvītōtōju gluži taipat, kai tū sovā laikā dareja muravjevisti, nasaukdami Pūliju eistā vōrdā, bet apzeimādami tū par rītumu apgobolu, Varšavas guberņu u. t. t.

Tī beja ryugti vōrdi, kū saceja mons. Vaikuļš, bet tī beja patīsi vōrdi.

Muravjeva gors ar vysom sovom metodem beja otkon atsadzeivōjis atteiceibā pret Latgolu: vīna tauta, vīna volūda, vīna ticeiba, vīns cars (prūtams, mutatis mutandis**). Vōrds „tautas vīneiba“ tyka izmontōts aspīsīšonai un uzaķunķzēšonai. „Separatisms“ šam nūlyukam beja vyslobōkais īrūcis, ar kū iznycynōt kotru pretesteibu. Diskreditēšonas metodei tys beja vysvajadzeigōkais vōrds, ar kuru sovā laikā bogōteigi reikōjōs atteiceigu apryndu šovinisms. Tō rezultatā cīte navīn atsevišķi radzamōkī darbiniki, bet šur tur ari latgaļu grōmotas tyka lyktas uz sōrta taipat kai kaidreiz Muravjeva voi boļševiku laikūs. Kas atsateic uz grōmotom, tod tū pēc 1934. g. 15. maja dareja daži pamatškolu pōrżņi Latgolā, „atteireidami sovas školu bibliotekas un veicynōdami nacionalū lītu.“

Šamā navīnaidajā ceinā, kas beja īsastōjuse sevišķi diktaturas laikā, gon augšlatvīšu volūda, gon latgaļu darbiniki zau-

*) „Latgolas Vōrds“ 1939. g. — Sal. vėl: Aizeļksnīts, Vacōs diskreditēšonas metodes, „Latgola“ 1947. g., 47.—48. nr. (Vocijā).

**) Pōrmainūt tū, kas pōrmainams.

dēja pozīciju pēc pozīcijas kai kulturalajā, tai saimnieciskajā dzeivē. Šū vērzīni jau agrāk labi beja saredzējis un labi beja uzstōdejis prognozi mons. Nikodems Rancāns, kas, analizādams kulturas atteisteibas gaitu Latgolā, jau 1933. g. uzskaitēja beistamūs simptomus. *) Vālok tī jū krasī pasarōdeja cyts pēc cyta. — Vyspōri pādejūs Latvijas valsts godūs nu Fr. Tr a s u n a, brōļu S k r y n d u u. c. patstōveibas gora vairs pōri nabeja palicis gondreiz nīkas. Laiks praseja lūkonas muguras, un lišku natryuka.

18. Kod ar lozungim par tautas vīneibu latgali plaši jū plaši tyka atspīsti nu vodūšōs kulturalōs un saimnieciskōs dzeives, kod volūda pamozam beja izspīsta nu školom un īstōdem un kod „pōrlatvyskōšonas dēļ“ jau klīva nadrūši tū litōt publiski, sōkōs zynoma pretakcija. Sovu pozīciju pasorgōšonai, sovu intērešu aizstōvēšonai un vysa Latgolas vaicōjumu kompleksa paceļšonai latgali taisni pyrmā kōrtā pīsakēre pi sovas volūdas vaicōjuma kai vīneigō leidzekļa sevis atzeišonai un zynomai pretdemonstracijai. Lai pīmīnim tikai tautas saiyusmu par drukas aizlīguma atceļšonas pīmīņas svīneibom!

Bet ari te pretim tyka calti laikmatam atbylstūši īrūči. Pīm., sovā laikā nōce taidi diskreditejūši roksti kai, pīm., komunisti ceīnejās par Latgolas autonomiju. Rokstu nūlyuks — mest aizdūmas uz Latgolas patriotiskajim darbinīkim, kam ar komunismu nabeja nīkaīda sakara.

Ir zynoms, ka pyrms Baltijas valstu okupācijas bolševiki beja uzamatuši par Latgolas aizstōvim un glōbējim un sovā presē taisēja demagogiju **), bet ar latgaļu darbinīkim tam nav bejis nīkaīda sakara, un vyspōri pēc Latvijas okupācijas bolševiki beja tī, kas īdami vacū Muravjeva ceļu, nūōrdeja pādejōs augšlatvīšu volūdas pozīcijas un tradīcijas, jo taisni latgaļu kulturai pagōtnē nav bejīs nī mozōkūs pavadiņu, kurus varātu sasaisteit ar bolševiku vērzīni. Tōdēļ dabeigi, ka jī, īnōkuši Baltijas valstīs, sovīm agrōkajim

*) „Kōdēļ neikuļoj myusu drukas lītas?“ vairōkkōrt pōrdrukōts apcerējums. Skot. RK 40, 432. lp.

**) Pīm., Bolšaja sovetskaja enciklopedija, roksti par Latviju un Latgolu u. c.

demagogijas lozungim vairs napīgrīze ni mozōkōs vēreibas, bet dažā ziņā turpynōja myusu pošu vajsts agrōkōs ikōrtas linijas.

Nasaverūt uz vysu tū, latgaļu diskreditēšonai tyka izmon-tōta ari šei vacō demagogija. Ar tū mes līku reizi redzim, ka nivīns īspējamaīs īrūcis nav palaists garum, lai pada-reitu naasūšus 1917. g. kongresa lāmumus.

Taida, eisā kūpsavylkumā raugūtīs, ir bejuse augšlatvīšu volūdas vaicōjuma īvērze vyspōrejā latvīšu tautas dzeivē, un tai ir sovs teišs sakars ar vysu leidzšinejū pētnīceibu navīn atteiceibā uz augšlatvīšu volūdu un tōs pagōtni, bet ari vyspōrejū latvīšu tautas un volūdas pagōtni, kai tū mes seikōk redzēsīm nōkūšajōs nūdaļōs.

SEMIJOS LATGALIŅU, AUGŠLATVIEŠU

VOLUDAS VAICĀJUMS 20. G. STADIJĀ

ZINĀTNISKAJĀ LITERATŪRĀ

demographic changes were rapidly in progress. The population of the district was 1,000,000 in 1911 and 1,500,000 in 1921. The population of the district was 1,000,000 in 1911 and 1,500,000 in 1921.

There were 10,000 in 1911 and 15,000 in 1921. The population of the district was 1,000,000 in 1911 and 1,500,000 in 1921. The population of the district was 1,000,000 in 1911 and 1,500,000 in 1921.

There were 10,000 in 1911 and 15,000 in 1921. The population of the district was 1,000,000 in 1911 and 1,500,000 in 1921. The population of the district was 1,000,000 in 1911 and 1,500,000 in 1921. The population of the district was 1,000,000 in 1911 and 1,500,000 in 1921.

There were 10,000 in 1911 and 15,000 in 1921. The population of the district was 1,000,000 in 1911 and 1,500,000 in 1921. The population of the district was 1,000,000 in 1911 and 1,500,000 in 1921. The population of the district was 1,000,000 in 1911 and 1,500,000 in 1921.

There were 10,000 in 1911 and 15,000 in 1921. The population of the district was 1,000,000 in 1911 and 1,500,000 in 1921. The population of the district was 1,000,000 in 1911 and 1,500,000 in 1921. The population of the district was 1,000,000 in 1911 and 1,500,000 in 1921.

II

SENEJOS LATGALU RESP. AUGŠLATVIŠU VOLŪDAS VAICĒJUMS 20. G. SYMTA ZYNŌTNISKAJĀ LITERATURĀ

II

SENEJOS LATGALU RESP. AUGŠTĀVSIŅU

VALDĪBAS VAJARDOMU 20. G. ŽYMIŅU

ŽYMIŅU LĪDZĪTĀJĀ LĪTERATŪRĀ

19. Augšlatvišu volūda jau nu priekšliteratūras laikim ir bejuse par bazneicas volūdu Latgolā. Tū pirōda tys apstōklis, ka jezuitu darbinīki, kas aktīvi dorbojōs nu 16. g. s. beigom leidz 18. g. s. beigom, sovu misijas dorbu veice tautas volūdā (lingua vernacula) un ari nūdybynōja literatūru augšlatvišu volūdā, kas tagad aiz sevis jau skaita pōri par divim godu syntim.

Ka poši pyrmī katōļu roksti (pīm., 1585. g. katechisms u. c.) ir sacarāti lejas latvišu volūdā, tys nīmoz nanūzeimoj, ka augšlatvišu volūdas tūreiz nabyutu bejis. Imeslis tam ir pavysam cyts, prūti: katōļu un protestantu ceīņa tūreiz nūtyka par Reigu un Kūrzemi, un tōdēļ ari pyrmī katōļu roksti ir lejas latvišu volūdā, kur tī beja tūreiz vysvjadzeigōki.

Kod ōrejūs politiskūs apstōkļu dēļ ceīņa par Reigu, Vydzemi un daleji ari Kūrzemi beja zaudāta, katōļu rakstnīceiba uz laiku sastynga, bet kod tei 17. g. s. beigōs sōka pamozam atplaukt, tyulen rodōs vajadzēiba pōrit uz augšlatvišu volūdu. Tei nabeja nīkaida nūsaskēršona nu pōrejīm latvišīm (kai tū tulkoj Blese), *) nabeja ari kaida mōksleiga voi najauša nacionalisma kultivēšona, bet gon praktiskōs napīcīšameibas un paidagogisku atziņu diktāts rezultats: meklēt ceļu, kai lobōk pakolpōt tautai. Un taidis ceļš beja — tikai roksti augšlatvišu volūdā.

Prūtams, pyrms rokstim vīnmār ir sovas mutiskōs tradīcijas, un tōdēļ, īvārojūt vēļ tāvu jezuitu paidagogiskūs pajēmīņus, mes varim drūši sacynōt, ka augšlatvišu volūda kai bazneicas volūda Latgolā ir gōjuse paraleli ari agrōkūs godu symtūs, priekšliteratūras laikmatā. Cytaidi katōļu Bazneica, kas vyspōri ir tik konservatīvi lāna, nīmoz nabyutu izveidōjuse divi rokstu volūdas latvišīm. Taisni šōs divi rokstu volūdas līcyno, ka Kūrzemei rokstus (grōmotas) vajadzēja lejas latvišu volūdā, bet Latgolai — augšlatvišu volūdā. Un tai, lyuk, ir rodusēs literatūra augšlatvišu volūdā.

*) Sal.: M. Bukšs, Kad tiek pieminēta vecākā katōļu rakstnīceiba, „Dzimtenes Balss“ 1948. g. 7. nr.

20. Kod nu mes tagad meklejam ziņas, kai ir ar augšlatvišu volūdas un literatūras pētniecību, kod mes meklejam, kūr zynōtniskō literatūra soka par latgalim un augšlatvišu volūdu, mes stōvim bēdeigu apstōkļu priškā. Šos zynōtniskos dryvas apstrōdōšonai nav dareits tikpat kai nikas.

Prūtams, ir šaidas taidas pizeimes, ir pa kaidam raksteņam kaut kur žurnalūs, rokstu krōjumūs, konversācijas vōrdneicēs, bet tōs ir tikai nūžālojamās, nabadzeigas drusceņas, vēl pīdavom pylnas ar vysom ispējamaļom pretrunom. Bet kas atsateic uz augšlatvišu volūdu, tōs byuteibu un seviški pagōtni — nav pat nivīna krītna apcerējuma, narunojūt nimoz pat par kaidu fundamentalōku dorbu. Ir gon vīns ūtrs lobs raksteņš par tagadejū stōvūkli un daži izlūksņu aprokti, bet augšlatvišu volūdas vēsturiskajam skatejumam — nivīna roksta! (Žurnalistu tukšūs solmus es te leidza naskaitu, jo tim — pīdūd, Tāvs, tōdēļ ka tī šymā vaicōjumā nazyna, kūr dora!)

Taitod, meklejūt ziņas par augšlatvišu volūdas pagōtni zynōtniskajā literatūrā, mes tur atrūnam tikai šaidas taidas pizeimes un replikas, kas šū vaicōjumu tangeļ nu vīnas voi ūtras puses, nadūdūt nikaida pīļneiga kūpskota.

21. „Kai tod tai?“ dažs vaicēs. Latvijas Universitate tadei kūp un mōca latvišu volūdu. Pi tōs tok strōdoj profesori un studenti, un tū apstrōdoj tai, ka vysim ļaunynōjumim pat gryši izsekōt. Voi tod tur patīši augšmynātō vaicōjuma lobā nateik dareits nikas?

Jā, kaut kas teik dareits. Ir, pīm., priķsmats — latvišu volūdas propaideutiskais kurss, kur taišni drusku nūsadorboļ ar latvišu volūdas pagōtni. Bet taišni šymā priķsmatā, kuru vairōk par 20 godim mōceja pi Latvijas Universitates, nav izdūta nivīna rūkas grōmota, tai ka atteiceibā uz tū, kas tur teik mōceits, nav ispējams pat disputēt. Ir gon šymā priķsmatā izdūts kaidš nabadzeibas aplcynōjums — studentu pizeimātōs lekcijas, bet profesors ļau par tom nav atbiļdeigs! Tōs taču ir pīraksteļuši studenti! Jo nu vīnā priķsmatā, kuru mōca 20 voi 25 godus nu vītas, nav ispējams izdūt nivīnu kōrteigu rūkas grōmotu, tod ir ļōvai- coļ: voi priķsmata docātōjs nav spēļeigs taidu saraksteit, voi ari tur teik docātas taidas lītas, kuras akademiskā grō-

motā nadreikst fiksēt? Parunāt lekcijās jau var par vysu un vysaidi — runa nav dokuments. Lai nu tys byutu kai byudams, Latvijas republikas laikā Latvijas Universitate nav pasapyulējuse kaut cik objektivi apgaismēt latvišu volūdas pagōtni — ni vēsturiskās dialektologijas, ni latvišu vēsturiskās gramatikas veidā.

Vyspōri ir jōsoka, ka latvišu zynōtniskī darbinīki nu Vydzemes un Kūrzesmes ir pōrōk moz parōdejuši intereses par augšlatvišu volūdu, par katōļu kulturalajom tradicijom un par dažaidim cytim Latgolas vaicōjumim. Jūs nūstōja pret pādejīm ir bejuse tikpat negativa, pat vēl vairōk, kai kaidreiz vōcu apryndu nūstōja pret tauteibnīku centīnim pagōjušajā godu symtā.

Vōcu darbinīkim par gūdu tūmār jōsoka, ka ti atstōja mīlzeigu kulturalū montōjumu Reigai, Kūrzemei un Vydzemei. Vysōs kulturalas nūzarēs te beja veikti jau ļūti leli priksdōrbi, kurus na vysur vēl ir spējuši pōrsnēgt pošu latvišu zynōtnīki. Žāl tikai, ka vōcu zynōtnei Baltijas province beja bez Latgolas, un nu tō pa daļai ir radīs vēl kaidis cyts slyktums, ka latvišu zynōtnīki napasacaldami pōri par vōcu nūspraustajīm „Grundrisim“, it tū pošu kulturalas ceļu — prūti: Latvija bez Latgolas. Par tū pōrsalicynōs kotrs, kas izlaseis raksteņus par Latvijas pagōtni un par latvišu literaturu kaut vai Latviešu konversācijas vārdnicā voi taidā reprezentativu rokstu krōjumā, kai, pīm., „Latvieši“ I un II.

22. Jo nu pōrnūvodnīkim par augšlatvišu volūdu nav bejis nikaidas intereses ni ari grybas pi tōs strōdēt, kū tod atteiceibā uz tū ir veikuši poši latgali? Ari te rezultati ir tikpat nūžālojami.

Kōdēļ tai? Atbiļde nav tōli meklejama.

Latgolai nav bejis ni tō bogōtō kulturalō montōjuma, kū pōrnūvodi sajēme nu cyttautišim, ni ari Latvijas laikā tūs ispēju strōdēt pi kulturalas vaicōjumim kai pōrnūvodūs.

Pyrms Latvijas laika Latgola kai province atsaroda krīvu un pūļu kulturalas sferā, jo te beja krīvu un pūļu muižniceiba un ari goreidznīki lelōkū tīsu cyttautiši, kas Latgolas vaicōjumus nav pacāluši nivīnas tautas zynōtnē. Kulturalais montōjums nu cyttautišim, kas ēde Latgolas maizi, Latgolai ir bezgola mozs. Nav mums bejis ni taida

Bilenšteina, kas seņ pyrms Endzelīna saraksteja vēl lelōku latvišu gramatiku kai Endzelīna Lettische Grammatik, nav mums bejis taida Bunes, kas izdeve Baltijas vēstures olūtus, nav mums bejis taida Napierska, kas vairōkūs sējumūs vōce un izdeve vacūs kulturas darbiniku biografijas, nav mums bejis taidas Latvišu draugu b-bas, kas izdeve desmitem sējumu vītejōs volūdas un senōtnes pētnīceibai. Vysa tō mums nav bejis, un tōdēļ Latgola ir palykuse gondreiž bez kaida montōjuma zynōtnes laukā.

Ari pošu latgaļu darbinikim, kaidi rodōs 20. godu symtā, nav bejis pīteikūšu ispēju ceļt gaismā sovu pagōtni un kulturu.

Latgaļu akademiskō saime ir vēl arvin ļūti moza. Vēļ 1943. godā tei tikkū sastōdeja 2,5 proc. nu vyspōrejō Latvijas Universitati beigušūs skaita. Ari nu šōs pošas nalelōs saimes, kai jau arvin tys pasaulī mādž byut, na vysim ir zynōtniskō interese un spējas nūsadorbōt ar zynōtniskū dorbu. Bet pōri par vysu stōv tys apstōklis, ka nav ari atteiceigu ispēju nūsadorbōt ar zynōtni. Leidž 1904. g. lito-viši ar latgalim atsaroda gondreiž vīnaidūs kulturalajūs apstōklūs, bet raug, cik tōli jī tykuši pēc tam! Ari latga-lim taipat kai lītovišim jau pyrms pasaulja kara beja pa kaidam profesoram krīvu universitatēs, bet Latvijas laikā turpretim nivīna. 25 godu laikā nav taču nivīns nu Latgo-las ticis pīlaists sasagatavōt zynōtniskai darbeibai pi uni-versitates. *)

Prūtams, gryuši byut par zynōtniku bez atteiceigom ispējom. Nadaudzī latgaļu spāki, lai ari cik tī byutu be-juši spējeigi, navarēja sasnēgt vajadzeigō rezultata, byudami aizjemti ryupēs par eksistenci un rausteiti uz daudzom pusem naskaitomūs sabīdriskūs pīnōkumūs.

Lai nūsadorbōtu ar zynōtni, vajag daudz breiva laika un vajag byut breivam nu eksistences ryupem. Ar vōrdu sokūt, jau profesijai vajag byut zynōtniskai. Navar nikaidu lelu zynōtnisku dorbu veikt vīns provinces īrēdnis voi školōtōjs bez vajadzeigajom bibliotekom, olūtīm, stipendijom, ōrzemu ceļōjumim, ispējom publicētīs u. t. t.

*) Skot.: Fakti nu Latgolas pagōtnes, „Latgola“ 1947. g. 40. nr.

Tādēļ, lyuk, ir skaidrs, ka lokālī sasnāgumi zynōtniskōs pētniceibas laukā Latgolai navar byut leli un tī poši na bez sovīm tryukumim. Taidi breinumi, ka varātu uzlēkt lelas zvaigznes un pasaceļt pōri vysam pasaulam, parosti nanūteik. Vyss īt sovōs šaurōs īspēju rūbezōs. Nav vaja-dzeigūs īspēju, un zvaigznes nalāc. Storpautiskā mārūgā mozajom vaļstīm vyspōri nav nikaidu zvaigžņu. Ari vysai Latvijai ir taipat. Lelūs vaļstu kulturā ir tikpat moz ziņu par Latvijas kulturu un tōs darbinīkim, cik pōrnūvo-dūs par Latgolu. Kod trymdas laikūs Latvijas universitates profesorim sevi vajadzēja parōdeit cytōs zemēs un tur īka-rōt pozīcijas, tod storp tīm nabeja atteiceigu kandidatu gluži taipat, kai Latgolai nabejis atteiceigu kandidatu dēļ mōcei-bas spēku karjeras Latvijas universitatē. Ar tū mes liku reiži redzīm, ka zynōtnīki dzymst sovā zemē pi napīcīšama-jīm priksnūteikumim un īspējom. Šūs priksnūsacejumu un īspēju Latgolai ir bejis vysmozōk, kōdēļ ari nu tōs darbinī-kim nikaidus lelus panōkumus zynōtniskajā dryvā navarim praseit.

23. Īsavāruši šaidā vyspōrējā pētniceibas īspēju situacijā, tōļok pōrisim pi vaicōjuma, kas dažaidajōs 20. g. s. zynōtniskūs rokstu pīzeimēs ir saceits par augšlatvišu volūdu un tōs pagōtni. Apskateišonai jemsīm rokstus tikai ar zynōtnisku raksturu un tikai nu personom, kas dzimtinē nas zynōtnīku slavi. Taitod — kū par šū vaicōjumu soka modernō 20. godu symta zynōtne?

Uzskoti, kas par tū ir īzsaceiti, ir dažaidi. Vīni atzeist, ka latgali ir seneji latviši, vysas latvišu tautas pamats, nu kō pōrējōs ciltis resp. baltu tautēpas īgyvušas latvišu vōrdu un volūdu. Reizē ar tū tagadejō augšlatvišu volūda, pilai-žūt zynomas pōrgrūzeibas, teik atzeita par vacōkū latvišu volūdu. Cyti turpretim apgolvoj pretejū: augšlatvišu volūda asūt pavysam jauna, kaut kaidis mōksleigs voi najaušs maisejums, poši latgali naasūt nīmoz latviši u. t. t., (Patīseibai par lobu tūmār jōsoka, ka šaidi uzskoti vairōk ir pausti caur žurnalistiskū presi kai caur zynōtni.) Beidzūt treši — kas labi zyna, kurā pusē ir taisneiba — vaicōjumam paīt garum, gudri klusādami.

Kaidus uzskotus kas pauž, rōdeis sekojūšais pōrskots.

24. Matūt skotu par rokstim tūs chronologiskajā sakareibā, vyspyrms jōapsastōj pi **Fr. Kempa**.

Kemps nav volūdņiks, un tōdēļ jys nav operējis ar vēsturiski lingvistiskū materialu, bet gon tikai ar vēsturiskū. Izejūt nu chroniku ziņom, jys raksteja, ka augšlatvišu volūda (voi, kai jys soka, — latgaļu dialekts) ir latvišu volūdas vacais dialekts un poši latgali ir latvišu tautas lelais senejais nūzorōjums. Obim latvišu tautas nūzorōjumim ir tikai vīns vōrds — latviši, pi kam latgaļu tiseibas uz latvišu vōrdu ir vēļ lelōkas kai pōrejūs apgobolu latvišim. *) Sakarā ar tū kaidā cytā vitā jys runoj par obu dialektu leidzvērtēibu un blokus nūstōdeišonu, navys pakōrtōšonu **).

Ontōns Skrynda, kas 1908. godā izdeve sovu Latvišu gramatiku, ir turējis pi tō poša īskota. Skryndas gramatika patreiz nav pīejama, kaut ari tei ogrōk atsaroda raksteitōja bibliotekā, un par tū šamā sakareibā nav īspējams izasaceit. Skryndas uzskoti ir zynomi nu jō cytim rokstim. Apbreinōjami, ka jys, byudams medikis, ir labi orientējis volūdniciskajūs vaicōjumūs un latvišu ortografijas litā sovā laikā beja aizasteidzis priškā pōrnūvodņiku volūdņikim, kū beja spīsts atzeit pats Endzelīns.

25. Ap tū pošu laiku, kod pasarōdeja Skryndas, Kempa un Trasuna roksti par augšlatvišim un jūs volūdu, vōrdu jēme **P. Šmits**.

Šmits soka, ka Vitebskas gub. latvišus nadreikstūt saukt par latgalim Henrika chronikas nūzeimē. Tagadeji latgali asūt cālušis nu latvišu un sēļu maisejuma krīvu, leišu un pūļu īspaidā. ***)

Sovu uzskotu apstyprynōšonai Šmits te atsasauc uz Vacō Stendera volūdniciskajim prōtōjumim un uz tū, ka Augškūrzemē kaidu pogostu saucūt par „rēdinim“, kas sovukōrt nūzeimōjūt kaidu maisejumu ar nagleitu volūdu, un tei šamā litā ir vysa Šmita argumentacija.

Ir tisa, ka Stenders ir sarakstejis samārā lobu sova laika lejas latvišu volūdas gramatiku, bet jō uzskoti par

*) Fr. Kemps, Latgalieši. Rīgā 1911. g., 48. lp.

**) Fr. Kemps, „Sapņi par vīneibu“ Dryva 1917. g. 6. nr.

***) P. Šmits, Kas ir latgali? „Dryva“ 1913. g. 11. nr. Tū pošu P. Š. atkōrtoj laikrokstā „Līdums“ 1916. g. 133. nr.

volūdu izaceļšonu ir pavysam oplomi. Tō laikam nanūlīgtu ari pats Šmits. Pīm., Stenders leidzeigi Hupeļam soka, ka latvišu volūda asūt cālūsēs nu krīvu volūdas, tei līta asūt skaidra un pīrōdeita, tai ka vairs divu dūmu nabyutu. Prūtams, 20. g. s. zynōtne taču šaidus Stendera un Hupeļa īskotus nikur najam nūpītņi un najems nūpītņi ari tod, jo taidus īskotus atteicynōs na uz vysīm latvišīm, bet tikai uz augšlatvišīm. Šī Šmita īskoti, kai tū tōļōk redzēsīm, naizturēs nikaidas kritikas. Jōpasvītroj, ka ar lingvistiskū materialu Šmits te naoperej, pat tū ignorej.

Lai ari P. Šmits šū sovu īskotu nikur nav pīrōdejis, tūmār jys tū nav grūzejis ari vālōkūs laikūs. Tys radzams nu kaida cyta jō roksta. Tys roksts gon nav teiši dūmōts par latgalim un augšlatvišu volūdu, bet, garum ejūt, jys tam tūmār mozlīt pīsaskar. Šys roksts saucās: **Volūdas līceibas par baltu tautu pyrmdzīmtni un tūs kulturu.*)**

26. Šymā rokstā, storp cytu, prof. P. Šmits aizstōv dūmu, ka tyvōkā aizvēsturē balti ir sastōdejuši vīnu tautu. Nu šos pyrmtautas vyspyrms byutu atsadalejuši pryuši, jo latvišīm ar lītovišīm, pīm., vēļ ir kūpeji pupu, zērņu un lācu nūsaukumi, bet pryušīm jau cyti. Tys tod nu līcynōtu, ka latviši ar lītovišīm byutu ilgōk turējušīs kūpā.

Voi nu šī pupu, zērņu un lācu nūsaukumi ir izšķirūši, par tū, prūtams, var streidētīs; bet pajemsīm šamā saka-reibā cytu paraleli: baltīm un slavīm ir kūpeji, pīm., rūkas, golvas, bōrdas, vōrtu u. c. nūsaukumi. Interesanti te byutu zynōt, kod un kur balti ir sastōdejuši vīnu pyrmtautu ar slavīm? (Ar germanim šī nūsaukumi kūpeji nav.) Bet par tū Šmits narunoj.

Šmitam napateik lītovišu zynōtnīku: prof. Kazīmira Būgas un prelata K. Jaunija pīrōdejumi, ka latgali resp. latviši kai atseviška baltu tauta jau byutu pastōvējuši ap 5. g. s. pēc Krystus. Kai zynoms, mynāti lītovišu zynōtniki nimoz nadūmoj, ka pēc Krystus laikmatā lītoviši un latviši resp. vysas mozōs baltu tautēņas byutu sastōdejušas vīnu pyrmtautu. Pēc jūs uzskota jau aizvēsturē baltu tautēņas ir dzeivōjušas kotra par sevi, jo kai gon cytaidi tom 11. un

*) Skot. „Letten“ 1930. g. 71.—88. lp. (citējums pēc tulkōjuma vōcu volūdā).

12. g. symtā byutu kotrai bejušas sovas vaļstis. (Ari germani un slavi sastōvēja taipat nu seikom ciltim resp. tautepom).

Tōjōk Šmitam napateik mynātūs lītovišu zynōtniku uzskots, ka sōmu tautas asūt aizajāmušas dažus baltu vōrdus caur latgalim resp. augšlatvišu volūdas izrunā. Vīns nu taidim ir, pīm., sōmu luuta (lūta), leišu v. šluota, latg. slūta. Šmits šamā sakareibā soka, ka navarūt zynōt, voi latgaļu dialekts jau byutu pastōvējis aizvēsturē, un pīmatynoj, ka asūt vyspōri pazeistama līta, ka latgaļu dialekts asūt jaunš, radis tikai pādejūs gođu symtūs, tū rōdūt vacōkī vītu vōrdi kai Latgolā, tai pōrejā Latvijā. Ar tū Šmits sovu teoriju uzskota par pīrōdeitu pat bez pīmārim.

Pasavērsim, kū šamā lītā soka pīmāri. Voi lītovišu zynōtniku daudzynōtajam vōrdam „slūta“ ir ari kaidi cyti fonetiski radnīceigi vōrdi, kas byutu losomi vysvacōkajūs dokumentūs? Nu Šmita apgolvōjumim izrīt, it kai taidu nabyutu. Bet kai ir ar Henrika chronikā daudzynōtū „Kūkanōja“ pili un vaļsti? Nivīns taču nasašaubā, ka Kūkanōjs ir atvasynōjums nu vōrda kūks un tikai vālōk klivis par k o k s un Koknesi. Voi „kūks“ un „slūta“ nasatur vīnu un tū pošu „ū“? Voi te obūs gadejumūs nav runa par calma patskani? — Taitod augšlatvišu volūdas formas ir bejušas un pastōvējušas jau aizvēsturē, kai tū seikōk redzēsīm vālōk.

27. Ir napareizs uzskots, ka tautas aizvēsturē byutu bejušas lelas vīngobolainas vīneibas. Tō navar pīrōdeit ni vīna lelō, ni mozō tauta, saprūtūt vōrdu „tauta“ tagadejā nūzeimē. I slavi, i germani senōtnē ir sastōvējuši nu daudzom seikom, sovā storpā ļūti radnīceigom, patstōveigom tautepom, kurom beja sova vaļsts pōrvalde un teritorija. Šōs mozōs tautēpas navar saukt ari par ciltim, jo ciltis ir vīneiba, kas dybynojās uz ašņa radnīceibu, bet na politiski administrativu organizaciiu. Politiski administratīva vīneiba ir tautēpa un vaļsts palaikam ar sovu patstōveigu volūdu. Taidu tautu un vaļsteņu senōtnē beja vairōk kai jaunōkajūs laikūs, un reizē ari beja vairōk volūdu. Taišni jaunōkī laiki ir tī unificātōji, kod radnīceigōs tautēpas teik savylktas vīnā lelōkā vīneibā un seikōs vaļsteņas saplyudynōtas lelōkōs vaļstīs, pi kam rokstu volūda nūni-

velej atsevišķūs apvydu izrunas. Šāids gōjiņš ir radzams, sōcūt ar senejū Grekiju, cauri vysom Eiropas tautom un vaļstīm.

Ar tū es tūmār nagrybu saceit, ka nu volūdas it tikai uz vinōšonūs un izaleidzynōšonu. Volūdōs ir dzeivas obas tendencies — gon pīsaleidzynōšona un unificēšonōs, gon atsašķēršona un sasadaleišona. Volūda viļņojās un pamozam mainōs, cyta straujōk, cyta lānōk. Apmāram 1000 godu laikā kotra volūda dizgon radzami pōrsamaina; ir volūdas, kas pōrsamaina leidz napazeišonai, un ir, kas pōrsamaina ļūti moz. Vacōs latiņu volūdas vitā tagad ir romaņu volūdas, bet kas prūt latiņu volūdu, var apjaust, kū runoj itālis, spānītis un t. t. Taipat ar sengreku volūdu. Germaņu volūdas ir padūtas straujōkai maiņai, slavu un baltu — lānōkai. Tōdēļ ir dabeigi, ka lītovišu zynōtnīki runoj par sovīm zamaišīm un augstaišīm jau pyrms 1000 godu un taiņoš ari par latgaļu un cytu baltu tautēņu volūdōm jau aizvēstures laikmatā, t. i., pyrms sovīm 1000 godīm.

28. Profesors J. Plāķis pīsatur pi cyta uzskota kai Šmits. Sovā rokstā par baltu tautom un ciļtim*), pīsavinōdams lītovišu zynōtnīkam K. Būgam, Plāķis atzeist, ka latvišu ciļtis (resp. tautēņas) volūdas ziņā nikod nav sastōdejušas vīnu vīneibu (55. lp.), ka latviši nu lītovišīm nav atsadalejuši kai vīna tauta, bet gon atsevišķu ciļšu veidā.

Samā sakareibā Plāķis ari runoj par atsevišķu ciļšu volūdōm, kuras jau ir bejušas izaveidōjušas aizvēstures laikā. Raksturōdams sovus pētejumus par intonacijom, Plāķis nūrōda, ka latgaļu dialektam rakstureigōs intonācijas snādzās dzili Augškūrzemē leidz Baldonei (taidot aptverūt senejū Sēliju) un vysā Vydzemes austrumu pusē (vacajā latgaļu teritorijā).

Vydzemes rītumūs un vidinē jau senōtnē asūt īsaspīduši zemgali, īnasdami tur sovu volūdas īspaidu, un taidā veidā radejuši cytaidu intonācijas veidu. Pēc intonācijas tagadejī latviši sasadolūt divejōs grupōs — rītumu un autrumu; latgalim intonācijas kūpejas ar sēlim, bet zemgalim — ar

*) Prof. J. Plāķis, Baltu tautas un ciļtis, „Letten“, 1930. g. Rīgā, 49.—55. lp. (citējums pēc tulkōjuma vōcu vol.).

kuršim. Zemgaļu dialekts jau senōtnē saplyudis ar kuršu volūdu, kas sovukōrt ir tyvōk stōvējuse pryušim kai latvišim. Bez tam zemgaļu dialekts gar jyumolu ir uzjēmis vēl libišu ispaidus, rodūt tāmniku dialektu.

Ar vōrdu latviši senōtnē un chronikōs apzeimāti tikai latgali (53. lp.).

Prof. Plāķis atzeist, ka latvišu dialektologija vēl ir nāzpēteita.

Taidi ir Plāķa uzskoti. Prūtams, jys nav gribējis īsastōt par latgaļu dialektu voi tū aizstōvēt. Šaidus uzskotus izteikt jū ir spīduse tikai zynōtniskō patiseiba. Kur Plāķis sasaskar ar tagadejū augšlatvišu volūdu un tōs vaicōjumim, jys pret tū nūstastōj negatīvi. Tai tys ir bejis Saeimas izgleitēibas komisijā (1931) un tai tys ir tōļōk ari šymā rokstā, kas mynāts paragrafa sōkumā.

Prūti, runojūt par tagadejū latvišu rokstu volūdu, Plāķis ni ar vōrdu namiņ augšlatvišu volūdu. Asūt tikai vīna rokstu volūda, kas sakreitūt ar zemgaļu dialektu un kū runojūt intelligence; bet ka blokus tai ari augšlatvišu volūda jau vairōk kai divus godu symtus pastōv kai rokstu volūda un reizē ari kai oficialō Bazneicas volūda vairōk kai vīnai trešajai latvišu daļai, tō Plāķis namiņ.

Jo kaidu volūdu lītoj literaturā un īstōdēs, tod tei jau ir ari intelligences volūda. Tai latvišim ir divas literaturas un divas intelligences volūdas,*) kū patiseiba prosa atzeit vysmoz objektīvajūs rokstūs.

29. Vysattureigōkais sovu īskotu izteikšonā atteiceibā uz augšlatvišu volūdu ir prof. J. Endzelīns. Nasaverūt uz tū, ka jam pēc Bīlenšteina pīdar lelōkō latvišu gramatika, jys tūmār par augšlatvišu vol. pagōtni ir pasacejis pōrōk moz. Endzelīns raksturoj lejas latvišu volūdu tōs tagadejā stōvūkli un vēsturiskajai pusei, seviški vēsturiskajai dialektologijai paīt garum klusādams. Mōceibu par dialektīm jys ir izveidōjis tai, it kai latgaļu dialekts byutu nūsavērzejis un izaudzis nu vydsdialekta resp. lejas latvišu volūdas.

Tūmār ir dažas patiseibas, kuras navar nūklusēt ari Endzelīns.

*) Sal.: M. Bukšs, Katōļu tradīcijas latvišu literaturā, „Dzeive“ 1948. g., 1. nr. (Vōcijā).

Prūti — jys sovā **Lettische Grammatik** atzeist, ka vacōkō nu baltu volūdom ir lītovišu volūda nu ka augšlatvišu volūdai ir vystyvōkō radnīceiba ar lītovišu volūdas zamaīšu dialektu. (3. §.)

Jo jau augšlatvišu volūdai ir tyvōkō radnīceiba ar lītovišu volūdu, tod dabeigī, ka augšlatvišu volūda ir vacōkō latvišu volūda.

Tļōk Endzelīns kaidā cytā dorbā — **Latviešu valodas skaņas un formas**, runōdams par senejim Latvijas īdzeivōtōjim, soka, ka 13. g. symtā bez eistajim latvišim Latviju vēļ apdzeivōjuši libiši, kurši, zemgali un sēli. Latviši dzeivōjuši uz zīmelim nu Daugovas, Vydzemes austrumūs un vidīnē un Latgolā. (2. §.)

Jo nu vaicojam, kas ir šī eistī latviši, tod atbiļdi atrassim prof. Būgas un prof. Baloža kartē. Tī ir tagadejī latgali.

Tļōk nu Endzelīna gramatikom izrīt, ka latgaļu dialekts ir vairōk saglobōjis vacu formu, pīm., infiksu **-sa-** (sasatikt, iesapīrkt), *) e calmus darbeibas vōrdu pagōtnē u. c. parōdeibas, kas vēļ bejušas sastūpamas 16. un 17. g. symta lejas latvišu volūdas rokstūs. Patiši jōpīzeimōj, ka 16. un 17. g. symtā lejas latvišu volūda ir tyvōka augšlatvišu volūdai kai tagadejais t. s. vydsdialekts. Tys sovukōrt nūrōda, ka lejas latvišu vol. ir tei, kas arvīn vairōk pōrsaveidoj un atsātōlynoj nu vacōs latvišu volūdas.

Bet Endzelīns, prūtams, tō labprōt nagrib atzeit, jo jys labprōt paīt garum vysom parōdeibom, kuras runoj par lobu augšlatvišu volūdai kai pagōtnē, tai tagadnē.

Ari Endzelīns leidzeigī Šmitam grib kaidreiz pasaceit kaut kū, lai dūtu kaidu pavadīni latgaļu dialekta sasaistei-šonai ar krīvu volūdu. Te jys ar zynomu attureibu un pīsardzeibu soka, ka latgaļu „y” radīs slavu īspaidā. **) Pīrōdejumas tam namiņ, jo patiši taidu ari nav. Latgaļu „y” ir plotais i, kas īt pēc tipiskim baltu plotūs skaņu pōrskaņas lykumim, un ir tikai baltu volūdu parōdeiba, jo slavu volūdōs šōs lykumeibas nīmoz nav, bet par tū seikōk cytā vitā.

*) **Lettische Gr.**, 710. §.

) **Latv. val. skaņas un formas, 51. §.

30. **Rob. Klaustiņš** ir rakstejis apcerējumus par vārdim „latviš“ un „latvietis“ (*). Tur jys soka: 13. g. s. par latvišim sauce tikai latgaļus, bet vēlāk šū nūsaukumu atteicynōja ari uz cytom cil̄tim.

Cik Klaustiņš vīnkōrši un skaidri izasoka par latgalim, tikpat prof. **L. Bērziņš** — par latgaļu dialekta vacumu, vysmoz atteiceibā uz vīnu periodu. Prūti, raksteidams par **Latvišu rakstniceibu svešajā aizgōdeibā** (**), jys atzeist, ka Tolgsdorfa un Mancela laikā Latgolā jau pastōvējis latgaļu dialekts.

Prūtams, šei pādejō atziņa nav nikajds sevišķs atrodums voi pīrōdejums, jo Mancelis jau pats expressis verbis runoj par augšlatvišu volūdu, dūdams dažus gramatiskus parau-gus. Labi vysmoz tys, ka Bērziņš naignorej faktu materia-lus, kai tū ir darejuši cyti jō kolegas.

31. Vysdažaidōki uzskoti par latgalim un augšlatvišu volūdu ir atrūnami pi **E. Bleses**. Blese spēj apvīnōt sevi vysus īspējamūs vērziņus un reizē ari oplomeibas. Sōmu zynōtniks Kiparskis par Bleses rokstim soka tai, ka ti ir naskaidri formulāti un ikšejōs pretruneibas pyl̄ni.*** Tū jys gon soka par tim Bleses rokstim, kas atsateic uz kuršu vai-cōjumu, bet „mutatis mutandis“ (pōrmainūt, kas mainams) tys pats jōsoka ari par tim jō rokstim, kuri atsateic uz lat-gaļu resp. augšlatvišu volūdas vaicōjumu. Lelas skaidrei-bas un vīnas nūteiktas linijas tur nava.

Nasaverūt uz vysu tū, Blese tūmār par augšlatvišu vo-lūdu ir rakstejis gondreiz nu vysim volūdņikim vairōk, un jō uzskoti vysvairōk ir tykuši pōrnasti uz dīnas presi un vy-saidim popularajim rokstim, kōdēļ ir napīcīšami pi Bleses

*) Latviešu konversācijas vārdnīca, XI, 21334. un seko-jūšōs lp.

**) „Letten“, 1930, 363. lp.

***) Kiparsky, Die Kurenfrage, 1938., 23. lp. Originalā šei vīta skap: ...Etwas unklar formuliert und in sich wider-spruchsvoll sind die Ansichten E. Bleses, die er an verschie-denen Stellen geäussert hat.

rokstīm apsastāt tyvok un raksturāt vysu tū uzskotu bogoteibu, kas tur ir atrūnama.

Erteibas un porskotameibas dēļ sadaleisim jō golvonūs rokstus divūs pūsmūs: 1) leidz 1934. g. 15. majam un 2) pēc 1934. g. 15. maja. Ap šū laiku ir nūticis Bleses zynōtniskūs uzskotu lyuzums, un ūtrō perioda rokstūs latgaļu dialekts ir klivis par vairōkim godu symtīm jaunōks un bogōtōks ar krīvu un pūļu īspaidim. Bet raudzeisim nu izsekōt poša Bleses dūmu pavadīnam, lai ari tys pretrunu dēļ nav vīgls uzdavums.

32. Nu jō pyrmō pūsma rokstīm minēsīm divus: 1) **Latvišu volūdas atteisteibas pūsmi** *) un 2) **Latviešu literāriskā valoda**. **)

Par latgaļu dialektu un tō vacumu mes te atrassim šaidas ziņas:

„Kai jau teikts, šymā laikā (Runa par aizvēsturiskū periodu. M. B.) latvišu cilšu volūdōs ir nūtykušas vysas tōs pōrmaiņas, kaidas tikai, teoretiski saleidzinojūt ar lītovišu volūdu, var nūskaidrōt un volūdniciski nu lītovīšim atšķērt“. „Letten“, 62. lp.

„Turpretim latvišu cilšu volūdas nu 9.—12. g. symtam, raugūtīs nu kotras atsevišķōs cilts individualajom īpatneibom, ir tipiski latvyskas un jau tymā laikā ir sastōdejušas vysas myusu volūdas īpatneibas, kuras atsašķir nu lītovišu un pryušu volūdas.“ „Letten“, 62. lp.

Bet turpat mes varim dabōt laseit ari pretejū:

„Sakarā ar slavu īspaidu vīnā myusu volūdas apgobolā ir nūtykušas lelas fonetiskas pōrgrūzeibas un tod

*) „Letten“, 1930. g., 61.—70. lp. (cit. nu tulkōjuma vōcu vol.).

Vyspōreja pīzeime. Citējumi nu svešvolūdōm šamā grōmotā parosti ir lītōti tulkōtā veidā. Tikai dažūs gadejumūs leidz ar tulkōjumu ir dūts ari citata originals, kas kai papyldu materials ir iznasts zam teksta.

**) „Latvieši“ II, Rīgā 1932. g. 375.—398. lp.

šymā apgobolā jau vēsturiskajā laikā ir atsasteistejis kaidis pavysam īpatnejs dialekts, tai sauktais augšzemnieku dialekts, kas sevišķi stypri izapauž Latgolā.“ „Letten“, 65. lp.

Un tod otkon cytā variacijā:

„Viņa nopelns ir (runa par Juri Manceli 1593—1654) vispirms tas, ka viņš... nodrošināja vidus jeb, pareizāki sakot, Zemgales dialektam tā iegūto rakstu valodas stāvokli. Šāda uzstāšanās vidusdialekta labā liecina par pareizu situācijas izpratni..., jo toreiz itin viegli būtu varējusi rasties doma pacelt literātūras valodas godā kādu citu dialektu, piem., augšzemnieku, kas arī bija plaši izplatīts.“ „Latvieši“ II, 378. lp.

Te nu ir tys apbūrtais riņķis. Vīnā vītā ir saceits, ka vysas latvīšu cilšu volūdas jau beja izaveidōjušas leidz 13. g. s., tys ir, aizvēsturiskajā laikā, un cytā vītā otkon, ka latgaļu dialekts īsōcis veidōtīs tikai vēsturiskajā laikā — taitod ordeņa laikā, na vālōk. Saprūt nu, kurai vītai ticēt! Bet Blese mōk pastōsteit vēl raibōkas un meiklainōkas lītas. Tōs mes atrassim jō vālōkajūs rokstūs.

33. Minēsim pōrs rokstus nu Bleses zynōtniskōs darbeibas ūtrō pūsma — prūti, pēc 1934. g. 15. maja, kod ir saraksteiti šaidi roksti: **Latgaliešu dialekts** *) un **krievu valodas ietekme latviešu valodā** **). Apgolvōjumu un uzskotu ziņā bogōtōks ir pyrmais roksts, kōdēļ ar golvonū uzmaneibu pīvērssim tam.

Roksta sōkumā ir šaids teikums: ...„visumā jāatzīst, ka latgaļu dialektā visspilgtāk izpaužas augšzemnieku dialekta raksturīgākās īpatnības.“

Parafrzejūt šū Bleses teikumu skaidrōkā volūdā, varātu saceit: vysumā jōatzeist, ka A ir vysskaidrōks kai A, bet jo tū jemsim kai B, tod tys vairs nabyus A. Voi tod latgaļu dialekts un augšzemnieku dialekts nav A=A? Voi ari, jo tys tai nav, cik tod golu golā tūs dialektu ir? Voi te ir

*) Latviešu konvers. vārdn., X 20251. sequ.

**) Latv. konv. vārdn., X sēj., 18 450. lp. un sek.

dialekta un izlūkšņu jēdzīnu jaukšona, vai arī kaida leidz šam napazeistama logika.

Ka Blese šmā vaicōjumā nav turējis pi kaut kaidas konsekvantas skaidreibas, nūrōda arī tys, ka, apskotūt latgaļu dialektu, tur teik jaukts dialekts kai rokstu volūda ar dažaidu atsevišķūs Latgolas izlūkšņu materialim.

34. Obūs mynātajūs rokstūs teik apgolvōts, ka tagadejais latgaļu dialekts asūt izaveidōjis nu **senōs Livonijas latgaļu volūdas** styprā krīvu un pūļu itekmē. 13. g. s. Latgolā vēļ asūt litōts vydsdialekts.

Šū sovu teoriju Blese pīrōda ar divim nabadzeigim pīmārim. Prūti — vacajūs dokumentūs asūt raksteits „**Lixna**“ un „**Nitzegalle**“. Diftongs „ei“ asūt cēlis vālajā laikā. Ar tū latgaļu dialekta jaunums pīrōdeits.

Bet šys pīrōdejums dīmžāl naiztur nikaidas kritikas. Kai mes zynom, latīņu volūdā diftonga „ei“ nav, un vysu tautu vōrdi, kas ir transkribāti latiniski, teik raksteiti bez diftonga „ei“. Pīm., Leipzig raksteits Lipsia, Freiburg — Friburg u. t. t. Tōdēļ mes nīmoz navarim sagaideit, lai mynāti latvišu vōrdi byutu raksteiti „Leiksna“ un „Neicgale“. Un tūmār šod un tod arī latīņu transkripcijā ir īvārōts tys pat Bleses mynātais „ei“, pīm., vōrdā „Preili, *) kas dokumentūs figurej nu tō poša laika kai augšmynāti pōrs vōrdu.

Kas atsateic uz vōrda „Neicgale“ pīdēkli **-gall**, tod tys, lai gon ir eisti latvyks, latīņu volūdā var tikt uztvarts kai kaida sastyanguse partikula, nadzeiva vōrda daļa, kas figurej naskaitamūs tautu un vītu nūsaukumūs, un tōdēļ tys sova laika izrunas var naatspūgulōt.

Bet jo mes tūmār grybātu redzēt, vai cyttautīši, pīraksteidami latvišu vītu vōrdus, ir mēginōjuši izškērt latvyškōs skaņas tod, jo jīm ir bejis īspējams tōs atteiceigi apzeimēt, mes atrassim cytu parōdeibu. Pīm., latīņu raksteibā breivi izškir a un o, ō un ū, un lyuk! vōrdi „**Koknese**“ un „**Tālava**“ nav vys raksteiti tai, kai tūs izrunoj tagadejais vydsdialekts, bet gon „**Kūkanōjs**“ *) un „**Tōlova**“ *) Taitod redzim, kai skanēja 13. g. s. latvišu volūda! Kaidis dialekts tys ir, atbīldi tōli nabyus jōmeklej. Jo profesors vasalu teoriju

* Skot. VII nūd. vītu vōrdu registrā.

atzyna par iespējamu uzbyuvēt uz pōrs navareigim pīmārim, tod lai atļauts ar cytim pōrs pīmārim tū apgōzt un nūrai-deit. Tōļokūs pīmārus redzēsīm cytā šō dorba nūdaļā.

35. Blese soka, ka 13. g. s. Latgolā litōts vydsdialekts. Zāl, ka jys nikur seikōk nav nūrōdejis, par **kaida laikmata vydsdialektu jys runoj** *). 13. g. s. vydsdialekts ir latgaļu resp. augšlatvišu volūda. Kaidā cytā rokstā Blese tū ari atzeist. Tys roksts saucās „**Latvju valoda**“,**) un tur Blese soka skaidri un gaiši, ka tagadejō latvišu volūda resp. vydsdialekts ir senōs latgaļu cilts volūdas moderns pōrveidōjums libišu un kuršu īspaidā.

Taids, lyuk, ir Bleses jaunōkais atzynums. Voi tod, izejūt nu šytō, var runōt par tagadejū vydsdialektu kai 13. g. symta vydsdialektu, kod runōt var tikai par atseviškūs latvišu cilšu resp. tautēņu volūdom. (Skot. Būgas karti!) Nīkaidā ziņā 13. g. symtā nabeja vydsdialekta tagadejā nūzeimē un tagadejōs formōs; tū atzeist pats Blese, saceidams, ka tagadejais vydsdialekts atsateistejis vālōk, vysmoz taidā izkotā, kai tys tagad ir. Tū aplīcynoj ari vacōkī roksti vydsdialektā, kas ir samārā bogōti ar vacōs latgaļu volūdas formom, kō vairs tūmār navar saceit par jaunōkū literaturu lejas latvišu volūdā.

36. Atsagrīzūt vēļ pi Bleses roksta par latgaļu dialektu, jōnūrōda uz dažom tōļōkom parōdeibom.

Kod nu Blese, kai jys dūmoj, ir pīrōdejis, ka 13. g. s. un vālōk Latgolā ir litōts tagadejais latvišu volūdas vydsdialekts resp. lejas latvišu volūda, tod jys soka, ka krīvu īspaidā tur nūtykušas lelas fonetiskas pōrmaiņas. Kaidas, kod, kur un kai, kōdēļ — tō Blese namin. Tai jys ir dzērdējis runojam cytus un tai turpynoj ari tōļōk. Kam meklēt pīrōdejumas un olūtus (kuru, storp cytu, ari nav), kod studentim un avižņikim pīteik, ka tai vīns profesors soka.

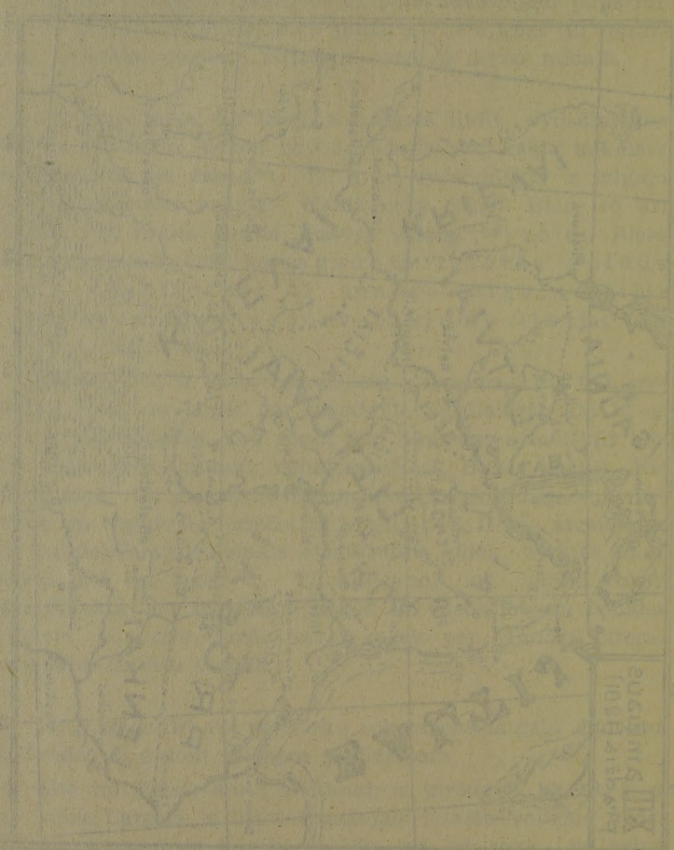
Un tai Blese sovūs apgolvōjumūs it tōļōk: latgaļu dia-

*) 13. g. symtā tagadejō vydsdialekta nabeja.

**) Latviešu konversācijas vārdn. XI, 22251. lp.

Prof. Būgas sastodeitō etnografiskō karte (13. g. s. stōvūklis). Latviai=latviši resp. latgaļi, lybiai=libiši, seliai=sēli, žiemgaliai=zemgali, kuršiai=kurši, lietuviai=litoviši, prūsai=pryuši, lenkai=pūli, krieivai=krīvi. Karte — foto attāls nu Festgabe Streitberg.

The map is a reproduction of a historical map, likely from the late 19th century, showing the United States. The map is oriented horizontally, with the Atlantic Ocean to the right and the Pacific Ocean to the left. The Great Lakes are visible in the upper left. The map includes a grid of latitude and longitude lines. In the bottom right corner, there is a small rectangular box containing the text "SOUTHERN" and "1880".

lekts asūt tik jauns, ka jezuiti dēļ Latgolas vēl 16., 17. un pat 18. gadu symtā grōmotas izdavuši vydsdialektā, bet tod uzreiz jīm bejis izdeveigōk latgaļus nūškērt nu pōrejīm latvišīm, un jī īsōkuši grōmotas izdūt latgaļu dialektā.

Ar vōrdu sokūt, mōksleiga tautas sašķeļšona, vīneibas izōrdeišona u. t. t. Ar tū pasōkums jau apzeimāts kai pōrkōpums pret tautas vīneibu (crimen laesae unitatis). Bet dīmžāl šys nūtykuma apgaismōjums otkon ir greizā spūguli un nasasaīt ar vēsturiskū patīseibu.

Pazeistūt kaut cik katōļu tradīcijas latvišu literatūrā, ir skaidrs, kai nūsarysynōja latvišu goreigōs literatūras nūsadybynōšona un tōs tōjōkō atteisteiba *).

Latvišu katōliskī roksti rodōs Reigā, lejas latvišu volūdā, lai sekmeigōk vastu ceīņu ar protestantismu. Šei ceīņa golvonā kōrtā nūritēja Reigā un Kūrzemē, kur tāvim jezuitīm beja sovi misiju punkti. 16. un 17. g. s. katōļu grōmotas, kas patīseibā ir tikai nu divi rakstnikim, nav dūmōtas Latgolai, bet pōrejai Latvijai un pyrmā kōrtā ceīņas vītai — Reigai un Kūrzemei.

Sōcūt ar 18. g. s., katōli sovas grōmotas izdūd paraleli lejas latvišu un augšlatvišu volūdā. Tys izrit nu tāvu jezuitu paidagogiskajom metodem — mōceit tautu tautas volūdā!

Jau tys vīn apstōklis, ka katōļu grōmotas ir izdūtas paraleli lejas latvišu un augšlatvišu volūdā, napīlaun saceit, ka tāvi jezuiti gribēja nūškērt latgaļus. Tei ir pavysam naiva pōrsaceņa voi apstōkļu napazeišona.

Jezuiti sovā misiju dorbā tūreiz ir bejuši spēceigōki sludynōtōji kai protestantu goreidznīki, un jī nikod un nikur nav nūsarūbežōjuši. Jo runōt par nūsarūbežōšonu, tod vīneigi var runōt par tū, ka protestanti nūsarūbežōja nu jezuitim un aizlīdze jīm breivu sludynōšonu. Taišni jezuiti beja tī, kū ar administratīvu varu padzyna nu Reigas

*) Sal.: M. Bukšs, Katolska traditionerna i den lettiska literaturen, Credo 1946., 3.—4. nr., 184.—193. lp.

Idem, Katōļu tradīcijas latvišu literatūrā, „Dzeive“, 1948. g. 1. nr.

Idem, Kad tiek pieminēta vecākā katōļu rakstniecība, „Dzimtenes Balss“, 1948. g. 7. nr.

un Cēsīm. Ar konkurenci tur nikō navarēja leīdzēt. Tōdēļ raksteit, ka jezuiti, beīdamīs nu konkurences, byutu ap Latgolu uzcāluši cytaīdas volūdas vaļņi, ir piļņeīgs absurds un vēsturiskūs apstōkļu napazeīšona un vyltōšona.

Ari latiņu burtu īvesšona latgaļu rokstūs nabeja nikai-da nūsaskēršona. Jezuiti tūreiz pōri Eiropai izplēte Romas, Spānijas un Francijas kulturu, un tys izapaude na tikai latiņu alfabētā, bet pat bazneīcas terminologijā (pīm., veiskups nu itaļu vescovo, germaņu bīskaps). Protestantisms turpretīm Latvijā palyka tikai par vōcu nacionalū lītu, kas izapaude gon vōcu alfabeta un ortografijas lītōšonā, gon plašajā germanismu īplyudynōšonā lejas latvišu volūdā.

Paskaidrōjumi pi prof. Baloža kartes:

Karte raksturoj etnografiski politiskū stōvūkli senejā Latvijā nu 9.—13. g. s.

I—VI ir **kuršu** apgoboli un vaļsteņas.

VII—XIII **zemgaļu** „ „ „ „ „ „

XIV—XVI **latgaļu** „ „ „ „ „ „

(pi kam XIV ir Imera, XV Tōlova, XVI Jersikas karaļvaļsts ar sovīm nūvodim — Autīne, Cesvaine, Ludza, Jersika un Dignōja Sēlijā.

Prof. Balodis apgolvoj, ka pi senejōs Latgolas ir pīdarējuse ari Sēlija, kas uz archaiologisku pētejuma pamata ir jōatzeist par latgaļu zemī un navys par kaidu atsevišku latvisku ciļti. Sal. Balodis, Det āldsta Lettland 151. lp.

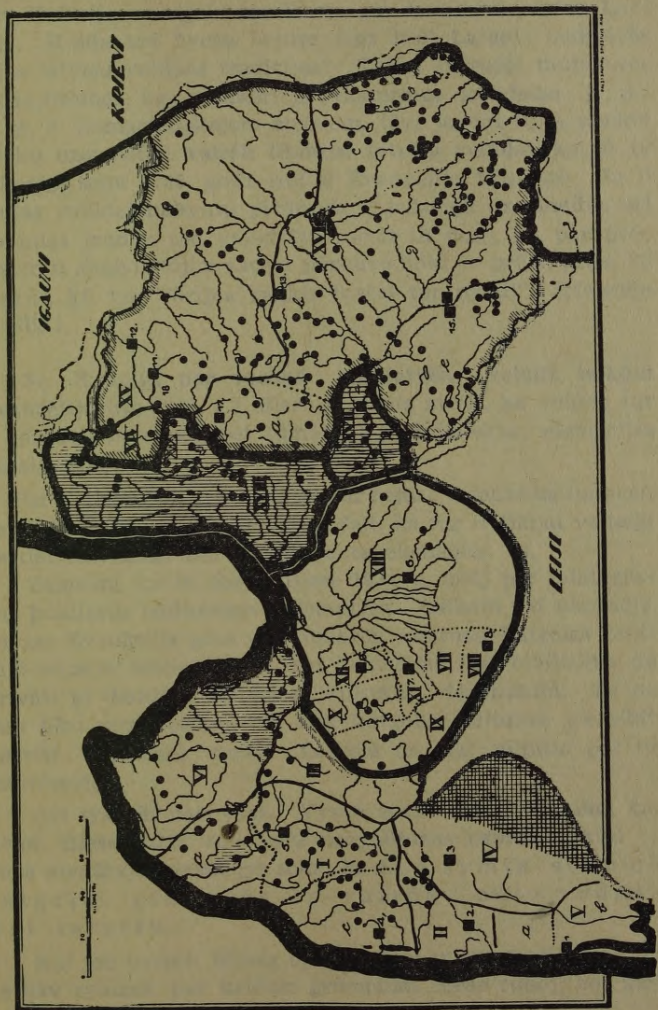
XVII **latgaļu** zemes ap Kūknesi, Aizkraukli un Lelvōrdi — krīvu atkareibā.

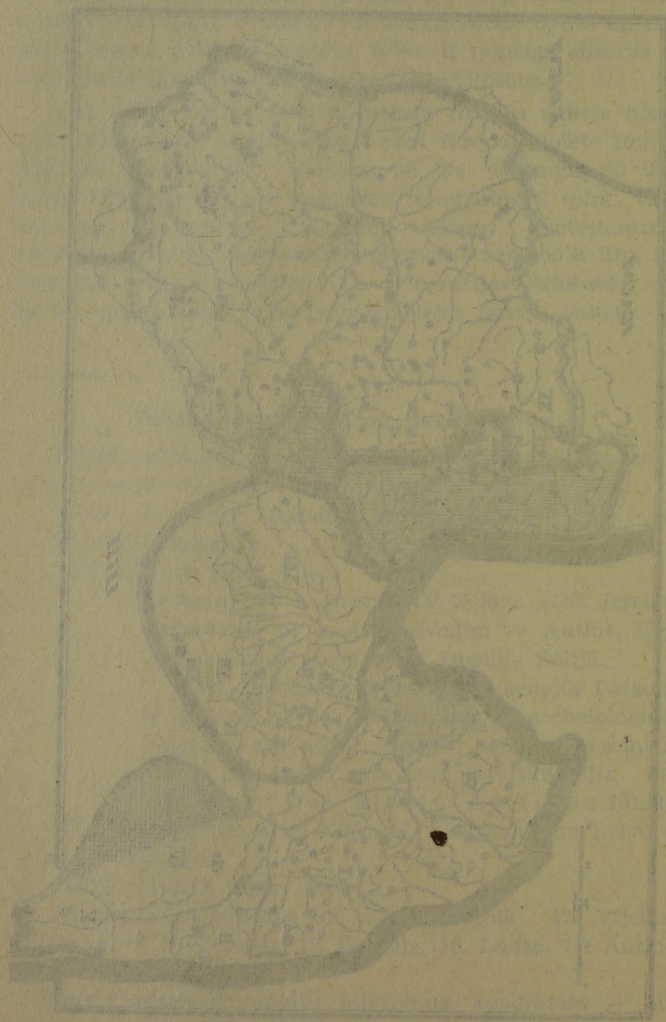
XVIII un XIX **libīšu** zemes.

īvārojamōkōs piļsātas uz kartes Latgolā: 12. Vijeīms, 13. Cesvaine, 14. Jersika, 15. Dignōja, 16. Ludza, 17. Autīne, 18. Beverīne.

Punkti apzeīmoj senejūs piļskolnus, kvadrateni — piļsātas.

NB. senejōs latgaļu volūdas rūbežas sakreit ar tagadejōm augšlatvišu volūdas rūbežom ar mozu pōrejas jūslu uz austrumim. Ōrpus senejōs latgaļu teritorijas ir lejas latvišu volūdas apgoboli.

Skaidreibas un patiseibas lobā te vēl jōnūrōda, ka nu 17. g. symta trejsdasmytajim godim, kod Vydzeme palyka zam Zvīdrijas, Latgola izavērzeja par katōliskū centru Latvijā. Kaida tod byutu bejuse jāga lītōt Latgolā nadzeivōs lejas latvišu volūdas tradīcijas? Taišni ivārojūt tautas volūdas tiseibas, kas sovukōrt ir rakstureiga parōdeiba 17. un 18. g. s. humanistiskajom strōvom, tāvi jezuiti sōka pīvērst lelōku uzmaneibu **vairōk lītōtajai latvišu volūdai**, kai jī tū zeimeigi soka 1753. godā izdūtō Evangelija titullōpā. Jo jī tautas volūdai nabyutu pīvārsuši vajadzeigū uzmaneibu, ari Latgolas ļaudim tod vajadzātu saceit tū pošu, kū par protestantu sludynōtōjim saceja pōrnūvodnīki — prūti: „Kas lai saprūt, kū tys Vōcijas kagkis (kačs) tur ņaud!“ (Manceļa liceiba.)

37. Runojūt **par vacōkū augšlatvišu volūdā tulkōtū Evangeliju** (nu 1753. g.), Blese ir spīsts atzeit, ka volūda tur ir īpatneji latvyška, bet tūmār ar vydsdialekta elementim un slavismim.

Par šō Evangelija volūdu maņ ir bejuse vajadzeiba izasaceit vairōkkōrt, un es pasvītōju ari šeit, ka tur ir tikpat veļteigi meklēt slavismus kai vydsdialekta elementus *).

Zeimeigi, ka šū dorbu Blese 1934. g. citej pēc Leningradas publiskōs bibliotēkas eksemplara. Laikam tod nazynōja, ka šys Evangelijs pōrs eksemplarūs atsaroda Latgolas centralō muzeja bibliotēkā, R. kat. teologijas fak. bibliotēkā un privati pī daudzim Latgolas kulturas darbinīkim. Te nu mes līku reizi redzim, cik labi Latgolas kulturas „pētnīki“ pazeist kulturalū dzeivi Latgolā un cik nūpītni par tū interesejās.

Ari tys vēl nav vyss. Vysim sovim apgolvōjumim, kai krūni Blese uzlīk vīnu lelu nazynōšonas capuri. Prūti — sovā mynātajā rokstā jys soka, ka 19. g. symta sōkumā latgaļu grōmotōs ir vairōk pūļu vōrdū kai latvišu.

Kai jau parosti Bleses apgolvōjumi ir bez faktim, tai ari te nav zynoms, par kaidom grōmotom Blese runoj, bet mes

*) M. B. Vacōkō latgaļu dialektā tulkōtō Evangelija volūda, Olūts 1943. g., 4. nr., 198.—204. lp.

M. Bukšs, Vacūs rokstu volūda, RK 40, 53.—97. lp.

zynom, ka 19. g. s. sōkumā ir izdūtas **Svātōs dzīsmes** 3. izdevumā un **Rota Vysa katoliškō mōceiba**, bet par šūs grōmotu volūdu taidas lītas apgolvōt nav īspējams. Ir gon fakts, ka slavismi latgaļu literatūrā pīšajam 19. g. s. vydā un ūtrā pusē, kod rodōs drukas aizlīgums un latgaļu literatūras vōjšonas, bet par šū laikmatu Blese otkon nagrib izateikt. Pēc Bleses īskotim drukas aizlīguma laiks ir tys lobōkais dēļ latgaļu literatūras.

Lai nu tys byutu kai byudams, bet, losūt Bleses apgolvōjumus, ka latgaļu dialekts asūt radīs slavu īspaidā un latgaļu literatūrā vairōk slav vōrdu kai latvišu, maņ ataust prōtā vacō Hūpeļa sprīdelējumi par lejas latvišu volūdu (par latgalim jys nīmoz narunoj). Hūpeļs soka, ka latviši rodušīs nu kaut kaida slav maisejuma un latvišu volūdā lelōkais vōrdu vairums asūt krīvu vōrdi. Tys jau asūt sen pīrōdeits un tō vairs nīvīns naapšaubūt*). Laikam gon nī Bīlenšteins, nī Endzelīns nabyutu spējuši Hūpeli pōrīcīnōt, ka tys tai nav!

Blese, raksteidams par latgaļu dialektu, sova apcerējuma nūslāgumā pīskar 20. godu syntam un soka: latgaļu darbinīki asūt daudz pyulējūšīs sovu dialektu izveidōt par literārīsku volūdu, bet bez sekmem, jo naasūt nīkaidu literārīskūs tradīciju.

Ari te saceitais nasait ar patīseibu. Latgaļu darbinīki, atskaitūt sajusmas pynūs literatus, sovas volūdas vaicōjumā ir bejuši dīzgon vīnaļdzeigi un pasīvi, jo kai gon cytaidi latgaļu dialekta sistematīskō apkarōšona byutu tik labi veikusēs?

Kas atsateic uz literārīskūs tradīciju tryukumu augšlatvišu volūdai, kai tū dūmoj Blese, tod par tū ir līki streidētīs. Vajag tikai pastudēt latgaļu literatūru, latgaļu dialekta resp. augšlatvišu volūdas ortografījas nūteikumus, šōs volūdas lītōšonu īstōdēs un bazneicōs, tod byus skaidrs, ka augšlatvišu volūda ir ī īnteligences volūda, ī rokstu volūda ar sovom pīteikuši vacom un plašom tradīcijom tautas dzeivē.

*) Hupel, Topographische Nachrichten II, Riga, 1777. g. 162., 188.—189. lp.

38. Nu latgaļu zynōtnīkim ar augšlatvišu volūdu golvonā kōrtā ir nūsadorbōjuši **L. Latkovskis** un **P. Strods**. Obi jī ir dāvuši krītnu daudzumu rokstu, kas ir publicāti dažaidūs izdavumūs, bet obi jī golvonā kōrtā ir nūsadorbōjuši ar augšlatvišu volūdas tagadejō stōvūkla pētnīceibu.

Latkovskis ir vōcis materialus par izlūksnem un tūs publicējis specialā literatūrā, pīm.: „Filologu bīdreibas rokstūs“, rokstu krōjumūs „Celi“, „Filologijas materialūs“, rokstu krōjuma „Olūts“ zynōtniskajā daļā un laikrokstūs.

Prof. P. Strods ir strōdōjis pi augšlatvišu vol. gramatikas sastōdeišonas, ortografijas izveidōšonas *) un pareizraksteibas vōrdneicas sastōdeišonas.

Atteiceibā uz latgaļu dialekta pagōtni šūs obu zynōtnīku īskoti ir vinprōteigi par tū, ka tagadejais latgaļu dialekts resp. augšlatvišu volūda ir vacōs senejūs latgaļu volūdas napōrtraukts turpynōjums, kas vēļ ir saglobōjis nu 13. g. s. pazeistamōs latgaļu resp. latvišu volūdas formas un skaņas,

Latkovskis šūs uzskotus ir vairōkkōrt aplīcynōjis, pīm., sovā rokstā „**Latgaļu dialekts**“ **). Tur, runojūt par volūdū baltologu uzskotu, jys soka:

„Pastōv skaidri radzama tendence pīrōdeit, ka latgaļu dialekts veidōjīs nu vydsdialekta, ka latgaliskōs formas ir atsateistejušas nu vydsdialekta formom. Bet fakti līcynoj pavysam kū cytu: latgaļu dialekta formas ir skaidrojamās, izejūt navys nu vydsdialekta formom, bet nu leišu volūdas. Pīm., vydsdialektā — grauds, latgaliski gryuds, kas fonetiski atbylst leišu formai grūdas. Pymōtnejō „o“ skaņa, kas ir leišu vōrdā brōlis, ir pasaglobōjuse ari latgaļu vōrdā brōls, koleidz vydsdialektā jau rodusēs jaunōka forma — brālis.“

Taidā veidā sovus uzskotus par augšlatvišu un lejas latvišu volūdas atteiceibom rysynoj Latkovskis, drūši operādams ar saleidzynojūšū metodi un palaikam veikli rozdams interesantas etimologijas.

39. Par senejūs latgaļu resp. latvišu vaicōjumu ir rakstejuši ari myusu brōļu tautas zynōtnīki — lītoviši **G. Geru-**

*) Prof. Dr. P. Strods, Latgaļu dialekta ortografijas problemas, RK 40, 365.—370. lp.

**) RK 40, 98.—113. lp.

lis, Kazimirs Būga, Kuršaitis, Jaunijs, Eduards Volters u. c.

Šamā sakareibā pasakavēsim tikai pi Geruļa un Būgas rokstim.

Gerulis sovā rokstā **par baltu tautom** *) snādz ziņas par kuršim, libišim, zemgalim, sēlim un latgalim vai latvišim. Sprīzūt pēc vītu vōrdim, Gerulis dūmoj, ka volūdas ziņā nu vysom baltu ciļtim zemgali ir vystyvōk stōvējuši latvišim un nu tim ir atsaškeiruši varbyut tikai dialektiski. Ari sēļu volūda asūt bejuse ļūti tyva latvišim, bet sēli topuši iznycynōti karūs storp lītovišim, latvišim un vōcišim.

Jōdūmoj, ka burtiski vysi sēli jau nu natyka iznycynōti, bet kaida šos tautēpas daļa palyka un dzeivōja tōļōk, jo sēļu volūdas pādas vēļ tagad atrūnamas Augškūrzemē.

Tōļōk par latgalim vai latvišim Gerulis soka, ka tī asūt klivuši par kuršu, zemgaļu un sēļu mantinīkim, un latvišu volūda izaplātuse par mynātajom tautēnom. Asūt jōpījam, ka kurši, zemgali un sēli latvišu volūdai varējuši vīgli pīsamārōt un īplyust latvišūs. Prūtams, ar tū jī latvišu volūdai ir inasuši jaunynōjumus un pōrmaiņas.

Gerulis kai par eistajim latvišim te runoj tikai par latgalim. Latgaļu vōrds ir vacs. Tagadejais Latgolas vōrds asūt jaundarynōjums Inflantijas apzeimēšonai.

Geruļam radnīceigus uzskotus pauž arī prof. Kazimirs **Būga** sovā rokstā **par Aistu resp. baltu ciļšu aizvēsturi vītu vōrdu pētejumu gaismā**. **)

Šymā rokstā Būga runoj par aistu tautom: lītovišim, latvišim, zemgalim, sēlim un kuršim, kas asūt pazeistami jau nu Tacita un Ptolomeja laikim. Ar vōrdu latviši Būga saprūt tikai latgaļus, un turpat pīvinōtajā I kartē jys rōda latgaļus ar sovu teritoriju jau nu 5. g. s. pēc Kr. (Par latgaļu teritoriju dūmōta Žamaitija). Jōpasvītroj, ka Būga šymā rokstā par Latgolu runoj kai par teritoriju, kas arī ir pīlneigi pareizi, bet Latgolas, arī seņejōs, īdzeivōtōjus sauc par latvišim. Skot. šai grōmotai pīvinōtū Būgas II karti.

*) G. Gerulis, Baltische Völker, Eberts Reallexicon der Vorgeschichte, Bd I, Berlin, 1923, 335.—342. lp.

**) Die Vorgeschichte der Aistischen (Baltischen) Stämme im Lichte der Ortsnamenforschung von K. Būga, Streitberg Festgabe, Leipzig, 1924, 22.—35. lp.

Kai vacokūs latgaļu centrus Būga daudzynoj Režyte (Rēzekni) un Naujine (Daugavpili).

Kai nu Būgas tai Geruļa rokstim izrīt, ka latviši ar lītovišim vīnu vīneibu nikod nav sastōdejuši, vysmoz tyvōkajā aizvēsturē nā.

Volūdu pōrsaveidōšonu Būga uzskota par konservativu, varbyut pat par pōrōk konservativu, un tōdēļ jys dūmoj, ka 13. g. symta latvišu volūda fonetiski nicik naatsašķir nu tagadejōs. Pi kam jys te paraleli runoj par augšlatvišu un lejas latvišu volūdas formom *).

Nav īmesļa Būgas dūmas apšāubeit, jo vītu vōrdi nu 13. g. symta tū aplīcynoj. Bez tam zynōtnīks Kiparskis Būgu sauc par genialu vītu vōrdu skaidrōtōju.

Nadūmōsim, ka Būga 13. g. s. latvišu volūdu burtiski skaita par leidzeigu tagadejai, vītu vōrdi vīn vēļ vysa pilneigi naatklōj, bet, kai tū tōļōk redzēsīm, nav šaubu, ka 13. g. symta latvišu volūda satur gon tagadejōs augšlatvišu volūdas pamatus, gon ari lejas latvišu vol. pazeimes. Vīneigi materialu tryukums tam naļauņ izsekōt vysā pilneībā.

Baltijas tautu etnografiskō stōvūkļa raksturōjumam, kaidu tū ir devis prof. Būga, pīsavīnoņ ari latvišu archaiologs prof. **Fr. Balodis**, īnadsams dažus seikōkus korigējumus un papyldynōjumus. Balodis Pīminekļu valdes uzdevumā vadeja izrokumus dažaidūs Latvijas apgobolūs un ir devis daudz interesantu rokstu par Seplatvijas cilšu izplatejumu, etnografiskajom rūbežom, kulturu u. t. t. Par cilšu volūdom jys tūmār nav rakstejis. Interesanti atzeimēt, ka sēļus prof. Balodis nīmoz nauzskota par atsevišķu cilti, jo tī sovā kulturā asūt bejuši pōrōk radnīceigi ar latgalim. Jys soka: „Raugūtīs nu archaiologiska veidūkļa, Sēlija jōapzeīmoj tikai par latgaļu zemī un navys par kaidas atsevišķas patstōveīgas latvišu cilts zemī.“ **) Ka sēli un latgali ir bejuši ļūti tyvu radnīceigi, tū aplīcynoj ari volūda.

Latgaļu un sēļu volūdniciskō radnīceiba izapauž kūpejōs intonacijōs, kas ir rakstureīgas vysai augšlatvišu volūdai. Kartē nūrōdeitō senēs Latgolas rītumu rūbeža ir ari taga-

*) Sal.: Būga, Kalba ir senove, I, 1922 Kaunas, 1. lp. un cytur.

**) Fr. Balodis, Det āldsta Lettland, 151. lp.

dejās latv. volūdas dialektu un intonāciju rubeža, kas šķir augšlatvišu volūdu no lejas latv. volūdas. Šal, te prof. Plāķa atziņas, Bilenšteina izogļosas un c. dialektologiskās rubežu meklējumi! Vysi tī aplīcynoĵ vīnu un tū pošu.

40. Nu modernajim ōrzemu zynōtnīkim par baltologiju vysvairōk ir interesēĵuši tikai lītoviši, un ĵūs atzĵnumi mums ir svoreīgi divu īmesļu dēļ: 1) sovas radnīceīgōs volūdas dēļ lītovišim ir īspējams lobōk pazeit myusu tautu un tōs pagōtni kai cytim cyttautīšim un 2) lītoviši nav īinteresāti ni par kaut kaīdu atsevišķu Latgolas problemu, ni ari par augšlatvišu volūdas byut voi nabyut. Šūs ap-tōkļu dēļ lītovišu atzĵnumus par mums var uzskateit par pīteikūši objektīvim.

Šur un tur, garum eĵūt, mums ir pīsaskōruši na tikai lītoviši, bet ari cyti ōrzemu zynōtnīki gon nu vacōkōs, gon ĵaunōkōs paaudzes, bet augšlatvišu volūdas vēsturei tī nikō radzama nava dāvuši. Palaikam tī ziņas ir meklēĵuši nu tīm pošim latvišu izdāvumim svešāĵōs volūdōs, pīm., Endzelīna Lettische Grammatik, un ari atkōrtōĵuši tur īzteiktūs atzĵnumus, par cik tī ĵim ir beĵuši īzprūdami un pīĵamami.

Pīm., sōmu zynōtnīks **Kiparskis**, raksteidams par kuršu vaicōĵumu, atklōĵ, ka ĵys nu Endzelīna gramatikas ir dabōĵis pīrkšstotu, ka latgaļu dialekts īzacēlis nu vydsdialekta un asūt ĵaunōks, bet cytur otkon pī Endzelīna atrādīs pīzeīmes, ka latgaļu dialekts saturūt vacōkas formas kai vydsdialekts. Tai ĵys latvišu vol. dialektologīĵas vaicōĵumu nasaprassōnā un naskaidreibā ari ir atstōĵis.

Pī attōĵōku zemu zynōtnīkim par mums ĵau ir pavysam vōĵs pīrkšstots, un ĵūs skaidrōĵumim vairs nav nikaidas nū-zeīmes. Kai pīmāru te var minēt kaīdu krīvu zynōtnīku **Orlovu**, kas vōrdus „Latgola“ un „Zemgale“ ir skaidrōĵis ar kaīdu čuvasu vōrdu „chola“ pīlsāta. *)

41. Ar šū eisū pōrskotu mes asam īgyvuši pīrkšstotu par tū, kū modernō zynōtne 20. godu symtā un sevišķi tō treĵsdasmytāĵūs un četrudasmytāĵūs godūs soka par latga-lim, tūs volūdu un pagōtni.

*) Orlov, Proischoždenije nazvaniĵi etc. 1907. g. 176. lĵp.

Mes redzim, ka vīnprōteibas te nav, bet redzim ari, ka taida nimož nav maktlāta. Bīži vīn te nav maktlāta pat zynōtniskō patīseiba, nav pat izpīldeits vyselementarōkais prikšnūteikums — īpasazeit ar apcerejamū objektu. Tōdēļ nav breinums, ka ap šū vaicōjumu volda lela naskaidreiba, jo naskaidreiba lelōkū tīsu ir rodusēs nu apzineigi sacaltajim puteklīm, bet navys nu zynōtniski atklōtō faktū materiala, kurim byutu jōizšķir šys interesantais, bet daudzim ari napateikamais vaicōjums. Vyslelōkū naskaidreibu te ir īnasuši apzineigi snāgti napareizi apgolvōjumi, kas beja vajadzeigi dēļ īlas un dīnas preses, kai par tū jau asmu nūrōdejis pyrmajā nūdaļā.

Atskaitūt šū tendenciozu teoriju byuvējumu un kailūs apgolvōjumus, ar kurim ir mēginōts pīrōdeit, ka latgaļu dialekts ir jauns, radīs slavu īspaidā, ka latgali pat it kai nabyutu eistī latvīši u. t. t., eistī zynōtnīki tūmār navar izbēgt nu patīseibas, un, lai ari tei bīži teik nūklusāta voi apīta, tūmār tei ir jytama cauri pat vysnegativōkajūs rokstūs, kas sovukōrt nūder par pastyprynōjumu cytu zynōtnīku atklōtajam vōrdam.

III

**PĒRSKOTS PAR SENEJŪS CHRONISTU,
RAKSTNĪKU UN GRAMATIKU LĪCEIBOM,
KURŌS TĪ „EXPRESSIS VERBIS”*)
DAUDZYNŌJ LATGOLU, LATVĪŠUS —
LATGALUS UN TŪS VOLŪDU NU 12.-19. G. S.**

*) Saucūt teiši vōrdā.

III

PÖRSKOTS PAR SENEJUS CHRONISTE,
RAKSTĪNU UN GRAMATIKU LĪCĪBOM,
KURŠ TI „EXPRESSIS VERBIS“*)
DAUDZINOL LATGOLU, LATVĪŠU —
LATGALUS UN TOS VOLŪDINĪS-19. G. S.

42. Šamā nūdaļā mes īpasazeisim ar tom ziņom un tīm materialim, kaidus par mums kulturas un politiskajā vēsturē ir atstājuši dažādi cyttautiši, kam beja bejuse teiša saskare ar myusu seņčim, gon vadūt ar tīm karus, gon slādzūt leigumus, gon apcīmojūt myusu zemi garum braucīnūs, gon kōrtojūt pōrvaldes lītas, gon cytōs praktiskōs vajadzēibōs sasaskarūt ar vītejū dzeivi, ļaudim, volūdu, īrašom un t. t. Tōs ir sova laika oculicīniku līceibas, kuras nōk nu tō laika, kod nu kuram ar myusu tautu beja bejušas dareišonas. Pa šom līceibom kai pa lelu un garu ceļu mes varim aizīt tōlējā pagōtnē, izmontojūt svoreigōkūs pīturas punktus par ceļa rōdeitōjim. Aiz vacōkajom rokstu ziņom šys ceļš mums izabeidz, tū tōļōk papyldynoj izrokumi un archaiologija.

Sōcūt pōrskotu, mes īsim it kai atpakaļ ceļā nu tōļōs pagōtnes uz šudīndīnu. Pa ceļam apsastōsim tikai pi lelōkajim un īvārojamōkajim pīturas punktim, jo uzskaitēit vysu, kur tikai mes pādejā godu tyukstūšā asam daudzynōti, nūzeimātu sakrōt registru, kas aptvartu vysmoz krītnu sējumu; bet tys nimoz nav vajadzeigs. Piteik ar zynomim kilometru voi jjudžu stobīm, kuri atbylstūši rōda ceļu cauri godu syntim myusu tautas myuža ritumā.

43. Vacōkōs teišōs ziņas*) par mums ir krīvu Nestora chronikā, kas ir saraksteita ap 1100. godu.

Nestors ir dzeivōjis nu 1056.—1116. g., bejis kaidš krīvu mūks un sovā chronikā, storp cytu, snēdzis dažas ziņas par tautom pi Baltijas jyras un Daugovas. Tur ir mynātas Zimegola, Kurs, Letjgola, Libj. Pi kam kotrai nu šom ciltīm resp. tautēnom asūt sova volūda**).

Krīvim ar šom tautēnom beja daudz dareišonu, jo daudzōs mozōs vaļsteņas deve īspēju napōrtrauktajim karim. Pim., Latgolas un Vydzemes (pareizōk, Autīnes un Tōlovas)

*) Bez teišajom ziņom, kū sauc „expressis verbis“, ir arī nateišas ziņas, bet par tom šamā nūdaļā nav runas. Tōs sastūpamas tōļōkajōs nūdaļōs.

**)си суть свой язык имуще...

latviši beja pastoveigi paduti karim ar krivim, leisim, igau-
nim, libisim un zengalim. Ir dabeigi, ka, vadut karus, ir jo-
zyna, kaidā volūdā pretiniks runoj, un tōdēļ ir saprūtama
Nestora pīzeime, ka šom tautenom ir kotrai sova volūda.

Nestora laikā mynātōs baltu tautenās jau apdzeivoj tū
teritoriju, kaida kotrai ir apzeimāta Būgas kartē.

Ari vālōkūs godu symtūs krīvu dokumentūs daudzynōta
Lotygoļskaja zemļa *) (Лотыгольская земля) kai Latgolas
apzeimējums (pīm., 1264. g.).

Par vōrda Letjgola nūzeimi volūdņiki vairs nasašaubā,
ka tys sastōv nu vōrda lēt- vai lāt-, kuram nūzeime vairs
nav zynoma, bet kas byutu radņiceigs ar kaidu Lītovas upi,
un nu pīdēkļa -gola, -gols, -gale, kas nūzeimōj zemi, vītu,
teritoriju. (Sōmu volūdōs sakne „lēt“ nūzeimōj augstīni, kas
byutu pretstotā Zemgalei, tys ir, „Zamajam golam“.)

44. Daudz vairōk ziņu par senejū Latgolu un latgalim
atrūnam **Henrika Līvonijas chronikā**.

Henriks — latvišu literaturā parosti saukts Indriķis —
ari ir bejis mūks, resp. katōļu goreidznīks, kas ir aprakstejis
kristeigōs ticeibas īvesšonu senejā Latvijā. Jō stōstējums
aptver laiku nu 1186. leidz 1227. godam.

Par šō chronista Henrika tauteibu eistas skaidreibas
nav. Vōcu tradīcija jū skaita par īceļōtōju vōcīti, kas te ir
strōdōjis tikai misijas dorbu, bet latvišu zynōtnīki jū ir mē-
ginōjuši pīrōdeit par latvīti, jo jys pats saucās Henricus de
Lettis, kas varātu nūzeimōt ari tū, ka jys ari pēc dzimšo-
nas byutu bejis latvīts. Lai nu kaida byutu bejuse šō go-
reidznīka tauteiba, vīns ir skaidrs, ka jys, te dorbdāmīs
ilgus godus misijā, taču vītejōs volūdas byus pratis — kai
libīšu, tai latvišu.

Žāl tikai, ka, atskaitūt personu un vītu vōrdus, sugas
vōrdi chronikā nav sastūpami. Izjāmums ir vīns vīneigs
vōrds „draugs“, kas vīns par sevi nikō daudz naatkļōj.

Henrika chronikā apraksteitō Latvijas ģeografija satur
dīzgon seikas ziņas. Uz zīmelim nu Daugovas gar jūr-
molu ir libīši. Uz austrumim nu tim dzeivoj latgali vai
latviši, kurim ir vairōki apgoboli un vaļsteņas, kas kūpā

*) Skot. VII nūd. vītu vōrdu reg.

nas Latgolas nūsaukumu. **Vydzemes vārda vacajās chronikās nav.** Latvišu resp. Latgolas valstis un apgoboli ir: **Jersika** (apm. tagadējā Krustpils), **Kūkenāja**, (vālōk saucās Koknese), **Tōlova**, **Idumeja**, **Sotekle**, **Metīne** un **Autīne** (tagad. Valmīra). Latgolas austrumu apgoboli pi Henrika nav daudzynōti, tōdēļ, ka chronikas raksteišonas laikā šī apgoboli vēļ nabeja īgōjuši politiskūs nūtykumu centrā. Sakarā ar tū, tur ir moz daudzynōta Abrīne, bet Ludza, Rēzekne un Naujīne (vālōk Daugavpils) un cytas senlatvišu pilis nav daudzynōtas pavysam. Taišni vītu vōrdu ziņā tys tagadejai Latgolai nōk ļūti par slyktu, jo tryukst vacūs originalūs nūsaukumu. Vālōkūs godu symtūs vōčiši pōrsauce gondreiž vysas vītas (pīm., Dūnaburg, Wolkenberg, Rositten, Kreuzburg u. t. t.).

45. Senejās Latgolas īdzeivōtōjus Henriks sauc par **latvišim** voi **latgalim** (Letthi, qui proprie dicuntur Lettigalli X, 3) *). Radzams, tō laika storptautiskajā dzeivē ir figurējuši obi nūsaukumi. Tai ka krīvu dokumentūs parosti figurēja Latgolas nūsaukums, tod ari Henriks ir bejis spīsts skaidreibas lobā lītōt obus nūsaukumus. Šī obi nūsaukumi tiklab atsateic uz tauteibas apzeimējumu, kai ari teritoriju.

Latvišu zemī Henriks sauc par „terra Letthorum“ (XII, 6), Letthigallia un ari Lettia (Lettya, Lethtia). Nu tō ir radzams, ka blokum ar Latgolas nūsaukumu lītōts ari Latvijas vōrds.

Latgolas nūsaukums vōcu dokumentūs izdzīst leidz ar Latgolas īkarōšonu un Latgolas centralēs valsts Jersikas likvidēšonu. Šōs zemes pakōpiniski tyka pīvīnōtas jau agrōk īkarōtajom libišu zemem, un sōka nest jaunu nūsaukumu — **Livonija**, kas nōk nu livones — libiši. Vālōk libiši pōrsautōdami sovu nūzeimi zaudēja, un ar vōrdim „livones“ un „Livonija“ sōka apzeimēt tikai eistūs latvišus resp. latgaļus un Latgolū. Taitod „livones“ un „Livonia“ ir ti uzspīstī nūsaukumi, kas, napareizi lītōti, daudzus godu symtus aizsedze latvišu nacionalitati. Latiniskū nūsaukumu Livonia sōka lītōt ari vōcu tulkōjumā (seviški nu 15. g. symta) un tai

*) Sal. vēļ: „Lethi vel Lethigalli“ X, 15, XI, 6. Chronikas nūsaukumu latīņu vol. skot. līteraturas un olūtu reģistrā.

rodēs Livland (Liefland), kŭ 16. g. symtā pŭli pŏrtaiseja par Iflanty un skaistuma dēļ vēļ par Inflanty. Šys pādejaiss nŭsaukums pazeistams leidz 20. godu symtam, kod tŭ otkon atmaineja ar vacajim latvišu nācijas apzeimējumim.

Kas atsateic uz vŏrdu „latgaļs“, tod latvišu zynŏtniskajā literatūrā ir daudz rokstu, kurŭs nav grybāts lītŏt šŭ vacŭ nŭsaukumu, lai namastu sakareibu storp tagadejŭ Latgolu un senejŭ Latgolu, un storp tagadejim latgalim un senejim latgalim.

Vīna daļa zynŏtnīku taišni bēgtiņ bāg, lai tikai nauzmastu tylta storp senejim un tagadejim latgalim. Šymā nŭlyukā tī vēsturiskajŏs grŏmotŏs un kartēs runoj par senejim „**letgalim**“ un „Letgolu“, sovas tendences dēļ pat pīlaisdami rupu klaidu un nakonsekvenci.

Kaids pamats runŏt par „letgalim“? Voi tikai tŏdēļ, ka tys gluži tai stŏv senejā chronikā? Voi ari kaidu blokus nŭlyuku dēļ?

Vŏrdu sakne **let-** nav latvyska sovā formā. Tur ir stŏvėjis cyts patskanis, prŭti: a. Kai gon slavi šŭ ē byutu lītŏjuši par o (pīm., lotygaļskaja zemļa, Lotva, Lothigola), jo tur patiseibā nabyutu bejis a. Par šŭ skaņu a ir pŏrļicynŏti ari litŏvišu zynŏtnīki, kas atzeist, ka Latvijas vŏrds nŏk nu aizvēsturiskŏ upeites nŭsaukuma „Latova“. Storp cytu litŏviši beja pyrmī, kas pagŏjušŏ godu symta septendasmtytajŭs godŭs nu jauna sŏka lītŏt vŏrdus: **Latwys**, **Latvija** *). Myusu tautas brŏli tymā laikā vēļ lītŏja vŏrdus „Baltija“ un „baltiši“, kŭ uz sevi atteicynŏja ari vŏciši. Tikai vālŏk pēc litŏvišu parauga latviši pamozam pŏrgŏja uz vŏrdu Latvija, kas sovā pamatā ir burtiski jemts nu Henrika chronikas ar atteiceigu volŭdnicisku lobŏjumu.

Henrika chronikā mynāti Letti, Lettigalli un Lettia ir raksteiti lejas vŏcu volŭdas īspaidā, un latvyskais resp. latgaju patskanis a tur sašaurynŏts uz „e“, un tai vēļ leidz šudiņdinai vysŏs germaņu volŭdŏs figurej pŏrveidŏtŏ sakne **let** gon vŏrdā **Letten**, gon **Lettiland**.

Paturēt šŭ germaņu tradiciju latvišu volŭdā byutu pīlneigs absurds. Tŏdēļ ari nivīns nikur nalītŏj formas **Letcija**

*) Sal.: Kuršaitis, Wörterbuch der litauischen Sprache I. 1872.

voi **Letvija**. Jo nu mes nālitojam ni Lettija ni Letvija, kaidis tod ir pamats lītōt vōrdu „letgali“? Latvijas un latvīšu nūsaukums taču ir nu senejūs latgaļu un Latgolas nūsaukuma!

Prūtams, ka lītōt vōrdu „letgali“ nav ni zynōtniska ni tradicionala pamata. Bet navar taču ļaut tagadejim latgalim raudzeitīs uz senejim latgalim kai sovīm seņčīm! Šū sakareibu vajag kaut kaidā veidā jaukt, un tōdēļ dereigi ir sacēļt putekļus vysmoz ar terminologiju, lai taidā veidā aizklōtu pareizū skotu. Un šai tendencei ir sovi panōkumi. Kod školōs mōcōs par „seņlatvīšu ciļtim“ un redz, ka „letgali“ ir dzeivōjuši Latgolā un Vydzemē leidz Burtnīka azaram un tōļōk, tod školāni naidūmoj nikod, ka šī „letgali“ ir vēsturē vineigī eistī latviši un ir tagadejūs latgaļu un pībaldzānu seņči. Mērkis sasnāgts. Latvijas vēstures grōmotas ir tai sastōdeitas, ka senejā Latvijā latvīšu nimoz nav. Ir tikai kaut kaidi „letgali“ un cytas „ciļtis“. Bet kur tod latviši? Lyuk, lai veramēs prof. Būgas kartē! Ir gon latviši ari senejā Latvijā, bet tī ir latgali, kai chronists Henriks soka — latviši resp. latgali.

46. Pilneigs senejōs Latvijas geografijas un tautēņu aproksts ir atrūnams kaidā cytā chronikā nu 13. g. s. beigom. Tei ir **Dittleb von Alupeke, Livländische Reimchronik**, kas ir saraksteita ap 1290. godu.

Tys ir laikmats, kod senejōs Latvijas īkarōšona jau tikpat kai beja pabeigta un daudzas vītas beja pōrsauktas, bet agrōkī apgoboli vēļ nas sovus vacūs nūsaukumus. Tai šōs pantu chronikas autors, apraksteidams senejōs Latvijas zemes, runoj par Kūrzemi, Zemgali, Sēliju un tod mat skotu pōri Daugovai uz zīmelim, un soka:

... Danach liegt ein ander Land,

Das ist Letten-Land genannt. 341, 342.

... Un tod sekoj cyta zeme,

kūra saucās **Latvija**.

Šei Latvija ir Latgola un Vydzemes austrumu daļa. Vydzemes vōrda nadaudzynoj ari šei chronika. Tagadejōs Vydzemes rītumūs mīņ libīšus.

47. Nu 14. g. symta par senejū Latviju nikaidu chroniku nav. Zemes īkarōšona beja beigusēs, un sōcēs valdeišo-

na. Prūtams, dažaidu valdeišonas dokumentu ir daudz, bet vysim tim mes isim garum. Pi tim byus jōatsagriž vālōk, meklejūt vītu un personu vōrdus.

48. Ar 15. g. symtu sōcās dažaidu ceļōtōju aproksti par baltu cīltim un tautēpom.

Minēsim te, pīm., Flandrijas bruniniku **Ghillebert'u de Lannoy'u**, kura ceļōjumu aproksts ir nu 1413. goda *). Sys bruniniks stōsta par kuršim, zemgalim, libišim, **latvišim** (Lothes) un igaunim un nūrōda, ka kotrai tautēpai asūt sova volūda. Šamā ziņā Lannoy'a stōsts atgōdinoj Nestora chroniku, kur ari, mynūt šos tautēpas, beja runa par tū, ka tom ir sovas volūdas.

49. Seviški daudz ziņu par latvišim ir 16. g. s., kod Eiropā otkon atplaukst rakstnīceiba un radzami pīsajam grōmotu drukōšona. Tod par latvišim sōk raksteit dažaidu zemu ceļōtōji, tērgōtōji un humanisti.

Kaids germaņu ceļōtōjs **Albert's Kranz's** 1517. g. roksta **), ka Livonijā asūt lela volūdu dažaideiba: libišu, igauņu, latvišu un kuršu volūdai naasūt nikō kūpeja.

50. Leidzeigus uzskotus atrūnam ari **Sebastiana Münster's kosmografijā** ***) nu 1550. g., kurai ziņas par Livoniju ir devis kaids Leporicida (Hasentōters — Začu kōvējs). Par vītejūs idzeivōtōju volūdom te ir vōrdu pa vōrdam atkōrtōtas augšmynātōs ziņas: uz laukim asūt lela volūdu dažaideiba; libišu, igauņu, latvišu un kuršu volūda, un tom sovā storpā naasūt nikō kūpeja. Pilis un piļsātōs lijojūt vōcu volūdu.

Te, storp cytu, dažas ziņas ir pastōsteitas ari par tō laika dzeivi. Ļaudis izspīduši madu, bet vosku kai nadereigu izsvīduši ōrā. Prūtams, īkarōtōji ir īmōcejuši tik izškēr-

*) *Scriptores rerum prussiacarum* III, 446, 36.

**) *Wandalia* izd. 1580, lib. VI, cap. 9. ... est linguarum per Livoniam diversitas... Nunc Livones, Estones, Letti. Curones nihil habent in lingua commune.

***) *Cosmographiae universalis* lib. VI etc. — auctore Sebast. Münstero 1550. Citātō vīta sakreit piļneiģi: ... nunc Livones, Estones, Letti, Curones nihil habent in lingua commune. 786. lp.

deigi nasareikōt ar Dīva dōvonu. Te ir stōsteits par mežim, zvērim, zveju un zemes augleibu. Zeme moz apdzeivōta. Ordens nu naboga zemnikim izspīžūt vysu, kas tikai vajadzēigs. Smogas strōpes par bēgšonu uz cytu vītu. Naasūt vairs nūžālojamōkas tautas pasauli.

Tauta pīlyudzūt sauli, mēnesi un kūkus. Apglobōdami uzaicynojūt myrušūs īdzert, pi kam jō daļu nūlejūt zemē. Kopā dūdūt leidza cērvi, maizi, dzērīni. „Ej nu tagad uz vīņu pasauli, kur tu vaļdeisi par vōcišim, tai kai jī vaļdeja par tevi!“

Taidas un cytas ziņas par senejim latvišim atrūnamas Mūnsterā kosmografijā.

Leidzeigas ziņas ir arī vacajā geografiskūs karšu grōmotā nu 1570. g., kū ir izdevis **Abrahams Ortelis Antverpenē** *), tai ka var pat dūmōt, ka 16. g. s. ceļōjumu literatūra, breiniškeigōs, fantastiskūs byutņu pynōs kosmografijas na kotrreiz ir personeigūs pīredzējumu rezultats, bet gon dažaidu datu sovstarpejō aizajemšona, kura pat naļauņ pilneigi izsekōt, kas ir pyrmōtnejais datu uzrōdeitōjs.

Atteiceibā uz Mūnsterā kosmografiju tei līta ir pa daļai skaidra, jo tur 789. lp. ir saceits, ka vysmoz latvišu resp. libīšu „Tāvs myusu“ asūt devis Leporicida nu Reigas 1547. g., taitod eisi pyrms Livonijas sadaleišonas. Cytus datus varbyut ir vōcis arī Mūnsters pats.

51. Raudzeisim tagad kritiski īsavērt, kaidš tod varēja byut tūs volūdu stōvūklis, par kurom sova laika literatura tik daudz daudzyno.

Ka īgauņu volūda atsašķir nu latvišu volūdas, par tū nav šaubu, taipat arī libīšu. Mes zynom, ka šei pādejō pīdar sōmu-ugru grupai un tai patīši nav nikō kūpeja ar latvišu volūdu.

Sovaidōks vaicōjums jau ir atteiceibā uz kuršu volūdu. Voi tai nav nikō bejis kūpeja ar latvišu volūdu, gryuši pasaceit. Kotrā ziņā kuršu volūda pīdar pi baltu volūdu

*) **Theatrum orbis terrarum** 80. lp. ... Curones, Estones, Letti — nationes tam moribus, quam lingua diversas. Taitod — dažaidas īrašas, dažaidas volūdas. Vītu vōrdi jau pōrsaukti.

grupas, lai arī tei varbyut tyvōk ir stōvējuse pryušim kai latvišim.

Par zemgaļu un sēļu volūdu 15. un 16. g. s. chronisti narunoj. Ir pamats dūmōt, ka ap tū laiku šos volūdas jau ir bejušas tiktōļ lettificātas resp. latgalizātas, ka byutiski atšķireiba vairs pōrōk lela nabyus bejuse. Vysmoz Blese kaidā vītā izasoka*), ka vyspyrms ir pōrlatvyskōti zemgali un pēc tam kurši. Sēļu volūda jau vyspōri ir bejuse ļūti tyva latgaļu volūdai, tai ka tei turpmōk isakļauņ augšlatvišu volūdā, turpretim pōrlatvyskōti kurši un libiši radeja lejas latvišu volūdu.

Kod ir pazuduse libišu volūda, tō precizi navar nūteikt Kaut gon tī vēļ 16. g. s. ir lītōjuši sovu volūdu, tūmār blokum ir lītōta latvišu volūda. Un ir pat vēsturisks kuriozs, ka Mūnsterā kosmografijā pīraksteitais „Tāvs myusu“ nūsaukts kai libišu un navys latvišu volūdas paraugs. Kai te varēja nūtikť saļaukums, ka turpat ir runa gon par libišim (livones), gon par latvišim (letti)? Prūtams, tei volūda, kas ir losoma šymā „Tāvs myusu“, nav eistō libišu volūda, bet nav izslāgts, ka tei ir tei latvišu volūda kaidu lītōja libiši. Kosmografijā taiši ir pasvitrōts, ka tei ir tei volūda, kū libiši (livones) lītōj Reigas apkōrtņē. Voi te varātu byut īspējams, ka ar „livones“ byutu apzeimāti arī eisti latviši, ka turpat blokus daudzynoņ „letti“? Munuprōt, šū „Tāvs myusu“ navarātu uzskateit par eistu latvišu volūdas paraugu, bet gon libiskōtas latvišu volūdas paraugu. Navarim taču dūmōt, un tys ir piļņeigi naišpējams, ka libiši un kurši, pōrsalatvyskōdami nabyutu uz latvišu volūdu atstōjuši sovu īspaidu. Taidis beja un palyka gon tautas raksturā, gon volūdā, un tys pidar pi lejas latvišu īpatņeibom.

52. Bet nu īsim tōļōk un īsavērsim cytūs olūtūs! 16. g. symta latvišus daudzynoņ arī **pūļu autori** gon pyrms Livonijas sadaleišonas, gon pēc tam. Pyrms Livonijas sadaleišonas latvišus pīmiņ **Mehovas Mateušs** 1517. godā. Jys runoj par **Lothwa sev Lothihola**.

Te jōpīzeimej, ka vōcu olūti vysā vysumā pēc Latgolas

*) Sal.: Personu vārdū un uzvārdū studijas, 311. lp.

īkarōšonas tū vairs nadaudzynoņ un runoņ vīneigi par Livo-niju un Lettlandi, slavu olūti turpretim turpyņoņ daudzynōt seneņū politiskū jēdzīni — Latgolū, kas reizē ir ari Latvijas jēdzīņs. Nōkūšūs godū symtūs ari pūlū olūtūs Latgolas vōrds izdzist un tō vitā domineņ Lotwa — Lotavia, voi ari sagrūzeitais Inflanty.

Tōlōk jōnūžaloņ, ka šō dorba saraksteišonas laikā nabeņa piejami pōrs svoreigi olūti, prūti:

1) Marcin Bielski, Kronika wszystkyego swyata, izd. 1551. g., un 2) Marcin Kwiatkowski — z Rōczycy, Wszystkiej Inflanckiej ziemi... opisanie 1567. g.

Obi snādz ziņas par tō laika Latvijas īdzeivōtōjim, un taišni tys mums byutu bejis svoreigi. Cytaidi vēsturiskōs literaturas, seviški 16. g. s. karu apgaismōšonai ir ļūti daudz, bet tei nakoļpoņ myusu vaicōjumam.

53. Ziņas par volūdom 16. g. s. ūtrajā pusē ir atrūnamas pi kaida vōcu autora **Johann'a Renner'a**. Jō dorbs saucās **Livlāndische Historien** *), kas ir saraksteits laikā storp 1560. un 1580. g. Renners te runoņ par Eestlandt, Littlandt unde Curlandt. Kotrai zemei sova volūda, taitod igauņu latvišu un kuršu, pi kam svoreigi ir redzēt, **kū te sauc par Latviju**, un Renners soka **), „šamā Latvijā itylpst **Libija**, Sēlija un Zemgale.“ Taitod Latvijas jēdzīņs 16. g. s. sōk pasaplašynōt un teik pōrnasts uz Augškūrzeni un Zemgali, bet kūrzenņiki sevi par latvišim vēļ naskaita un ari sovu volūdu naskaita par latvysku. Ir zeimeigi un myusu volūdas vēsturē svoreigi atzeimēt, ka Kūrzemē vairōkas mōjas un personas sauc par „latvišim“ ***) Taitod ti ir bejuši inōcēji. Jōjam vārā vēļ ari tys, ka tagad gon īpašņiks var dūt sovai zemei voi mōjai nūsaukumu, bet seņōk tū deve apkōrtne. Ari tagad vēļ ir svoreigi, kai kaidu vītu, mōjas voi cylvākus cyti sauc.

Bez tam te ir vēļ kaidš cyts svoreigs apstōklis, prūti: uz 1586. g. tulkōtō luterāņu katechisma ir bejis īroksts, ka

*) Izdevis R. Hausmann und Köhlbaum, Göttingen 1876.

**) ...in dissem Littlande liggen noch disse lande: Livelandt, Seellandt unde Semegallen.

***) Skot. VII nūd. Kūrzenes personu vōrdu reg. „Latwehte“.

tys katechisms ir tulkots in undeutsche curische Sprache (navōciskajā kuršu volūdā). Te ir liku reizi pīrōdejums, ka latvišu literaturas pyrmī pīminekli nas stypru lejas latvišu volūdas raksturu, kas pauž libišu un kuršu litōtū latvišu volūdu, un tōdēļ tei navar sauktis par vyspōrejū tō laika latvišu volūdu, bet gon tikai lejas latvišu volūdu.

Tōļōk tys pat Renners atzeimej, ka kurši sovu volūdu vairs nalītojūt.

54. Bet 16. gēdu symta tradīcija literatūrā resp. pasaulā geografijōs ir taida, ka vēļ arvīn teik runōts par libišu, igaunū, latvišu un kuršu volūdom kai patstōveigom volūdom. Pīm., tys atrūnams ir ari kaidā franču kosmografijā *).

55. Lobu pōrskotu par volūdu atteiceibom Baltijā dūd **Balthasar's Russow's Chronica der Prouintz Lyfflandt** nu 1584. g.

Kod Rusovs ir aprakstejis Igauniju, jys stōsta par ūtrū Livonijas provinci Latviju **).

„Ūtrō Liļlandes province ir Latvija. Tei ītver sevī libišus un tai ir sova atseviška volūda, kuru igauni nasaprūt“. Tōļōk ir uzskaitētas pilis un pīļsātas, kas pīdar pi Latvijas. Tōs, storp cytu, ir: Reiga, Kūknese, Cēsis, Valmīra, Lelvōrde, Ikškile, Aizkraukle, Smiltene, Olūksne, Daugavpīļs, Gulbīne, Viļaka, Ludza, Rēzekne u. c.

*) Francois de Belle-Forest, La Cosmographie universale, Paris 1575 I, page 1618.

**) Originalā šei vīta skan:

De ander hoeuet Prouintz des Lyfflandes, noemliken, Letlandt, begript och de Prouintz der Lyven in sick, unde hefft eine sunderliche Sprake, welkere de Esten nicht vorstahn. De Stede unde Festinge sampt eren Flecken disser Prouintz sint Riga, Kokenhusen, Wenden, Wolmar, Lennewardt, Nyemoele, Kerckholm, Dunemunde, Dalen Uxkull, Ronneborg, Sosswegen, Segewolde, Asscherade, Schmilten, Treyden, Cremon, Lemsel, Selborg, Marienborg, Duneborg, Schwanenborg, Freuwenborg, Lutzen, Rositen, Marienhusen, Jürgensborg, Rope, Burtnick, Trikatēn, Ruigen, Purckel, Ermis, Hochrosen, Moyēn, Erle, Barson, Kaltzenow und andere mehr.

Nōkušō province, kŭ aproksta Rusovs, ir Kŭrzeme. Tur litojūt kuršu un libišu volūdu.

Kai radzams, tod Rusovs par Latviju sauc tikai tagadejū Latgolū un Vydzemi. Vydzemes nūsaukums vēl nikur nafi-gurej, un dzeivs vēl ir vacais priksštots par senejū Latgolū kai vineigū Latviju.

Voi Rusova laikā Vydzemei un Latgolai ir vēl kūpejō volūda, t. i., senejō lātgaļu volūda, voi jau Vydzeme litoj libīskōtū volūdu, nav precizi nūsokams. Pymī drukōti teksti dūd atbiļdi tikai par Reigas apkōrtņi.

Cyti olūti lik dūmōt, ka vysmoz Vydzemes austrumu daļā byus lītōta tei poša vacō lātgaļu resp. latvīšu volūda. Ka tys tai, tū varim laseit kaidā cytā chronikā.

56. Liefvländische Geschichte *) nu 1600. g., kuru ir sa-rakstejis **Mauritijs Brandis.**

Brandis te stōsta, ka Pōrdaugovas apgobols (dūmōta Latgola), kas ir piškērts Pūlijai, aptver libišu un latvīšu zemi ar sovu sevišku volūdu, kŭ nasaprūt igauni. Lai gon libiši litoj sovu volūdu, tūmār jī saprūt ari latvīšu. Kŭrzemes hercogiste aptver Kŭrzemi un Zemgali un ar Daugovas upi teik atškērtā nu latvīšu zemem **). Zemnikim tur ir sova volūda, kas zynomā mārā leidzynoļās latvīšu volūdai (... die etlichermassen der Lettischen sich vergleicht).

Taitod nu Brandisa stōstejuma izrit, ka libišim ir sova volūda, bet jī tūmār, dūmojams, sova mozō skaita dēļ, vysī prūt latvīšu volūdu un, kai tū tōļōk redzēsīm, pōrit uz lat-vīšu volūdu.

Kas te ir latvīšu volūda un latvīši? Latvīši ir senejūs lātgaļu pēcteči ar sovu volūdu Latgolā un austrumu Vydze-mē (pi kam Vydzemes vōrda vēl te napazeist). Pēc Bran-disa datim iznōk, ka cytur latvīšu nav. Zemgali runoj gon

*) Liefvländische Geschichte.. an den Tag gegeben durch Mauritium Brandis 1600 (Monumenta Livoniae Anti-quae III).

**) Das Curländische Fürstenthum begreiff auch in sich Semigallen, wird durch den Fluss Düna von den lettischen Landen unterschieden.

pusleidz leidzeigu volūdu ar latvišim, bet tei ir zemgaļu volūda, kas pi vacajim gramatikim īgyva „kūrzemniku volūdas“ nūsaukumu.

57. Par kūrzemniku volūdu runoj kaidis zeimeigs, Arbuzova pīmynāts dokuments*). Šys dokuments, kas ir cēlis 1585. godā, līcynoj, kū tūlaik sauce par Latviju un latvišu volūdu un kōdēļ pyrmī roksti ir lejas latv. volūdā.

Dokumentā ir stōsteits, ka protestanti un jezuiti ceinejās par Reigu, pi kam jezuitu rūkōs ir Latvija (prūti: Latgola un Vydzeme), bet protestantu — Kūrzeme. Protestanti prosa pēc pastorim, kas prostu „kūrzemniku volūdu“, jo jezuiti apdraudūt Kūrzemi.

Tōdēļ, lyuk, nav breinums, ka sōkumā katōļu un protestantu rakstniceibā ir vīnaida volūda, jo obi raksteja tōs vītas volūdā, par kuru tī ceinejōs — un tei beja Reiga* un Kūrzeme. Tōpēc vacōkō katōļu literatura ir lejas latvišu volūdā.

58. Kaidis beja libīšu volūdas liktīns 17. g. s. sōkumā (ap 1631. g.), par tū mums ziņas snādz senejais geografs Bureus**).

Jys stōsta, ka libīšu volūda gondreiz zuduse. Latvišu volūdu lītojūt zemes vidīnē. Ari kurši lītojūt latvišu volūdu.

Pēc Bureja līceibas iznōk, ka lejas latvišu literaturas sōkuma laikā libīši sovas volūdas vairs tikpat kai nalītōja. Taipat tū dareja ari kurši. Lelais pagrīziņs lejas latvišu volūdas tōļōkai atteisteibai beja nūticis. Un nav tycams, ni ari logiski īspējams, ka libīšu un kuršu pōreja nu sovas volūdas uz tō laika latvišu volūdu byutu palykuse bez pādom. Tys veicynōja un pasteidzynōja lejas latvišu volūdas byutiskūs pazeimu atteisteibu. Nasaverūt uz tū, ka straujōk sōka veidōtis lejas latvišu volūda, vyspōri latvišu volūda (kai taida) beja īgyvuse plašōku teritoriju. Ap 17. g. s. vy-

*) Sal.: Kip. 55. lp.

**) Bureus, Orbis arctoi imprimisque Sueciae nova et accurata descriptio 1631, Wittebergae.

du jau senejās liceibas beidz daudzynōt kuršus un libišus un runoj par latvišu volūdu vysā tō laika Latvijā *).

59. Zeimeigi šū jaunū situaciju, kas, prūtams, nabeja rodusēs strauji, raksturoj **Jākubs Skots** un **Pauls Einhorn**s.

Jākubs Skots sovā akademiskajā runā, kū jys 1639. g. beja sacejis Tērbatas universitatē, aplīcynoj, ka libišu volūdas atlikas ir sastūpamas tikai šur tur, ka latvišu volūdu runoj Latvijas austrumūs un ka tei ir kūpeja ar kūrzemnikim. Tū pošu aplīcynoj Einhorn 1649. g.

Prūtams, mums ir jōzyna, ka Tērbatas universitate beja protestantisma citadele un ka tai teiši sakari beja tikai ar rītumu Latviju, ar protestantiskajim apgobolim, kur runōja lejas latvišu volūdu. Vyspōri protestantisms byutiski saauga ar lejas latvišu volūdu, koleidz katolicisms ar 18. g. s. sōkumu sōka vairōk saaukt ar augšlatvišu volūdu, izdūdūt tūmār rokstus pēc vajadzeibas paraleli arī lejas latvišu volūdā.

60. Ar 17. g. s. vydu mes sōkam atrast liceibas, kas runoj par latvišu volūdu vysā Latvijas teritorijā. Izejūt nu Latgolas, tei ir izaplātuse pa vysu pōrejū Latviju, dūdūt cytim apgobolim Latvijas vōrdu un latvišu volūdas nūsaukumu. Tei ir svoreiga parōdeiba, kas kai kūpsavylkums izrit nu vysim pōrskateitajim materialim, un tai navar paīt garum, uz tū nanūrōdūt.

Tikai ar 17. g. s. vydu sōc runōt par latvišu volūdu vysas senejēs Latvijas apmārā, bet, kai tōlōk redzēsīm — latvišu volūdas tradicija tūmār pyrmā kōrtā atsateic uz Latgolu kai vacajūs dokumentūs vairōk daudzynōtū latvišu

*) **Jacob Scott**, *Historia de Livonia quam in Regia Academia Gustaviana... 1639 conserebat.*

Skots soka: Ad Curlandiam pertinet Semgallia, a **Sem**, quod lingua Letthica vel Curlandicā, significat terram; et **Gall**, caput vel terminum notat; quasi dicas, caput et terminus est terrae Curlandiae ad fluvium Dunam... In pagis quibusdam mediterraneis antiquam Livonicam retinent linguam, iam tamen maxima ex parte exoletam. In tractu Australi loquuntur lingua Letthica, quam cum Curetibus habent communem.

zemi, un poša latvišu volūda nateik saprosta kai pilneigi vīngobolaina vineiba.

Jākubs Skots un Einhorns runoj gon par vīnu latvišu volūdu, bet ar latvišu volūdas parōdeibom seikōk tī nanū-sadorboj nivīns.

Mes zynom, ka tō laika lingvistika beja vōja. Bez tam ari ir lels vaicōjums, kŭ saukt par volūdu. Kas ir patstō-veiga volūda? Voi te ir kaut kaida mārāukla?

Praktiski likās tai, ka ikvīnai volūdai ir jōbyut ar sovu gramatiku un leksiku — tys ir, vōrdu krōjumu, ka jaunu volūdu navar saprast bez dzērdēšonas un mōceišonōs. Tai, cik radzams, šam vaicōjumam ir pīgōjuši ari vaci chronisti un cyti rakstnīki, kas ir aprakstejuši Baltijas volūdu mudžekli.

Bet pasaulī redzim tūmār cytu skotu. Ir volūdas, kas sovā storpā ir tik radniceigas, ka, prūtūt vīnu, jau var orien-tētīs ūtrā bez kaidas seviškas tōs dzērdēšonas un mōceišo-nōs. Tāids pīmārs ir zvīdru, dāņu un norvegu volūda. Vy-sas šōs trejs tautas runoj par sovom volūdom ar sovom vōrdneicom un gramatikom, pi kam norvegim vēļ 2 rokstu volūdas, tai ka vysim šim zīmeļnīkim iznōk kūpā 4 rokstu volūdas. Un rezultats tūmār tāids, ka, labi prūtūt vīnu volūdu, var saprast cytas. Dāni, zvīdri un norvegi sovā storpā sasaprūt, runojūt kotrs sovā volūdā. Un tūmār tōs saucās patstōveigas volūdas. Tys pat ir ar leļajim vōcu dialektim. Taitod vaicōjums, kŭ saukt par atsevišķu volū-du, ir relatīva un konvencionāla līta.

Latvijā nu 17. g. s. sōc runōt par vīnu volūdu, bet tys nanūzeimoj, ka šei volūda beja absolūti vīnāida, vīns vī-neigs „vydsdialekts“ kai naivī volūdņiki un publicisti tū palaikam pauž.

61. Ka ari 17. g. s., kod vēstures olūti sōc runōt tikai par vīnu latvišu volūdu vysā Latvijas teritorijā, šei lat-višu volūda ir sastōvējuse nu divim leļim nūzorōjumim, tū labi apļicynoj gon vacōki gramatiki, gon tōļōki jūs ceļa tur-pynōtōji.

Nav jōsabeist šū patīseibu redzēt un konstatēt. Dialekti tautas liktiņus nav izšķeiruši un naizšķērs. Nivīnas tautas liktiņs nav bejis atkāreigs nu tō, kaidu volūdu tei runoj, jo storptautiskō politika nu volūdom nav bejuse atkāreiga un

laikam arī nabyus. Volūda ir tikai tautas kultūras veidošanas līdzeklis un tautas ikšējās dzīves vaicājums, par kuru zinātne var runāt pilnīgi mīreigi.

Kū tod mes redzim pi vacōkajim gramatikim?

Vacōkī gramatiki, kas pyulējōs saprast un aptvert latvišu volūdu, jau nu pošim rakstnīceibas sōkumim redzēja, ka latvišu volūda dolōs divi lelōs grupōs, kū vālōk nūsaucē par augšlatvišu un lejas latvišu volūdu.

Prūtams, 17. g. s. volūdnīceiba beja vōjōka kai tagadējō. Nabeja tūreiz izstrōdōtas metodes ni volūdas pēteišonai, ni sistematiskai apstrōdōšonai. Taču dzēivō volūdas nūvārōšona un īsamōceišona beja leidzeiga kai tagad. Sveštautiši gōja pi tautas, mōcejōs un saprota, un mes redzim, ka tī sova laika un vītas volūdu zynōja gluži labi. Lobs pīmārs tam ir Jurs Manceļs un vālōkī gramatiki.

62. Jurs Manceļs (1593—1654) ir pyrmais sveštautišs, kas latvišu volūdu sōka apcerēt teoretiski. Jys beja studējīs Tērbatā, beja luterāņu mōceitōjs un sovā dorbā (draudzē) lītōja lejas latvišu volūdu, jo rītumu Latvijā beja jō dorba lauks. Jys par latvišu volūdu tūmār interesējōs plašōk. Prūtams, jam gryši beja tikt pōri daudzajom seikajom izlūksnem, kas drusceņ sovaīdōkas beja gondreiz voi kotrā draudzē, bet jys tūmār īgyva priksstotu par byutiskajom latvišu volūdas parōdeibom, raugūtīs uz volūdu tōs vysumā.

Lai atvīglōtu sveštautišim mōceitīs latvišu volūdu, Manceļs saraksteja latvišu volūdas vōrdneicu un frazeologiju, nūsaukdams sovu dorbu par „Lettus“ („latvīts“). Gramatiku jys nav gribējis raksteit, un tū jys atstōj nōkūtnes rakstnikim. Volūdas īsavuiceišonā svoreīgōka ir vōrdneica nakai gramatika. Tōpēc redzim, ka pi latvišim pyrms ir izdūtas vōrdneicas un tikai tod gramatikas.

Manceļa vōrdneica un frazeologija izdūta 1638. g. Saraksteita tēi ir, kai jau teikts, izlītōjūt lejas latvišu volūdas materialus, un tōdēļ autors grōmotas īvodā soka, ka latvīši na vysur runoj tai, kai vōrdneicā ir uzrōdeīts. Livlandes (t. i., Latgolas) latvīši runojūt cytaidi kai Zemgalē un Kūrzemē. Tai, pīm., Alūksnes Gulbenes, Rēzeknes un Daugavpiļs apgobolūs nasokūt vys:

tie kungi, bet gon — tī kungi,

navys tiems kungiem, bet gon — tims kungims,
navys tos kungus, bet gon — tūs kungus.

Taids ir eisais Manceļa aizrōdejums par tū volūdu, kaidu runōja Vydzemes austrumūs un Latgolā. Nu tō var skaidri izjust, ka te pasarōda vacō augšlatvišu volūda, kas ir pilnēigi leidzeiga tai volūdai, kaidu tagad runoj Latgolā.

Ari Manceļa vōrdneicā un frazeologijā ir daudz augšlatvišu volūdas elementu, bet par tīm seikōk cytā nūdaļā. Šeit iztiksim ar tūs faktu konstatējumu, kaidus Manceļs ir uzrōdejis, kai soka, „expressis verbis“.

63. Pirmōs lejas latvišu volūdas gramatikas autors **Rehehūzens** (gramatika izdūta 1640. g.) par augšlatvišu volūdu teiši nasoka nikō, bet jys tūmār aizrōda, ka cytur runoj ari cytaidi. „Es labi zynu, ka cyti darynoj cytaidas formas, bet tu īvāroj tū, kū es mōcu, un tova volūda byus vysim vīgli saprūtama.“ Rehehūzena gramatika beja dūmōta cyt-tautiším, kas mōcejōs latvišu volūdu, lai strōdōtu vītejōs luterāņu draudzēs, tōdēļ ari dabeīgi, ka tur beja runa tikai par lejas latvišu volūdu, bet ari šei lejas latvišu volūda šur tur satur paraleles ar augšlatvišu volūdu, pīm., vālamōs formas ir — buhtum (būtum), dzirdaehtum (dzirdātum vai dzirdētum), litas v. -ja calmim dativā nav golūtnes -im, bet tikai -am u. t. t. Rehehūzena gramatika ir pōrōk moza, lai tamā vyspōri byutu kaut cik izsmelūša materiala.

64. Lelōkas latvišu gramatikas rodōs krītni vīn vālōk. Sovu rūku pi šō dorba ir pīlykuši ari katōļu goreigōs literaturas darbinīki. Kod 18. g. s. pirmajā pusē rodōs nalels katōļu literaturas uzplaukums, kod katōļu draudžu vāja-dzeibom sōka izdūt rokstus paraleli augšlatvišu un lejas latvišu volūdā, tod 1737. g. jezuitu paters Medems par augšlatvišu un lejas latvišu volūdas atšķireibu raksteja sekojōšu: **diffongu yu (uu) lītoj tikai augšlatviši, pīm., myusu myužs, kūrzemniks te soka: mūs mūž. Sovā storpā jī tūmār sasa-prūt, kaut ari jīm ir dažaidi dialekti. Augšlatvišu volūdā soka: Nā, Pīre, Kolns, Ruhka, Līls... otols, otkon, otvors; lejas latvišu volūdā turpretim: Nae, Peer, Kalns, Rohka, Liels *).**

*) Lotavica Grammatica, De modo legendi, pag. 3.

Te ir mozlīt jōpizeimej par Medema terminologiju. Medems runoj par vīnu latvišu volūdu, kurai ir divi runas veidi resp. dialekti. Tī ir: „curlandice“, kas ir Kūrzemes voi lejas latvišu volūda, un „livonice“ — augšlatvišu volūda.

Ar vōrdu „livonice“ kaidreiz (15. voi 16. g. s.) varēja saprast libišu volūdu, bet vālōk šys pōrprotums vairs nav īspējams. Vālōk, kod Latvijas un latvišu volūdas vōrdu sōka atteicynōt uz vysu tagadejū Latviju, augšlatvišu resp. latgaļu volūdas apzeimēšonai sōka lītōt „Livonice“, jo ar vōrdu Livonija pyrmā kōrtā apzeimēja Vydzemi un Latgolu, un pēc libišu volūdas zusšonas terminologijā nikajds sajukums ar tū nasaroda.

Bet šūs diveju vōrdu „livonice“ un „curlandice“ lītōšona mums pasvitroj, ka 1) beja sōkusēs latvišu volūdas dialektu pētniceiba un 2) ka beja konstatāti 2 lelī un byutiski latvišu volūdas dialekti — prūti: augšlatvišu — kai vacōs latgaļu volūdas turpynōjums un lejas latvišu volūda, kai vairōk voi mozōk kursificātō latvišu volūda ar Kūrzemes nūsaukumu.

Tāmniku dialekta vacī gramatiki napazeist, jo tei ir tei poša kūrzemniku volūda ar kaidu vītejōs izlūksnes raksturu, kaidu, storp cytu, natryukst ari augšlatvišu volūdai.

Nu tō vėl tōjōk jōsacynoj, ka pyrmī latvišu volūdas dialektologijas pētniki sovu lītu beja pareizi uztvāruši un saprotuši, par kū jūs dorbam pīsanōk peļneitō atzineiba.

Vyspōri 18. g. s. ļaudis, kai jau tai sauktō apgaismeibas laikmata cylvāki, stōvēja sova laika zynōtnes augstumūs un sovu apcerejamū lītu pazyna labi. Tūreizejī zynōtniki jau sōka modernā veidā pēteit vēsturi, etnografiju un volūdas, un par cik tī sovā lītā īsadzilinōja, tī īgyva sintetisku priksstotu. Ka tys zynomūs gadejumūs tai ir bejis, tū labi aplīcynoj kajds roksts, kas saucās „*Versuch einer alten Geographie von Livland*“ *).

65. Šymā rokstā par senejōs Latvijas geografiju Harders ir apstrōdōjis mums pazeistamūs un laikam daļu ari

*) Hupel, Neue Nordische Miscellaneen I—II St. Rīga, 1792, 11.—134. lp. Par šō roksta autoru mīn kaidu tō laika Reigas zynōtniku Harderu.

nāpazeistamūs materialu un ir uzmetis šaidu etnografiskū ainu:

Tagadejōs Latvijas teritoriju ir apdzēivōjuši: 1) kurši (rītumu Kūrzemē leidz Kuldigai), 2) zemgali (tag. Zemgali), 3) sēli (Augškūrzemē), tod 4) lībīši (uz zīmelim nu Daugovas gar jūrmolu) un beidzūt 5) latvīši (austrumu Vydzemē un Latgolū leidz krīvu rūbežom. Sal. Būgas karti!) Latvīšu etnografiskō rūbeža ar krīvim pēc aproksta ir apm. tei poša, kas beja Latvijas naatkareigajai valstēi, tikai ar paplašņōjumu Drisas vērzinēi.

Lelōkōs latvīšu valstis Harders daudzyno: Jersiku (ap Leivōnim), Kūkenōju (navys tagadejā nūsaukumā Koknesi!) un latvīšu apgobolus — Tōlovu, Idumeju, Sotekli, Metīni un Autīni.

Kai jau zynoms, par Naujīni resp. vālōkū Daugavpili un Rēzekni tryukst vysvacōkūs dokumentu, bet, nasaverūt uz tū, nikur un nikod nav bejis apšaubēits, ka tī ir latgaļu resp. latvīšu apgoboli.

Pūļu un krīvu olūti kai par latvīšim runoj tikai par latgalim un vīneigi par Latgolū runoj kai par Latviju. Tys tai ir ari pēc tam, kod Latvijas jēdzini sōka atteicynōt plašōkā apmārā ari uz pōrejim apgobolim. Pīm., 18. g. s. dokumentūs **Lothavia** ir tikai katōliskō Latgola *).

Na tikai slavu, bet ari Rītumeiropas vacōkajūs olūtūs ir radzama tei poša parōdeiba. Pīm., interesanti ir īsavērt senējōs Skandināvijas kartēs, kuras palaikam aptver Baltijas jūru un Baltijas valstis. Sōs kartes rōda tū pošu, kū mes jau redzējom īpriķšējūs olūtu raksturojumūs. Prūti: senējō Latvija ir tikai Latgola. Tikai senējō Latgola saucās par Latviju un tikai tōs īdzeivōtōji ir latvīši. Saceitō aplīcynōšonai var nūrōdeit, pīm., uz Dānijas, Zvīdrijas un Norvegijas karti nu 1700. g.**) Tur (t. i., šamā kartē) uz zīmelim nu Daugovas dzeivoj „Letten“ un teritorija saucās „Lettia“, uz dīnvydim nu Daugovas — Kūrzemes hercogiste (Duch Curlandiae). Karte pauž 17. g. symta politiskū stōvūkli un,

*) J. Kleijntjenss, Latvijas vēstures avoti Jezuītu ordeņa archivos I, Rīgā, 193. lpp.

**) A new and exact Map of Denmark — Sweden and Norway by William d'l'Ysle of Paris — London 1700.

prūtams, bolstos uz atteiceigim olūtim un dokumentim. Vārds „Vydzeme“ šamā kartē nav atrūnams, jo senejō Latvija sastōvēja nu Latgolas un tūreiz Latgola aptvēre bez tagadejōs Latgolas vēl vysu austrumu Vydzemi. Vydzemes vārds radīs jaunōkūs laikūs.

Kas atsateic uz Kūrzemi, tod politiskajā vēsturē Kūrzeme sovu nūzeimi zaudej leidz ar hercogistes gūda zusōnu, un pamozam arvīn vairōk īsaklaun jēdzinī „Latvija“.

66. 19. g. s. stōvūklis rūnās taids, kaidys tys ir tagad. Tai ka nu jau vairōkus godu symtus vysā Latvijā runoj latvišu volūdu, un libišu un kuršu pādas ir izdzysušas, latvišu vōrdu vēstures olūti sōc vīnaidi atteicynōt uz vysom cilēm resp. apgobolim.

Tai tys, pim., ir radzams pi **Karamzina**. Karamzins sovā **Krīvijas valsts vēsturē**, storp cytu, runoj par Latvijas etnografiskū sastōvu pēc Nestora chronikas datim un soka: Nestor imenujēt ešče Letgolu (Livonskich latyšej), kas kūpā ar zemgalim un kuršim sastōda latvišu tautu *).

Nasaverūt uz vysu šaidu oficiali zynōtniskū atzynomu, krīvu publicistikā Rītumlatvijas latviši bīži vīn nav saukti par latvišim, bet gon par kaidim sōmiskōs cilts pīdareigim čudj voi čucho, kas nikod un nikur nav atteicynōts uz Latgolas latvišim. Ka krīvi tū tai ir darejuši, par tū skaidrus nūrōdejumus atrūnam pi Bilenšteina un Manteifeļa. Bilenšteins soka, ka vairōk kai trejs pādejūs godu symtus krīvi Vydzemes un Kūrzemes latvišus apzeimoj ar vōrdu čuchoncy **), un Manteifeļs aplicyno, ka krīvi par latvišim sauc tikai katōļticeigūs latvišus Latgolā.

67. 19. g. symts tūmār ir tys godu symts, kod latviši pa daļai tyka īvasti, pa daļai poši īgōja kulturas pasaulī šō vōrda plašōkajā nūzeimē un leidz ar tū ari **latvišu** vōrda lītōsōna nūsastabilizēja tai, ka par latvišim saucās gon lejas latviši Vydzemē un Kūrzemē, gon augšlatviši Latgolā. Šū faktu ir svoreigī konstatēt kai nūslāgumu nūdaļai, kurā ir dažaidu svešūs vēsturiskūs līceibu apskots.

*) Karamzin: Istorija Gosudarstva Rossijiskogo I, 1815. g. 38. lp.

**) Bielenstein, Die Grenzen etc., 460. lp.

Zynōtniskajā pasaulī latvišus īvede, jo mes tai ar mozu pasvītrojumu varim saceit, Aug. Bilenšteins, Gustavs Manteifeļs, Eduards Volters un cyti pagōjušō godu symta zynōtniki.

Par latvišu etnografijas un volūdas vaicōjumim Bilenšteins ir izdevis vasalu ryndu īvārojamu zynōtnisku rokstu, kai, pīm., **latvišu gramatiku** *) (na mozōku par Endzelīna zynōtniskū gramatiku), latvišu ciļšu aprokstus **) u. t. t.

68. Sovōs gramatikōs Bilenšteins, īdams vacū tradiciju, runoj tikai par lejas latvišu volūdu, un tikai īvodā mōzlīt pīsaskar dialektologijai un literaturas volūdas vaicōjumam.

Bilenšteins konstatej, ka augšlatvišu volūdas atteiceiba pret lejas latvišu volūdu ir kai augšvōcu pret lejas vōcu volūdu. Augšlatvišu volūda (hochlettisch) ir tyvōk radnīceiga ar leišu volūdu kai lejas latvišu volūda. Bez tam augšlatvišu volūda ir paglobōjuse teirōkas **a, i** un **u** skaņas, dažas skaņas turpretim asūt jaunōkas.

Žāl tikai, ka Bilenšteina dialektiskōs pīzeimes ir pōrōk eisas, bet, nasaverūt uz tū, Bilenšteins ir parōdejis taidu objektivitāti, kaidu mes na vīnmār varim atrast tagadejā latvišu zynōtniskajā literatūrā.

Pīm., Bilenšteina laikā augšlatvišu literatura patiši beja pōrōk moza un naīvārōjama, un tūmār šys mīļzis Bilenšteins redz ari pundureiti **Akileviču** un atsasauc uz jō augšlatvišu volūdas gramatiku nu 1817. g., un pīmiņ pōrejū latgaļu literaturu. „Augšlatvišu volūdai ir sova literatura, kaut ari na vysai plaša.“ ***)

69. Šōs nūdaļas nūslāgumā apsastōsim pī pagōjušō godu symta lelōkō Latgolas kulturas darbinīka **Gustava Mantei-**

*) A. Bielenstein, Die Lettische Sprache nach ihren Lauten und Formen dargestellt Bd. I, II, Berlin, 1863.—4. cit. 13. lp.

A. Bielenstein, Lettische Grammatik, Mittau 1863. cit. VIII un 3. lp.

**) A. Bielenstein, Die Grenzen etc. 1895.

***) **Lettische Gram.** 3. lp. „Das Hochlettische hat seine eigene obschon nicht umfangreiche Literatur“.

feļa (1832.—1916.) un pasavērsim arī uz jō liceibu, kŭ jys nŭdūd, labi pazeidams vītejūs apstōkļus un vītejū vēsturi.

Manteifeļs ir pyrmais zynōtnīks nu Latgolas, kam beja kontakts gon ar Pūlijas zynōtnīkim, gon vōcu zynōtnīkim kai pošā Vōcijā, tai arī Baltijā. Jō roksti stypri vīn atvīgloj īsavērt pagōjušō un agrōkūs godu symtu Latgolas dzeivē.

Latgolas dzeives apgaismōšonai Manteifeļam ir vairōki dorbi, un pyrēmā kōrtā nu tim mynama atseviška grōmotā par Latgolu, kas ir izdūta vyspyrms vōcu un tod paplašynōtā veidā pūļu volūdā.

Šamā grōmotā Manteifeļs runoj arī par latvīšim un latvīšu volūdu Latgolā:

„Volūda te ir teiri latvyska, tikai ar cytaidu zilbu izrunu kai Vydzemes guberņā. Par cik tur tryukstūši voi nūsavacōjuši vōrdi ir atvītōti ar vōcu vōrdim, par tik Latgolā ar pūļu voi kai pīrūbežas apgobolā — ar krīvu. Kurs nu šim **obīm** latvīšu dialektīm ir teirōks, vēļ nav nūsokoms. Ka Latgolas dialekts ir teirōks, uz tū nūrōda tys apstōklis, ka Vydzemes latvīts Latgolas latvīša volūdu saprūt ļūti vīgli, bet Latgolas latvīts turpretīm vydzemnika volūdu nā.“

Runojūt par ortografiju, Manteifeļs soka, ka augšlatvīšu volūdas ortografija ir atvasynōta nu pūļu ortografijas un turīs pi principa: roksti tai, kai runoj, nasaryupādams par cytaidi skanūšūs atvasynōjumu raksteibu! Vydzemes latvīši turpretīm turūtīs pi sarežgeitōs vōcu raksteibas, kas ar leidzskanŭ čupom un h zeimi rodūt lelas gryuteibas *).

Kai radzams, Manteifeļs runoj tikai par divim latvīšu dialektīm resp. augšlatvīšu un lejas latvīšu volūdu, lai gon jau drusku pyrms šōs Manteiļa grōmotas jo kolega Bilenšteins beja īsōcis runōt par tāmniku izlŭksni. Patīseibai par lobu tūmār jōkonstatej, ka arī Bilenšteins tamniku izlŭksni nastōda par leidzvērteigu latgaļu dialektam. Bilenšteins palaikam latvīšu volūdu uztver kai sastōvūšu nu divi lelom grupom „niederlettisch“ un „hochlettisch“, pi kam obas šōs grupas, kai jau teikts, atzeist kai rokstu volūdas.

*) Polnisch-Livland. Citējums tulkōts nu 44.—45. lp.

70. Vysbeidzūt kaida Manteifeļa pīzeime nu jō etnografiskajim nūvārōjumim:

„Latgolas latvīts pēc sovas dobas nav mūlkis, un ir dereigs vysam, ir vīgli mōcoms un pīmārojams dorbam, pat jys pats prūt atrast izeju vysnaparostōkūs apstōklūs. Jam natryukst talanta un veikleibas, tikai jō atteisteiba ar dzimtnīceibas važom ir daudzķōrt aizkavāta“ *).

Jōpīzeimoj, ka taišni Latgolai kai Krīvijas guberņai dzimtnīceiba ir bejuse krītni vīn smogōka un ilgōka kai Vydzemei un Kūržemei, kas pīdarēja pi cytom Baltijas guberņom. Latgolā dzimtnīceiba izabeidze tikai Manteifeļa literariskōs darbeibas sōkumā.

71. Savalkūt kūpā vysas garūs godu symtu līceibas, mes varim konstatēt, ka tikai latgali ir senejī latvīši, ka latgali latvīšu nūsaukumu paturējuši leidz pat 20. godu symtam, ka tikai senejō latgaļu volūda teik daudzynōta kai latvīšu volūda un ka tikai 16., 17. un 18. g. s. pamozam latvīšu vōrds un latvīšu volūda atrūn atteicynōjumu ari uz pōrejim Latvijas apgobolim.

*) Polnisch-Livland, 34. lp.

IV

SENEJŌ LATGALU VOLŪDA PRĪKSLITERA- TURAS LAIKĀ (t. i., nu 13.—17. g. s.) VĪTU UN PERSONU VĒRDU APGAISMŪJUMĀ

72. Kur jamami materiali par senejū latgaļu resp. latvišu volūdu priekšliteratūras laikmatā?

Priekšliteratūras laika jēdziņš vīn jau nūrōda, ka nikaidus rokstus latvišu volūdā šymā laikmatā navarim meklēt. Skaidreibas lobā te ir jōpīmatynoj, ka augšlatvišu vol. priekšliteratūras laiks ir leidz 17. g. s. īskaitūt, bet lejas latvišu vol. — 16. g. s. Pymī lelōki voi mozōki sakareigī teksti lejas latvišu vol. pasarōda 16. g. s., un augšlatvišu v. 17. g. s. (sal. Brežgo) *) un 18. g. s. Sōcūt ar pyrmajim sakareigajim tekstim, kaut ari tim ir sovi leli tryukumi, mes pamozam īejam literatūras laikmatā, kur volūdas vēstures pēteišonai ir plašas un vyspuseigas īspējas, kaidu stypri vīn tryukst priekšliteratūras laikmatam.

Zīņas par myusu volūdu priekšliteratūras laikā, kai jau redzējom, beja dažaidōs chronikōs, ceļōjumu aprokstūs un dokumentūs. Tur beja daudzynōta latvišu volūda un paratam pīmynāts kaidis vītas voi personas nūsaukums. Nu šim vītu un personu nūsaukumim sasastōda vyss tys materials, kuram ir jōdūd liceibu par myusu volūdas vēsturi. Cyta materiala nav. Ōrpus tō ir tikai minējumi un dažaidu fonetikas školu teorijas, kas ir vēļ nadrūšōkas par vysim nadrūšajim materialim. Myusu tautas dzīsmes, kaut ari samārā ar lelu vacumu un kaut ari pēc sovas izaceļšonas ir dzeivōs priekšliteratūras laikmata līcīneicas, tūmār par šō laikmata volūdu nikō daudz navar līcynōt, jo — mainōs tautā volūda, mainōs ari tautas dzīšmu volūda. Napazeistami un nūvacōjuši jēdzīni teik atmeiti un apzeimāti ar modernōkim vōrdim. Pīm., vōrdu „dierva“ (= dryva) tautas dzīsmēs asmu lasejis tikai reizi,**) lai gon tys ir bejis litōts dīzgon daudz, jo kai gon cytaidi vēļ tagad pastōvātu personas nūsaukums — Diervīniks? Vōrdu „dierva“ tauta vairs nalītoj, un tō vītā seņ jau stōv „dryva“.

*) B. Brežgo, Latgolas pagōtne I, Daugavpīli 1943. g. 109. lp.

**) Kū pasēju diervīnā,
Tys īzauga vōrpeņā.

Taitod tautas dzīsmes ir tikai ilustratīvs materiāls, sevišķi vēl tādēļ, ka tom ir pēriņi grynši precizēt vacumu, t. i., tū atteicynōt uz nūteiktu godu symtu voi laikmatu. Tautas dzīsmu vacumu var nūteikt tikai dažūs gadejumūs, bet slyktōkais ir tys, ka mes nazynom, voi tōs nas sovu pyrmōtnejū volūdu, voi tikai pīraksteišonas laika volūdu. Cytaidi tys ir ar tim atsevišķajim vōrdim, kas sastūpami dokumentūs.

73. Dokumentu publikācijas ir izdareitas serijom. Jau ir pagōjis vasals godu symts, kai Baltijas vōcu zynōtniki sōka izdūt dokumentus un materials, kas atsateic uz Latvijas vēsturi. Žāl tikai, ka vōcu zynōtnē itvartō teritorija Liv-, Est- und Kurland parosti ir bejuse bez Latgolas, jo pādejō tūreiz itylpa Vitebskas guberņā. Tai nu iznōk, ka vysvairōk dokumentu ir publicāts atteiceibā uz senejū Kūrzeni un Reigu, bet mozōk par Vydzeni un Latgolu. Dokumenti, kas atsateic uz Latgolu kai kņazisti, Latgolas seimeļa archivs, muižu revizijas un t. t., vyss tys ar mozim izjāmumim ir napublicāts, kōdēļ ari volūdņikam un vēsturnīkam ir tik bezgola moz materialu atteiceibā uz Latgolas pagōtni. Bet lai ari cik nūžālojams stōvūklis ir atteiceibā uz Latgolu, vysumā Latvijas pagōtnes dokumenti ir publicāti pīteikūši daudz, vysmoz pīteikūši dēļ tō, lai igyutu minimalūs volūdas pēteišonas materials.

Dokumentu publicējumu serijas ir sekojušas: 1) *Scriptores rerum Livonicarum* — Livonijas vēstures rakstniki (te itylpst vairōkas chronikas), 2) *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch* — kū ir sōcis G. Bunge un turpynōjuši vasala rynda pēcteču: Hildebrands, Bulmerinks, Arbuzovs, Bauers u. c., pīsavārzdami golvonā kōrtā Kūrzeniei. 3) Plaši pasōkta serija beja — Latvijas vēstures avoti, nu kurim izdūti ir tikai dažī sējumi un kai pyrmpublicējums Latvijā — obi Kleijntjensa sējumi nu jezuitu archivim. 4) Reigas archivu publicējumi — ar amatņiku sarokstim, montōjumu grōmotom u. c. (golvonā kōrtā Bulmerinka un Arbuzova publicējumi). 5) Vitebskas archiva publicējumi — istoriko juridīčeskiye materialy un 6) Brežgo un Lōča pasōkti Latgolas vēstures materialu publicējumi. Bez tam volūdņīciskī materiali vēl

ir meklejami atsevišķūs napublicētūs dokumentūs un bazneicu grāmotos, kas arī vēl nābeja ni piteikūši apzynōtas, ni izpēteitas.

Ti ir ti golvonī olūti, kur ir meklejamas ziņas par vacōkū latvišu volūdu. Sōcūt ar 16. g. s. ūtrū pusi, tim klōt vēļ pīsavīnoj jauni licinlki — pyrmī rokstu pīminekli latvišu volūdā, kai arī apcerējumi par latvišu volūdu svešvolūdōs (vōcu un latiņu).

74. Taitod materiali, kas raksturoj volūdu prikslīteraturas laikā, ir vītu un personu vōrdi, kas ir atrūnami dažaidūs dokumentūs. Šī dokumenti vysī ir svešvolūdōs — latiņu, lejas vōcu, pūļu voi krīvu volūdā. Ir palaiķam prūtams, arī cytōs volūdōs, bet golvonōs ir četras augšmynātōs volūdas, nu kurom sovukōrt pyrmā vītā stōv latiņu un lejas vōcu volūda.

Pētejūt latvišu vōrdus svešōs volūdōs saraksteitajūs dokumentūs, mums ir jōpatur vārā, kai cyttautīts uztvēre latvišu volūdas skaņas un kai jys tōs spēja grafiski attālōt.

75. Cyttautiši, kas daudzus godu symtus paaudze pēc paaudzes dzeivōja un valdeja myusu zemē, beja spīsti pazeit vītejū volūdu, daudzynōt vītejūs vītu un personu nūsaukumus un turēt dažaidus pōrvaldes dokumentus. Ejūt saskarē ar tautu, jī beja spīsti fiksēt dokumentūs vītu un personu nūsaukumus. Prūtams, nu vysīm taidim dokumentim tagad ir piejama tikai nīceiga daļa. Nu tim bogōtajim olūtīm, kas kaidreiz ir bejuši, tagad ir smeļamas tikai nīceigas un padūļkainas laseites. Tys dūļkainums nōk nu tō, ka atteiceigō laika raksteitōji latvišu vōrdus ir pirakstejuši pēc sovas uztveres un sovīm ortografiskajim šablonim.

Pīm., jo kaidreizejais raksteitōjs izgōja nu styngras latiņu ortografijas, jys navarēja attālōt augšlatvišu volūdai tik rakstureigū diftongu -ei. Latiņu volūdā tō vītā ir tikai i. Ar i latini ir apzeimējuši sengreku diftongu ei un taipat vydus un jaun. l. vōcu dift. ei. Pīm., vōcu Freiburg, latiņu raksteibā ir Friburg. Bet na vīnmār arī latiņu vol. raksteitūs dokumentūs ir sagrūzeita vītejō volūda. Pīm., iroksts

Preili (nu 14. g. s. I puses) *) ir skaidri ar dift. ei. Vyspōri raksteitōji ir turējušis pi lelas breiveibas, un, atskaitūt latiņu volūdu, jaunajom tō laika volūdom vēl nabeja sovas pilņeigi styngras ortografijas. Sys styngrōs ortografijas tryukums palaikam roda lelōku chaosu, bet palaikam dūd vēl lelōku skaidreibu, jo nateiši atsaklōj dabeigō raksteiba — roksti tai, kai runoj. Tod svoreigi ir tikai tys — kaidu skaņu ar kaidu burtu apzeimej. Te nu par laimi mums ni ar vōcu, ni latiņu, ni slavu volūdom nav taidu byutiski atšķireigu skaņu, kas irokstus naļautu nimos atšifrēt.

76. Prūtams, storp vacajim irokstim ir gon labi, gon slikti piraksteiti latvišu vōrdi. Dažaidi ir bejuši raksteitōji, dažaidi jī ir protuši latvišu volūdu un dažaida ir bejuse jūs intelligence, bet, pōrlaižūt tagad skotu par sakrōtajim materialim, jōkonstatej, ka daudzi nu tim ir pīraksteiti ļūti labi, pilņeigi osi un pareizi tverūt myusu volūdas skaņas un tūs lykumeibas. Šī labi iroksteitī vōrdi tod ir tys materials, kas dūd pilņeigi drūšu liceibu par sova laika volūdas izskotu.

Symā dorbā kas ir veļteits dialektologijas pēteišonai, dialektiskūs nianšu tveršonai, ir vajadzeigs un ir nūdereigs tikai drūšs materials. Te ir vajadzeigs taidš materials, kam ir skaidra fonetiskō raksteiba, skaidra sugas nūzeime, skaidras dialektiskōs pazemes. Veikla šifrēšona, lai ari rezultāts byutu pareizs, te nav svoreiga. Tei nadūd vajadzeigō iskota sova laika volūdā. Lyuk, pīmārs: ols nesēju sarokstā nu 1461. g. stōv iroksts Barbar Ledezen. Uzvōrds taitod saistōs ap zivi leidaku. Blese apgolvoj, ka tys jōlosa „Līdaciņa“. Pēc jō lasejuma tod iznōk, ka vacajā irokstā burts e atvītōj gon tagadejū ī, gon a, gon i. Prūtams, pi šaidim apstōklīm var apgolvōt ari cytaidi — prūti: leida-ceņa, un burtam e nabyusim pīdavuši vairōk funkciju, kai losūt par līdaciņu.

Sys te mynātais pīmārs lai nūder par paraugu tam, cik volūdņiki breivī rauga izskaidrēt kaidreizejū vōrdu izskotu. Bet reizē ar tū es ari grybu pasvitrēt, ka šaidi pīmāri volū-

*) Skot. VII nūd. vītu vōrdu reg.

das vēstures pēteišonai nadūd nikō. Lai ari cik moz mums byutu dereigō materiala, pi nadrūšim argumentim mes na-dreikstim tvertīs!

77. Te var rastīs vaicōjums, jo tai sejojam, cik daudz materiala palīk myusu volūdas vēstures pētnīceibai?

Atbilde uz tū nav pōrōk īprīcynojuša. Materialu daudzums — lai ari tys sastōda vairōk tyukstūšu vōrdu — tū-mār ir mozs. Seviški moz materialu ir nu vacōkajim godu symtim. Kas atsateic uz vītu vōrdim, tod jau pyrmajūs godu symtūs pēc myusu zemes īkarōšonas senejōs Latvijas vītas tyka pōrsauktas. Daudzas vītas ir pōrsauktas vairōk-kōrt — krīvi pa sovam, vōciši pa sovam. Vysvairōk pōrsau-kumu tūmār ir nasuši vōciši. Senu senejō Autīne jau 14. g. symtā klīva par Valmīru, Naujīne — par Dūnaburgu; par cytom vītom pat nazynom, kaids vacais latvīšu nūsaukums slēpās aiz vōcyskajim Wolkenberg, Kreuzburg, Marienburg, Marienhausen, Rositten, Goldingen un t. t. Šōs nalaimei-gōs pōrsaukšonas dēļ, kas tik smogi skar latvīšu volūdas vēsturi, ari vacōkōs Livonijas kartes ir nanūzeimeigas. Pim., Mūnsterā kosmografijā (izdūta 1550. g.) un Abrahama Orte-līja Vyspasauļa atlantā (Theatrum orbis terrarum, izdūts 1570. g.). Vysi vītu vōrdi priķšā nōk jau pōrsauktā veidā. Tikai kaida daļa dokumentu un chronikas dūd palaikam ari latvīšu vōrdus. Dialektologijai svoreigī vītu vōrdi ir sakū-pōti šōs grōmotas VII nūdaļā kai pyrmō materialu grupa.

78. Aiz vītu vōrdim pādejā nūdaļā sekoj personu vōrdi. Tūs ir vairōki symti, un tī ir sagrupāti pa apgobolīm: 1) Latgola (senōtnē tei aptvēre tagadejū Latgolu un Vyd-zemī), tod 2) Reiga ar apkōrtņi un 3) Kūrzeme.

Personu vōrdi ir nu dažaidim godu symtim: sōcūt ar 13., tī snādzās leidz 17. g. s. Vysmozōk tūs ir nu 13. un 14. g. s., bet tūtīs krītns daudzums ir nu 15. un 16. g. s., kas ari sastōda golvonū pētnīceibas materialu.

Materialu registrā VII nūd. pi kotra vōrda klōt ir pīlykts olūtu apzeimējums un ari laiks, nu kura atteiceigs vōrds ir sastūpams dokumentūs. Šamā nūdaļā turpretim

volūdniciskūs parōdeibu apskotā vīnkōršeibas dēļ olūtu apzeimējums ir atmasts, bet paturāts tikai godu symta skaitlis. Kontrolēšonai tys nikaidas gryuteibas naradeis, jo, citejūt vōrdus, tim teik klōt nūrōdeits, nu kura apgobola tī nōk, un atseviškūs apgobolu vōrdi sovukōrt ir alfabētiskā kōrteibā.

Materialūs, kai jau teikts, ir uzjemti tikai tī vōrdi, kuri vairōk voi mozōk nas dialektologiskas pazeimes un ilustrej augšlatvišu un lejas latvišu volūdas atšķireibas. Sakarā ar tū šymā registrā nav uzjemti ļūti daudzi skaisti latviski vōrdi, kurim nav nikaidu dialektisku pazeimu, pīm., Ludza, Rīga, Pope, Gerve, Skujene, Lemeši, Slauka, Smiltene u. t. t. Palaikam nav uzjemti arī taidi vōrdi, kurim nav nikaidas sugas nūzeimes voi leidzeibas ar tagadejū volūdu.

Tai nu byus saprūtams, kōdēļ senejōs latgaļu (voi tagadejōs augšlatvišu) volūdas materialu daudzums relatīvi nav lels; bet, jo mes sakūpōtu atseviški materialus, kam byutu jōlīcynoju par lejas latvišu volūdu resp. vydsdialektu senōtnē, tod stōvūklis nīmoz nabyutu lobōks, pat vēļ slyktōks, jo daudzajom t. s. vydsdialekta tagadejom parōdeibom nīmoz natrassīm paraugu senōtnē (pīm., pīdēkļa -nieks, -iene, -ēns, meikstynōtūs ģ, ķ u. c.).

79. Vītu un personu vōrdu sovstarpejō sakareiba. Pētejūt senejūs vītu un personu vōrdus, mums jōpatur acīs dažas parōdeibas, kas senōtnē ir bejušas cytaidas kai tagad.

Jaunajūs laikūs vītu nūsaukumus parosti dūd atteiceigas zemes voi sātas īpašņiks, tai sokūt, krysta pats. Ari personu vōrdi (dūmōti uzvōrdi) ir pošu dūti. Reši kod ir cytu dūti nūsaukumi, un jo taidi ir, tōs ir palames, kas civilizātā pasaulī tūmār ir rata parōdeiba.

Senōtnē tys ir bejis cytaidōk. Jo mes pōrlaižam skotu par personu vōrdim, tod mes redzim, ka ļaudis ir saukti par pērtņikim, rejņikim, klētnikim, mucinikim, silinikim u. t. t. Kaut arī skaisti vōrdi, tī ir cytu dūti (natryukst, prūtams, arī napīklōjeigu un rupu apzeimējumu). Kai atsevišķim cylvākim un sātom ir dūti nūsaukumi — voi pareizōk, īsaukumi — nu molas, tai arī plašōkim apgobolim. Šī īsaukumi nu molas rūdās pēc cylvāku ōrejōm pazeimem, jūs nūsadorbō-

šonas, izaceļšonas un tamleidzeigi. Cylvāki uztver kotru pārōdeibu, ar kuru kaidš atsašķir nu cytim, un īsaukoj pēc šos pārōdeibas. Voi nav zeimeigi, ka senejā Kūrzmē ir vītu nūsaukumi — **Latviši?** Tys nūzeimoi, ka kurši sevi par latvišim nasauce un inōcējus atteiceigi apzeimēja. Taidā pošā veidā ir saprūtamī uzvōrdi Krieviņi, Libiši, Kursiši, Leiši u. t. t.

Nūvilkt absolūti styngru rūbežu storp vītu un personu vōrdim ir gryuši un pat naišpējami. Ir personu nūsaukumi: Siliniks, Strēlniks, Sābris un taidi poši vītu nūsaukumi: Siliniki, Strēlniki, Sābri u. t. t. Šū pārōdeibu mes asam spīsti pijemt zynōšonai, lai lobōk saprostu pīmāru veidu, bet myusu mērkam vīnaidi labi kolpoj kai vītu, tai ari personu nūsaukumi.

80. Šamā sakareibā gon ir svoreigs vēļ kaidš cyts faktors, kuram volūdas vēsturē ir byutiska nūzeime. Prūti — vysi vītu un personu vōrdi ir vacōki par tū laiku, nu kura tī pasarōda chronikōs voidokumentūs. Pīm., jo mes losom uzvōrdu Kōvōrns 14. un 15. godu symta dokumentūs un vōrdu Preili 14. g. s., tod tys nanūzeimoi, ka šī un tamleidzeigi vōrdi ir rodušīs pasaulī tikai ar pīraksteišonas laiku. Tī ir bejuši un pastōvējuši ari agrōk, — nasaceisim — tyukstūšom godu, bet dažas godu desmites voi symtus — drūši! Pīraksteišonas laiks taitod ir svoreigs tikai kai vīnreizejs dokumentariski aplīcynōts pasarōdeišonas laiks. Ir skaidrs, ka atteiceigs vōrds kaidu laiku ir dzeivōjis kai pyrms, tai ari pēc pīraksteišonas.

81. Par vōrdu raksteibu un citēšonas veidu vēļ ir jōpizeimoi sekojūšais. Vōrdu registrā, t. i., VII nūd. vysi vōrdi ir raksteiti originalraksteibā. Turpre-tim citejūt tūs atteiceigas gramatiskōs pārōdeibas ilustrēšonai, vīnkōršeibas dēļ tī ir jōlītoj transkribātā veidā, papyldynojūt ar garuma zeimem un cytaidi pilōgojūt tagadejai raksteibai. Jo maņ ir jōrunoj par o skaņu, kurai lejas latvišu volūdā atbylst a, un kai pīmāru es pīmiņu vōrdu „kōvōrns“, tod maņ nav svoreigi tū citēt originalraksteibā „Coworns“. Originalraksteiba daudzūs gadejumūs tikai liki

apgryutynoj. Reiz tei ir pōrbaudeita materialu registrā, tai ir klōt piraksteits atteiceigais lasejums, un tōļōk var reikōtīs jau tagadejā raksteibā respektīvi dūtājā lasejumā. Pīzeimeju vēļ, ka šūs vōrdus (gon na vysus) ir pōrcylōjuši ari cyti volūdņiki un dāvuši tim atteiceigus lasejumus, kurus es samārā reši asmu apstreidējis.

82. Tōļōk pōrīsim pi gramatiskūs parōdeību apskota, ar kurom tagadejō augšlatvišu volūda atsašķir nu lejas latvišu volūdas.

Es litoju vōrdus — augšlatvišu un lejas latvišu volūda. Šī vōrdi nav muns jaunīvadums. Tūs litoj Endzelīns sovā Lettische Grammatik, saukdams augšlatvišu volūdu resp. tagadejū latgaļu dialektu par hochlettisch un t. s. vydsdialektu voi lejas latvišu vol. par niederlettisch (un, saleidzinojūt obus dialektus, soka: ...dem niederlettischen entspricht... 3. §). Šū hochlettisch un niederlettisch daudzynojo ari Bilenšteins sovā gramatikā u. c. dorbūs, pi kam jys soka, ka tāmņiku dialekts pēc sovas byuteibas ir tys pats niederlettisch *).

Kas atsateic uz senōtni, tod, runojūt par Latvijas tauteņom, var litōt ari apzeimējumu „volūda“. Par senejūs cilšu volūdom (tūs storpā ari par latgaļu volūdu) runoj Blese **) un Plāķis ***), un šei terminologija ir atzeita par dereigu.

Tōdēļ nav nikajds jaunīvadums, jo es, runojūt par senejim laikim, soku: latgaļu volūda un, saleidzinojūt dialektus tagadnē, runoju par augšlatvišu un lejas latvišu volūdu. Tiktōļ ir vacō un zynōtniskajā literaturā pazeistamō terminologija, kaut ari popularajōs šķolu gramatikōs tei nav daudzynōta. Par latvišu volūdas un sevišķi dialektu vēsturi papularajōs gramatikōs nateik nikas raksteits. Tōdēļ ir dabēigi, ka šymā dorbā ir jōsasastūp ar vīnu ūtru jaunu jēdzīni, kas ir napīcišami pi vilas apstrōdōjuma.

*) Bielenstein, Die Grenzen etc., 404. lp.

**) Latvju valoda, Latv. konv. v., XI, 22251. Latv. personu v. un uzv. studijas, 153. un 154. lp.

***)) „Letten“ 55. lp. un Kursenieku valoda, LUR XVI 1927. g., 33. lp.

83. Par tagadejūs latvišu volūdas dialektu sovstarpejū atšķireibu gramatikas mōca sekojūšū. Augšzemniku dialekts resp. augšlatvišu volūda nu lejas latvišu volūdas atsašķir ar šaidom golvonajom pazeimem:

1) augšlatvišu **a** atbilst lejas latv. **e**,
 pīm., augšl. sāta lejas latv. sēta
 tāvs tēvs
 daguns, viersāns deguns, vērsēns

2) augšl. **o** atbilst lejas latv. **a**,
 pīm., augšl. pļova lejas latv. pļava
 dōrziniks dārznieks
 lōcs lācis
 orōjs arājs
 cīlova cielava

3) augšl. **ie** (ē) atbilst lejas latv. **i** vai **ē**,
 pīm., augšl. piertniks lejas latv. pirtnieks
 ciervs, kierps cirvis, ķērpis

4) augšl. **ei** atbilst lejas latv. **i** vai **ie**,
 pīm., augšl. breids lejas latv. brīdis
 sābreits sābrītis
 leišs lietūs

5) augšl. **i** atbilst lejas latv. **ie** (ari **e**),
 pīm., augšl. īva lejas latv. ieva
 Naujīne Naujene
 silinīks silenieks

6) augšl. **ū** atbilst lejas latv. **o** (uo),
 pīm., augšl. kūks lejas latv. koks
 spūle spole
 zīdūņš ziedonis

7) augšl. **y** atbilst lejas latv. **i**,
 pīm., augšl. vylks lejas latv. vilks
 syls sils

8) augšl. **e** palaikam atbilst lejas latv. **i**,
 pīm., augšl. lapeņa lejas latv. lapiņa
 visteņa vistīņa

Šīs ir tās golvonās pazeimes, kas roda fonētiskū atšķi-reibu storp augšlatvišu un lejas latvišu volūdu. Prūtams, pi atšķireibom pīdar vēļ dažas seikōkas sovaideibas vōrdu uz-byuvē, kritns daudzums atsevišku vōrdu un dažas atšķirei-bas leidzskanūs. Pīm., augšlatvišu volūdā nav meikstynōtūs ķ, ģ un ņ.

Lai ari šķolu gramatikōs parosti nav saceits, kurs lat-višu dialekts ir vacōks, tūmār it vysur vaicōjums nateiši teik nūstōdeits tai, it kai augšlatvišu dialekts byutu jaunōks un byutu atsateistejis nu „vydsdialekta“ resp. lejas latvišu vo-lūdas. Dažūs cytūs rokstūs, kas stōv ōrpus gramatikom, kai tū jau redzējom ūtrajā nūdaļā, pat teik pausti īskoti, ka lat-gaļu dialekts byutu pavysam jauns, radīs pādejūs godu symtūs. Bet kai tys ir eistineibā, atbiļdi uz šū vaicōjumu dūs tōļōki paragrafi.

84. Nōkušajūs paragrafūs mes īpasazeisim ar tom taga-dejōs augšlatvišu volūdas pazeimem, kas pilņeigi sakreit ar senejū latgaļu resp. latvišu volūdu un īt atpakaļ tautas pa-gōtnē leidz pat aizvēsturei. Šōs pazeimes golvonā kōrtā bolstōs uz patskanim — mozōkais, storp patskanim tōs ir lobōk konstatejamas kai storp leidzskanim — un tōdēļ ari īpasazeisim ar patskaņu vēsturi pēc augšmynātōs dialektō-logijas schemas (skot. 83. §).

85. Par patskani a (lejas latv. e).

Senejōs latgaļu vol. patskanis a sastūpams dokumentu irokstūs jau nu 13. g. s. Pīm.: māt re 13. g. s., sā ta nu 13.—16. g. s. dažaidūs saliktiņūs kai Abolsāhten, Sātepurve 15. g. s., Sāthen 15. g. s., nu kō vēļ tagad Kūrzemē kaida vīta saucās Jaunsātu muiža. Tōļōk — vōrds bārzs (Bārzoza) sastūpams nu 14. un 15. g. s., Bārsbeke nu 14. g., daguns nu 15.—16. g. s., dagums nu 15. g. s. Garīsdaguns 15. g. s., Pataka 16. g. s., Dzagyuze 15.—16. g. s., Pārkuns, Spāks 16. g. s., tāvs (Czuke-tāws) 16. g. s., Tārauds 16. g. s., Valāna 16. g. s.

Storp krystamajim vōrdim vysā Latvijā nu dažaidim godu symtim figurej vōrdi: Jākobs, Jākups 16. g. s. sōk., Bārtuļs 16. g. s.

Nu Kurzemes personu vārdim šamā sakareibā mynami Padaga un Sāta 16. g. s.

86. Pīdēklis -āns irokstūs sastūpams jau nu 13. g. symta. Pīm., nu vītu vārdim Lubāns nu 13. un 14. g. s., Grāvāni.

Pīdēklis -āns pēc sovas byuteibas ir patronimisks pīdēklis, t. i., raksturoj izaceļšonu, un tōpēc vysvairōk sastūpams personu vārdūs. Pīm., nu Latgolas personu vārdim mynami: Andžāns nu 17. g. s., Beitāns 16. g. s., Barbulāns 16. g. s., Bičāns 16. g. s., Bordzāns, Butāns 16. g. s., Dylāns 16. g. s., Dzērvāns 16. g. s., Dzirkstāns 16. g. s., Grotāns 16. g. s., Kaibucāns 16. g. s., Kačāns 17. g. s., Keibāns 16. g. s. (vālōk pazēistams vārds Ņeibēni, kas, storp cytu, saistōs ar rakstnīkim Kaudzišim), Pīterāns 16. g. s. (sastūpams daudz-kōrt), Podūmāns, Pūdāns, 16. g. s., Ratnīcāns 16. g. s., Rundāns 16. g. s., Strodāns 16. g. s., Viersāns 16. g. s.

Storp senejōs Reigas īdzeivōtōju uzvārdim: Īvāns 16. g. s., Klēpāns 15.—16. g. s., Lubāns 15. un 17. g. s., Maltāns 16. g. s., Puisāns 16. g. s., Zundāns 16. g. s., Veipāns 16. g. s.

Nu Kurzemes atzeimejami: Kumpāns 16. g. s., Pusāns 16. g. s., Raudāns 16. g. s.

Kai tū līcynoj vārds Keibāns, tod pīdēklis -āns ir vacōks par -ēns, jo forma Ņeibēni ir īsavīsuse vālōkā laikā. Runojūt par pīdēkli -āns, Bilenšteins soka, ka tys ir eisti latvysks un sastūpams ļūti daudzūs vītu vārdūs *). (NB Bilenšteins tur runoj par -āns un navys -ēns, par tū pošu -āns, kas sastūpams vārdūs: Indrāni, Rundāni, Strūžāni, Škilbāni, Drycāni, Viļāni, Taudejāni.)

87. Senejais latgaļu volūdas pīdēklis -āns lejas latvišu volūdā ir pōrsaveidōjis par -ēns, bet jaunōkāajā latgaļu dialektā šur tur par -ōns. Tys ir radzams vairōkūs 16. godu

*) Bielenstein, Die Grenzen etc., 16. lp.

Šos ir tās golvonās pazeimes, kas roda fonetiskū atšķirību storp augšlatvišu un lejas latvišu volūdu. Prūtams, pi atšķireibom pīdar vēl dažas seikōkas sovaideibas vōrdu uzbyuvē, kritns daudzums atsevišku vōrdu un dažas atšķireibas leidzskanūs. Pīm., augšlatvišu volūdā nav meikstynōtūs ķ, ģ un ņ.

Lai ari šķolu gramatikōs parosti nav saceits, kurs latvišu dialekts ir vacōks, tūmār it vysur vaicōjums nateiši teik nūstōdeits tai, it kai augšlatvišu dialekts byutu jaunōks un byutu atsateistejis nu „vydsdialekta“ resp. lejas latvišu volūdas. Dažūs cytūs rokstūs, kas stōv ōrpus gramatikom, kai tū jau redzējom ūtrajā nūdaļā, pat teik pausti īskoti, ka latgaļu dialekts byutu pavysam jauns, radīs pādejūs godu symtūs. Bet kai tys ir eistineibā, atbiļdi uz šū vaicōjumu dūs tōļōki paragrafi.

84. Nōkušajūs paragrafūs mes īpasazeisim ar tom tagadejōs augšlatvišu volūdas pazeimem, kas pilņeigi sakreit ar senejū latgaļu resp. latvišu volūdu un īt atpakaļ tautas pagōtnē leidz pat aizvēsturei. Šōs pazeimes golvonā kōrtā bolstōs uz patskanim — mozōkais, storp patskanim tōs ir lobōk konstatejamas kai storp leidzskanim — un tōdēļ ari īpasazeisim ar patskaņu vēsturi pēc augšmynātōs dialektologijas schemas (skot. 83. §).

85. Par patskani a (lejas latv. e).

Senejōs latgaļu vol. patskanis a sastūpams dokumentu īrokstūs jau nu 13. g. s. Pīm.: māt re 13. g. s., sā ta nu 13.—16. g. s. dažaidūs saliktiņūs kai Abolsāhten, Sā tepurve 15. g. s., Sā then 15. g. s., nu kō vēl tagad Kūrzemē kaida vīta saucās Jaunsātu muiža. Tōļōk — vōrds bārzs (Bārzoņa) sastūpams nu 14. un 15. g. s., Bārsbeke nu 14. g., daguns nu 15.—16. g. s., dagums nu 15. g. s. Garīsdaguns 15. g. s., Pataka 16. g. s., Dzagyuze 15.—16. g. s., Pārkuns, Spāks 16. g. s., tāvs (Czuke-tāvs) 16. g. s., Tārauds 16. g. s., Valāna 16. g. s.

Storp krystamajim vōrdim vysā Latvijā nu dažaidim godu syntim figurej vōrdi: Jākobs, Jākups 16. g. s. sōk., Bārtuļs 16. g. s.

Nu Kurzemes personu vārdim šamā sakareībā mynami Padaga un Sāta 16. g. s.

86. Pīdēklis -āns irokstūs sastūpams jau nu 13. g. symta. Pīm., nu vītu vārdim Lubāns nu 13. un 14. g. s., Grāvāni.

Pīdēklis -āns pēc sovas byuteibas ir patronimisks pīdēklis, t. i., raksturoj izaceļšonu, un tōpēc vysvairōk sastūpams personu vārdūs. Pīm., nu Latgolas personu vārdim mynami: Andžāns nu 17. g. s., Beitāns 16. g. s., Barbulāns 16. g. s., Bičāns 16. g. s., Bordzāns, Butāns 16. g. s., Dylāns 16. g. s., Dzērvāns 16. g. s., Dzirktāns 16. g. s., Grotāns 16. g. s., Kaibucāns 16. g. s., Kačāns 17. g. s., Keibāns 16. g. s. (vālōk pazeistams vōrds Ņeibēni, kas, storp cytu, saistōs ar rakstnikim Kaudzišim), Pīterāns 16. g. s. (sastūpams daudz-kōrt), Podūmāns, Pūdāns, 16. g. s., Ratnīcāns 16. g. s., Rundāns 16. g. s., Strodāns 16. g. s., Vier-sāns 16. g. s.

Storp senejōs Reigas idzeivōtōju uzvārdim: Īvāns 16. g. s., Klēpāns 15.—16. g. s., Lubāns 15. un 17. g. s., Maltāns 16. g. s., Puisāns 16. g. s., Zundāns 16. g. s., Veipāns 16. g. s.

Nu Kurzemes atzeimejami: Kumpāns 16. g. s., Pusāns 16. g. s., Raudāns 16. g. s.

Kai tū līcynoj vōrds Keibāns, tod pīdēklis -āns ir vacōks par -ēns, jo forma Ņeibēni ir īsavīsuse vālōkā laikā. Runojūt par pīdēkli -āns, Bilenšteins soka, ka tys ir eisti latvysks un sastūpams ļūti daudzūs vītu vārdūs*). (NB Bilenšteins tur runoj par -āns un navys -ēns, par tū pošu -āns, kas sastūpams vārdūs: Indrāni, Rundāni, Strūžāni, Škilbāni, Drycāni, Viļāni, Taudejāni.)

87. Senejais latgaļu volūdas pīdēklis -āns lejas latvīšu volūdā ir pōrsaveidōjis par -ēns, bet jaunōkāajā latgaļu dialektā šur tur par -ōns. Tys ir radzams vairōkūs 16. godu

*) Bielenstein, Die Grenzen etc., 16. lp.

Te ir svoreigi nūrōdeit uz tū, ka šū latgaļu diftongu ir pareizi uztvāruši un pīrakstejuši senejūs dokumentu rakstētōji un taidā veidā ar fonetiskū raksteibu atklōjuši tō laika tautas runu, kas tagadejā latgaļu ortografijā palaikam vairs nauzrōdeitu atšķireibas storp augšlatvišu un lejas latvišu volūdu. Pīm., 16. g. s. Latgolas irokstūs stōv Kierps, Kievišāns, Viersāns, kū tagad raksteitu ķērpis, ķēvišāns, vērsāns, un lejas latv. v. ķērpis, ķēvišēns, vērsēns, tai ka atteiceibā uz „e“ te starpeibas vairs nav.

92. Par diftongu ei (lejas latv. i, ie).

Vitu vōrdi ar diftongu ei kaidreiz ir bejuši vysā Latvijā. Zeimeigi, ka ti, sōcūt jau nu 13. g. s., ir sastūpami pat Kūrzemē. Pīm., Gaweysen 13. g. s. (tagad Gavieze), Leypiaseme 13. g. s., Jeiki 13. g. s., Maleicīne 13. un 14. g. s., Weybene 13. g. s., Zameyten 13. g. s., Paseikste 14. g. s., Sareyken 13.—14. g. s., Warreiken 16. g. s. sōkumā, Lappeyne 14. g. s., Reykstepurwe nu 14. g. s., un Reišli nu 16. g. s.

„Ši Kūrzemes vōrdi ir latvišu un navys kuršu,“ soka Kiparskis (254. lp.), un tōlōk jys soka, ka jau 13. un 14. g. s. dift. ei asūt sōcis pōrsamaineit uz ie.

Latgolā turpretim, kai mes zynom, tys ir palicis napōrgrūzeits. Tū labi licynoj vōrds Preili, kas ir sastūpams nu 14. g. s., un Reišli nu 16. g. s.

Personu vōrdūs dift. ei sastūpams vysai bīži.

Latgolā mynomi: Beitāns 16. g. s., Meikšāns 16.—17. g. s.

Reigā un apkōrtņē: Leits 16. g. s., Zakeits 16. g. s., Zeimīšs 16. g. s. sōk., Weipāns 16. g. s., Veirenš 16. g. s., Kaleszeime 17. g. s. sōkumā.

Kūrzemē: Bobuleits, Breide 16. g. s., Burgeits, Dadeika 16. g. s., Daugmaneits 16. g. s., Gareike 16. g. s., Kēveite 16. g. s., Leidumnīks, Mīleite 16. g. s., Rupeiks 16. g. s., Sābreits 16. g. s. I pusē. Zakeits, Slaveiks, Seiļs, Staneits 16. g. s.

Pōrlaižūt skotu par materialim, varātu liktīs, ka dift. ei ir bejis vysvairōk izplateits Kūrzemē, bet tai tys nimoz nav. Līta tei, ka Kūrzemes un Reigas dokumenti ir daudz vairōk publicāti, kōdēļ ari nu turīnes vairōk materiala.

93. Pīdēklis -eits.

Pīdēklis -eits ir vacu vacais baltu pīdēklis*). Kai tū īpriķšējā materialu uzskaitējumā jau redzējom, tys ir sastūpams daudzūs pīmārus. Atkōrtōsim tūs te vēļreiz: zakeits 16. g. s., Bobuleits, Burgeits, Daugmaneits 16. g. s., Mīleite 16. g., Sābreits 16. g. s., Staneits 16. g. s. Endzelins šūs pīdēklus ir mēģinōjis izskaidrēt kai kaidaš sekundaras parōdeibas, bet, īvārojūt tū, ka tī ir vaci pīdēkli un ka tī augšlatvīšu volūdā ir sastūpami leidz pat šai dinai. Endzelina uzskotam te navar pīsavinōt, un tī ir jōuzskotā par senejōs latgaļu volūdas īspaidim Kūrzemē, kas tur gon ar laiku zuduši, bet Latgolā ir palykuši jūprūjom.

94. Pīdēklis -eiks ir sastūpams rešōk. 14. g. s. irokstūs ir losoms vōrds Rudeyke, 16. g. s. Dadeika, Gareike, Rupeiks, Slaveiks. Šys pīdēklis ari vālōkūs laikūs nav bejis populars.

95. Par senejū latgaļu ī (lejas latv. ie).

Vyspyrms aplyukōsim garū ī vōrda saknē un tōļōk — atvasynōjumūs — pīdēklī -īne, -nīks, -īšs un -īs.

Garais ī vōrdu saknēs ir sastūpams vacajūs saliktiņūs, sōcūt nu 13. g. symta, kai ari cytūs vōrdūs, pīm., vītu v. Lipayten 13. un 14. g. s. (taitod v. lipa), Sīteni 14. g. s., Miļu azars 15. g. s.

Bez tam garū ī satur daudzi personu vōrdi:

Latgolā: Isaleņš 16. g. s., Krīviņš 17. g. s., Pīterāns 16 g. s., Līpiņš 16. g. s., Lītiņš 16. g. s., Pīkšāns 16. g. s., Zīmeļs 16. g. s.

Reigā un tōs apkōrtnē: Ivāns 16. g. s. sōkumā, Līpasnīks 16. g. s. sōk., Pussīks 15. g. s., Sīts 17. g. s., Sītnīks 16. g. s., Vīteņš, Vīteni 15. g.

Daži pīmāri atrūnami ari stōrp Kūrzemes personu vōrdim, pīm.: Līpa, Pīkuļs, Sīrnīks.

96. Pīdēklis -īne ir vacs vītu vōrdu pīdēklis. Ar šū pīdēkli darynōtī vītu nūsaukumi sastūpami jau nu 13. g.

*) Sal. te: Gerullis, Apr. ON 256. lp., un Endzelīns, FBR V, 8 un VI, 7.

symta, pīm., Autīne 13. g. s. (tagad Valmīra), Autenīne 13. g. s., Abrīne (Abrene) 13. g. s., Beverīne 13. g. s., Cerdīne 13. g. s., Gērdīne 13. g. s., Kartīne 13. g. s., Naujīne 13. g. s. (tagad Daugavpils), Maleicīne 13. un 14. g. s. (Sēlijā), Zērvīne resp. Dzērvīne 13.—14. g. s.

Ari tagad ir sastūpami daudzi vītu nūsaukumi, kas ir darynōti ar tū pošu pīdēkli, pīm., Dzērvīne, Saucīne, Kaļvīne, Abrīnes (tai vēl tagad saucās kaidš cīms Baļtinovas pog.) u. c. Īvārojūt šō pīdēkļa plašū izplateibu, ir jōsacynoj, ka senejōs latgaļu volūdas pīdēklis -īne, augšlatvišu volūdā dzeivoj vēl leidz šai dīnai.

97. Pīdēklis -īns sastūpams vacajūs personu vōrdūs. Pīm., nu 14. g. s. ir vōrds Alsīne, Burtīns 14.—15. g. s., Cērtīns 16. g. s., Audeklīns 16. s. sōk., Sprungulīns, Taurīns 16. g. s., Ūsīns. Vairōkūs gadejumūs ir radzams, ka pīdēklis -īns ir ar pamozynojūšu nūzeimi. Pīm., audeklīns — audekleits, sprungulīns — sprunguleits, ūsīns — ūseits.

Jaunūs laiku uzvōrdūs šys pīdēklis ir izgōjis nu mūdes, sastūpams vēl tikai uzvōrdā Endzelīns. Tys ir ari dabeigi, jo mynātais volūdņiks nōk nu Vydzemes, kur atsaroda kaidreizejō Autīne un Beverīne un kur vēl tagad ļaudis litoj šaidu formu, kai pīm., sviekstīns. (Lejas latv. un augšlatvišu vol. elementu sasajaukšona.)

98. Pīdēklis -ņiks. Ar pīdēkli -ņiks ir darynōti ļūti vaci personu vōrdi, jo šys pīdēklis vyspōri ir pōrōk populars un tipisks latvišu volūdas elements. Uzskaitēit vysus ar šū pīdēkli darynōtūs vōrdus byutu par daudz pīmāru. Minēšu tikai dažus rakstureigōkūs:

Latgolā: Berzenīki nu 14. g. s., Burtenīks 14. g. s., Mucenīks 16. g. s., Silenīks 16. g. s., Bērzņiks 16. g. s., Bucinīks 16. g. s., Klētnīks 16. g. s., Kūrpnīks 16. un 17. g. s., Patmaļņiks 16. g. s., Ūglenīks 16. g. s.

Reigā un tōs apkōrtņē: Burtenīks 16. g. s., Cēsņiks 15. g. s., Galenīks 15. un 16. g. s., Jaunzemņiks 16. g. s., Klētnīks 16. g. s., Kurpenīks 16. g. s., Lobasņiks, Pērtēņiks 16. g. s. sōk., Rate-

nīks 16. g. s., Silenīks 16. g. s., Sītnīks 16. g. s., Spēlnīks 16. g. s. sōk., Strēlnīks 16. g. s., Zvejniks 15. g. s. u. c.

Kurzemes dokumentu irokstūs vārds zemnīks vīnmār ir raksteits ar pīdēkli -nīks. Iroksti atsateic uz 15. un 16. g. s. Bez tam šys pīdēklis ir sastūpams arī uzvārdūs: pīm., Būdenīks, Butenīks 16. g. s., Kannenīks 16. g. s., Pērtēnīks 16. g. s., Ratenīks 16. g. s., Sīrnīks 16. g. s. un c.

Vacajūs irokstūs pīdēklis -nīks ir vysur tys dominejūšais. Tagadejais lejas latvīšu v. pīdēklis -nieks ir sastūpams ļūti reši un arī tikai vāļōkō laika irokstūs (16. g. s.), tai ka latgaļu formas prioritāte te ir naapstreidama.

99. Ar vacū latgaļu ī ir saisteits arī kaidis cyts pīdēklis, kas vēļ tagad paratam ir sastūpams uzvārdūs. Tys ir **pīdēklis -īšs**, kū mes redzim sekojūšūs pīmārus: Midzišs 16. g. s., Naudišs 16. g. s., Dzērvīšs 17. g. s. sōkumā, Kirmīšs 16. g. s., Kūmīšs 16. g. s., Kurmīšs 16. g. s., Lōcišs 17. g. s., Lēlišs 16. g. s. sōkumā, Mednīšs 16. g. s., Perīšs 16. g. s. sōk., Pūrīšs 16. g. s.

Šys pīdēklis raksturoj pamozyņōjumu, tai ka vārds Kurmīšs nūzeimōj Kūrmeits, Mednīšs—Medneits, Lōcišs—Lōceits u. t. t. Ka tys ir tai jōsaprūt, tū aplicynōj kaidis pīmārs nu tagadejōs augšlatvīšu volūdas. Kaidam školōtōjam nu Daugavpilš aprīnka beja uzvārds Strupīšs, un apkōrtnē jū sauce arī par Strupeiti (nu vārda strups).

100. Paraleli ar veirīšu kōrtas pīdēkli -īšs vacajūs uzvārdūs ir atrūnams sīvīšu kōrtas **pīdēklis -īša**, kas arī modernajā volūdā taidā veidā un nūzeimē vairs nav sastūpams. Likās, Blaumaņa lūgōs tam jau ir pādejaiss pīmārs. Tur vēļ kaidu pracātu sīvu sauc: Pindaciša.

Vacajūs irokstūs šaidas formas ir parostas, pīm., Kandovša 15. g. s., Garsylša 15. g. s., Kyukuļša 15. g. s., Lōciša 16. g. s. Maciša 16. g. s., Dōrtia Stenderiša 16. g. s. sōkumā u. c.

101. **Pīdēklis -īs** ir atrūnams īpašeibas vārdūs un kaidreiz ir stōvējis tagadejō -ais vītā, pīm., Daudzis 16. g. s.,

Ērcis 16. g. s., Garis - Mōrtens 16. g. s., Mozenis 16. g. s., Šmaugis u. c. Kai sekundara parōdeiba šys pīdēklis ir sastūpams Latgolā vēl tagad.

102. Par senejū latgaļu ū (lejas latv. o).

Senejais latgaļu ū, kam lejas latv. volūdā atbilst o, ir sastūpams gon vītu, gon personu nūsaukumūs, jau sōcūt nu 13. g. symta.

Vyspyrms aplyukōsim pīmārus ar ū vōrda saknē. Vītu vōrdi: Kūkanōjs nu 13. g. s., Idūmeja 13. g. s., Dūrsupe nu 14. g. (lejas latv. „dore“), Ūdu azars (pīmiņ Bīlenšteins). Personu vōrdi Latgolā: Podūmāns 16. g. s., Ūgelniks (Ūgleniks) 16. g. s. Reigā ar apkōrtņi: Bez-zūbs 14. un 15. g. s., Rūceņa 16. g. s. sōkumā, Sprūčs 16. g. s., Spūle 16. g. s., Ūšs 17. g. s. sōkumā, Ūsīns 16. g. s. Kūrzemē: Būdenīks 16. g. s., Kūpenīks 16. g. s., Pūdenīks 16. g. s.

Kai radzams, saknes ū ir atrūnams napōrtraukti kotra godu symta irokstūs, sōcūt nu 13. un beidzūt ar 17. g. symtu.

103. Pīdēklis -ūņs (lejas latv. -onis) ir sastūpams vysā vēsturiskajā laikā un priekšliteratūras l., t. i., nu 13.—17. g. s.

Wadūne 13. g. s., Zīdūņs (Zedune) 14. g. s. I pusē, Gailūne 14. g. s., Gaidūne 14.—16. g. s., Zīdūņs 16. g. s. (Latgolas pers. v.), Baldūns 16. g. s., Vyrūne 16. g. s., Pārkūne 16. g. s. un sugas v. kalpūne 16.—17. g. s.

-ūņs, -ūne ir vacs pīdēklis, kas ir sastūpams arī seņ-pryšu volūdā. Lejas latvīšu volūdā tō vitā ir -onis, augš-latvīšu vol. turpretim -a calma un e calma vōrdūs -yuņs (pīm., pārkyuņs, kolpyune), ja calma vōrdūs napōrveidōts -ūņs (pīm., zīdūņs, vodūņs, sleikūņs).

104. Plotais i resp. y.

Vysōs volūdōs, kur ir dažaidas i skaņas, i un y litōšonai ir sovi nūteikumi, un kotrs i apzeimōj sovu īpatneju skaņu.

Tai kai y (īgrek resp. greku i) ir cēlis nu u, tod jau romīši tam ir pīškeiruši sovu nūsaukumu, lai tū atškertu nu parostō šaurō i. Tai jau klasiskajā senōtnē nūsastyprynōja tradīcija, ka parostū, šaurū i apzeimōja ar i, bet plotū — ar y. Šei tradīcija ar mozīm nūvērzīnim turpynojās leidz pat myusu dīnom.

Cyttautiši, kas daudzus godu syntus atpakaļ ir dokumentūs pīrakstejuši dažaidus latvišu vārdus, ir lītājuši obus i (i un y). Prūtams, jī zynōja, ka latīņu volūdā ar i un y apzeimoj dažaidas skaņas, taipat beja zynoma atšķirība storp i un y jūs dzymtajos volūdās, tādēļ ir zynoms pamats meklēt, kū eisti cyttautiši ar y ir apzeimōjuši latvišu volūdā. Maklādami tū, mes, prūtams, naaizmērssim, ka senejā raksteibā ir daudz kļaidu un najaušēibu, bet taipat naaizmērssim ari tū, ka storp senejim irokstim ir sova tisa ļūti lobu fonetiski raksteitu paraugu, kas labi nūder pētnīceibai. Bez tam naaizmērssim ari tū, ka tagadejim skaņu lykumim ir kritni tōļas, godu syntim vacas saknes, kas snādzās dzili tautas pagōtnē. Jemdami šū vysu vārā, pōrlaissim skotu par vacajim irokstim, kam byutu jōsatur plotstais y.

105. Sōcūt jau ar 13. g. s. irokstim, mes atrūnam pādas plotajam y. Pa laikam tys ir raksteits ar y, pa laikam ari ar u, un šei alternativō raksteiba vēļ lobōk pasvītroj, ka te ir dareišona ar plotu skaņu.

Tai storp 13. g. s. irokstim ir vārds cysa (solms), Sydobrene un Driveņa. Pēc stōvūkļa vōrdā cysa jōbyut plotajam y, taipoš vōrdā Sydobrene (sudobrs), bet vōrdā Driveņa kai deminutivā jōbyut šauram. (Tagad lejas latv. vol. druva, dem. druviņa, augšlatvišu — dryva, dem. driveņa).

Sekojam tōļōkim godu syntim. 14. g. s. ir iroksts Suvene, kas leidzynoņās — Syvene resp. Syvāne. 14.—15. g. s. — Sylā Nikolajs (Sulla Clavs). 15. g. syntā — Vulka upe resp. Vylka upe, 16. g. s. Vylka daguns.

Storp personu vōrdim Latgolā ar plotū y ir raksteiti: Dylāns 16. g. s., Andris Stylba 16. g. s., Zyls 16. g. s. un Zylāns 16. g. s.

Reigā un tōs apkōrtņē: Cyska 16. g. s., Mysa 15. g. s., Syls 16. g. s. sōkumā, mylts (sīrmylts) 16. g. s., Slynkiša 16. g. s. sōkumā, Spyryns 15. g. s., Svyns 16. g. s., Vuss resp. Vyss 15. g. s., Vusten (vysta) 15. g. s.

Kūrzemē mynami: Syls (ar y) 16. g. s. sōkumā, Vy-rune 16. g. s. Plotais y vōrda beigās radzams irokstā Kan-

geputnys (16. g. s.). Ari tagad vōrdus putnys, orklys, styklys izrunoj ar plotū y vōrda beigōs.

106. Jo nu mes vaicojam, kas augšmynātajūs pīmārūs ir apzeimāts ar y un u, tod atbiļde ir skaidra, ka ar šom zeimem ir apzeimāta plotā skaņa, apzeimāts y, kaidu tū augšlatvišu volūda pazeist vēļ šudiņ. Ari šudiņ tur dažōs izlūksnēs runoj: v u s s, v ū l k s un tamleidzeigi, tōdēļ mes varim drūši ticēt, ka irokstūs Sulle gaylē (16. g. s.) un c. pamatā ir plotais un navys šaurais i, kaidu te pazeist lejas latvišu volūda.

107. Lai lita byutu vēļ skaidrōka, jōnūrōda uz **plotō y pōrskapas lykumeibu**. Plotais y pazeist tū pošu pōrskapas lykumeibu, kū pōrejī plotī patskani, seviški lejas latvišu plotais e.

Pīm., lejas latv. volūdā vōrds dēls ar plotu e, bet pamozynōjums dēliņš ar šauru. Augšlatvišu — dāls dem. dēleņš. Taida ir pōrskapas lykumeiba latvišu volūdā.

Kai par breinumu mes redzim, ka senejī dokumentu raksteitōji ir sadzērdējuši šū pōrskapas lykumeibu un ari atteiceigi apzeimējuši sovūs irokstūs. Pīm., vōrds Syls (16. g. s. sōkumā) raksteits ar y, bet Silenīks ar i (16. g. s.). Taipat otkon Vylks (16. g. s.) raksteits ar y, bet Vilceņš (16. un 17. g. s. sōkumā) raksteits ar i.

Šei raksteiba mums līku reizi pasvītroj, ka jau senōtnē na tikai ir pareizi uztvarts plotais y, bet ari raksteibā ivārōta tō pōrskapas lykumeiba, kas augšlatvišu volūdā pastōv vēļ tagad, pīm., dryva—driveņa, vysta—vistēņa, zyrgs—zirdzinīki, cysa—ciseņa u. t. t.

108. Var tikai pasabreinōt, kai šōs parōdeibas nav saredzējis voi ari piļneigi tū ignorējis taidis prominents latvišu zynōtnīks kai Endzelīns, kas sovūs dorbūs vyspōri tik stypri bolstōs uz jaungramatiku spekulativōs fonetikas. Jys kaidā vitā apgolvoj, ka augšlatvišu plotais y byutu radis krīvu īspaidā. *) Žāl, ka cinejamais volūdņīks tam nadūd nikaida

*) J. Endzelīns, Latviešu valodas skaņas un formas 1938. g. Rīgā. 51. § u. c.

pārdeģuma. Pārdeģums te byutu seviški vītā, jo krivu volūdā jūs cītajam ы nīmoz nav tōs pōrskaņas lykumeības, kas ir latgaļu y. Latkovskis šū latgaļu y uzskota pīlneīgi par baltu volūdās pārdeību, kū ari atteiceīgi ilustrej munas īprīkšejūs paragrafūs mynatōs pīzeīmes.

109. Tagad augšlatvīšu volūdās plotais y ir saisteīts ari seviškā diftongā **yu**, kam lejas latvīšu vol. atbilst ū. Cik tōli senōtnē ir bejis pazeīstams šys diftongs, materialu tryukuma dēļ ir pagryuši īzasaceīt, bet kaut kaidi nūrdeģumi tūmār ir. Prūti — vīnā nu Reīgas ols nesēģu sarokstīm figurej uzvōrds Kyukulīša (15. g. s.). Šam vōrdam ir skaidra sugas nūzeīme un ari skaidra raksteība.

Ir ari cyti vōrdi, kuri nateīši aizrōda uz šō diftonga pastōvēšonu voi naskaidru stōvūkli. Taidis ir, pīm., vōrds Poupuls 16. g. s. (pyupuls), Koerums (kyurums) u. c., bet šī naskaidrī pīmāri vairōk līcīnoj par malenīcīskumu par kū seīkōk cytā vītā.

Te vēļ tikai jōpīzeīmoj, ka storp vīcājim gramatikīm diftongu yu beja nūvārōjis Medems un 1737. g. latvīšu vol. gramatikā uz tū speciali nūrdeģis, saceīdams, ka kūrzemnīki soka: mūs' mūž', bet latvīši: myus' myuz'.

110. Par latgaļu e (lejas latv. i).

16. goģu symta beigēs un 17. g. s. sōkumā sastūpam vōrdu reja (salīktiņūs Rejnīks, Rejkurs), un šei pārdeība pastōv leīdz pat tagadejam laikam. Bet bīžōk kai vōrda saknē šys e ir sastūpams pīdēķļūs. Pīdēķlis -eņš, -eņa īrokstūs ir atrūnams jau nu 15. un 16. g. symta. Pīm., storp senejēs Latģolas un Reīgas uzvōrdīm ir sastūpami šaidi pīdēķļūs -eņš, -eņa saturūši vōrdi: Visteņa 15. g. s., Kublēņš 15.—16. g. s., Lapeņa 16. g. s. sōkumā, Ūseņa 16. g. s., Viļceņš 16. g. s.

111. Pīdēķli -īne sastūpam 16. g. symta īrokstūs vōrdā meītīne.

112. Taidis ir stōvūklis atteiceībā uz patskanīm, kas ilustrej latvīšu dialektu vēsturi. Jo nu mes grybātu zynōt, voi zynomas atšķīreības ir beģušas ari leīdzskaņu ziņā, tod

atbildēt nabyus vīgli. Līta taida, ka leidzskau raksteibā ir gryušok uzrōdeit tōs seikōs sovaideibas kai pi patskanim. Un tai mes eisti drūši ari nazynom, voi meikstynōtī **ķ, ģ, ņ** ir pastōvējuši senejā latgaļu volūdā, voi nav. Tagadejā augšlatvišu volūdā, kai mes tū zynom, šūs meikstynōtūs leidzskau nav, bet ka tūs nav bejis ari senōtnē, uz tū ir daži nateiši nūrōdejumi: 1) jīm pilneigs apzeimējuma tryukums senejūs irokstūs—tai ka nav pat radzams nikajds mēģinōjums tūs attālōt, un 2) nav radzams meikstynōjumu rezultatā atsateistejušais skau sačupōjums. Pīm., 16. g. s. irokstūs ir losoms vōrds **pakšs**, bet na **pakšķis**. Radzams, ka meikstynōtais **ķ** te ir jaunynōjums.

113. Dažas atsevišķas parōdeibas, kas izrīt nu senejim irokstim bez vysa jau ipriķš mynātō vēļ ir sekojūšas:

1) Vacajūs uzvōrdūs nav populara golūtne -is. Cytim vōrdim sokūt, ja calmi vysmoz nominativā pōrgōjuši a calmūs. Pīm., 16. g. symta sōkumā ir losoms uzvōrds **Buļs**, un tōjōk — 16. pat godu symtā **Kalnačs**, **Malnačs** un 17. g. s. **Lōčs**. Taitod tei pazeime, kas ir rakstureiga tagadejōs augšlatvišu volūdas uzvōrdim, ir bejuse parostā ari pyrms vairōk godu symtim. Rakstureigi, ka ja calmus napazeist ari Rehehuzena gramatika, kas ir pyrmō latvišu vol. gramatika. Prūtams, Rehehuzena gramatika nav pilneiga, bet var jau byut, ka ja calmi beja tik nīceiga parōdeiba, ka mynātais gramatikis tū naspēja saredzēt.

2) Interasantas ir dažas vacūs salykstūs vōrdu daļas. Storp tim, pīm., mes atrūnam augšlatvišu vol. rakstureigū saleidzynojamū partikulu — **kai**. Skot. vōrds — **Kaibucāns** 16. g. un **Nakaybuls** 16. g. s.

3) 16. g. s. sōkuma irokstūs ir vārojama patskaņa a inficēsona, kas šur un tur ir sastūpama tagadejōs augšlatvišu volūdas izlūksnēs sivīšu kōrtas vōrdu golūtnēs. Kaidā senejā irokstā losoms: **Dortīa Stenderīša**.

114. Interasanta senejūs irokstu parōdeiba ir **malenīciskums**. Ar vōrdu malenīcisks mes tagad apzeimejam dažu patskaņu ipatneju izrunu augšlatvišu un lejas latvišu volūdas pōrejas jūslā. Pīm., tagadejā malīnē resp. uz Vydzemes

un Latgolas rubežas runoj: louds, kouls, couka u. t. t., pi kam vōrdu capture izrunoj tai, ka par a skaņu navar pasaceit, voi tys ir a, voi e. Zeimeigi, ka vacajūs irokstūs un ari Tolgsdorfa katechismā šys e voi a apzeimāts ar ae, pim., daels, graeks u. t. t., bet par tū seikōk cytā vītā.

Malenīciski raksteitus uzvōrdus atrūnam Kūrzemē (pīm., Koulins, Kousins) un senejā Reigā 16. g. s., pīm., Poupuls, Koerums u. c. Tagad turpretim ni Reigā, ni Kūrzemē sep vairs šos parōdeibas nav. Tys licynoj, ka malenīciskums kai pōrejas jūsla pyrms daudzim godu symtim ir bejis Kūrzemē, 16. g. symtā — tys ir, lejas latvišu literaturas sōkumā — ap Reigu, jo Tolgsdorfa katechisms ir burtiski malenīciskā volūdā, un pēc tam tys ir vērzejis uz austrumim uz tagadejōs Latgolas rubežom. Jo šei parōdeiba ir byutiska, tod tys nūzeimoj, ka tagadejō augšlatvišu volūda sovā izplatejumā pastōveigi sasaraun.

115. Vārojūt augšlatvišu un lejas latvišu volūdas atteisteibu un pastōvēšonu dažaidūs godu symtūs, rūnās vaicōjums: kaidš tod ir šūs obu lelūs latvišu dialektu atteisteibas vērziņš? Nasavērsim uz tū teritoriali, bet tikai fonetiski! Kaida ir tei golvonō īpašeiba, kas obim dialektim lik it kotram sovu ceļu?

Daži diletanti, kai tū jau kaidā īpriķšejā nūdaļā redzējom, ir sacejuši, ka tys byutu krīvu, slavu u. t. t. īspaidš, bet ka tys ir pilņeigi oplomi un nazynōtniski, tū tyulen redzēsim.

Jemsim, pīmāram, dažus vōrdus, kas myusu volūdā ir pōrgōjuši nu svešom volūdom, un pasavērsim, kai tūs izrunoj augšlatviši un kai lejas latviši. Daži krystomī vōrdi latiņu un vōcu raksteibā ir šaidi: Jacobus, Bartolomeus, Dorothea, Andreus. Latgali tūs izrunoj: Jākubs, Bārtuļs, Dōrte, Andris voi Andžs (sal. uzv. Andžāns). Lejas latviši turpretim soka: Jēkabs, Bērtulis, Dārte, Endžs (pat venags 16. g. s. beigōs).

Kai redzim, lejas latvišu volūdai ir tendence patskaņus sašaurynōt, pōrceļūt dažus patskaņus nōkušajā šaurōkōs grupas patskanī, pīm., o par a, a par e u. t. t. Tōdēļ lejas latvišu volūdā senejais pīdēklis -āns ir pōrveidōts par -ēns

Augšlatvišu volūdai turpretim ir tendence patskaņus paplašināt, ivadūt palaikam cytas kategorijas patskaņus, pīm., a vitā o. Tai senejī krystamī vōrdi Adam(us) un Antonius augšlatvišu volūdā ir īgyvuši šaidu izskotu: Odums un Ontōns, gramma — grōmota u. t. t.

116. Šaida patskaņu sašaurynōšonas voi paplašynōšonas tendence nav rakstureīga tikai myusu volūdai, bet tei ir vārojama pi daudzom indoeiropīšu volūdom. Šei parōdeiba bīži vīn ir golvonais dialektologijas pamats.

Ka tys tai ir, tū mes labi varim redzēt, pīmāram, seņ-greku volūdā, vōcu vol., skandinavišu volūdōs u. c. Seņ-greku vol. golvonō dialektu atšķireiba pastōvēja tymā, ka dōrišu dialekts litōja a tur, kur atiskais -e. Pīm., dōrišu mater (mōte), atīšu — mēter. Taitod, litojūt tagadejū terminologiju, dōrišu dialekts beja augšgreku volūda un atīšu — lejas greku volūda.

Augš- un lejas volūdu apzeimējumi ir teiri filologiski jēdzīni, kai soka — tehniski apzeimējumi, un tim nimoz nav jōmeklej dobā kaut kaidis augš- un lejas stōvūklis. Nu kaida konkreta gadejuma tī tagad jau seņ teik pōrnasti dialektu apzeimēšonai, kur ir vārojama tendence skaņu paplašynōšonas voi sašaurynōšonas vērznī. Vysvairōk šī apzeimējumi ir litōti atteiceibā uz vōcu volūdu, runojūt par augšvōcu un lejas vōcu volūdu. Ari augš- un lejas vōcu volūdas atteiceiba pēc sovas byuteibas ir taida poša, kai dōrišu un atīšu voi augšlatvišu un lejas latvišu volūdā. Augšvōcu ei atbylst lejas vōcu ī (pīm., frei — frī, Reich — rik u. t. t.).

Ari skandinavišu volūdōs atrūnam kū leidzeigu. Zvidru un norvegu volūdu atteiceiba raksturojama ar a atteiceibu pret e. Pīm., zvidru jag (es), norvegu volūdā ir jēg. Kūpejī vōrdi atsašķir tikai ar patskaņu izrunu.

Vārā jamūt īpriķš saceitū, mes varim taiseit slēdzīni, ka dialekti voi lūti tyvu radnīceigas volūdas (kai, pīm., skandinavu volūdas) sovā storpā atsašķir ar skaņu atteisteibas vērznī un golvonā kōrtā patskaņu pōrveidošonu, kas nūrit pēc styngras un vysumā kūpejas fonetiskas lykumeibas, baļsteitas uz skaņu paplašynōšonas voi sašaurynōšonas, kū filologijā bīži apzeimoj par augš- un lejas volūdom. Ari

augš- un lejas latvišu volūdas atteiceiba nūrit pēc tās pošas lykumeibas, un tys ir dabeigi, jo myusu volūda pīdar pi tās pošas indoeiropīšu volūdu saimes.

Jo nu tagadejō augšlatvišu un lejas latvišu volūdu atteiceiba pastōv pēc vyspōrejōs indoeiropīšu volūdu lykumeibas, kas bolstōs uz tautu psichi un gaumi, tod kaidš gon pamats runōt, ka augšlatvišu volūda byutu rodusēs „styprā krīvu īspaidā”? Voi tod sengreku, vōcu un skandinavu dialekti, kas bolstōs burtiskī uz tās pošas skaņu lykumeibas, ari ir rodušis krīvu īspaidā? Laikam gon nivīns nagribēs palikt tik smīkleigs, lai tū apgolvōtu.

117. Nūbeidzūt šū nūdaļu, savīlksim kūpā atziņas, kas izrit nu īprikšējūs paragrafūs mynātajom parōdeibom. Laseitōjs, kas byus izskatejis cauri šōs pīzeimes, byus nūnōcis pi vaicōjuma: kaida ir bejuse senejō latgaļu resp. latvišu volūda un kaida tās atteiceiba pret tagadejū augšlatvišu volūdu?

Dūtājā pōrskotā mes naasam redzējuši vysu volūdu, bet gon tikai daļu. Tur nabeja radzama dzeivō runa, sakareigī teksti, ar vysom darbeibas vōrdu formom, ar vōrdu ryndōjumu teikumā. Jā, vysa tō, kas raksturoj dzeivū volūdu, tur tryuka, bet tūmār kaut kaidas līceibas par volūdu beja. Lai ari tās nabeja dzeivs, vitals organisms, tās tūmār beja kaut kaidas organisma daļas, un pi tam vēl lūti byutiskas.

Augšmynātōs patskaņu un leidzskaņu parōdeibas, kas jau sastōda lelu daļu nu gramatikas pamatim, var uzskateit par senejōs latgaļu volūdas skeletu.

Mes zynom, ka skelets, kaut ari nadzeiva līta, ir byutiski rakstureigs kotrai dzeivai radeibai. Prūtams, ikvīna dzeivō byutne nav vīnaida vysu sovu myužu — bērneibā tei ir cytaida, spēka godūs cytaida un cytaida tei ir vacumā, bet ikkotras sugas skelets naatkareigi nu vacuma ir rakstureigs un byutiski pīdarūšs tikai šai vīnai sugai. Lōča skelets vīnmār atsāskērs nu vylka, suņa nu kača, gūvs nu zyrģa u. t. t. skeleta naatkareigi nu šūs radeibeņu vacuma.

Tū pošu var saceit ari par volūdom. Volūdu myužs, prūtams, ir gars un, byudams garōks par vysgarōkū dzeivūs radeibu myužu, tys snādzās godu tyukstūšōs. Cik eisti, tō navar pasaceit nivīns, jo dažaidom volūdom ir dažaid

pārvērtības temps, un apm. 1000 gadu laikā ikvina volūda kļūst kritiski vāji pārsveidoj, bet ar vāsu sovu pārvērtību volūda nas leidza sovas īpatnējās parādības, taipat kai cylvāks nu bērneības leidz kopam pārsveidoj leidz napazeišonai un tūmār vāsu laiku nas leidza kaidu sovu dzymtū zeimeiti, rakstura īpašību, izskota pazeimes, temperamentu un sovu būtiskū es.

Tōļōkōs pīzeimēs mes redzēsīm, ka ari cyti materiali līcyno tū pošu un myusu uzstōdeitū skeletu papyldynoj ar interesantom un jau dzeivōkom detalom.

V

SENEJĀS LATGALU VOLŪDAS PĀDAS VACŌKAJĀ LEJAS LATVĪŠU LITERATURĀ

PĪZEIMES PAR DIALEKTOLOGIJU UN TĒS PĒTNĪCEIBU

SENEĻĒS LATGAU VOLŪDAS PĀDAS
VACŪKĀJĀ LELĀS LATVIŠU LITERATŪRĀ

PĪZĒMES PAR DIALEKTOLOĢU
UN TOS PĒTNĪCĪBU

118. Leporicida „Tāvs myusu“ nu 1547. g.

16. g. symta vydā pasarōda pyrmī sakareigi teksti lejas latvišu volūdā, piraksteiti tō laika vīneigajā myusu zemes kulturas centrā Reigā. Tī ir daži statutu goboli (šrāgas) nu tō laika strōdnīku organizacijom un kaidis lyugšonas teksta paraugs, kū kai pyrmū pīminekli daudzynoju myusu literaturas vēstures.

Vacōkais latvišu „Tāvs myusu“ ir nūdrukōts Sebastiana Mūnsterā Kosmografijā, 759. lp., kur ari ir atzeimāts, ka tū ir pirakstejis kaidis Leporicids (vōciski saukts Hasentōters) 1547. g. Reigas apkōrtnē kai paraugu tam, kaidā volūdā turīnes īdzeivōtōji lyudzūtīs.

Teksts ir raksteits šaidā veidā:

Taebes mus kas tu es eckschkan debbessis, schwe-
titz tows waartz, Enack mums tows walstibe, tows
praats bus ka eckschkan debbes ta wursan semmes.
Musse denische maeyse duth mums schoden, pammate
mums musse graeke ka mus pammat musse parradneken
Ne ewede mums louna badekle pett passarga mums nu
wusse loune.

Pijamamō laseiba tagadejā transkripcijā byutu:

Tāvs mūs kas tu es iekšan debesis, svētīts tovs
vārds, Ienāk mums tovs valstība, Tavs prāts būs kā
iekšan debess tā vursan zemes, Mūsu dieniske maize dūd
mums šodien, pamet mums mūsu grāke, kā mūs pamat
mūsu parādniekiem, Neievedi mūs ļounā badeklī, bet
pasargā mūs nu vuse ļoune.

Kai radzams šys teksts uzrōda šaidus augšlatvišu vōr-
dus: Tāvs, tovs, dūt, nu, ļouna, vuse, grāki. Vōrdi Taebes
un graeke jōlosa ar a, jo ae=ā, kai tys ir radzams turpat
vōrdā maeyse (maize). Bet vōrds maize nav vīneigais, kas
nūrōda, ka ae=ā; tys radzams ari kaidā Ols nesēju sarokstā
nu 1594. g., kur Jānis Zutis ir raksteits — J a e n S u t z.

Tai nu mes redzim, ka nu vysim 49 (īskaitūt atkōrtōju-
mus) mynātō „Tāvs myusu“ vōrdim vīna catūrtō daļa ir
latgaļu formas. Vōrds „pamest“ nūzeimes un frazeologijas
ziņā ir augšlatvisks.

119. Tolgsdorfa katōļu katechisms nu 1585. g.

Pyrmō drukōtō grōmota latvišu volūdā ir 1585. g. izdūtais Tolgsdorfa katōļu katechisms. Taitod latvišu literatūras pyrmais pamatakmiņš ir jezuitu tāva Tolgsdorfa dorbs *).

Pyrms šos grōmateņas izdūšonas Tolgsdorfs 3 godus beja nūdzeivōjis Reigā un Cēsīs un beja, saceisim, apmīrynūši isamōcejis tū latvišu volūdu, kaidu lītōja Reigā un Kūrzemē. Latgola jō dorba laukā nīmoz naītylpa. Jō un jō dorba bīdru misijas uzdavums beja pyldoms Reigā, kas beja tō laika vīneigais kulturas centrs myusu zemē un kur beja nūzeimeigi izveidōt stypras katōļu pozīcijas sacenseibai par Kūrzemi, jo tur beja izsludynōta Augsburgas ticeibas breiveiba.

Tolgsdorfa katechisms taitod beja pīmārōts šō dorba lauka volūdai, un taidu tys ari atspūguļoj. Tō laika Kūrzemē, Reigā un Cēsīs, kai radzams, jau ir bejuse lejas latvišu volūda, lai gon vēl ar zynomu malenīcisku nūkrōsu un daudzom latgaliskom formom.

Pīm., Tolgsdorfs lītōj vōrdu vuss (resp. vyss, taitod plotais y), vusvaldīgs, ļouds, sovs, tovs, louzt, bouslis, jouns, touta, droudzība, apjoust, dabo(j), cour, jumprova, valkōt, aiz tō, vērsi (vērsis), žēlestība, trešīs, pepuldenāt.

Bez tam pi Tolgsdorfa ir sastūpami vōrdi, kurim vēl tikai Latgolā ir palykušas leidzeigas nūzeimes kai katechisma izdūšonas laikā. Pīm., žālōt (ar nūzeimi — skaust, īkōrōt), pirēšona (lomōšonōs), pamest (pīdūt; sal. šū vōrdu augšmynātājā „Tāvs myusu“), gliši — gleiši (lejas latv. glīti).

Dažas Tolgsdorfa frazes vēl tagad atgōdīnoy tautas volūdu Latgolā, pīm., ...tev patim; ...pi sevis jemt; ...vuss, kas tam pedar (resp. pīdar).

Par dīzgon drūšom latgaļu formom ir jōuzskota Tolgsdorfa vōrdi, raksteiti ar ae, pīm., daels — dāls, graeks —

*) Par Tolgsdorfu, jō katechismu, katechisma volūdu un cytom tō laika problemom autoram ir sagatavōts sevišks dorbs.

grāks. Tolgsdorfa raksteiba šamā ziņā leidzinojās Leporīcīda „Tāvs myusu“ raksteibai un cytim tō laika īrokstim, par kū eisumā jau ir mynāts īpriķšējā paragrafā.

120. Runojūt par Tolgsdorfu un jō katechismu, pōrs vōrdu ir jōmiņ par tim uzskotim, kas šur un tur ir pausti pādejā godu desmitē, prūti, ka asūt pilņeigi veļteigi meklēt latgaļu formas Tolgsdorfa katechismā*). Latgaļu dialekta tūreiz vēļ nīmoz naasūt bejis.

Bet maņ jōsoka, ka nīvīns leidz šam Tolgsdorfa katechismu nu dialektologijas veidūkļa nav pētejis un nīkaidus nūpītņus uzskotus nav pasacejis. Mynātō katechisma laseišona vīn jau ir zynoms zynōtnīks dorbs, ar kuru žurnalisti, propagandisti un studenti nanūsadorboj.

Bez tam mynātī uzskoti ir vīna nu tom apriorajom dogmom, kas ītļpst zynomas propagandas vaicōjumu kompleksā un kū šur un tur naapzīneigi kultivej tōļōk tī, kas paroduši reikōtīs ar gotovim uzskotim un frazem.

Seikōk par šū vaicōjumu nav īspējams polemizēt, jo mynātī apgolvōjumi nasabolsta nī uz kaidim faktim, un sovu ryndu ilustratīvūs materialu jau asmu uzrōdejis.

121. Tim, kas byus īpasazynuši ar bogōteigū latgaļu uzvōrdu daudzumu Reigā, rassīs vaicōjums, kai tys nōk, ka 16. g. symtā Reigā ir tik daudz latgalīsku uzvōrdu, bet vacōkajūs rokstūs tik relatīvi moz latgalīsku formu?

Tys ir svoreīgs vaicōjums, kuram mes te navarim paīt sacyn klusādami.

Ir tīsa, ka 16. g. s. literarīkī pīminekli ir lejas latvīšu volūdā, bet tei tūmār nav taida lejas latvīšu volūda, kaida tei ir tagad, vysmoz naprecizō ortografija tō mums vysā pilņeībā ņaatklōj. Bet taipat ir tīsa, ka latgalīskūs uzvōrdu nesēji beja latgali, lai ari tī varbyut 16. g. s. ūtrajā pusē Reigā vairs narunōja sovu vacū latgaļu volūdu, bet libīšu īspaidā veidōja lejas latvīšu runu.

Te ir jōjam vārā, ka vītu un personu vōrdi ir lūti konservatīvi un pōrsaveidoj vyslānōk. 16. godu symtā pīraksteitī personu vōrdi nav tikai šō godu symta vōrdi.

*) Sal.: V. Vonogs, Latgaļu literaturas sōkumi, RK 40.

Taišni ūtraidi. Tī dreizōk atspūguļoj īprīkšējū laiku un agrōkus godu symtus. Tikai tai ir saprūtams tys, ka 16. g. symtā, nasaverūt uz lelū latgaļu daudzumu Reigā, latgaļu volūda tur pamozam sōc izdzist un par dominejūšū iza-vērza lejas latvišu volūda.

Es te pasvītroju vōrdus — senejō latgaļu volūda sōc izdzist. Ar kotru godu symtu lejas latvišu literatūrā tōs pādu ir mozōk. Malenīciskums nu Reigas rokstim izzyud jau ar 16. g. symtu. Ni Elgera, ni Manceļa rokstūs tō vairs nav tik daudz, kai tys beja pi Leporicida un Tolgsdorfa. Tōļōkajā laikā leidz 20. g. symtam latgaliskōs formas lejas latvišu volūdā izdzist pilneigi.

122. Pōrejūt pi 17. g. symta, mozlīt apsastōsim pi Manceļa un Elgera.

Jurs Manceļs (1593—1654) beja šō laika radzamōkais protestantu rakstnīks, un Jurs Elgers (1585—1672) — katōļu goreigōs rakstnīceibas atbolsts. Obi laika bīdri, obi rakste-juši lejas latvišu volūdā.

Senejōs latgaļu volūdas pādas Manceļa rokstūs.

„Lettus“, izdūts 1638. g.

123. Manceļa literariskōs darbeibas sōkums apmāram sakreit ar Tolgsdorfa myuža pādejim godim. Lai gon pēc bibliografijas ir zynoms, ka ari Tolgsdorfs ir strōdōjis pi latvišu volūdas vōrdneicas, tūmār nikur taida uzaglobō-juse nav, un tai iznōk, ka Manceļs ir pyrmais, kas ir devis latvišu volūdas mōceibas grōmotu ar nūsaukumu „Lettus“. Tei ir nalela latvišu volūdas vōrdneica un frazeologija, izdūta Reigā 1638. g. ar zvīdru valdeibas atbolstu.

Manceļs strōdōja Augškūrzemē, un jō grōmota sarak-seita „curlandice“, t. i., lejas latvišu volūdā.

Kai jau tū trešajā nūdaļā asmu minējis, Manceļs „Lettus“ īvodā snādz vyspōrejas ziņas par latvišu volūdu un dažus gramatiskus paraugus nu latgaļu dialekta. Tī ir Manceļa **teiši nūrōdejumi** par augšlatvišu volūdu, kas reizē satur ari mozu formu raksturōjumu. Pi tim mes šeit vairs nasakavēsim, bet pasekōsim jō grōmotā „Lettus“ tim

nateišajim nūrōdejumim, kas atklāj latgaļu dialekta ītekmi šamā grōmotā.

124. Latgaliski raksteiti vōrdi Manceļa vōrdneicā un frazeologiājā ir sekojūši:

Jauns neprōtīgs (bārns), prōtīgs, pleksna (kōjas pāda, zamaška), rauduve, dupuri (mozi, opoli rōcini. Sal. vītas nūsaukumu Dupurova Baļtinovas pog.), idre (būjōjums lynūs un tryudējums kūkā), svikli (sorkoni batvini), pelēji (zōles), lubas (jumta skaideņas), ustoba - ustuba, kambars, kūma, paļts (yudiņa plančka), prēslića (kaida daļa pi rateņa, nu vōrda sprēst), apkaustīt (zyrgu), tūrnis, guņs, pakrēslis, zibiņus mest, atsvēte, postarōk (vālōk, pēčōk), dokteris, smīrņiks (Gesindskeul — laikam gon kaidis mylyns voi kas tamleidzeigs), meitiņa, mārša, Burtņik(o)s, škērgōts (kirzaka).

Tei ir vīna grupa vōrdu, kas gon sovā izskotā, gon nūzeimē vėl tagad ir dzeivi Latgolā, bet kam „vydsdialektā“ tagad ir cytaids izskots voi pat vyspōri tī nav vairs pazeistami.

125. Tōļōk atzeimēsīm dažus Manceļa vōrdus, kas sovā byuteibā ir tipiski latgaliski, bet raksteiti lejas latvišu volūdas raksteibā resp. izrunā. Ari šī vōrdi ir taidi, kurus lelōkū tīsu tagadejā lejas latvišu volūdā nalītoj, voi ari lītoj cytaidā fonetiskā izskotā. Šī vōrdi ir sekojūši:

statīt (dēstīt), piejūkusi (pīroduse), rūdini (bērnu), ola (pi šō vōrda Manceļs breidynoj, ka Latgolā saukt ūlu par pautu asūt napīklōjeigi); pūnis (šķūnis), pīdarbs, cīsas, ieskāť (galvu), krista taevs, krista māte, krista daels, krista meita, darba diena (navys darbdiena), Treju Kungu diena, Lielā ceturtdiena, Lielā piektdiena, Dvēseļu diena, veco laiks (t. i., veļu laiks. Sal. Kleintjensa — „veceles“, kas nūzeīmoj tū pošu); ciems, sovārdis, suvārde, aplāts (oplōts — goda tērgs).

126. Par Manceļa raksteibu un kaidas problemas nu tōs izrit.

Manceļa raksteiba vysumā ir tyva tai, kaida ir pazeistama dokumentu irokstūs, tyva tai, kaidu ir lītōjis Leporicids, Tolgsdorfis un Manceļa laika bīdrs Elgers. Sevišķi tys sokoms par kaidu vīnu parōdeibu, kas kai nūteikts pavadiņš škatynojās cauri 16. un 17. godu symtam. Šei parōdeiba saistōs ar tō laika **ae** raksteibu. **Ae** ir lītōts tik nūteikti un konsekventi, ka gribīs zynōt, kas ar tū ir apzeimāts: garais **a** vai plotais **e**?

Atbildēt, prūtams, nav vigli. Mes jau redzējom, ka ar **ae** ir apzeimāts kai eisais **a** (pīm., vōrdā maeyse) tai ari garais **ā** (vōrdā Jaen Sutz); kotrā ziņā — vysmoz pi Manceļa — ar **ae** nav apzeimāts garais **ē** (šaurais).

Lyuk, paralele Manceļa raksteibā:

kraesla, jaels, graedzens, baerns, dzaeltaeni, saedei, saestais, maells, vaessaels. Te vōrdi satur **a**.

Bet — seht, sejejs, iesēt, smirdeht, dwehsele satur garu **e**.

Pirmajā gadejumā **ae** pōrstōv latgaļu **ā**, tagadejō „vydsdialekta“ **ē**, ūtrajā gadejumā skaidru **e**.

Kai šys **ae** 16. un 17. g. symtā ir izrunōts? Dīmžāl, drūšu atbildi mes nadabōsim, bet, kai redzējom, ir pamats dūmōt, ka tys tūmār ir vacais latgaļu **ā**, kas pamozam pōrit par plotū **e**. Pōrejas laikā ir malenīciska izruna, un senejim autorim patiši beja gryuši nūteikt, voi tur ir **a**, voi **e**, tōdēļ ka **a** skaņai jau beja dūts sašaurynōjums ar **e** pīskaņu. Šū naskaidrū **a** vai **e** skaņu vaci autori apzeimēja pēc latiņu parauga par **ae**.

127. Jurs Elgers (1585—1672) ir Tolgsdorfa školāns un radzamōkais katōļu tradīciju turpynōtōjs pēc Tolgsdorfa.

Sakarā ar zvīdru karim lelī plāni par literaturas radeišonu tautas volūdā palyka narealizāti, lai ari Elgers ir strōdōjis, cik jam apstōkli tū ir atļōvuši. 1620. g. jys izdeve goreigōs dzismes (Geistliche Lieder) un Evangelijus.

Ar tū jō dorbu izdūšona politisku apstōkļu dēļ apsa-
stōja leidz 1672. g. Jō vōrdneica un Evangeliji tyka izdūti
apm. 50—60 godu pēc tūs apstrōdōšonas, kod autors jau
beja miris (Evangeliji 1672. g., vōrdneica 1683. g.). Ka šī
dorbi izdūti pēc jō nōves, tū līcynoj mynātūs grōmotu vērs-
roksti, kur ir apzeimāts, ka tūs sacerējis resp. apstrōdōjis
„lūti cinejamais“ Georgs Elgers. Autors sev tō, prūtams,
nikod nabyutu līcis.

Elgers sovus dorbis ir rakstejis jauneibas pūsmā, tai-
tod Reigā un Cēsīs, un rakstejis lejas latvišu volūdā taipat
kai jō idejiski pretinīki protestanti. Sakarā ar tū jō vo-
lūdā nikaidas byutiskas atškireibas nav ni nu Manceļa, ni
ari nu cytim goreigōs rakstnīceibas kūpējim.

Zāl, ka šō dorba saraksteišonas laikā maņ nabeja pī-
ejama ni jō vōrdneica, ni goreigōs dzīsmes, tai ka beja
jōsasamīrynoj tikai ar Evangelijim.

Navar saceit, ka Elgera Evangeliju volūda byutu se-
viški bogōta ar latgaļu formom, bet tūmār sova tīsa tūs
tur ir, un zeimeigi, ka tūs tur ir vairōk nakai 18. g. s. lejas
latvišu rokstūs.

Elgers vēļ atgrīziniskim darbeibas vōrdim palaikam
lītoj **infiksu -sa-**, pīm., izabrīnoja (65. lp.) u. c. Pi jō īr
sastūpamas ari teiri latgaliskas formas kai, pīm., izbōr-
sta, gabols, vysu u. c.

Ar ae Elgers konsekvēnti apzeimoj latgaļu ā resp. lejas
latvišu plotū ē. Pīm., swaets, daels, cilwaeks,
waelns u. c.

128. Jo nu mes grybātu īgyut kūppōrskotu par senejōs
latgaļu volūdas elementim vacōkajā lejas latvišu literatūrā,
mums byutu jōīsaver vēļ ari 18. un 19. godu symta rakst-
nīku dorbūs. Tys nīmoz nabyutu vēļteigs uzdavums, jo
latgaļu formas ir na tikai pi tīm dažīm pōrstōvim, kas
eīsumā mynāti īprikšējūs paragrafūs, bet tōs sastūpamas
ari pi cytim, un sastūpamas cauri vysīm godu symtim. Un
taišni tys ir svoreīgs apstōklis, kuram navar paīt garom,
uz tū nanūrōdūt kaut ar pōrs vōrdim.

Latgaļu formas lejas latvišu literatūrā naizabeidz tikai
ar 16. un 17. godu symtu. Jo ari vālōkajūs godu symtūs

tos it mozumā, kas labi radzams mōceitūs vōcu zynōtniku grōmotōs, tod tūmār tautas rakstnīku dorbūs vēļ pat 19. g. symtā volūda ir taida, kas satur sovu tisu augšlatvišu volūdas elementu un formu. Bīži tur figurej atgrīziniskī darbeibas vōrdi ar infiksu -sa-, pīm., iesapīrkt (iepirkties); darbeibas vōrdu e calmim pagōtnes vīnskaitļa 3. personā golūtne e, pīm., vede, nese, cēle u. c., radzams ja calmu un -us calmu tryukums (nominativā), un tōļok dažas fone-tiskas leidzeibas kai, pīm., vōrda „voi“ u. c. lītōšonā, kai tys, pīm., ir vēļ pi Lautenbacha.

Taitod agrōkūs godu symtu lejas latvišu volūda, pasa-teicūt senejōs latgaļu volūdas elementim, ir tyvōka augš-latvišu volūdai kai tagadejō.

129. Senejōs latgaļu volūdas elementi vacōkajā lejas latvišu literaturā ir na tikai latgaļu teritorijā voi tōs rube-žōs, bet ti ir sastūpami kritni vīn tōļok vysā Latvijas teritorijā. Šei izplateiba nastōv sakarā ar teišu dialektu izplateibu, par kū seikōk byus runa tōļok, bet tei ir vysas latvišu volūdas parōdeiba.

Kas byus īsavēris vītu un personu vōrdu sarokstā, redzēs, ka ari Kūrzemē ir daudz latgalisku vōrdu, formu un darynōjumu. Prūtams, ti ir nadzeivi pagōtnes volūdas elementi, bet ti nav bez sova sakara ar tautas volūdu vēļ nasenejā pagōtnē. Ka ari šim pagōtnes elementim ir dzeivs sakars ar jaunōkūs laiku volūdu, tū labi pīrōda J. Plāķa pētejumi par kursenīku volūdu.

130. Prof. Plāķis sovā laikā ir vōcis materialus par kursenīku volūdu un tūs publicējis Latvijas Universitates rokstu krōjumūs *).

Plāķis storp cytu roksta, ka kursenīku volūda (Nidas apkōrtņē) ir tei poša latvišu volūda un tymā ir saglobōtas vairōkas vacōs latvišu volūdas formas. Nu tom var minēt sekojūšas:

*) Prof. J. Plāķis, Kursenieku valoda, LUR XVI 33.—
124. lp. 1927. g.

1) Salyktajim darbeibas vordim atgriziniskos formas ir darynotas ar infiksu **-sa-** (ari **-si-**) bez golutnes paleidzeibas, piem., ...iesagulu gultā (39. lp.); tad atsarada (39. lp.); viens atsasaucis jautāja (40. lp.); apsigrēkoti (80. lp.).

2) Tōlōk tim pošim atgriziniskajim darbeibas vordim **kai pōreja uz jaunu stadiju** ir šaida parōdeiba: tim ir infikss **-sa-** un reizē ari atgriziniskō golūtne, piem., nipa-saļaunās (42. lp.); atsastiepos, atsadusējos (42. lp.); atsaradās (44. lp.).

Nōkušō stadija darbeibas vordim ir taida, ka atgriziniskumu izsoka tikai ar golūtņi.

Jo nu mes raugomēs, kurs latvišu dialekts kurai stadijai pīdar, tod atrūnam, ka augšlatvišu volūda pīdar vacōkajai stadijai (ar infiksu **-sa-**), bet lejas latvišu volūda — jaunōkajai, kur infiksa funkcijas izpylda golūtne. Infiksu **-sa-** ari Endzelins uzskota par vacu parōdeibu.

3) Nu fonetiskom parōdeibom var minēt tū, ka kurse-niku volūdā vēl nav pilneigi nūsarysynōjuse patskaņu sasašaurynōšona. Tur litōtas šaidas formas: Jākobs (75. lp.); Sadovskis (75. lp.); Šakāns (75. lp.), Izilis (75. lp.). Jo nu tōs byutu padūtas „modernajai latvyskōšonai“, tod tūs vitā byutu šaidas formas: Jēkabs, Sadavskis, Šakēns, Iezilis.

4) Prof. Plāka savōktajūs tekstūs atrūnam rakstureigus vōrdus un frazes, kas labi sakreit ar tagadejū augšlatvišu volūdu, piem., ...atgāja palīdzēt (40. lp.); ...saule patecēja (39. lp.); ...prapola (39. lp.); ...es gri-bēju budavoti (42. lp.); ...meitu savenčavātu (44. lp.); ..., azbars (ozbors, putrōmi); vīskups, spavieda, venčavanes. Pādeji trejs vōrdi byutu jōatzeist par leišu, bet tūmār ti ir pazeistami arī Latgolā.

131. Mynāti Plāka materiali ir jemti nu tautas volūdas tōli Kūrzesmes nūmalē, kuru nabeja aizsnēdzis modernōs volūdas un literaturas īspaidis. Šei volūda ir saglobōjuse daudz vacū laiku formu un reizē ari labi īsaslādz

myusu tematā par senejās latgaļu volūdas īspaidim pōrejūs apgobolūs, uz kurim auga vacōkō lejas latvīšu literatura.

Lai laseitōjam nasarostu šaubas, ka te varbyut ir tikai dareišona ar kaidu sakrisšonu gadejuma dēļ, lai ir atļauts vēl pasakavēt pi senejās latgaļu volūdas izplatejuma vai-
cōjuma un izoglosom.

Par izlūksnem un dialektim 20. g. symta stōvūklī un izplatejumā ir daudz rokstu Filologu rokstu krōjumūs *), rokstu krōjumā Ceļi u. c.

Bet šamā sakareibā myus vairōk interesej latvīšu dialekta vacōkais stōvūklis, kod tautas runu nabeja īspaidōjuse volūdņiku gramatizātō un unificātō volūda. Prūtams, šymā vērzinī pētejumu ir moz, bet šys tys tūmār atrūnams. Lai tod te atļauts minēt Bilenšteina dialektologiskūs pētejumus pagōjušō godu symta ūtrajā pusē **).

132. **Bilenšteins** ir pētejis vītas, kur zynomus vōrdus izrunoj pilneigi vīnaidi, tōs apzeimējis uz kartes ar kūpejom linijom, radeidams tai sauktōs izoglosu linijas. Lai atļauts te eisumā ar tom īpasazeit un vārōt, kai senejōs latgaļu volūdas elementi ir izstrōvōjuši (voi pareizōk saceit — pasaglobōjuši) tōli pōrejūs Latvijas apgobolūs.

Nu Bilenšteina materialim izrit sekojūšas dialektologiskōs izoglosas:

1) Atgrīziniskūs verbūs ar infiksu **-sa-**, pīm., sasi-
runāt(ies) litoj Bālgalē (Zenteses pog. Kūrzemē),
Kuldigā, Snēpelē, daleji Stendē un Kandovā, Skrundā,
Embūtē, Neretā, Adzalē (Kauguru p.), Aizkrauklē, Secē,
Sunakstē un Saukā.

*) Pīm., FBR XIX un XX sējumā (atrūnamas arī kartes).

**) Sal.: Aug. Bielenstein, Die Grenzen 403. un sek. lp. un Aug. Bielenstein, Atlas der ethnologischen Geographie des heutigen und des prähistorischen Lettenlandes, 1896. Svoreiga seviški 4. karte.

2) Prefiksu **da-** (pīm., dabraukt) lītōjuši Ērgemē, Cēsīs, Secē, Sunākstē, Saukā un Neretā.

3) Malenīciskās formas **ļouns, drougs, Dovgova** — Valkā, Pībolgā, Secē, Dubnā, Lašu pog.

4) Formas — „**lobs prōts**“ — Opekalnā (Pībolgas vid.), Krapē, Kūknesē, Jumprovā, Jaunjelgovā, Secē, Sunākstē, Saukā, Neretā, Ildžu muižā un Lašu pog.

5) Vārdu „**dzīsmē**“ lītōja Apukalnā (Opekalnā), Secē, Sēlpilī, Neretā un Subatē.

6) Vārdus: **veirs, ticeiba** — Apukalnā (Veclaicene), Kūknesē, Zalves pog., Vidrižu pog. un Dubnā.

7) Vēļ atsevišķus malenīciskus vārdus kai **trouka, lougšona** lītōjuši Apukalnā, Alūksnē, Lubōnā, Zalves pog., Vidrižu pog. un pa daļai Saukā un Neretā.

8) Vārdus: „**gūdeigi, lūps**“ — Apukalnā, Alūksnē, Zeltiņu p., Lejas m., Lejasciema pog., Vidrižu p., Dubnā, Saukā, Bebreneš, Mālpils pog., Ildžu muižā un pa daļai Secē, Sunākstē un Neretā.

9) Formas: **svāts, dāls, pilāns** lītōjuši Apukalnā, Alūksnē, Lubōnā, Vidrižu pog., Dubnā, Subatē un daleji Kūknesē, Saukā, Secē un Neretā.

10) Vārdus: **Dīvs, sīva** — Apukalnā, Alūksnē, Gulbenē, Lubōnā, Vidrižu pog., Subatē, Ildžu muižā un daleji Sesavā, Krustpilī un Neretā. Fonētiski šos parōdeibas atsateic ari uz piktā punktā mynātū vārdu.

11) Vārdu **iška** lītōjuši Apukalnā, Vidrižu pogostā, Dubnā, Slates, Bebreneš, Mālpils pog., Subatē un daleji Zalves pog.

133. Vysas augšmynātās parōdeibas ir ōrpus tagadejās Latgolas, tūmār tās ir augšlatvišu volūdas pazeimes, vacās latgaļu volūdas atlikas.

Šās parōdeibas ir vacas un namodernas jau tō vīn īmesļa dēļ, ka tās ōrpus Latgolas it mozumā un zudumā. Vyss, kas napiaug, bet dylst, ir vacs, bet ir kaidreiz bejis styprš un moderns. Tōdēļ mums ir pamats sacynōt, ka

senōtnē latgaļu volūdas izplatejums ir bejis daudz plašāks un spylgtāks. Senejō latgaļu volūda ir pat vysas lejas latvišu volūdas pamats. Te mes varim byut vinōs dūmōs ar Blesi, kas soka, ka tagadejō rokstu volūda (dūmōta lejas latv. vol.) ir moderns senejōs latgaļu volūdas pōrveidējums libišu un kuršu īspaidā *).

Latvišu volūdā ir ap 70 vōrdu, kas patapynōti nu sūmu cilțim: libișim un igaunim. Par tik daudz vōrdim, zynoms, starpeiba storp latvișim un leișim ir lelōka, jo leišu volūdā taidu patapynōjumu nav. Patapynōjumi nu sveșom cilțim radniceigōs cilțis atsveșynoj. Lejas latviși daudz vōrdu ir aizjāmuși nu germanim: vōcișim, zvīdrim. Lītoviși ir aizjāmuși nu slavim (pūlim un krīvim), tōdēļ, ka kaidreiz leiși un pūli sastōdeja vīnu vaļsti. Tūmār vēļ nikod nav dzērdāts apgolvōjums, ka lejas latvišu dialekts ir izaveidōjis germanu volūdu itekmē un leišu volūda rodusēs slavu itekmē, bet par latgaļu dialektu gon teik apgolvōts, ka tys radīs krīvu volūdas īspaidā. Taidis apgolvōjums nav zynōtniski nūpītni jamams, bet dūmōts propagandai, lai nūnycynōtu latgaļu dialekta vēртеību un nūligtu jō vacumu. Tōļōk minēsim dažus vōrdus par libišu īspaida veidōșonūs latvišu volūdā. Naatkareigi nu tō, voi Reigu dybynōja veiskups Alberts, voi tei jau beja pyrms tam kai libišu cīms, Reigā bez vōcișim īplyuda libiși un latgali, zynoms, kai kolpi un strōdniki jaunajim kungim un varas nesējim. Pilșātu volūda nikod nav teira, jo tur ir volūdu sajukums. Tai Reigā veidōjōs jauna volūda — latvišu un libišu volūdas sajaukums. Pilșāta ir mūdes devēja laukim, un tai tī, kas grib „moderni“ byut, ceņșās runōt pēc pilșātas mūdes, t. i., runā īsprauž pa kaidam sveșam vōrdam voi vasalai frazei. Tai rodōs libišu patapynōjumi kai kōja, mōja, mēle, moti, kūks, kōzas, laulōt, launogs, škērsts. Jēdzīps „īrēt“ varēja rastīs tikai pilșātā. Ari tys ir libišu vōrds. Libiși naizmyra, bet jī latvyskōjōs, īnasdami sovu akcentu un frazeologiju, un veidōja lejas latvišu tautu un jūs volūdu.

*) Latvju valoda, Latviešu konversācijas vārdnīca XI, 22251. lp.

134. Rūbeža storp augšlatvišu un lejas latvišu vol. pādejūs godu symtūs pēc Bilenšteina datim ir sekojūša: Jamūt nu Zimeļu Latvijas, tei it pōri Pībolgai uz Lel-vōrdi un Jumprovu un tōļōk pōri Daugovai storp Jaun-jelgovu un Mazzalvi austrumūs un Vacmuižas un Bārbeles pogostim rītumūs. Tei ir rūbeža storp Bilenšteina apzei-mātū hochlettisch un niederlettisch. Jōpīzeimej, ka par tai sauktū tāmniku dialektu Bilenšteins soka, ka tys pēc sovas byuteibas ir tys pat niederlettisch *). Pret šū jō ap-golvōjumu patiši nav ceļami nikaidi ībyldumi, jo nikaidas tāmniku cilts nikod nav bejis, nikaida cilts volūda tei nav, un mōceiba par tāmniku dialektu ir radeita zynomas ideo-logijas dēļ, bet pats tāmniku dialekts ir apzeimejams tikai par vīnu izlūksni lejas latvišu volūdā, taipat kai ir vairō-kas izlūksnes ari augšlatvišu volūdai. Latvišu volūdā ir tikai divi dialekti: augšlatvišu un lejas latvišu dialekts ar sovom apakšizlūksnem, kas pōrit vīna ūtrā.

Taitod augšlatvišu volūda ar sovom izlūksnem sastōda vīnu grupu un lejas latvišu volūda — ūtru grupu. Šōs gru-pas un grupu rūbežas labi raksturoj Plāķa pētejumi par intonacijom, uz kuru pamata jys rūbežu storp dialektim valk nu zīmelim pōri Vydzemes vidīnei un turpynoj pōri Daugovai un Augškūržemei gar Baldoni uz Lītovas rūbežu. Austrumūs palīk augšlatvišu volūda ar sovom īpatnejom intonacijom (senejōs Latgolas un Sēlijas teritorija), un rītumūs — lejas latvišu vol., kas veidōjusēs uz senejōs zemgaļu, kuršu un libišu teritorijas. Kai tys pēc Plāķa dūmom ir rysynōjīs, par tū jau stōsteits 28. paragrafā. Sū rūbežu atzeist un aplīcynoj ari cyti tagadejōs dialektolo-gijas pētejumi un kartes. **)

135. Tōļōk vēļ jōapsastōj pi vaicōjuma: voi taga-dejī latgali ir tōs pošas 12., 13. un 14. g. s. chronikōs daudzynōtōs latgaļu voi lat-višu tautas pēcteči?

*) Bielenstein, Die Grenzen etc., 404. lp.

**) FBR XIX un XX sējums.

Prūtams, šys vaicōjums nikur nav bejis nūstōdeits par pētniceibas objektu, un nikur nav ari pīrōdeits, ka tagadejī latgali nabyutu senejūs latgaļu pēcnōceji, tai ka, uzstōdūt šū vaicōjumu, nav nimoz īspējams diskutēt par kaidim zynomim un nūteiktīm uzskotim. Nasaverūt uz vysu tū, šys vaicōjums tūmār vairōk voi mozōk pastōv, jo zynomu aizdūmu veidā sovā laikā tū naatlaideigi sabīdriskajā dūmā ir pūtējuse laikmeteigō propaganda.

Uz kaidim pīrōdejumim baļstejōs šei propaganda? Atbilde — nikaidim. Bet tai kai šei volūdnicibas nūzare taipat kai vyspōri Latgolas pagōtne ir napēteita, tod par tū var izteikt vysleidz kaidus apgolvojumus, un taidi ari izteikti, lai gon, pāldis Dīvam, na nūpītnajā literatūrā. Zynōtnē, kai jau teikts, šū vaicōjumu nivīns pat nav ceptīs pōrvērst par kaidu rysynojamu problemu.

Un tys ir ari pareizi. Archaiologija tadei mōca, ka latgaļu kulturas pādas tagadejā Latgolā, Vydzemes austrumūs un Augškūrzemē ir sastūpamas jau nu pyrmajim godu symtim pēc Kristus. Pēc tam sovu vacū teritoriju latgali vairs nav atstōjuši nikod, un nav atstōjuši pat taidā veidā, kai tū ir darejuši zemgali, aizīdami 13. g. s. beigōs trymdā uz Lītovu skaitā ap 100 000 cylvāku. Vysūs liktiņa nagaisūs latgali ir palykuši uz sovas zemes un vinā vītā napōrtraukti ir nūdzeivōjuši tepat ap 2 godu tyukstūšas, tai ka nav nikaida pamata pijemt, ka tagadejī latgali nabyutu senejōs latgaļu tautas pēcnōcēji.

136. Voi latgaļu dialekts resp. augšlatvišu volūda varātu byut izaveidōjuse slavu īspaidā?

Ka latgaļu dialekts varātu byut cēlis slavu īspaidā par tū, kai ūtrajā nūdaļā mynāts, ir bejuši izteikti vairōki diletantiski uzskoti. Jau mynātajā nūdaļā asmu nūrōdejis uz šūs uzskotu oplomeibu un maļdeigumu un uzsvēris, ka tī ir kaili apgolvojumi bez argumentācijas, tūmār šamā sakareibā ir jōdūd vēļ drusku seikōks vaicōjuma apskots.

Symā nūlyukā mes pōrlaissim skotu par myusu tautas pagōtni un raudzeisim rast atbīldi tam, **kođ, kur un kai** slavu īspaidis uz latgalim ir bejis taidis, ka taišni latgali un

nivīna cyta baltu cilts ir bejuse spīsta maineit sovu volūdu.

Aizvēsturiskajā laikā, kai tū rōda archaiologija, latgali ir dzeivōjuši pat nūslāgtōk par pōrejom latvišu cil̄tim. Slavu kulturas īspaidu izrokumūs tikpat kai nav. Taitod aizvēsturiskajā laikā navar byut runas par tū, ka latgaļu volūda byutu rodusēs slavu īspaidā.

Vēsturiskajā laikā, t. i., ordeņa laikā (13.—16. g. s.) latgali nu krīvim beja nūškērti gon politiski, gon administratīvi, un krīvu īspaida Latgolā beja tikpat moz kai pōrejūs Latvijas apgobolūs. Taitod ari ordeņa laikā latgaļu dialekts navarātu byut radīs krīvu īspaidā.

Pēc Livonijas sadaleišonas (1561. g.) Latgola leidz ar Kurzemi palyka Pūlijas un Lītovas varā. Nikaida kolonizacija tūreiz nanūtyka. Prūtams, tauta daudz cite karūs, bet tauta palyka tei poša. Pūļu laikūs Latgolā pōrsapūļōja tikai vōcu muižnīceiba, lai palyktu sovōs muižōs, bet zemnīks sovā sātā varēja palikt ari bez pōrsapūļōšonas un mīreigi runōt sovu vacū volūdu. Parosti pōrsatautoj tureigī slōni. Vyspōri masu pōrtautošonas vaicōjums ir rakstureigs tikai 19. g. symtam, kod izauga stypras nacionalōs ideologijas. 16. un 17. g. symta muižnīceiba par zemnīku pōrtautošonu nasainteresēja un ari poša ar zemnīkim kai jau zamōku kōrtu nasasajauce. Tai radzams ari pūļu laikūs (t. i., nu 1561.—1772. g.) nabeja nikaida īmesļa senejōs latgaļu volūdas pōrveidōšonai un nav tycams, ka ōrejūs apstōkļu dēļ tamā byutu nūsarysynōjušas kaut kaidas pōrmaiņas.

Pūlijas sadaleišona 1772. g. Latgolai radeja jaunu situaciju, ar kuru Latgola tyka nūškērtā nu pōrejom Baltijas guberņom, bet leidz šai Pūlijas sadaleišonai latgaļu dialekts resp. augšlatvišu volūda jau beja klivuse par literaturas volūdu ar pusleidz apstrōdōtu ortografiju. Taitod Latgolas pakļaušona Krīvijai dialekta vaicōjumā vairs nikō jaunā navarēja īnest, jo latgaļu dialekts jau beja īsōcis rokstu volūdas tradīcijas, un vacōkō augšlatvišu literatura rōda, ka tod tys vairs jau naatsaškeire nu tagadejō latgaļu dialekta *).

*) M. Bukšs, Vacūs rokstu volūda, RK 40, 53.—98. lp.

Dažādi mehaniskī slavu pīmaisejumi augšlatvišu volūdā ir tikai nu 19. g. s., sevišķi 19. g. s. ūtrās puses, kod sōcēs pōrkrivōšona un Latgolas kolonizacija. Bet šī pīmaisejumi ar tautas volūdu nav sakusuši, un tik pat vīgli, kai tī ir pilypynōti, tī ir otkon atsejōti, un latgaļu dialekts kai rokstu volūda 20. godu symtā nu svešajim īspaidim ir tikpat teirs kai lejas latvišu volūda.

Bet ari lejas latvišu volūda nav nikaida **teireibas** mārāukla. Tautas volūdā, sevišķi pīlsātōs tur vēļ arvīn ir daudz germanismu, un taida fraze kai — onkulis taisa šeftes, tante krepķējas, — kur ir tikai vīns vīneigs latvišu vōrds, nav nikajds ratums. Ari Virza sovā skaistajā dorbā „Straumēni“ palaikam kultivej germanismus; pīm., bīži lītōts vōrds „vērbaļķis“ (Querbalk), kam ir skaists latvišu nūsaukums „seja“. Īvārojūt tū, na veļti Endzelīns ir rakstejis *), ka teirōkō latvišu volūda ir uz laukim, sevišķi Latgolā.

137. Un tai jo mes meklejam agrōkūs laikmatus, kurūs latgaļu dialekts varātu byut radīs slavu īspaidā, mes naatrūnam taidas teišas saskares ar slavim, pi kuras varātu rastīs fonetiski īspaidi. Ordeņa laikmatā vysas senejōs Latvijas ciltis beja nūškērtas nu slavim, pūlu un lītovišu laikmatā turpretim Latgola pūlu īspaidā naatsaroda vairōk kai Kūrzenie. Lelūs karu laikā slavi pōrstaigōja na tikai Latgolu, bet ari Vydzemi, tai ka nav varējis dzērdēt ni supa rīšonu, ni gaiļa dzīdōšonu. Speciali Latgolas dēļ kari jaunōkūs laikūs nav bejuši vasti nikod, un latgali ari nikod nav pīdzeivōjuši taidu ilgstūšu slavu īspaidu kaut kaidā kūpejā sadzeivē kai senōtnē zemgali ar kuršim un libišim.

Senejōs latgaļu volūdas vēsture īt napōrtraukti sovas dzeives rytumā uz prišku. Kai latgaļu tauta sovu teritoriju nikod nav atstōjuse, tai ari jōs volūda uz sovas teritorijas nikod nav beiguse skanēt, tōdēļ ir pilneigi oplomi runōt, ka latgaļu dialekts byutu radīs kaidā slavu īspaidā.

*) J. Endzelīns, Lettische Grammatik.

138. Kontinuitates un stabilitates ziņā augšlatvišu volūda uzrōda nūteiktōku līniju kai lejas latvišu volūda. Tauta, volūda un teritorija te sastōda vīnu napōrtrauktu vīneibu nu aizvēstures, kō, dīvamžāl, navar saceit par lejas latvišu volūdu. Rītumu Latvijā kaidreiz beja libiši, kurši un zemgali (tāmniku nav bejis nikod) ar sovom cilšu volūdom. Libiši un kurši pōrsatautōja, zemgali 13. g. s. beigōs aizgōja trymdā gondreiz vysa cilts, tai ka tōs īspaidis pēc tam vairs navarēja byut lels, un bez tam volūdņiki runoj ari par pošu zemgaļu pōrsalatvyskōšonu *) (un kas tod beja latvīši, jo na latgali!) tai ka lejas latvišu volūdas vīneiba drūši ir rodusēs tikai vēsturiskajā laikā. Pīm., Kiparskis aizrōda, ka nu 13.—15. g. syntam blokus kuršu volūdai Kursā ir lītōta ari latvišu resp. latgaļu volūda **). Zeimeigi, ka ari archaiologija rītumu Latvijā naatrūn tōs kulturalōs vīneibas, kaida ir bejuse austrumu Latvijā.

Es navaru te seikōk pasakavēt pi archaiologiskajom ziņom par senejom baltu ciltim un tautepom senejā Latvijā un tūs kulturu, kas vastu gon svoreigōs, bet tūmār tōlōs digresijōs. Nu tō maņ patreiz ir jōatsasoka tamā cereibā, ka gūdojamī laseitōji byus lasejuši par šū tematu gon popularus, gon ari zynōtniskus apcerējumus dažaidūs žurnalūs. Kaidu daļu dereigu rokstu es pīmiņu literaturas sarokstā šōs grōmotas beigōs.

Sova temata papyldynōšonai šamā sakareibā maņ ir tikai jōnūrōda vēl uz kaidu pētejumu publicējumu Latvijas Universitates rokstūs, kur pēc **antropologiskajim pētējumim un datim teirōki latvīši ir konstatēti dīnvydausturmu Latvijā** (in Sūdost Lettlands resp. senejōs Latgolas un Sēlijas teritorijā) ***).

Sei antropologiskō teireiba nabyutu īspējama tur, kur byutu nūtykuse lela tautu sasamaiseišona un saplyusšona.

*) E. Blese, Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas, 311. lp. Rīgā 1929. g.; Kip. 24. lp.

**) Kip. 252. lp.

***) Anthropologische Beiträge zur Kenntnis der Bevölkerung Lettlands, LUR XII, 1925. g. 367.—379. lp.

Taitod daudzi un pi tam ļūti svoreigi fakti licynoj, ka austrumu Latvijā lobōk kai rītumu Latvijā pastōv tautas, teritorijas un volūdas vīneiba un kontinuitate cauri vysai pādejai godu tyukstūšai. Ar tū ir absoluti skaidrs, ka tagadeji latgali ir senejūs latgaļu resp. latvišu pēcteči, kas ir vyslobōk saglobōjuši senejūs antropologiskās pazeimes un volūdu.

139. Zynōtnes mērkis ir atklōt patiseibu naatkareigi nu tō, voi tei šai dīnai ir vajadzeiga, voi nā. Ari atteiceibā uz senejū latgaļu volūdu mes asam spīsti atzeit zynomas patiseibas naatkareigi nu tō, voi tōs ir pateikamas, voi nā.

Latvišu dialektologijas pētniceibā daudz kas ir bejis napateikams un navālams, jo pēteitōji resp. raksteitōji ir vadejušis nu ideologijas, ka latvišim byutu jōbyut tikai vīnai rokstu volūdai un vīnai literaturai. Un te nu vysa nalaime ir bejuse tei, ka latgaļu dialektam ir sovas pōris godu symtus vacas literaturas volūdas tradīcijas. Kū dareit ar tom? Izeja byutu bejuse pavysam vīnkōrša, jo augšlatvišu un lejas latvišu literaturu uzskateitu par vīnu latvišu literaturu, par vīnu latvišu kulturas pyuru, bet, dīvamžāl, tys tai nav nūticis. Ni augšlatvišu volūda, ni literatura nav tykuse pīskaiteita kūpejam tautas montam, bet taišni ūtraidi — pret tū ir īsōkts kars kai pret navālamu, navajadzeigu un iznycynojamu, un tei konsekvēnti apkarōta.

Šō kara napīcišameibu pat atrūn par īspējamu cyldynōt ļaudis, kas grib sauktis par zynōtnīkim. Pīm., Blese roksta, *) ka literariskajai volūdai asūt jōiztur seivas ceīņas ar cyta dialekta pretesteibu, kas palikūt jytamōka taišni tod, kod vīns dialekts sōcūt pretendēt uz literariskās volūdas lūmu un cyti dialekti asūt jōuzveic.

Lai gon pasauli pastōv vairōkas tautas, kurom ir divas literariskās volūdas (pīm., norvegim), tūmār myusu volūd-nīki grib tikai absolutismu un vad nasaudzeigu karu pret eventualu ūtrās literariskās volūdas pastōvēšonu.

*) Latvieši II, 376. lp.

Sakarā ar tū vysi latgaļu dialekta un senejās latgaļu volūdas pētnīceiba golvonā kōrtā ir bejis tikai kars pret dialektu un mēģinājums tū pīveikt. Pi kam šys ideologiskais kars nav vasts brunīnīciskim un solidim leidzeklim, bet gon ar patiseibas sagrūzeišonu, intrigom, nūnīvōšonu un pazamynōšonu.

Nav šaubu, ka ar tū nav kolpōts zynōtniskōs patiseibas atklōšonai, bet voi ar tū ir kolpōts ari tautas interesem? Tikpat moz. Nav lejas latvīšu literatura un kultura tik bogōta, lai ilgi varātu ignorēt vasalas tautas daļas rodūšū dorbu. Idejiskō tautas vīneiba ir **gorā** un navys **burtā**, kai tū nalaimeigī ir saprotuši naīcīteigī volūdņikī.

ROGSLATVIEŠU KĒP LATGAU
LITERATŪRAS SĪKUMS

VI

AUGŠLATVĪŠU RESP. LATGALU

LITERATURAS SŌKUMI

IV

AUGSLAIVISU RESP. LATGALE

LITERATURAS SŪKUMI

140. Jo mes pētejam senejū latgaļu volūdu priekšliteratūras laikmatā un sovus meklējumus gribim izbeigt augšlatvišu literatūras sākuma periodā, ir nepieciešami nūrōdeit uz tū vītu, kur šei rūbeža atsarūn, un uz tom problemom, kas ap tū saistōs.

Tōdēļ es izalyudzu laipnūs laseitōju pīdūšonu, par tū, ka jūs uzmaneibu vēļ grybu saisteit pī vaicōjuma par augšlatvišu literatūras sākuma pūsmu, jo — kai jau vīnmār tys ir — literatura ir saisteita ar volūdu, un volūdas problemas sasavej ar literatūru. Taišni augšlatvišu literatūras sākuma problemas reizē ir byutiskas ari pošai volūdai, un tōdēļ lai nav nīkas naparosts, ka ari šeit vajadzēs sasatīkt ar vīnu ūtru reminiscenci, kas ir pīmynāta cytā sakareībā.

141. Meklejūt augšlatvišu literatūras sākumu, mums ir jōizšķir divi momenti: 1) vacōkī īroksti augšlatvišu volūdā un 2) goreīgōs rakstnīceibas katōļu tradīcijas, kas sovā atteisteibā latvišu zemē ir vacōkas par pyrmajīm īrokstīm augšlatvišu volūdā, bet kam ir organīks sakars ar vālōk izaugušū literatūru augšlatvišu volūdā *). Vyspyrms aplūkōsim pyrmū punktu un ar tū saisteitōs problemas.

142. Vacōkī īroksti augšlatvišu volūdā.

Par pyrmū un vacōkū īrokstu augšlatvišu volūdā teik skaiteits kaidis tīsas zvārasts nu 1688. goda, kas ir bejis atrūnams storp Daugavpilš tīsu dokumentim **). Šys teksts ir saraksteits lejas latvišu volūdā, apm. taidā pošā kai vysi tō laika lejas latv. literatūras teksti, un satur dažas latgaļu formas taipat kai pōrejī lejas latvišu literatūras teksti.

*) Sal.: M. Bukšs, Katolska traditioner i den lettiska litteraturen, Credo, 1946. Nr. 3—4 184.—193. lp.

**) Sal.: B. Brežgo, Latgolas pagōtne I, Daugavpilī 1943. g., 109. lp. Zeiferts, Latviešu rakstnīceibas vēsture.

Tai ka šys teksts atsateic uz Daugavpili un plašokā nūzeimē uz Latgolu, tod tys palaikam ir izlītots kai pīrōdejums tam, ka, lyuk, 17. g. s. ūtrajā pusē Latgolā asūt runōts „vydsdialekts“, kurā jau pasarōdūt dažas latgaļu formas. Šys īskots ir pausts dažos rūkas grōmotos un ari universitates lekcijos, kōdēļ nav breinums, ka tū burtiski atkōrtoj ari magistrs Vonogs sovā diplomdorbā. *)

Bet šys īskots ir pilneigi oploms. Zvārasta tekstu ir rakstejuši cyttautiši, kas latvišu volūdu mōcejos pēc Toļgsdorfa tradicijom, un tōdēļ teksts ir lejas latvišu volūdā. Mums jōjam vārā, ka vysu 17. godu syntu latvišu volūdu rokstūs repozentej vysumā tikai lejas latv. volūda, ka augšlatvišu volūdu sōka lītēt tikai tāvi jezuiti 17. g. s. beigōs pastorizācijas dorbā pīdagogisku apsvārumu dēļ. Turpretim kur un kaidu volūdu beja mōcejis tys, kas saraksteja mynātū zvārasta tekstu, mums nav zynoms, un vīna tīsas zvārasta dēļ, kas ir saraksteits lejas latv. volūdā, jauktā ar augšlatvišu formom, mums nav nī mozōkūs tīseību sacynōt, ka taida volūda ir tykuse runōta Latgolā.

Ir taču skaidrs ari tys, ka pēc 1625. g. Elgers lelōkū myuža daļu nūdzeivōja Latgolā, Daugavpili un tūmār jys sovus rokstus napōrlyka augšlatvišu volūdā. Tys nīmoz nanūzeimōj, ka augšlatvišu volūdas tūreiz nabeja, bet gon pīrōda tikai tū, ka vēl 17. g. s. tīsas un goreidznīceiba ir mēginōjuši Latgolā iztikt ar lejas latvišu volūdu.

143. Kaidis cyts zvārasta teksts ir nu 1692. godā. Par tū, pīm., Vonogs soka *), ka tys jau saturūt vasalu fragmentu latgaļu dialektā. Taidā veidā iznōk, ka 1688. g. pasaulī beja vēl tikai dažas latgaļu formas, bet pēc 4 godim 1692. g. jau vasals fragments. Voi te nav tei „latgaļu dialekta izaveidōšona styprā krīvu īspaidā“, par kuru runoj Blese? Lyuk, leidz 1688. g., nabeja latgaļu dialekta, bet pēc 4 godim tys jau tikpat kai gotovs, lai tikai tīmā roksta grōmotas!

*) V. Vonogs, Latgaļu rakstnīceibas sōkumi, RK 40, 18.—52. lp.

**) Op. cit. 32. lp.

Nā, cīnejamais laseitoj, taidi paradoksi ar volūdom na-nūteik! Tei ir tikai naiva argumentacija, kaidai naizada-vušai teorijai, kuru, divamžāl, daudz kur ir cylōjuši na-kritiski cylvāki.

Ši obi teksti naatkareigi nu tō, ka ti ir litōti Latgolā, ir mīreigi jōatstōj lejas latvīšu literaturai, kurā mes varim meklēt tikai senejōs latgaļu volūdas pādas, kai tū asam darejuši pi cytim tekstim īpriķšējā nūdaļā.

144. Vacōkī Latgolas dokumenti, kai jau tū es asmu kaidā cytā vītā aizrōdejis, nav pīteikūši publicāti un ir gōjuši zudumā, un ari asūši vēl nav pīteikūši apzynōti un izpēteiti.

Tai iznōk, ka par vacōkū augšlatvīšu volūdas paraugu ir jōmin̄ kaidis iroksts nu 1725. g. Tys ir atrūnams Daugavpil̄s jezuitu chronikā, kū ir publicējis Kleint-jenss*) un kas skaņ sekojūši:

„Lab ryt̄t Lipiņ, ko klajas? ci dyžan spey? sze as atneszu tew gascincu. na aystyc tu monus barnus, na aystyc tu monus lupus, cywkus, na aystyc tu muwsu weselieybu y niķodu nalaymu nador“.

145. Kaidā sakareibā šys teksts radīs?

Daugavpil̄s rezidences chronikas raksteitōjs un jezuitu misijas dorba attālōtōjs te stōsta par tū, ka latvīši šur un tur vēl turūtis pi vacōs pogōnu ticeibas un nasūt uperus kūkim. Te jys ari dūd tū pogōnu lyugšonas formulu, ar kuru ti nūdūd uperi kūkam, šymā gadejumā līpai.

Lyugšona satur uzrunu, pi kam upera nesējs līpu uzrunoj kai dzeivu radeibu, kai sev leidzeigu byutni. Tōļōk sekoj pīklōjeibas un gūda parōdeišona ar vaicōjumu, kai labi klōjas, kai ar veseleibu? Kai ar spākim? „Ci dyžan spēji?“

Klusēšona ir pīkrisšonas atbiļde. Taitod vyss labi. Uparātōjs nūdūd dōvonu un lyudz naaiztikt jō bārnus, lūpus, cyukas, našķodeit veseleibai un vyspōri nadareit

*) Kleijntjenss, Latvijas vēstures avoti jezuitu ordeņa archīvos, I, Rīgā 1940. g., 391. lp.

nikaidu ļaunumu. Līpa taitod te ir ļaunais demons, kam napisanōk pateiceiba, bet nu kō ir tikai jōatsapērk.

Interesanta tautas reliģijas parōdeiba, bet pī tōs tūmār navarim ilgōk kavētis. Myusu uzdavums — raudzeitis uz volūdu.

146. Šō teksta volūda ir skaidrs senejōs latgaļu volūdas atspulgs, skaidrs augšlatvišu volūdas paraugs. Tikai pōrs formōs te ir jytams lejas latvišu volūdas īspaidis, par kuru mes sovukōrt nazynom, voi tys ir bejis pošā augšlatvišu volūdā, voi ari tū ir īnesis raksteitōjs. Mums jōjam vārā, ka raksteitōji beja tāvi jezuiti, un jī pēc vajadzēibas paraleli lītōja kai lejas latvišu volūdu, tai ari augšlatvišu volūdu un dažas formas varēja ari sajaukt.

Jo mes raugomēs uz šō teksta volūdas teireibu, tod mums naporosts, vysmoz tagad nalītojams likās byut vōrds „gascincs“ (gastincs). Šys vōrds stōv sakarā ar vōrdu „gosts“, kas pazeistams tikpat slavu kai germanu volūdōs, tōdēļ nav nikaidis breinums, ka tys pazeistams ari pī senejim latgalim.

Runojūt par šō teksta volūdu, mes nadreikstim aizmērst, ka šys teksts ir pogōnu laiku lyugšona, kotrā ziņā ļūti vacs teksts un reizē daudzu īpriķšējūs godu symtu volūdas paraugs!

147. Bibliografijā daudzynōtō pirmō grōmota augšlatvišu volūdā ir 1730. g. izdūtō:

Katoliszka Dzismu gromota Diwam wysuwareygam par gūdu un Latwiszim par izmociejszonu sarakstīta un izdrukawota Wilniē pi Baznickungu Jezuitu 1730. g., 178. lp. bīza.

Vālōk tei ir pōrdrukōta vēļ 1733. un 1765. godā.

Tagad šei grōmota vairs nav atrūnama, vysmoz pādeajā latgaļu literaturas pētnīceibas laikā nav radzāta, kōpēc daži par tū ir nōkuši klajā ar apgolvōjumu, ka taida nimoz pasaulī nikod naasūt bejuse voi ari, jo byutu bejuse, tei naasūt bejuse latgaļu dialektā.

Apgolvōjums, ka šaida grōmota vyspōri nava bejuse, ir naivs un napamatōts. Kaidis imeslis ir naticēt biblio-

grafim un zynōtnikim, kuri šai grōmotai ir atzeimējuši vasalus 3 izdavumus un davuši na tikai pilņeigu vērsroktu, bet ari pōrejūs bibliografiskūs datus?

Tai pat napamatōts ir ūtrs apgolvōjums, ka šei grōmota nabyutu bejuse latgaļu dialektā. Bet jo nu vaicōjums tūmār irūsynōts un zynomi uzskoti propagandāti, tod objektivitāte prosa apsprīst tū, miņūt argumentus gon par, gon pret.

148. Kaidi argumenti ir **pret** tū resp. nūlīdz, ka šei grōmota byutu bejuse saraksteita latgaļu dialektā?

A. Augstkalns *), A. Goba un A. Sprūdžs **) par vineigū argumentu uzrōda tū apstōkli, ka šei grōmota tagad nikur nav atrūnama. Reizē, kaut ari nadrūši, jī lik saprast, ka latgaļu dialekts asūt tik jauna parōdeiba, ka ap tū laiku vīnkōrši vēļ nabyušūt bejis. Tāds beja spridums „ex cathedra“, un tai tam beja jōbyut.

Tai kai mes tam navarim pīsavinōt, tod pasavērsim, kaidi argumenti ir **par** tū, ka šei grōmota ir bejuse latgaļu dialektā.

149. Pyrmais arguments ir tys, ka ap šōs grōmotas izdūšonas laiku, kai ari daudzus godu symtus agrōk latgaļu dialekts ir bejis gluži tāds pat, kaidis tys ir šudiņ. Saleidzynōšonai lai pīminim tikai 1725. goda irokstu, kas tyka raksturōts dažūs iprikšējūs paragrafūs, un taipat lai pīminim Manceļa līceibu nu 1638. g. un Medema ziņas nu 1737. g. (mynātas III nūdaļā)! Bez tam par tū līcynoj daudzī cyti jau ipriķš nūskaidrōti fakti.

Ūtrais arguments, kas runoj par lobu, ka šei grōmota ir bejuse augšlatvišu volūdā, ir tys, kū dūd šōs grōmotas titullōpas nūroksts. Vysā pilņeibā tū mums ir snēdzis Manteifeļs ***), pi kam, kai radzams, Manteifeļam šei grōmota ir bejuse pīitama, jo tom grōmotom, kuras jys nav

*) Ceļi V, 48. lp.

**) Latviešu literātūras vēsture III, 83. lp.

***)) Bibliographische Notiz über lettische Schriften, Magazin, 17. Band, 2 Stück.

redzējis, jys ir devis atteiceigu pizeimi, bet taišni šai taidas pizeimes nav. Titullopa satur 12 vōrdu, taitod tys ir vasals teksts, un vyss tys ir pilņeigā augšlatvišu volūdā. Bez tam Manteifeļs dūd ari seikōku šos grōmotas aprokstu, ka tai ir 178 lopaspuses un ka tei ir Elgera dzišmu pōrstrōdōjums.

Bet varbyut grōmotas vērsroksts ir bejis cytaids, un tikai Manteifeļs tū ir pōrlcis augšlatvišu volūdā? Ari taidom aizdūmom nav nikaida pamata. Manteifeļam falsificēšonas interešu nav bejis, un jys ar zynōtnisku precizitati ir devis vysus grōmotu titulus originalvolūdōs. Jo kaidom grōmotom tituli ir bejuši lejas latvišu volūdā, jys tūs tai ari burtiski ir nūrakstejis, pat pilņeigi ivārōdams sova laika ortografiju, kai tys, pīm., ir radzams pi jō atzeimātajim 1796. g. izdūtajim „Swehtajiem Ewangeliumiem“.

Trešais samārā svoreigs arguments ir tys, ka storp 1730. un 1753. g., kod tyka izdūti Evangeliji vysam godam, nav nikaidu politisku pōrmaiņu, kas byutu īspaidōjušas šos zemes teritoriju, pōrvaldi voi pastorizācijas dorbu. Ka taidas pōrmaiņas, kas var dūt svoreigus pagrīziņus, ir nūtykušas agrōk, par tū byus runa tōļōk. Bet taišni šamōs pōrs godu desmitēs (storp 1730. un 1753. g.) taidu nav, un tōdēļ te nav pamata dūmōt, ka tikai ar 1753. godu byutu sōkusēs augšlatvišu literatura.

Taitod mynātajai katōliskūs dzišmu grōmotai na tikai vērsroksts, bet ari teksts byus bejis augšlatvišu volūdā. Bet jō nu šys vaicōjums ir tik skaidrs, tod rūnās cyts vaicōjums: kōdēļ vyspōri ap šū senejū dzišmu krōjumu ir sacalts taidš putekļu mōkuļš? Vīneigō atbiļde te ir taida: šō dzišmu krōjuma nūlīdzēji par tū ir rakstejuši na kai zynōtniki, bet gon tikai kai atteiceiga laikmata ideologijas propagandisti.

Lai ari ar šū dzišmu krōjumu byutu kai byudams, koleidz tys nav atrosts, volūdas pētniceibas ziņā tys nadūd nikō vairōk kai tikai vērsroksta vōrdus, kas sastōda gon kaidu teikumu, bet tūmār ir un palik tikai atsevišķs iroksts. Šys iroksts labi īsakļauņ storp cytim tō laika irokstim skaidrā augšlatvišu volūdā.

150. Par eistu augšlatvišu literatūras styurakmini ir un palik 1753. g. izdūti Evangeliji vysam godam.

Ari šei grōmota ir ratums. Pim., Manteifeļs par tū beja gon dzērdējis, bet pats nabeja redzējis un sovā bibliografijas registrā tū nabeja uzjēmis.

Vālōk literatūras pētnīki tūmār dažus eksemplarus beja sameklējuši, un vīns nu tim pīdarēja ari šō dorba autoram, tai ka te vairs nikaidu streidu par šō Evangelija volūdu un byuteibu vairs nav.

Evangelija tituls ir latiņu volūdā *) un tulkōjumā skan šaidi:

Evangeliji vysam godam, kuras pa atseviškom svātdīnom un svātku dīnom saskaņā ar vacū Bazneicas īrašu ir parosts laseit priškā Livonijas latvišim, un nadaudzas lyugšonas, ar dažu Livonijas goreidznīku gōdeibu **nyupat par jaunu pōrtulkōti vairōk lītōtajā latvišu runas veidā** un laisti gaismā, (skaitūt nu tō laika) kai Tāva myužeigais vōrds caur apostolim pa zemem ir sludynōts, 1753. godā, Viļņā, S. R. M. Akad. jezuitu drukōtovā.

1753. g. izdūtō Evangeliju tulkōjuma vērsroksts satur daudz kūpeja ar kaidu cytu sovu priķsgōjēju — prūti, 1672. g. izdūtū Elgera tulkōjumu. Tō titullopa tulkōjumā ir šaida:

Evangeliji vysam godam, kuras pa atseviškom svātdīnom un svātku dīnom saskaņā ar vacū bazneicas īrašu ir parosts laseit priškā Livonijas latvišim. Nu latiņu volūdas latvišu volūdā tulkōjis ļūti cīnejamais

*) Evangelija toto anno singulis Dominicis et Festis diebus juxta antiquam Ecclesiae consuetudinem in Livonia Lothavis praelegi Solita, cum precibus et praecatiunculis nonnullis, cura quorundam ex Clero Livonico recentissime juxta usitatiorem loquendi modum Lothavicum versa et translata, Ac in lucem Edita, Anno, quo aeternum Patris Verbum per Apostolos in terris evangelizatum est 1753. Vilnae. Typis S. R. M. Academ. Societ. Jesu.

tāvs Georgijs Elgers, Viļņā, Jezuitu akad. drukotavā 1672. godā.

Elgera Evangeliji ir tulkoti lejas latvišu volūdā. Nu tūs izdūšonas leidz jaunajam izdavumam augšlatvišu volūdā paīt gondreiž 80 godu. Voi pa šū storplaiku nav bejis kaidš cyts izdavums, ziņu tryukuma dēļ nīkas nav nūsokoms. Kai Elgera, tai ari šys 1753. g. Evangelijš ir dūmōts goreidznīku vajadzeibom, kōdēļ tituli un vysas pīzeimes ir latiņu volūdā un tikai teksts latviski.

151. Interesanti ir aplyukōt un saleidzrynōt titulus. Tai kai kulturvēsturiskūs un bibliografiskūs ziņu ir vysai moz, ir svoreigi īvārōt ari tūs materials, kū satur poši grōmotu vērsroksti.

Obi vērsroksti **pauž par vacū īrašu svātdīnom un svātku dīnom laseit tautai priškā Evangelijus.** Tys nūzeimōj, ka jau seņ pyrms šūs grōmotu izdūšonas (t. i., 1672. un 1753. g.) Evangeliji ir bejuši tulkōti tautas volūdā, bet dīvamžāl — nīkaidi manuskripti nav uzaglobōjuši, un par vysvacōkajim tulkōjumim nīkū nav īspējams vairōk saceit.

Tōļōk — 1753. g. izdavuma vērsrokstā ir interesanta un nūzeimeiga pīzeime, ka **Evangeliji nupat par jaunu pōrtulkōti vairōk lītōtajā latvišu runas veidā resp. vairōk lītōtajā volūdā.**

Kas aiz šōs pīzeimes slēpās?

Elgera tulkōjumam šaidas pīzeimes nav. Radzams, šei pīzeime nūrōda uz kaidu jaunynōjumu, uz kaidu pagrīzīni misijas dorbā. Žāl, ka jezuitu annalēs nav nīkaidu nūrōdejumu, nī paskaidrōjumu, kas par šū pīzeimi snāgtu kū seikōku. Vēļ vairōk — jezuitu annalēs pat vyspōri nav nīkaidu ziņu, ka 1753. g. byutu izdūts kaidš Evangeliju tulkōjums. Taitod vyss, kū varim sacynōt, ir jōsacynoj vīneiģi nu šōs grōmotas titulā īvastōs pīzeīmes.

Munuprōt, tei nūrōda uz vairōkim apstōklīm: 1) ka Evangelija tulkōjums ir par jaunu revidāts, pōrlobōts un korigāts, ar vōrdu sokūt, sagatavōts jauns, pōrlobōts izdavums, nanūsokūt, nu kaidas volūdas tulkōjums nūticis; 2) pīzeime, ka **nupat par jaunu pōrtulkōti vairōk lītōtajā latvišu volūdā**, nūzeimōj, ka reizi ir nūticis pagrīzīns, ka

tulkējumi lejas latvišu volūdā šeit tautai nav bejuši piemā-rōti un ka tōdēļ ir bejis jōtulkoj **vairōk litōtajā latvišu volūdā**. Lyuk, tys ir tys pamats, **kōdēļ ir rodusēs litera-tura augšlatvišu volūdā**. Pastorizācijas dorbs praseja pī-samārōt vairōk litōtajai latvišu volūdai resp. latgaļu dia-lektam. Kod šei pīsamārōšona ir nūtykuse, nu mynātōs pīzeimes eisti skaidri naizrit. Tōdēļ es grybu nūrōdeit uz trešū apstōkli — ka vairōk litōtajā latvišu volūdā Evan-geliji, īspējams, ir bejuši jau pyrms 1753. g., bet tagad ti ir tykuši tikai pōrtulkōti par jaunu.

Tōs ir tōs problemas, kas saistōs ar titulopu. Šōs problemas ir jo interesantōkas vēļ tōdēļ, ka vysā 18. g. s. vydā, kod šī tulkējumi ir izdūti, nikaidu vēsturiski poli-tisku nūtykumu nav un nikaidi impulsi jaunim pagrīzīnim nav nōkuši. Tōdēļ ir jōpijam, ka literariskōs tradīcijas ni-moz nasasōc šeit, bet gon tikai rūn jaunu izpausmī kaida vacōka, jau agrōk eksistējuša mutiska voi rakstiska tra-dīcija.

152. Kas ir šūs 1753. g. Evangeliju tul-kōtōjs?

Kai tys nu titulopas izrit, tulkējums ir kolektīvs dorbs. Tys ir veikts ar dažu Livonijas goreidzniku gōdeibu. (Li- vonija pyrēmā kōrtā apzeimōja zemes nu Daugovas uz zī- melim, uz dīnvydim nu Daugovas — Kūrzenie).

Jo mes palosom tāvu jezuitu biografijas un raugom nūskaidrōt, kas eisti pī šō dorba ir strōdōjuši, tod leidz šam zynomī olūti pyrēmā kōrtā nūrōda uz tāvu Jōni Luka- ševicu (1699.—1779.), kas vasalus 49 godus ir nūstrōdōjis Latgolā — Varakļōnu un Preiļu draudzēs, un tod Pušā un Izvoltā, un ir apstrōdōjis vairōkas grōmotas. Par tom runoj senejō bibliografija, bet tagad tōs nav pīejamas *).

Pyrēmūs latgaļu literaturas pīminekļu rakstnīki beja tāvi jezuiti, kas gōja Tolgsdorfa tradīcijas, gribēja dūt sovim kolegom vajadzeigōs rūkas grōmotas tautai saprū-

*) Sal.: V. Vonogs, Latgaļu literaturas sōkumi, RK 40, 18.—52. lp.

tamā volūdā un pamožam radeit literaturu ari pošai tautai. Tū jī vālōk ari radeja. Jī cīteigi mōcejōs tautas volūdu un ceptēs izveidōt literariskōs tradīcijas. Dorbs nabeja vīgls, un tōdēļ ir dabeigi, ka pyrmūs calmlaužu pānōkumi ir na bez sovīm tryukumim.

153. Drūši vīn byus interesanti redzēt, **kaida volūda ir bejuse tymā laikā**, kod beidzās priekšliteratūras laikmats un sōcās literatūras atteistības godu symti.

Šū volūdu raksturoj Evangeliji, kas tepat pōris godu symtus beja svineigi skanējuši Latgolas bazneicōs, sōkdamīs ar zeimeigajim vōrdim „tū laiku...” Pīm.:

Tu layku: sacyja žydu laudim: tagad ir sudieyba pasaula; tagad wiersniaks szo Pasaula izmasts byus ora. Un es, jo byuszu paaukstinots nu zemes, wyssu wilkszu pi siewis: (bet tu sacyja: dudams zini ar kaydu nowi jam byja numiert). Atbildieja winiam lauds: mes dzierdiejam nu istodiuma, kad Chrystus palik myužam: un kay tu soki, wajag kad byutu paaukstinots Cylwaka Dals: Kas ir tis Cylwaka Dals? Tad sacyja winim Jezus: wēl līdz mozam laykam ir gaysme storp jums, staygoit, kolsz gaysmi turyt, kad jūs tumsieyba ne apjimtu: un kas staygoy iksz tumsieybas, na zyna kur it. Ku[r] mat gaysmi turit, tycit ikszan gaysmi, kad byutumet Daly gaysmes.

(In Festo Exaltationis S. Crucis — pag. 95. — Krysta paaugstynōšonas svātkūs.)

Pōrskaitūt šū Evangelija gabaleņu, mes jyutam, ka tei ir tei pošā myusu tāvu tāvu volūda, kū mes kaut kur asam dzērdējuši bazneicā voi sātā, bet reizē ari jyutam, ka te ir kaut kas vacōks, atšķirīgōks, kas šū volūdu padora it kai svešu. Šū svešumu inas vacō ortografija un archaismi.

154. Par 1753. g. Evangeliju ortografiju. Šei grōmota ir saraksteita latiņu alfabētā. Latiņu alfabets ir vysvīnkōršōkais un vysvairōk izplateitais alfabets pasaulī. Kaidōs tik volūdōs tys nateik lītōts, un cik da-

žaidas skaņas reizem apzeimoj vīns un tys pats burts! Kotrai volūdai ir sova īpatneja izruna un skaņas, un ir vajadzēigs ilgs laiks un smolka volūdas prassona, koleidz izaveidoj atteiceigai volūdai pīmarōta ortografija. Tōdēļ, losūt vacōkūs rokstu pīmineklus, kod storp alfabetu un volūdu vēļ nabeja atrosta vajadzēigō atteiceiba, mes na vīnmār varim laseit gluži tai, kai tū mes laseitu pēc tagadejōs ortografijas. Tys ir jōpatur vārā. Un jo nu mes šō teksta alfabetu najamam pīlneigi burtiski pēc tagadejōs uztveres, tod šei vacō volūda mums tyuleņ palik tyvōka, takūšōka, saprūtamōka un pateikamōka.

Bet jo vairōk pīrūnam pi šō tulkōjuma ortografijas, ari par tū navarim nikō syudzētīs. Lukaševics ir veikli turpyņōjis un pōrveidōjis Elgera ortografiju, un nu tagadejōs tei atsašķir golvonā kōrtā ar sekušom parōdeibom: sz-š, ay-ai, oy-oi un oj, iey-ei, ie-e, meikstynōjums izdareits ar patskani i, lai gon nakonsekventi. Patskaņu garumus Lukaševics nav apzeimōjis nīmoz, bet palaiķam intonācijas, kas sovukōrt līcīnoņ par nūpītnu mēģinōjumu problēmas rysynōšonā. Navys patskaņu garumi, bet gon intonācijas ir myusu volūdas byutiskō pazeime.

Ar atzīneibu jōnūvērtēj Lukaševica precizō raksteiba, kas, šķīt, ir breīva nu lejas latvīšu volūdas raksteibas tradīcijom (atskaitūt mozus īspaidus, pīm., byja, winš, gudri-ba) un labi atspūguļoj latgaļu izrunu; pīm., myusu, byus, jums, jam (paraleli ari — winam), apjīmtu, tumsieyba (tymseiba), byutumet u. t. t.

Tulkōtōjs pi sovīm ortografijas principīm vysumā turīs konsekventi. Raksteiba pīteikuši loba, nav nīmoz slyktōka par tō laika lejas latvīšu raksteibu, kas turējōs pi Manceļa ortografijas.

155. Par 1753. g. Evangeliju volūdu ir izsa-ceiti dažādi sprīdumi. Bet tī vysi ir jōsauc par patvalei-gīm apgolvojūmīm, jo ar nūpītnu pētnīceibu tīm nav bejis nīkaida sakara.

Nav sep tī laiki, vēļ 20. g. s. sōķumā tys beja, kod tyka apšaubēits, ka šys izdavums byutu augšlatvīšu volū-dā, bet kod vālōk izarōdeja, ka tys navīn ir augšlatvīšu

volūdā, bet arī skaistā un teirā volūdā, tod tyka pausti apģolvājumi, ka volūda te tūmār ir pylna rusicismu, polonismu u. t. t. (Prūtams, grōmota reti piejama un gryuši pōrbaudama, tōdēļ var breivi saceit, kū grib. Bez tam kas tū pōrbaudeis?) Tai, pīm., arī Apeļs ir nakritiski pōrjēmis kaut kur gadejuma pēc izteiktōs frazes*). Divamžāl, jam tryuka atteiceigu īspēju šū vaicōjumu analitiski apsprist un pōrbaudeit.

Lai varātu izasaceit par kaida dorba volūdu, tys ir jōaplyukoj nu 3 redzes punktim:

- 1) nu leksikas — t. i., kas ir svešs vōrdu krōjumā,
- 2) nu fleksijas — t. i., meklēt, kas ir svešs vōrdu formōs, un
- 3) nu sintakšes un stilistikas — t. i., skaidrojūt, kaidi sveši īspaidi ir vōrdu kōrteibā, frazēs un vysā runas uzbyuvē.

Apskotūt šūs 3 punktus, vēļ ir jōpatur vārā, 1) ka pasaulī vyspōri nav nivīnas absolūti teiras volūdas, kura byutu pilņeigi breiva nu kaut kaidim aizjāmumim un pīmaisejumim, un 2) ikvīna dzeiva volūda pa godu symtim drušcēņ pōrsamaina; seviški tod, kod literariskōs tradicijas vēļ ir tikai augšonas un atsateisteišonas stadijā, pōrmaiņas rokstūs ir vairōk izjyutamas.

156. Kas ir svešs šō tulkōjuma vōrdu krōjumā?

Svešu aizgyvumu te tikpat kai nav. Ir sastūpams taidis vōrds kai lāska (labvēleiba), net (pat), kas ir skaidrs aizjāmums nu slavim, bet voi tys ir bejis tautas volūdā, voi tū ir īnesis tulkōtōjs, kas tū lai tagad izšķir?

Bez tam ir mynōmi daži archaiski vōrdi un daži ar naskaidru izaceļšonu, pīm., wieziele, bierzums, kore, kolš, wišķin, aridzan, aiztō. Bet vysumā tūmār jōatzeist, ka tiklab svešu aizgyvumu, kai arī archaismu relatiivi ir ļūti moz. Ivārojūt tōs daudzōs vōrdu tyukstūšas, kas ir litojamas literariskā volūdā, šī daži

*) Latgališu literaturas vēsture, 1935. g. Rēzeknē.

vārdi, jo mes atteiceibu grybātu meklēt skaitļus, nasa-
stōda pat nikaidu procentu.

Taitod tulkōtōjs navin ir piteikūši labi pratis augšlat-
višu volūdu, bet ari ceptis izasorgōt nu vysim nalatvyska-
jim vōrdim. Jo mes tulkōjuma volūdu saleidzinojam ar
tautas dzišmu volūdu, voi pādejō ir teirōka? Un tūmār
biži teik cylvōts uzskots, it kai tautas dzišmu volūda byutu
tei pareizō un vacūs rokstu volūda krūplaina. Kai ra-
dzams, par šō tulkōjuma vōrdū krōjumu ir jōsoka, ka tys
ir teirs un latvysks.

157. Kas svešs ir vōrdū formōs?

Vōrdū formas un lūcejumi te ir piļneigi latvyski; ti
labi ilustrej senejū latgaļu volūdu un papyldynoj tū, kū
mes kai latgaļu volūdas ispaidu asam atzeimējuši pi lejas
latvišu volūdas iprikšējā nūdaļā.

Te mes atrūnam vairōkas archaiskas formas, kas nav
parostas lejas latvišu volūdā un kas jau pa daļai izzudušas
ari nu augšlatvišu volūdas.

Pim., darbeibas vōrdū o calmim pagōtne veidōta ar pīd.
-ova: runova, breinovōs, atgōdova, strōdova.
Šei golūtne ir konsekventa vysim šōs grupas vōrdim. II pers.
runoj, strōdoj pasaglobōjis vacais j.

Tōļōk — ir litōta forma -īmu (tagad soka -ēju, eimu).
Ir pasaglobōjuši vacī verbu i un e calmi.

Salyktī atgrīziniskī verbi veidōti ar infiksu -si-, pim.
apsidūmova, apsižālova, apsigrīze u. t. t. Ta-
gad tō vītā augšlatvišu vol. ir infikss -sa, bet lejas latvišu
vol. atteiceiga forma golūtnē.

Vēlējumam un nūsacejumam ir litōtas šaidas formas:
dareitumet, atsacitubem (eisti pīdēklis -mem).

Nasakavejūt seikōk pi darbeibas vōrdū formom, jōsoka,
ka ir gon sastūpamas dažas alternativas golūtnes, bet ni-
kaidu svešu elementu tur nav. Formu archaismi ir vacōs
latgaļu volūdas pazeimes. Tod tauta tai ari runōja.

Nu pōrejom gramatiskajom kategorijom nikō daudz nav
kū atzeimēt, kas tagad byutu cytaidōks kai šamā Evangeliju

volūdā. Taipat kai tagad tur atrūnam apstokļu vārdus ar golūtni -ai un nu vītņika vārda kas lokatīvu kimā (kamā. Lejas latv. vol. šos pādejōs formas nīmōz nav) u. t. t.

Taitod ni vārdu krōjums, ni gramatiskōs formas, izjamūt archaismus, nikaidu svešu elementu naurōda. Un tūmār volūdai ir kaidis svešums un vacmūdeigums. Kur slēpās tys? Tys ir stilā un sintaktiskajōs konstrukcijōs.

158. Kas atsateic uz stilu, tod tulkōjums vyspōri navar atspūguļōt ni eistū originalvolūdu, ni ari dzeivū tautas volūdu, kurā šys tulkōjums dūts. Sevišķi tys sokoms par Svātūs Rokstu tulkōjumim volūdā, kam vēl nav literariskūs tradīciju un izveidōtas sintakses. Ikvīnai volūdai, kurai vēl nav izveidōtas literariskōs tradīcijas, navar byut nikaidas skaidras stilistikas. Tōdēļ ari nav breinums, ka myusu tagadejō sintakse un stilistika ir drusku cytaida nakal šymūs Evangeliju tulkōjumūs. Tulkōtōjs te ir īnesis svešus sintakses šablonus un mums tagad nāparostu teikuma uzbyuvi. Mes tūmār nadreikstīm saceit, ka šei sagrākōšona pret latvišu sintaksi byutu apzīneiga, ka vaci literāti nabyutu cantuši raksteit eistā tautas volūdā saskaņā ar tōs goru un byuteibu. Taišni ūtraidi — jūs pōrlīceiba beja, ka jī roksta īspējami lobōkajā latvišu volūdā, un tei beja pošas volūdas vaine, ka tai vēl tryuka izstrōdōtas sintakses, kū cyttautišim mōceitīs.

Ka 18. g. s. goreidznīceiba latvišu volūdu ir cīteigi mōcejusēs, par tū pīrōdejumus dūd šys Evangeliju tulkōjums, cyti olūti un ari tys fakts, ka Krōslovas goreīgajā seminarā augšlatvišu volūda ir tykuse mōceita kai atsevišķs priķšmats *).

Jo nu šymā tulkōjumā ir uzlykts svešas sintakses un stilistikas īspāids, tod rūnās vaicōjums — kaidas? Ari te ir bīži bejuse dūta maļdeiga atbīlde — it kai pūļu. Jaunajom volūdom 18. g. s. vēl nabeja lelas nūzeimes. Vairōk voi

*) Sal.: N. Ķaune, Garīgās dzīves veidošanās Latgalē, IMM, 1937., 1.—2. nr.

mozōk tōs vēl vysas stōvēja vysmoz stilistikā ziņā sovas mōtes — latīņu volūdas īspaidā. Tōdēļ vacajūs rokstūs dreizōk atrassim Ciceronu nakai kaidas atsevišķas nācijas goru. Ari šo Evangelija tulkōjumā ir daudz latīņu īspaidu. Tī ir pyrmais un golvonais svešinīks tō laika sintaksē, kū es sei-
kōk jau asmu raksturōjis cytā vītā *).

159. Par šo Evangelija volūdu, kai jau ūtrajā nūdaļā mynāts, ir izateicis ari Blese. Jō sprīdums ir taidis, ka volūda te vēl asūt piteikūši latvyska, kaut gon dialektiska, bet vēl daudz vydsdialekta pazeimu **). Dūmu gaita taitod taida, ka naseņ Latgolā vēl ir bejis „vydsdialekts“ un nu tō vēl ir tys latvyskums, sevišķi vydsdialekta formōs (kuru, dīvamžāl, tur tikpat kai vyspōri nav!). Zyudūt vydsdialekta formom, korrumpejās volūda. Vyss tōļōkais — vītā un navītā — pūlismi, slavismi u. t. t.

Cik šī apgolvōjumi ir oplomi un preteji eistyneibai, tū redz ikvīns, kas ir īsavēris lītas eistajā byuteibā un īpazīnis ar materialim. Respekts pret skaidrū patīseibu līdz īsalaist streidā ar kuru kotru napamatōtu apgolvōjumu. Tōdēļ atstōsim šūs un vysus tamleidzeigus sprīdelējumus mīrā. Gon jau kritiskais nōkūtnes pētnīks pats atrass lobōk patīseibu nakai dažs lobs jō priksģōjējs.

Tiktōļ par lelōkō augšlatvišu literaturas pamatakmiņa volūdas vaicōjumim.

160. Nūslādzūt pīzeimes par augšlatvišu literaturas sōkumim, grybu vēl nūrōdeit uz tōs ideologiskajim pamatim, uz kurim tei byuvējōs, un ari uz tim apstōklīm, kas byutiski īspaidōja gon literaturas atteisteibu, gon tōs volūdu.

Augšlatvišu literatura organiski itylpst katōļu goreigōs rakstniceibas pasōkumā un styngri pīsaslādz tō literariskajom tradīcijom. Byutu mums bejuse izpēteita un aprakstei-

*) Sal.: M. Bukšs, Vacōkō latgaļu dialektā tulkōtō Evangelija volūda, Olūts 1943. g. 4. nr., 198.—204. lp.

M. Bukšs, Vacūs rokstu volūda, RK 40, 53.—97. lp.

**) Blese, Latgaliešu dialekts, Latv. konv. v. X, 20256. lp.

ta katōļu goreigō rakstnīceiba, nabyutu šeit pi tō vairs vyspōri jōpīsaskar, bet tai kai tō, dīvamžāl, vēl tryukst, tai ka nav pat priksštota par tū un tōs problemom un pīdavom šur un tur vēl ir izteikti pīlneigi oplomi apgolvojumi, ir nāpīcīšami skicēt golvonōs līnijas, pa kurom katōļu goreigōs rakstnīceibas atteisteiba ir gōjuse.

161. Katōļu goreigō rakstnīceiba ir tys pamats, uz kura sōcās latvišu literatura. *)

Kod 16. g. s. ūtrajā pusē nūtyka ceīņa storp protestantismu resp. luteranismu un katōlicismu, katōļu misija Latvijā stōjōs pi tautas literaturas radeišonās. Toļgsdorfa katechisms (nu 1585. g.) ir tautas grōmota, jo vysi vērsroksti un grōmotas tituls ir latvišu volūdā, kō, pīm., tryukst luterāņu grōmotom, jo tōs beja dūmōtas tikai go-reidznīkim — pastorim.

Zvīdru un pūļu kari 16. g. s. beigōs un 17. g. s. sōkumā izpūsteja Latviju, sašķēle tautu provincēs un izbeidze katōļu pasōkumu radeit tautas literaturu. Jezuitim vajadzēja atstōt Reigu un Cēsis (1625. g.) un pōrsaceļt uz Daugavpili. Nu šō laika Vydzeme palyka zvīdru rūkōs, Kūrzeme kai hercogiste un Latgola—pūļu rūkōs. Latgola palyka katōliska ari uz prišku, Vydzeme luteriska, Kūzemē beja ticeibas breiveiba un dažas draudzes palyka tur katōliskas.

Taitod 17. g. s. katōļu goreidznīceibas dorba lauks beja Latgola un daļa Kūrzemes. Tautas nabeja daudz un literaturā beja pīlneigs paneikums (vīneigi Elgera dorbi un tī poši izdūti pēc jō nōves). Šei paneikšona ir dabeiga ari tōdēļ, ka vysu 17. g. s. katōļu goreigō rakstnīceiba turis pi lejas latvišu volūdās tradīcijom, kaut gon tautas tikpat kai nīmoz nav, kas runōtu lejas latvišu volūdu. Latgolai kai „lingua vernacula“ (tautas volūda) tei beja pīlneigi napīmārōta. Bet tradīcijas īt sovu ceļu un pōrsaveidoj lēni.

*) Pīlneigōks schematicks pōrskots par katōļu goreigōs rakstnīceibas atteisteibas gaitu atrūnams žurnālā „Dzeivē“, 1948. g. 1. nr.: M. Bukšs, Katōļu tradīcijas latvišu literaturā.

Tikai 18. g. s. sākumā katōļu goreigō rakstnīceiba gyun jaunus impulsus un atsadeivoj. Sōcūt energiskōku pastorizācijas dorbu caur grōmotom, rodōs vajadeiba ari grōmotas pīlāgōt tautas volūdai. Tai 18. g. s. tāvi jezuiti sōka izdūt grōmotas gon lejas latvišu volūdā (curlandice), gon augšlatvišu volūdā (livonice), pi kam augšlatvišu volūda katōļu dorba laukā beja tei vairōk lītōtō latvišu volūda, par kuru runoj 1753. g. Evangelija titulā un kuru navarēja atstōt naivārōtu.

Augšlatvišu volūdas izvērzeišona literaturā taitod beja dabeiga napicīšameiba, un ir pīlneigs absurds runōt te par kaidu tautas sašķeļšonu, seviški vėl tōdēl, ka vysu 18. g. s. un pēc tam katōļu goreigō rakstnīceiba it paraleli gon lejas latvišu, gon augšlatvišu volūdā. Jo katōli byutu palykuši tikai pi augšlatvišu volūdas, tod varātu runōt par kaidu atsašķeļšonu, bet jī naaizmērsa ari lejas latvišu literaturas, lai gon lejas latvišu volūdā runojušūs katōļu beja ļūti moz. Taitod tāvi jezuiti ir pīsalāgōjuši tautas volūdai un reikōjušīs pareizi un taisneigi. Un tū dareja na tikai tāvi jezuiti, bet ari cyti goreigūs ordeņu lūcekli un misiju kongregācijas daleibnīki, seviški tī, kas 18. g. s. Krōslovas seminarā mōcejōs augšlatvišu volūdu. 18. g. s. ir katōļu goreigōs rakstnīceibas uzplaukuma laiks un augšlatvišu volūdas zīdu laiks, kod cyttautiši tū ir studējuši vysnūpītnōk.

162. Augšlatvišu literariskō volūda 18. g. symtā ir teira, skaista un dzidra, bet Dīvs nabeja devis tik daudz laimes, lai tei taida varātu atsateisteit ari nōkušajā godu symtā.

Vėl 19. g. s. sākumā Rota un cytu aizgōdeibā tei ir teira un dzidra, bet ar jezuitu laikmata aizīšonu, pazyud ari augšlatvišu volūdas teireiba. (Jezuitu ordens Krīvijā likvidāts 1820. g.)

19. g. s. trejdsasmytajūs godūs sōcās pyrmī spaidi pret augšlatvišu volūdu. (Tys vyss sakarā ar nalaimeigajim pūlu dumpim un pūlu goreidznīceibu). Pēc 1833. g. Latgolā sōk cenžēt mōceibas (spredikus). Ar tū beidzās breivi runōtō mōceiba un sōcās gotovūs pīraksteitūs nūlaseišona priškā. Sys apstōkliis stypri vīn mozynōja tautas volūdas mōceišonūs

storp goreidznīkim. Sakarā ar tū 19. g. s. vydā augšlatvišu volūdā rūnās daudz svešu īspaidu, bet lai ari 19. g. s. vydā cik daudz beja slavismu, tūmār nīkod tur nav bejis „vairōk pūlu kai latvišu vōrdu“, kai tū ir apgolvōjis kaidis latgaļu literaturas „specialists“. Vairōk par pōrs procentim slavismu tur nav bejis pat vystymsōkajūs 19. g. symta laikūs. Par 18. g. s. un 19. g. s. sōkumu tū navar nīkaidā ziņā saceit. Ir jōjam vārā, ka agrōkajūs godu symtūs nabeja tō nacionalō pūsta, nacionalōs īdūmeibas, lepneibas un pōrtautōšonas politikas, kas sōcās 19. g. s. vydā.

Augšlatvišu volūdai un literaturai sevišķi smogs sitīņs beja pōrkrīvōšonas politika un drukas aizlīgums nu 1865. leidz 1904. godam, kod nūsadorbōt ar latgaļu resp. augšlatvišu literaturu beja kriminalnūzjums*). Un kam gon uz tautu beja tik lela mīlesteiba, lai uzajemtu napatikšonas un pat uzauparātu tōs lobā? Tai 19. g. s. ūtrō puse kļust par timsōkū nakti gon augšlatvišu volūdai gon vītejai gora kulturai.

Bet pēc vysom naktim ir reiti, kaut ari apsamōkuši, un apsamōkušas dīnas mejās ar saulainom. Ari augšlatvišu volūda un literatura leidzeigi pošai tautai ir redzējuse gon tymsi apsamōkušus, gon ari saulainus laikus.

Myusu tautas pōrlīceiba tūmār ir bejuse, ka pēc ilgom cīsšonom par lobajim dorbim bōrineite vīnmār teik atolgōta ar zalta leitu, ari pōsoku jaunōkais brōļs gyun vīnmār uzvaru. Tys ir latvyskō kristianisma pozitīvais uzskots. Un voi tautai, kas šaidu uzskotu ir veidōjuse un pi tō turējusēs, vairs nabyutu ticeibas par bōrineites un jaunōkō brōļa nōkūtni?

*) B. Brežgo, Aizlīgums īspist latgaļu grōmotas latīņu burtim un aizlīguma laiki Latgolā, RK 40, 117.—171. lp.

VII

SENEJOS LATGALU VOLŪDAS MATERIALI

1. VĪTU VĒRDI.

(K — Kūrzemes, L — senejās Latgolas, t. i., tag. Latgolas un Vydzemes vītu nūsaukums. Par pōrejom saeisyņōjuma zeimem skot. Olūtu un literatūras registrā.)

Abolsathen, Abelleszate genannt, UB II, 2, 418 un 425 nu 1503. g. Šō vōrda ūtrajā daļā ir vōrds „sāta“, kas vēļ sastūpams vacajā v. v. **Pilsaten** nu 9.—16. g. s. un v. v. **Nymersatt** nu 1540. g. (Kip. 132. lp.) K.

Abowe UB II, 318 nu 1338. g. Sastūpams daudzķōrt. Kūrz. Pīdēklis -ova. Sal. **Sessowe!** u. c. K.

Abrene UB I, 70. 13. g. s. Tagad runoj: **Abrīnes**.

Agmeworpe ŠA 79. lp. nu 14.—15. g. s. **Agme** + vōrpa. K.

Aliseide, Alizeyde UB I, 1, 327, 344, UB II, 2, 431 nu 1253. g. un 1503. goda. Diftongs **-ei-**. K.

Ausiniszki Ij 189. lp. nu 1738. g. = **Auziniški** **Osyunes** p.

Autenine, piļs. UB I, 23 nu 1211. g. Ar pīdēkli -īne sal. vēļ **Autīne**, v. **Abrīnes**, **Naujīne**, (**Saucīne**, **Kalvīne**), **Kartīne**. L.

Autīne **Henr.** XII, 6. UB I, 21 nu 1209. g. Šōs senōs latgaļu piļs vītā nu 14. g. s. **Valmīra**. **Autīne** ir piļs un zemes nūsaukums. L.

Balthowe ŠA 38. lp.; 14.—15. g. s. -ova.

Bandowe, **Candowe** UB I, 428 nu 1253. g.; — **Pīd.** -ova.

Barsegall, villam, . . . in pago **Barsegalle** Ij 95. lp. nu 1583. g. = bārzu gols, resp. **Bēržgaļs**.

Barsone ŠA 38. lp. 14.—15. g. s. bārzs + one = **Bērzaune**.

Barsbeke UB I, 3, 508, 513 sastūpams vairōkkōrt nu 1387. g. bārzs + beke (upeite). K.

Bersen Ij 85. lp. nu 1583. g. = **Bierži**.

Bersenike Kip. 86. lp. nu 1355. g. bērzeniki resp. bierzeniki. Tagad lejas l. v. **birz(e)nieki**.

Beverine Henr. XII, 6. L.

Brozegola Ij 179. lp. nu 1738. g. Nautrānūs. = Brozegols (Bružgaļs?)

Bružogole Ij 156. lp. nu 1712 g. Nautrānu p. = Bružogols resp. Bružgaļs.

Burtenik UB II, 748 nu 1366. g. ... nominatim Burtenik alias nominato Astigerve. (Astigerve — igauņu nūsaukums „asti“ — azars — sastūpams pi Henr. XII, 6). Dokumentā runa par Burtenika pili. L.

Cawnowa Ij 179. lp. nu 1738. g. = Cauņova Nautrānu pog.

Cerdine (Gerdine) UB I, 23, I, 38.

Ciepliszowa Ij 174. lp. nu 1738. g. = Ceplišova Bēržgaļa pogostā.

Cyskady Ij 100. lp. nu 1599. g. = Cyskodi sastūpams daudzķōrt. pīm., Ij 119. lp. nu 1590. g.

Cyssen UB I, 321 nu 1253. g. = cysa, solms. Dūmojams, ka y te nūrōda uz plotū i.

Czakszowa Ij 179. lp. nu 1738. g. Čakšova Nautrānu pog.

Dagunschen wege Kip. 89. lp. Dažaidi minējumi. Īspējams nu vārda „daguns“. K.

Dexne UB II, 2, 454, wūstes Stück Landes, nu 1355.—1503. Deksnis = izdagums — sastūpams biži uzvōrdūs. Varakļōnu pogostā meža pļaveņas sauc deksnītes. Senōk, lai igyutu pļovu voi teirumu, mežu izdadzynōja. Deksnīte, kas, etimologiski jamūt, byutu jōroksta ar g, ir mežā izdadzynōta vīta, un Deksnis ir cylvāks, kas taidā izdagumā apsametis un ikōrtōjis saimesteibu. Meža izdadzynōšona beja vins nu meža leisšonas pajēmīnim. Senejā raksteibā x apzeimōja gs voi ks pēc latīņu ortografijas principa.

Dranslowe ŠA 35. lp. 14.—16. g. s.

Dretzen Ij 87. lp. nu 1583. g. = Dricāni. Vacajūs dokumentūs palaikam ļūti slykta raksteiba, pīm., turpat **Melten** Ij 109. lp., kas ir dūmōta Malta.

Drissa, upe (ari Dryssa) Radzivila kartē nu 1613. g.

Drive, pratum Drive UB I, 1, 327 un 334 nu 1253. g. Deminutivs pēc augšlatvišu, bet navys lejas latvišu vol. K.

Augšlatvišu — dryva, driveņa; lejas latvišu turpretim—

druva, druviņa. Latgolā driveņa nūzeimoj leidumu, jaunu teirumu, palaikam mežā ireikōtu teirumu.

Druja 16. g. s. kartēs. Skot. Kordt, Buczek etc. Druja un Pidruja — vaci vītu nūsaukumi. Sal. pīzeimes pi vōrda Tōlova. Radzivila kartē daudzynōta Drujas piļs: Arx Druja 1613. g.

Dryzy Ij 119. lp. nu 1590. g. = Drisa, upe.

Dubna, upe 16. g. s. kartēs. Sal.: Kordt, Buczek etc.

Dursupe, rivum nominatum, Kip. 94. lp. nu 1357. g. Sal. vītu v. Dürsprīde Baltinovas pog.

Duvenikes UB I, 1, 327, 336. 15. g. s. Pīd. -nīks.

Dzisna Litovskaja metrika II 26 nu 1507. g. un II 275 nu 1517. g. = Dzīsna, upe, kas itak Daugovā. Ar tū pošu vōrdu apzeimāts vīns azars un apgobols. Sal.: Buczek, Kartografija etc. Strubica kartes.

Essa, ... iuxta lacum Essa sita Ij 105. lp. nu 1599. g. un Ij 143. lp. = Eža azars un vīta. Vēļ mynāta Ij 119. lp. nu 1590. g.

Femen et Puschen Ij 82. lp. nu 1583. g. = Feimani un Puša. Folwark Zeymen Ij 144. lp. nu 1599. g. = Feimani, muiža un azars.

Fillack albo Marienhausen (= Viļaka) nu 1567. g. pi Martin Kwiatkowski, Wszystkiej Inflantskiej ziemi... opisanie.

Gailun UB I, 3, 508 etc. nu 1387. g. un ari nu 1407. g. Pīd. -ūņs, -ūne. K.

Gascegole UB III, 388-a nu 1259. g. (Zemgalē). Ar vōrdu -gols, saliktiņa ūtrajā daļā ir daudz atvasynōtu vītu vōrdu jau nu tōļōs senōtnes; pīm.: Valgale, Baltgale, Salgale, Birzgale, Bēržgaļs, Betigola (B. Gr. 77. lp.), Kungagols u. t. t.; ari vōrdūs Latgola un Zemgale ir tys pat. Vysūs šōs grupas saliktiņūs „gols“ nūzeimoj zemi, kai jau tū beja nūvārōjis kaids 17. g. s. zynōtnīks. Sal. III nūd. 58. §.

Gaveysen (pi Grobiņas) UB I, 1, 321 nu 1253. g. Tagad. Gavieze. Ivāroj diftongu ei, par kuru Kip. 254. lp. soka, ka tys asūt latvišu resp. latgaļu un navys kuršu. Šys -ei sastūpams vēļ vōrdūs Leypiaseme, Reykste purwe, Pacleltias. Kiparskis dūmoj, ka „ei“ jau 13. un 14. g. s. Kūrzemē byutu mainejīs par „ie“. Latgolā, kai tū licynoj vōrds

Preili, tūmār tys ir palicis. Tōlōk Kiparskis dūmoj (256. lp.), ka jau vacōkajā vēsturiskajā laikmatā blokus kuršu volūdai tur ir pastōvējuši 2 baltu dialekti. Tī ir augšlatvišu un lejas latvišu dialekti, jo nu 13.—15. g. s. blokus kuršu volūdai Kūrzemē resp. Kursā lītōta ari latvišu vol. Kip. 252. lp.

Gordy (leišu Gardai). 1642. g. dominikani te dybnoy „Kalvarijas“ klūsteri, un nūsaukums „Gordi“ izzyud. Sal. Balinski, Starożytna Polska, III 527. lp.

Gramzdenes dr. Bil. Gr. 230. lp.

Gravani pi Krustpiļs Bil. Gr. 100. lp.

Grese Reimchr. 7209—80, UB I, 327, I, 334. Grīze voi grieze?

Gultowe UB I, 1, 673 nu 1291. g. Kiparskis dūmoj, ka vōrds sastōv nu „gulta“ + „-ova“.

Indrica, upe Radzivila kartē nu 1613. g.

Iven AV 239 nu 1582. g. Kiparskis dūmoj: „īva“, īveņa.

Iwgal ieziero Ij 149. lp. = Yugāļa azars Makašānūs. Īva-roj dift. -yu-. 1712.

Jameyten (yameyten) UB II, 783 nu 14. g. s.

Jeiki-sile (Turaidas apk.) UB I, 257 nu 13. g. s. Sastūpams ari Reimchron. Vālōk Eikaši.

Jownate Biel. Gr. nu 1259. g. Mittheilungen ... 1881. Bd. 13 pag. 21—23.

Jurdziowa Ij 178. lp. nu 1738. g. = Jurdžova Nautrānu p.

Kalniszowa Ij 191. lp. nu 1738. g. Kaļņišova Osyunes p.

Cartine (Kartine) UB I, 327, I, 334 nu 1253. g.

Koszow, pogost Ij 139. lp. nu 1599. g. = **Kašu** pog. Rēzeknes starostistē. Kaši (eisi!) nu verba kast. Leidzeigi vītu nūs. ir sastūpami ari tagad. Sal. cīma nūsaukumu „Kaži“ Preiļu pog.

Kiempiszki Ij 172. lp. nu 1738. g. Rēzeknes starost.

Kochsen, nad jezierem Ij 115. lp. nu 1590. g. Rēzeknes starostistē. Laikam jōlosa: Kōši voi Kaši.

Kotly Br. nu 1636. g.

Krywanow, pohost Ij 119. lp. nu 1590. g. Krywanow pogost Ij 139. lp. nu 1599. g. = Krivānu pog. Rēzeknes starostistē, daudzynōts daudzķōrt.

Kuciniowa Ij 172. lp. nu 1738. g. Rēzeknes apr. Kūclņova.

Kukenoys (ari Kūkanōjs, vālōk Koknese), piļs un vaļsts. Henr. IX, 10; X, 3; XI, 2; UB I, 1, 24 u. c. Daudzynōts ari Reimchronikā. UB I, 288: „Et duae partes, quae sunt sitae contra castrum Kukanois, iam dicto castro assignentur“ nu 1256. g.

Kurpnikowa Ij 183. lp. nu 1738. g. Nautrānu pog.

Lappayne (Lappeine) UB I, 2, 315 nu 1338. g. Dift. -ei-.

Latowa, ari Lotova pi Nestora kai Latgolas vaļsts apzeimējums.

Lazdine UB I, 1, 327, 334 nu 1253. g. Te ari Lazdiniki. Pid. -īne.

Lemeselle UB II, 631 nu 1359. g. nu vōrda „lemeši“; vālōk — Limbaži.

Letitia, Letthia vairōkkōrt pi Henr. chronikā un 13. g. s. dokumentūs, pīm., UB I, 18; I, 23. Letitia ir senejōs Latgolas synonymis un tagadejō Latvijas vōrda pamats. Kod 13. g. s. tyka ikarōta Latgolas vaļsts, beidze daudzynōt ari Lettiju un tōs vītā īvede Livoniju, lai taidā veidā izdaldātu senejūs tīsiskūs jēdzīpus. Tikai sōcūt ar 1595. godu, vacajōs kartēs otkon pasarōda „Letten“.

Letthigallia sev Letitia Henr. X, 3. Lettigallia — resp. Latgola ir zemes un vaļsts jēdzīps, taitod geografiski politisks jēdzīps. Šaidā nūzeimē ari Latgolas īdzeivōtōji teik saukti par latgalim, kaut gon parosti jūs sauc par latvīšim: Letthi, qui proprie dicuntur Letthigalli. — Myusdīnōs ir napareizi latgaļus saukt par „letgalim“, kai tū daži vēsturņiki dora, jo letgali un Lettija ir germanizātas formas nu saknes „lat“ (slavizāta tei ir „lot“), un jo nu mes sokom „Latvija“, tod var saceit tikai: **latgali** un Latgola. Kū chronikas sauc par Latgolu un Latviju, tū labi redzējom III nūdaļā.

Leytowa kolns Ij 170. lp. nu 1738. g. Makašānūs.

Leypiaseme, Leipiaseme UB I, 327; un UB I, 334 nu 1253. g. (=Līpaszeme?)

Liba, vīta un upe Radzivila kartē nu 1613. g. =Līpa, vacōkais Līpōjas apzeimējums, losoms ari cytōs kartēs. Sal.: Kordt, Buczek etc.

Libenen (Lipene) UB I, 248 nu 1253. g. L. Vālōk Liepene.

Liben (vālōk Līpe Kūrzemē) UB I, 323 nu 1253. g. nu vārda līpa.

Līpa (Lypa) UB I, 1, 321 nu 1253. g. sastūpams vairōk-kōrt. Tys ir tys pats sugas vōrds „līpa“. Bilenšteins Gr. 220. lp. soka, ka vōrds Lypa ir latvišu vōrds un Līpōjas nūsaukuma pamats.

Lippayten (Lippaten)=Līpaite, vālōk Lipaiķi (bezzē-dzeigs) UB I, 1, 321 nu 1253. un 1338. g.

Blese u. c. uzrōda, ka šam vōrdam sakars ar „liepa“. Sōmu zynōtnīks Kiparskis breinojās par tū (195. lp.) un soka, ka tur vajadzātu byut formai „līpa“, bet, tai kai jys nikaidu apstyprynōjumu sovam uzskotam latvišu volūdas vēsturē naatrūn, jys atstōj formu „līpa“ kai idūmōtu un pilik zvaigzneiti *līpa. Te mes redzim, ka ōrzemnikim nav vīgli isavērt eistajā latvišu volūdas pagōtnē, kod latvišu zynōtnīki tū tendenciozi aizpleivuroj.

Litaniszki Ij 192. lp. nu 1738. g. Osyunes pog. Ar pī-dēkli -iški ir darynōts lels senejōs Latgolas vītu nūsaukumu daudzums. Vysvairōk tī ir izplateiti Latgolas dīnvydu daļā. Vītu vōrdi ar pīdēkli -iški pīdar sēļu volūdai, un tī vēl tagad uzaglobōjuši senejūs sēliskajūs apgobolūs Latgolā un Lītovā.

Lixna (Leiksna) nu 1230. g. UB VI, 7. lp. Reg. Nr. 117.—Šū vōrdu Blese izlītoj par pīrōdejumu, ka, lyuk, 13. g. s. Latgolā asūt lītōts vydsdialekts, lai gon taida vydsdialekta 13. g. s. vōrda eistā nūzeimē vēl vyspōri nav bejis.

Bet šys vīns vōrds vēl daudz kō naizšķir. Vyspyrms tys ir sastūpams tikai reizi, un taisni latiņu raksteibā ar diftongu „ei“ ir vysslyktōk, jo latiņu volūdā taida nav un latiņu tradicijā ir — „ei“ vītā raksteit i. Pīm., greku Peisistratu romiši raksteja Pisistrats, vōcu Freiburg — Friburg, vōcu Leipzig — Lipsia u. t. t. Taitod latiņu raksteiba vīn te aizpleivuroj vōrda eistū izskotu, bet tōļōk nav ari skaidrs, nu kō šys vōrds atvasynōts. Jo tys ir atvasynōts nu **leikt** — tod ir Leiksna, jo nu **likt** — tod Liksna (leidzeigī — kai dzīsna).

Lai nu tys byutu kai byudams, tagad šū vōrdu runoj Leiksna. Un jo ari Lixna augšlatvišu volūdai narunoj par lobu, tod mums ir apkōrt desmitem pīmāru nu tō poša

13. g. s., kas piteikuši raksturoj augšlatvišu volūdas izplatējumu 13. g. s.

Loborz Ij 149. lp. **Loborža** azars Bēržgaļa pog. 1712. g.

Lotygoļskaja zemlā (Лотыгольская земля) pi Nestora 12. g. s. un nu 13. g. s. dažūs dokumentūs. Cytur krīvu olūtūs ari Letjgola (Лѣтъгола). Leidzās Simjegola (Zemgale). Vārds gols, kai jau agrāk saceits, nūzeimoj „zeme“, taitod — Latgola=latvišu zeme.

...lacu **Lubanensi** Ij 79. lp. nu 1583. g.;

...do Lubanskiego ieziora Ij 115. lp. nu 1590. g.

Lubaniae lacus (Lubōna azars) UB II, 616 nu 1305. g. un 1359. g. UB II, 968. Pīd. -āns, Bilenšteins Gr. 16. lp. soka, ka patronimiskais pīdēklis -āns ir eisti latvisks un vacs pīdēklis. Ar šū pīdēkli ir atvasynōts ļūti daudz vītu vōrdu: Strūžāni, Rundāni, Škilbāni, Drycāni, Viļāni, Taudejāni un t. t. Ari pōrējā Latvijā — Indrāni, Ribāni, Dardzāni un t. t. Bet Latgolā šys -āns ar lykumu pōrtai-seits par -ēns, rodūt nagleitūs vōrdus: Dricēni, Škilbēni un t. t.

Pogost **Lubanski** Ij 141. lp. nu 1599. un Luban Ij 149. lp. nu 1712. g.

Luksztan iezioro Ij 149. lp. nu 1712. g. = **Lukstāns**, azars Bēržgaļa pog.

Lyppoyen UB Brauera 164, nu 1355—62 — Līpōja. Pīd. -ōja.

Maitenite UB I, 327, UB I, 334 nu 1253. g. Sastūpams vairōkkōrt.

Makoszanski, pohost Ij 121. lp. nu 1590. g. Daudzkōrt pīmynāts. = Makašānu pog.

Maleisine, Maleyzine (Sēlijā) UB I, 286. un 287. nr. nu 1255. g. UB III, 1326. nr. Sastūpams vairōkkōrt ari 14. g. s. = Maleicīne. Dif. -ei-; pīd. -īne.

Matre (pi Ugāles K.) UB I, 321. lp., 248. nr. nu 1253. g. Vālōk saukta Mātere. Kiparskis dūmoj, ka tys sōmu vōrds (Kip. 222. lp.), bet tai kai taidš vōrds ir ari latvišu volūdā, var dūmōt, ka tys nūzeimoj latvišu „mātre“, smōrdeiga puče.

Megove K., UB I, 249. nu 13. g. s. Pīd. -ova.

Mesinen Ij 124. lp. nu 1590. g.: „terram quae vocatur Mesinen“ ibid. = Mežīne. Pīd. -īne.

Mezewid Ij 186. lp. nu 1738. g.=Mežavydi.

Muraniszi Ij 189. lp. nu 1738. g.=Murāniški Osyunes p.

Musenick Kip. 129. lp. nu 1581. g.=Muceniki. Pid. -niks.

Mylen see (-mīļu azars) UB V, 2575 nu 1422. g. K.

Naujīne Būgas kartē, UB? Vālōk pōrsaukta par Dau-gavpili. Pid. -ine.

Nawtranski pohost, Ij 119. lp. nu 1590. g., Neuterschen Ij 87. lp. nu 1583. g.=**Nautrāni**. Sal. Woytowstwo Naute-ranskie Ij 155. lp. nu 1712. g. un Ij 175. lp. nu 1738. g.

Nitczegale castrum Reimchr., UB I, 269. nu 1254. g. Ari šū vōrdu **Blese** biži ir cylvōjis, lai pīrōdeitu, ka vacajā lat-gaļu resp. latvišu volūdā diftonga ei nav bejis, un ka 13. g. s. Latgolā byutu lītōts „vydsdialekts“.

Kas atsateic uz latīņu raksteibu un dift. ei apzeimēšonu latīņu volūdā, skot. pīzeimes pi vōrda **Lixna**.

Vōrds Nitczegale vyspōri senejai dialektologijai nadūd nikō, jo vōrda pyrmajai daļai nav saradzama sugas nūzei-me, un vōrda ūtrō daļa, kas satur v. „gols“ pōrgōjuse ja calmūs kai, pīm., Bēržgaļs un c. Vālōkō laika slavu olūtūs vōrds Nitczegale raksteits: Niejdzgaļs, kai tū eistineihā tauta ari runoj; „neicgališi“=pogosta lejas gola apdzei-vōtōji.

Oppemolle, terra, quae Oppemolle appellatur UB I, 300 nu 13. g. s.

Saliktiņa ūtrajā daļā ir vōrds „mola“, bet pyrmū daļu „oppe“ Bilenšteins losa par „upe“ Gr. 209. lp., saleidzynō-dams vōrdus: Kormale ar Kūrmale. Sal. Gr. 209. lp.

Pasoule Kip. 135 nu 1506. g.=pasaule. Malenīciskums.

Passeyxten Bauera UB (Kip. 135. lp.) nu 1355. g.

Endzelīns šū vōrdu skaidroj par „pasiekste“, bet var byut ari „paseikste“ nu vōrda seiksts. Lai tys byutu kai byudams, vōrds passeyxten rōda vacū diftongu „ei“, kura vitā Endzelīns uzrōda tagadejōs lejas l. v. ie.

Pilsaten K. UB I, 295 nu 1252. g. Daudzkōrt daudzy-nōts vōrds ari skandinavišu olūtūs vēl pyrms 13. g. s. Saliktiņa ūtrajā daļā vōrds — sāta.

Plowe, Mamesz plowe, Arbuzova UB.; Kip. 124. lp. nu 1561. g. Bauera UB šys vōrds sastūpams nu 1389. g. (Kip. 161. lp.) savīnōjumā „Cille Plowe“=pļova.

- Pornuve** Tōlovas apgobolā nu 13. g. s. UB I, 70.
- Presmen** Ij 77. lp. nu 1583. g.=Prezmi.
- Prexslove** ŠA 35. lp. K. nu 14.—15. g. s. Sal. te ar cytu leidzeigu atvasynōjumu — Krōslova.
- Preylen** — terra Preylen — dokuments nu 1348. g. 10. maja. Skot. Mittheilungen... Bd. 12. p. 378. Riga 1876.
- Pujat** iezioro Ij 149. lp. **Pujatu** azars Naurānu pog. 1712. g.
- Putraniszki** Ij 191. lp. nu 1738. g.=Putrāniški Osyunes p.
- Raczowa** Ij 168. lp. nu 1738. g. Krīvānu pog. un Ij 189. lp. nu 1738. g.=Račova Osyunes pog.
- Rasnal** iezioro Ij 149. lp. **Rasnaļs**, azars Rēzeknes apr. Bēržgaļa pogostā, 1712. g.
- Rasnensi**, ad rivum, Ij 82. lp. nu 1583. g.
... et Rasnensi lacubus Ij 82. lp. nu 1583. g.
Pogost Raziemski Ij 139. lp. nu 1599. g.
- Razno** ieziero Ij 149. lp. nu 1712. g.
- Reischlen**, in villa. Ij 109. lp. nu 1599. g.=Reišli (tagadejōs Vipingas vitā pi Rēzeknes) nu verba reit; īvāroj dift. -ei.
- Reyhte purwe** UB II, 525 nu 1504. g. Daži tam ir meklējuši sakareibu ar „rieksts“, bet dreizōk gon laikam ir ar reikste — Reikstes pūrs.
- Rubenowa** Ij 190. lp. nu 1738. g. Osyunes pog.
- Rudeyke** Bauera UB (Kip. 148. lp.) nu 1355.—1366. g. Pīd. -eikl. (Sal., pīm., tagadejūs v. v. Vareiki.)
- Sakarni** iezioro Ij 149. lp. Rēzeknes apr. 1712. g.
- Samaitin** (Samaiten) Kordt, Materialy II, XXII kartē nu 16. g. s.=Zamaite, Zamaiz gols, atbilst Zemgales jēdzīnam un ir pretstots augšgolam, augšējai zemei. Latgolai ar Zamaiti vaci sakari.
- Satepurwe** UB I, 386 nu 1439. g.=sātas pūrs.
- Sathen** Bauera UB (Kip. 153) nu 1422. g.=sāta. Sal. vēļ tagad Jaunsātu muiža. K.
- Pogost **Saxtagolski** Ij 139. lp. nu 1599. g. Sast. daudz-kōrt.
- Serwekalst** UB I, 455 un Cervicallen UB I, 321 nu 1253. goda=Cērvakalējs, Cērvkaļs. Sal., pīm., Dzērkaļs.

Sidobren, Sidobrene, Sydobren, Sydobber, Reimchr. 11210, 11235 un 11429. Bez tam UB? Vārds satur vacū o — sudobrs, un nūrōda uz plotū i resp. y.

Skudryszki Ij 171. lp. nu 1738. g. Rēzeknes star.

Solosz iezioro Ij 149. lp. **Sološniku** azars Nautrānu pog. 1712. g. **Soloszniku** Ij 156. lp. 1712=Sološniku cīms.

Soteckle, Sotekele Henr. XII, 6. UB II, 106 nu 1318. g. Vālōk nūsaukta par Raiskumu. Prefikss so-, vālōk su-, pīm., sumozgas.

Stogorz iezioro Ij 149. lp. nu 1712. g. **Stogōršņu** azars pi Rogovkas.

Stylbowa Ij 186. lp. nu 1738. g.=Stylbova Rāznas pog.

Sullegall UB II, 1. 197 nu 1495. g. U te ir plotō i resp. y vītā, taitod vārds nūzeimoj „sylgaļs“. Tys pat vārds Latgolā pazeistams kai uzvārds „Syugaļs“, kas radīs nu l palatalizācijas.

Suvene UB I, 464 nu 1386. g. Ari te u kai plotais y.

Sylajonie Ij 158. lp. nu 1712. g.=**Sylajōni** Cyskodu vōitistē.

Syllenick Kip. 161. lp. nu 1540. g.=Silenīki.

Sytiny UB III, 1326. Vīta Sēlijā nu 14. g. s.

Sywans iezioro Ij. 149. lp. Azars **Syvāns** Rēzeknes starostistē. 1712. g. Ivāroj plotū y un pīd. -āns.

Tewin iezioro Ij 149. lp. **Tēvinānu** azars Rēzeknes apr. 1712. g.

Thargola UB I, 135 nu 1230. K.

Tolowa Henr. XI, 7 „...baptizantes Lethigallos de Tolowa“. Daudzkōrt mynāta UB, pīm., I, 70 nu 1224. g. un t. t.

Tōlova nu vārda tōls, lit. tolus—zeme. Ir izteiktas dūmas, ka zvidru laikūs Tōlova pōrsaukta par Vydzemī. Seikōk par vōrdu Tōlova skot. Bilenšteins Gr. 80. lp. un sekojūšos.

Ar senejū vōrdu Tōlova ir saisteits vītu v. Pītōlova. Tai agrōk sauce kaidu centru tagadejā Abrinē (vōi Jaunlatgalē). Krīvu izrunā tys skanēja „Pitālova“ un vairs nāizalyka latvyšks vārds, lai gon tys pēc byuteibas ir tikai latvyšks. Sal. te cytu leidzeigi darynōtu atvasynōjumu. Ir vacs latvīšu vītas nūsaukums Druja, un tagad pogosts sau-

cās Pīdruja. Ar šū vārdu vyss ir gōjis labi, bet Pītōlova ir krytuse nažēlesteibā, un tei tyka pōrsaukta. Ar tū, mes asam atsasacejuši nu kaida sova vaca vītu vōrda.

Turlowa UB I, 321. lp. 248. nr. nu 1253. g. K. Sal.: Ludzas apriņķi Turlajs ir izplateits uzvōrds.

Ud-see — ūdu azars Bilenšt. Gr. 300. Sal.: Ludzas azara krostā ir Ūdu kolns.

Upemolle (zemes nūs. Zemgalē.) UB I, 264 nu 1254.

Warreiken dictum LGU II, nu 1533. g. nr. 595. (Smiltē). Sal. vītu nūs. Vareiki Baltinovas pog.

Weybene UB I, 327 nu 1253. g. dift. -ei-.

Weyzeniski Ij 189. lp. nu 1738. g. = Veizeniški Osyunes pog. Ivāroj dift. -ei-.

Wilezany Ij 121. un 145. lp. nu 1590. g. Vīta Rēzeknes starostistē.

Wonogowa Ij 192. lp. nu 1738. g. Osyunes pog.

Wornowem, nad iezirom... Ij 139. lp. nu 1599. g. = Vōrnovas azars, vālok rusificāts: Varanovas azars.

Wylkszdagenn Kip. 184. lp. nu 1540. g. = Vylka daguns.

Wyzul ieziro Ij 149. lp. **Vyzuļs** Bēržgaļa pog. 1712. g.

Wulcke-uppe Bauera UB (Kip. 185. lp.) nu 1489. g. = Vylka upe.

Yduma, Ydumaea Henr. XV, 7, XI, 2, XII, 4. Daudz-kōrt pīmyņāts. Daži dūmoj, ka libīšu vōrds. Skot. Bil. Gr. 466. lp.

Zameten, Zameyten UB I, 323 nu 1253. g. K.

Zareykenbecke UB I, 543. K. nu 1291. g. **Sareyken** UB I, 464 nu 1291. un 1386. g.

Zeltiniōwa Ij 170. lp. nu 1738. g. Rēzeknes star.

Zervīnes UB I, 545 nu 13.—14. g. s. Laikam gon Zērve nu dzērve. Sal. vītu v. Dzērvīne.

Zosnem, nad ieziorem, Ij 134. lp. nu 1599. g. Fosnem Ij 115. lp. nu 1590. g. = Zosnas azars.

Zwidzin ieziro Ij 149. lp. 1712. g. Rēzeknes starostistē.

Žogotowa Ij 176. lp. nu 1738. g. Nautrānu pog.

2. SENEJŌS LATGOLAS PERSONU VĒRDI.

(Senejō Latgola aptvēre tagadejū Latgolu un austrumu
Vydzemi leidz Burtnīka azaram.)

Simon **Aden** Ko 146. lp. 1599, Aizkrauklē=Seimaņš
Adiņš. Adini — vosoras rudzi.

Anczypanu, Janie Ij 155. lp. nu 1712. g. Lobōrža v.=
Jōņs Ančupāns.

Jur **Andzan** Br. nu 1636. g.=Andžāns. Pīd. -āns.

Berthol **Anian** Ko 82. lp. 1599, Kūknesē=Aņāns. Tys
zeimoj: Aņas dāls. Matronimiks. Pīd. -āns.

Jacob **Apson** Ko 80. lp. nu 1599. g.=Jākubs Apsons,
Kūknesē.

Peter **Armon** Ko 88, 1599, Kūknesē un Ūzulmuižā.

Jan **Arsan** Ko 81, 1599, Kūknesē. Pīd. -āns.

Aspol Piter, Ko 158, 1599,=Atspūle?

Auskin Ko 7, 1599, Ludzā,=Auškins. Sal. vītu nūs.
Auškinīki Gulbenē.

Biern **Auzyn** Br. 1636=Bernads Auzepš.

Awiszanu, Matysu Ij 158. lp. nu 1712. g. Krīvānu voitistē
=Mateiss Avišāns.

Brenc **Awlaks** Ko 85, 1599, Kūknesē. Sal. tagad v. nūs.
Aulēki. Skrīt aulakim, nūzeimoj skrīt lēkšnim.

Baltyn Ko 157, 1599, Lubānā.

Jakob **Barbulan** Ko 86, 1599, Krapē. Pīd. -āns.

Herman **Barkazan** Ko 81, 1599, Kūknesē. Pīd. -āns.

Herman **Bartul** Ko 158, 1599, Rēzeknē,=Bārtuļs.

Belin Ko 44, 1599, Salaspilī. Sal. vītu nūs. Bēlini Bal-
tinovas pog.

Hermenn **Beytan** Ko 85, 1599, Kūknesē. Sal. vītu nūs. Beitāni; sal. tagad uzv. Latgolā! Dift. -ei-, pīd. -āns.

Beytan, Jan Ij 190. lp. nu 1738. g. Osyunes p.=Jōņs Beitāns.

Jan **Biezan** Ko 155, 1599, Rēzeknē,=Bičāns (Mičāns?). Pīd. -āns.

Martyn **Bienian** Ko 81, 1599, Kūknesē.=Beņāns nu v. Beņs resp. Benedikts. Pīd. -āns.

Jan **Bierznik** Ko 83, 1599, Kūknesē,=Bierznīks. Pīd. -nīks.

Blisyn Br., 1636. g.=Blisipš.

Bobies Ij 142. lp. nu 1599. g. Osyunes p.=Bōbīs, t. i. bōbiskais.

Martysz **Bolden** Ko 146, 1599, Aizkrauklē.

Herman **Bordzan** Ko 85, 1599, Kūknesē. Leidzeigs ari vītas nūsaukums. Pīd. -āns.

Boris, Jan Ij 154. lp. nu 1712. g. Lobōrža voitiste Rēzeknes apr.

Z **Brydaugiem** Ij 139. lp. nu 1599. g. Sakstagola p. Rēzeknes st.=Braidaks.

Z **Brydaugiem** Ko 156, 1599, Sakstagolā. Braidaks?

Bucznik Ij 141. lp. nu 1599. g. Lubānas p.=Bucenīks voi Bučnīks.

Bucznik Ko 157, 1599, Lubānā,=Bucinīks, Pīd. -nīks.

Hans **Butan** Ko 85, Kūknesē nu 1599. g. Pīd. -āns.

Cieplisz Ij 174. lp. nu 1738. g. Lobōrža p.=Ceplīšs (resp. cepleits).

Ciepluk Br. 1636,=Cepļuks. Ludzas st.

Jakub **Ciesla** Br., 1636,=Česļa? Ludzas st.

Cirszów braci Ij 193. lp. nu 1738. g. Osyunes p.=brōli Cirši.

Hans **Ciulkstan** Ko 79, 1599, Kūknesē,=Čyulkstāns.

Cyrthyn Ko 9, 1599, Ludzā. Pīd. -īns.

Cywkomaczowie Ij 156. lp. nu 1712. g. Nautrānu voitistē. =Cyukmačs. Ari tagad pazeistams uzvārds. Ivāroj dif. yu!

Czaksz, Jon Ij 179. lp. nu 1738. g. Nautrānu p.=Jōps Čakšs.

Czarwen z Miczem Ko 155, 1599, Rēzeknē.

Czurna Ko 44, 1599, Salaspilī. „Čurnēt“ nūzeimoj gulēt. Sal. Curni Baltinovas pog.

Andrej **Dadzon** Ko 88, 1599, Kūknesē. Pid. -ōns.

Daugowiz z Henikiem Ko 155, 1599, Rēzeknē.

Bek. **Debian** Ko 85, 1599, Kūknesē.

Martin **Derodzan** Ko 82, 1599, Kūknesē.

Andrys **Doman** Ko 82, 1599, Kūknesē.

Brencz **Dowdzis** Ko 80. nu 1599. g. Leidzeigs vītu nūs., Golūtne -īs.

Drivalde 13. g. s. Henr. XIX, 3. Dūmojams, ka šys personas vōrds paīt nu „Dryvu valdeitōjs“, bet atvasynōšonas veids nav skaidrs. Bez tam kaidā tautas dzīsmē dryva ir saukta dierva B 53 555. Vyspōri Henrika chronikā sastūpamī personu vōrdi dialektologijai tikpat kai nadūd nikō.

Dryzel Ij 139. lp. nu 1599. g. Krīvānu pog. Rēzeknes starostistē.=Dreizels nu vōrda dreizs. Pūlu raksteibā dift. ei atvītōts ar y. Armen **Dryzel** Ko 155, 1599.=Dreizels.

Andrej **Dupon** Ko 52, 1599, Lelvōrdē. Pid. -ōns.

Dylan Ij 142. lp. nu 1599. g. Osyunes p.=Dylāns.

Walter **Dylan** Ko 185, 1599, Rēzeknē.

Dzenis Ko 146, 1599, Aizkrauklē.

Jakob **Dzerwan** Ko 82, 1599, Kūknesē. Pid. -āns.

Myk **Dzierwsz** Br, 1636, Ludzas st.=Dzērvīšs.

Andrzej **Dzirkstan** Ko 83, 1599, Kūknesē.=Dzirkstāns.

Brenc, Andre **Dzirkutan** Ko 88, 1599, Kūknesē.

Ercys Ko 9, 1599, Ludzā.=Ērcis.

Lodzien **Gajlis** Ko 158, 1599, Rēzeknē.

Klaus **Garymarten** Ko 32, 1599, Vainazūs.=Nikolajs Garīs-Mōrtenš.

Andrys **Gawen** Ko 52, 1599, Lelvōrdē.=Andrejs Gavēps.

Gaylomie, po Matysu Ij 155. lp. nu 1712. g. Nautrānu voitistē.=Mateiss Gailums.

Gaylunie Ij 154. lp. nu 1712. g. Lobōrža voitistē = Gailūne voi Gailums?

Andrey Gierczycan Ko 86, 1599, Krapē. = Gercāns? Pīd. -āns.

Mikiel Gorszwan Ko 157, 1599, Rēzeknē. = Gōrsvāns.

Andrys Groznik, Jan Groznik Ko 32 un 36, 1599, Vaināžūs. Pīd. -niks.

Martyn Grothan Ko 79, 80; 1599, Kūknesē. Leidzeigs v. nūs.

Grybulu, Andrzejū Ij 156. lp. nu 1712. g. Nautrānu voitistē. = Andrejs Grybulš.

Gryden Jurgi, Antha **Grydin** Ko 155, 1599, Rēzeknē. Y = ei. Greidiņš, Greidenš.

Grywǫdziszu, pa Janu Ij 157. lp. nu 1712. g. Cyskodu voitistē. = Gryudišs, nu vōrda gryuds (grauds). Ivāroj dift. yu!

Grywul Ij 151. lp. nu 1712. g. Makašānu voitistē. = Grei-
vuļš. Sal. vītas nūs. Greivulī. Y = ei, jo pūlu raksteibā ei
vyspōri nāfigurej.

Andrej Iselenis Ko 86, 1599, Kūknesē. = Īsaleņš.

Jakub Jaunzemik, Juryk **Jawnozenimk** (sic!) Ko 53, 1599,
Lelvōrdē. = Jaunais zemniks.

Jeren Ben Ko 145, 1599, Aizkrauklē. Laikam Beņs (Be-
nedikts Jēreņš).

Juran Zimal Ij 139. lp. nu 1599. g. Sakstagola p. Rēzek-
nes st. = Jurāns Zimeļš voi Zeimaļš.

Jurdziowe bracia, Andrzej, Matys Ij 179. lp. nu 1738. g.
Nautrānu p. = brōli Andrejs un Mateiss Jurdži, pazeistamō
tautas dzīsminīka Andryva Jurdža seņči.

Kaczan Br, 1636. Ludzas st. = Kačāns.

Kalnacz Ko 8, 1599, Ludzā. = Kalnačs.

Kasz Barthul Ij 139. lp. nu 1599. g. Kašu p. Rēzeknes
st. = Kašs, Bārtuļš.

Barthul Kasz Ko 156, 1599, Sakstagolā, un Adam Kasz
Br, 1636, Ludzas starostistē. Tagad plaši izplateits uzvōrds
Baltinovas pog. Turpat ari vītu vōrds — Kaši.

Tomas **Kaulnik** Ko 36, 1599, Vaināzūs. Pīd. -ņiks.

Herman **Kaybuzan** Ko 86, 1599, Krapē. Leidzeigs vītas nūs. = Kaibucāns.

Kayrit Ij 185. lp. nu 1738. g. Cyskodu p. = Kaireits, Kairišs, Kairits.

Kawlacz, Andrzej Ij 153. lp. nu 1712. g. Sakstagola p. = Andrejs Kaulačs.

Keyryszy Ij 163. lp. nu 1712. g. Osyunē. = Keirīšs.

Kiempu, Hansu Ij 152. lp. nu 1712. g. Makašānu voit. Kempu uzvārds sastūpams bīži.

Peter **Kierp** Ko 52, 1599, Lelvōrdē. Sastūpams vairōk-kōrt.

Bartol **Kiewissan** un Martyn Kiewien Ko 81, 1599, Kūknesē. = Kievišāns.

Bortel **Kieyban** Ko 80, 1599, Kūknesē. Vālōk v. v. saucās — Ŗeibēni. Sal. brōļu Kaudzišu dzeives vītu.

Hans **Kikuth** Ko 145, 1599, Aizkrauklē.

Indryk **Kilissan** Ko 83, 1599, Kūknesē. Pīd. -āns.

Hans **Kin** Ko 156, 1599, Sakstagolā. = Kīns. Pazeistams uzv. ari tagad.

Kipsz, Jan Ij 190. lp. nu 1738. g. Osyunes pog. = Jōņs Kips (voi ari Kipišs).

Klaus **Kletnik** Ko 33, 1599, Vaināzūs. Pīd. -ņiks.

Matys **Klewin** Ko 53, 1599, Lelvōrdē. = Klēviņš.

Andrej **Klowon** Ko 158, 1599, Rēzeknē. = Kļovōns.

Klowon Andrej Ij 142. lp. nu 1599. g. = Andrejs Kļovōns. Osyunes pog.

Klowuzu Ij 152. lp. nu 1712. g. Makašānu voit. = Kļovušs resp. Kļovišs (Kļoveits).

Martin **Kluss** Ko 53, 1599, Lelvōrdē. = Klušs. Leidzeigi ari vītu nūs.

Jakub **Kluttyn** Ko 53, 1599, Lelvōrdē. = Kluceits.

Koluža Ij 193. lp. nu 1738. g. Osyunes p. = Koluža (Kolužs).

Kolwisz, Andrzej Ij 162. lp. nu 1712. g. Osyunē. = Andrejs Kolvišs.

Hans Konopen Ko 86, 1599, Krapē.

Kryskien Kopysz Ko 145, nu 1599. g., Aizkrauklē. = Kōpišs.

Matys Kowal Ko 79, 1599, Kūknesē. Laikam polonizēts vārds Kalējs?

Kozakolnec, Marcin Ij 178. lp. nu 1738. g. Nautrānu p. = Martins Kozakalničs.

Andrzej Krywin Br, 1636.

Kucin Piter Ij 140. lp. nu 1599. g. = Pīters Kūciņš, Kūcepš, Rēzeknes st.

Kucinu, Andrzej Ij. 152. lp. nu 1712. g. un Ij 172. lp. nu 1738. g. Makašānu v. = Andrejs Kūciņš.

Piter Kuczyn Ko 156, 1599, Sakstagolā. = Kūciņš. Varbut arī Kucyns (resp. Kucāns).

Kudyn Ko 12, 1599, Ludzā.

Kupryanovicz Br. 1636. Ludzas st. = Kuprāns (Kupra-novičs).

Stefan Kurpnik Br. 1636. Ludzas st.; **Matys Kurpnik** Ko 80, 1599, Kūknesē un Lubānā.

Kywlin Ij 164. lp. nu 1712. g. Osyunē. = Kyuliņš. Īvāroj dift. yu!

Laban Ko 155, 1599, Rēzeknē.

Layzanie, Antonia Ij 156. lp. nu 1712. g. Nautrānu voistē. = Laizāns. Sastūpams vairōkōrt arī Cyskodūs.

Mathys Leiszezenimk (sic!) Ko 52, 1599, Lelvōrdē. = Leišzemniķs.

Lejthan Ko 9, 1599, Ludzā. = Leitāns.

Leytan Ij 160. lp. nu 1712. g. Rāznas voit. = Leitāns (nu vārda leits?).

Klaus Lienian Ko 82, 1599, Kūknesē.

Likul Ko 156, 1599, Sakstagolā.

Jakōb, Andrey, Symon **Lipin** Ko 79, 1599, Kūknesē. = Līpiņš.

Lithyn Ko 155, 1599, Rēzeknē. = Lītiņš.

Lityn Ij 139. lp. nu 1599. g. Krīvānu pog. Rēzeknes st. = Līteņš, lītiņš nu vārda līta; Preiļu pogostā boltais kōpustu tauryns saucās lytyns; ari cyti tauryni teik saukti gon par taurynim (preiļišu izrunā „taurinim“), gon par lytynim („litiņim“).

Locan, Jakub Ij 185 lp. nu 1738. g. Cyskodu p. = Jākubs Lōcāns.

Locanie, Berniu Ij 164. lp. nu 1712. g. Osyunē. = Bernads Lōcāns.

Lodyn Ko 51, 1599, Lelvōrdē. = Lōdīņš. Tagad tur vītu v. Lādiņi.

Lukszu, Gabryelu Ij 162. lp. nu 1712. g. Osyunē. = Gabriēls Lukšs.

Lwocz Br. 1636. Ludzas st. = Lōčs.

Macanu, Janie Ij 161. lp. nu 1712. g. Idunas voit. = Jōņs Macāns.

Malnacz Ko 155, 1599, Rēzeknē. = Malnačs, popularais uzvōrds.

Z Malnaczem Ij 139. lp. nu 1599. g. Krīvānu p. Rēzeknes starostistē. = Malnačs.

Malnaczu, Janie Ij 158. lp. nu 1712. g. Cyskodu v. = Jōņs Malnačs.

Medynski, Stanislaw Ij 158. lp. nu 1712. g. Krīvānu voitistē. = Stanislavs Medinskis (nu vārda medis—mežs), vālōk pazeistams uzv. Mežinskis. Tepat radniceigs uzv. Mediņš.

Mejkszan Ko 8, 1599, Ludza; Br. 1636 — Meykszan, Ludzas st.

Andrzej Merdzian Br. 1636. Ludzas st.

Juger Meyk Ko 33, 1599, Vainažūs.

Andrej Miczak Ko 80, 1599, Kūknesē. = Mičaks, Mežaks voi Mičāns?

Czarwen z Miczem Ko 155, 1599, Rēzeknē.

Czodor Midzisz Ko 8, 1599, Ludzā. Turpat ari Mydzisz = Midzišs.

Miglis Ko 44, 1599, Salaspili.

Barthol Milnan Ko 88, 1599, Kūknesē.

Mirith Jans Ko 146, 1599, Aizkrauklē.=Mīrits.

Morg Ij 142. lp. nu 1599. g. Osyunes p.=Mōrks.

Martyn Mozenis Ko 80 un 85, 1599, Kūknesē.

Mozga, Jakub Ij 178. lp. nu 1738. g. Nautrānūs.=Jā-kubs Mozga.

Mozg Biryń Ko 158, 1599, Rēzeknē. Walter Mozg Br. 1636. Ludzas st.=Mozgys, populārs uzvārds un vysim pazēistams vārds (aizsīt, sasīt mozgu). Var byut lobais mozgys (=pareizi sasīts) un lōča mozgys (=napareizi sasīts).

Peter Mucnik Ko 85, 1599, Krapē; **Martin Mucznik** Ko 146, 1599, Aizkrauklē.

Muranie, Andrzej Ij 164. lp. nu 1712. g. Osyunē.=Andreju Murānu.

Abram Mutul Br. 1636, Ludzas st.=Mutuļs (rotu rumba).

Muyzynik, Jan Ij 161. lp. nu 1712. g. Osyunas voit.=Jōņs Mužiņniks; šāids uzvārds ir arī Preiļu pogostā.

Mysniku Ij 162. lp. nu 1712. g. Osyunes v.=Mīsniķs (vai arī cits papildēja paloma, jo y palaikam leidzinojās ei).

Neyszkanowicz Ij 190. lp. nu 1738. g. Osyunes p.=Neikšaničs?

Nakaybull Ko 51, 1599, Lelvōrdē.=Nakaibuļs. Nāparosts saliktis, kam pirmajā daļā losoms — nakai. Kū nūzeimoi buļs, eisti nav zynoms. Kai kaidis archaisms tys ir dzērdāts litojūt Baltinovas pog. laika apzīmēšanai (likas, sausa), bet kaida nūzeime tam varātu byut saliktini, nav saradzams. Sal. ar Henr. chr. daudzynōtū Waribull.

Naudisz Ko 146, 1599, Aizkrauklē. Turpat daudzynōts Naudysz arī Sakstagolā.=Naudišs.

Andrzej Nowik Br. 1636. Ludzas st.

Oczkal Jury Ij 142. lp. nu 1599. g. Osyunes p.=Jurs Očkaļs vai Ōdžkaļs (=ōdžu kalējs); ōdži — pokovam.

Oczkal Jurn Ko 158, 1599, Rēzeknē.

Jakób Okien Ko 85, 1599, Krapē.

Andrey Oksthan Ko 81, 1599, Kūknesē.

Orgol Ij 139. lp. nu 1599. g. Sakstagola p. Rēzeknes st. = Ūrgols voi Ūrgaļs.

Orgol Ko 156, 1599, Sakstagolā. = Ūrgols.

Orn Ij 139. lp. nu 1599. g. Rāznas pog. = Ūrnis. Tys, kas atsarūn ōrā. Ūrneicāni — Latgolā izplateits vītu un fami-
liju vārds.

Ornis Ko 80, 1599, Kūknesē. Tagad Ārnis.

Orn Kayrysz Ij 162. lp. nu 1712. g. Osyunē. = Ūrnis
Kairīšs.

Jan **Pathmelnik**, Jurgi Pathmelnik Ko 155, 1599, Rē-
zeknē. = Patmaļniki.

Patmalnik, Piter Ij 162. lp. nu 1712. g. Osyunē. = Pīters
Patmaļniks.

Martyn Pawlan Ko 83, 1599, Kūknesē.

Pawnin, Piter Ij 164. lp. nu 1712. g. Osyunē. = Pīters
Pauniņš.

Pawul **Paykan** et **Rudzborz** Ij 177. lp. nu 1738. g. Naut-
rānūs. = Pōvuls Paikāns un Rudbōrzs (resp. Ludbōrzs).

Pelak Ko 38 un Pelagk Ko 32, 1599, Vaināzūs. = Palāks,
pōreja uz pelēks.

Piteran Ij 141. lp. nu 1599. g. Lubānas p. = Pīterāns.

Piteran Ko 157, 1599, Lubānā.

Pitheran Ko 155, 1599, Rēzeknē, = Pīterāns.

Jur **Platkoy** Br. 1636. Ludzas st. = Platkōjs.

Plesz, Jan Ij 194. lp. nu 1738. g. Osyunes p. = Jōņs Plešs.

Plonn, Piter Ij 153. lp. nu 1712. g. Sakstagola p. = Pīters
Plōns; uzvārds Plōņs un cīms Plōnes (vītejā izrunā „Plōnis“) Kolupa pog.

Martin **Podumann** Ko 85, 1599, Kūknesē. Leidzeigs v.
vārds. = Podūmāns.

Pokol Ij 142. lp. nu 1599. g. Osyunes p. = Pokuļs.

Biryn Pokol Ko 158, 1599, Rēzeknē. = Pokuļs (nūzeimoj—saskys).

Pokszan, Andrzej Ij 177. lp. nu 1738. g. Nautrānūs. = Andrejs Pōkšāns.

Filip **Powarnia** Br. 1636. Turpat ari **Powarnicz** = povārņica — povōrneica.

Prykul Ij 162. lp. nu 1712. g. Osyunē. = Prikuļs (nu vōrda priks).

Biertol **Pryxer** Ko 158, 1599, Rēzeknē.

Jakob **Prixian** Ko 80, 1599; un Jan **Prixyann** Ko 81, 1599, Kūknesē. = Priksāns.

Pudan Ko 9, 1599, Ludza. = Pudāns voi Pūdāns? Bez tam Br. 1636. Mikolay Pudan, Ludzas st. vairōkkōrt.

Pud, Mateys Br. 1636. Ludzas st.

Pukst Ij 177. lp. nu 1738. g. Nautrānu p. = Puksts.

Punciul Ko 9, 1599, Ludzā, turpat ari Punthul; Michal **Puncul** Br. 1636. Ludzas st.

Purmul Br. 1636. Ludzas st. = Pūrmaļs.

Purmul, Biern Ij 154. lp. nu 1712. g. Lobōrža voit. = Berpads Pūrmaļs.

Puryca Ko 157, 1599, Lubānā. = Pūreits?

Peter **Puthnik** Ko 145, 1599, Aizkrauklē. = Putņiks. Sa—stūpams vairōkkōrt.

Putram Ij 193. lp. nu 1738. g. Osyunes p. = Putrāns.

Putran, Jan Ij 176. lp. nu 1738. g. Nautrānu p. = Jōņs Putrāns.

Putryn Ko 52, 1599, Lelvōrdē.

Matys **Racz** Br. 1636, Ludzas st.

Ram i Strod Ij 163. lp. nu 1712. g. Osyunē, un Bartul Strod Ij 169. lp. nu 1738. g. Biži daudzynōts, plaši pazeis—tams uzvōrds Strods.

Rancan, Piter et Krystop Ij 178. lp. nu 1738. g. Nautrā—nu p. = Pīters un Krystops Rancāns.

Jakob **Rathniczan** Ko 82, 1599, Kūknesē.

Ignat **Repel** Br. 1636, Ludzas st.

Romul Piter Ij 142. lp. Osyunes p. nu 1599. g. = Romuls Pīters.

Piter **Romul** Ko 158, 1599, Rēzeknē.

Rubīnik Br. 1636, Ludzas st.

Rubin Mik Ko 158, 1599, Rēzeknē.

Piotr **Rudak** Br. 1636, Ludzas st.

Rudbarzowie Ij 157. lp. nu 1712. g. Nautrānu voit. Turpat 1738. g. irokstā Rudzborz (Ij 177. lp.) = Ludbōrzs.

Lauryn **Rudka** Br. 1636, Ludzas st.

Rudyn Ko 156, 1599, Rēzeknē; Biern **Ruden** Br. 1636, Ludzas st.

Mihiel **Rukians** Ko 88, 1599, Kūknesē. = Rūkāns voi Rūkiāns.

Rukin Ko 44, 1599, Salaspīls.

Mik. **Rundan** Ko 9. un 12, 1599. Ludzā.

Ruskulu, Juru Ij 163. lp. nu 1712. g. Osyunē. = Jurs Ruskuls.

Ruszka Andrey Ij 142. lp. nu 1599. g. Osyunes p. = Andrejs Ruška.

Ruszka Andrej Ko 158, 1599, Rēzeknē.

Russinus Henr. chron. XII, 6. Pīd. -īns. Senejū latgaļu pīdēkli -īns tikai Endzelīns paturējis sovā uzvōrdā. Cytur tō vitā -īņš. Ir cīms Rusini un uzvōrds Rusiņš Vōrkovas pogostā.

Rycup Ko 12, 1599, Ludzā.

Martin **Ryksyan**, Mathys Ryksyan Ko 80, 1599, Kūknesē. = Rīkšāns. Sastūpams vairōkkōrt. Sal. vītu nūs. Rīkšāni.

Lenis **Rynik** Ko 52, 1599, Lelvōrdē = Rejnīks.

Sarkans Ij 174. lp. nu 1738. g. Lobōrža p. = Sarkaņs (a stōv o vitā kai meikstynōjuma rezultats, Jotējuma lykums).

Senith Ko 9, 1599, Ludzā. = Sēnīts.

Hans Sesnik Ko 32, 1599, Vaināzūs. = Cēsņiks.

Skangal Ij 141. lp. nu 1599. g. Lubānas p. = Skangeļs.

Skangal Ko 157, 1599, Lubānā.

Skangalu, Klowuzu Ij 152. lp. nu 1712. g. Sakstagola v.
= Kļoveišu Skangaļs.

Skirpan Ko 7, 1599, Ludzā. Biern Skirpan Br. 1636,
Ludzas st. vairōkkōrt.

Skirpanu, Mikielu Ij 156. lp. nu 1712. g. Nautrānu voitistē. = Mikeļs Škirpāns (šķirpa — atstarpe storp prišķas zūbim).

Skudra, Myk Ij 160. lp. nu 1712. g. Rāznas voitistē (woy-towstwo Raznienskie).

Skutule, Ansie Ij 163. lp. nu 1712. g. Osyunē. = Ansis Skutule resp. Skutele (skudre, ari cyuku uts).

Slinka Ko 9, 1599, Ludzā, i = y.

Jowin Slowissan Ko 80, 1599, Kūknesē. Vītu v. tagad Slavišāni.

Symon Smaugisz Ko 155, 1599, Rēzeknē. = Šmaugīs.

Martin Smierdnik Ko 82, 1599, Kūknesē.

Sondorze Ij 154. lp. nu 1712. g. Lobōrža voit. = Sondors; Sondoru muiža un nūvods, ari uzvōrds Sondors Preiļu pog.

Sorkaniowa, Kazimiersz Ij 169. lp. nu 1738. g. Krīvānu p. = Kazimīrs Sorkonais.

Spring, Jur Ij 157. lp. nu 1712. g. Cyskodu v. Vālōk pa-zeistams uzvōrds — Spryngoviči.

Spruczu, Symonie Ij 158 lp. nu 1712. g. Krīvānu voitistē. = Seimaņs Spručs.

Andrzej Sprudz Br. 1636. Ludzas st. = Sprūdžs.

Andrey Stadtdulth Ko 52, 1599, Lelvōrdē. = Stoduls.

Stak Andrej Ko 158, 1599, Rēzeknē.

Simon Stakian Ko 80, 1599, Kūknesē.

Stalidzan Ko 155, 1599, Rēzeknē.

Hans **Starost** Ko 33, 1599, Vaināžūs.

Jan **Stolan** Ko 81, 1599, Kūknēsē.

Strod, Andrzej Ij 177. lp. nu 1738. g. Nautrānu pog.=
Andrejs Strods.

Martin **Strodan** Ko 81, 1599, Kūknēsē un Wasil **Strod**
Br. 1636, Ludzas st.=Strodāns un Strods.

Strodu, Pietrze Ij 152. lp. nu 1712. g. Sakstagola pog.=
Piters Strods.

Stulp, Jurin Ij 142. lp. nu 1599. g. Osyunes p.=Jurs
Stulps (voi Stylbs); stulps=„stabs“; demin. stuļpeņš.

Stulpin, Anc Ij 183. lp. nu 1738. g. Sakstagola p.=Stul-
piņš (nu vārda stulps, bet na stobs).

Stylba Andrys Ij 139. lp. nu 1599. g. Rāznas pog. Rēzek-
nes st. Ivāroj: plotais „y“ eistā vitā. Jan Stylba Ij 159. lp.
nu 1712. g. Sastūpams vairōkkōrt.

Andrys **Stylba** Ko 155, 1599, Rēzeknē. Ar y te apzeimāts
plotais i.

Juryn, Iwan **Stylp** Ko 158, 1599, Rēzeknē.

Stykan, Andrzej Ij 185. lp. nu 1738. g. Cyskodu pog.=
Andrejs Štykāns. Preiļu pogostā ir cīms Stykōni un uz-
vārds Stykōns, krīvu raksteibā Стыкан.

Stykuciu, Ancu Ij 163. lp. nu 1712. g. Osyunē.=Stykucs.

Stypan, Rein Ij 165. lp. nu 1712. g. Osyunē.=Reinis Stef-
pāns (nu vārda steipa).

Styranu Ij 153. lp. nu 1712. g. Sakstagola p.=Styrāns
(styrōji pi linsāklu izkuļšonas).

Sudnik Br. 1636. Ludzas st.=sūdnīks, „tīsnesis“.

Peter **Sumpe** Ko 155, 1599, Rēzeknē.=Supe?

Iwan **Swolban** Ko 9, 1599, Ludzā.

Syg Laur Ko 36, 1599, Vaināžūs.=Sīks voi seiks?

Wilhelm **Sykulit** Ko 83, 1599, Kūknēsē.

Syll, Bartoll Ij 159. lp. nu 1712. g. Krīvānu v.=Bārtuļs
Syls. Ivāroj plotū y. Uzvārds, „Syls“ sastūpams daudzķōrt.

Sylajon, Simon Ij 185. lp. nu 1738. g. Cyskodu p.=Sei-
maņs Sylajōņs.

Jakob, Andrey, **Sylinjan** Ko 81, 83; 1599, sast. vairōkkōrt.

Sypul Biryn Ko 158, 1599, Rēzeknē. y=ei.

Syxtulu Ij 153. lp. nu 1712. g. Sakstagola p.=Seikstuļs.
y=ei.

Jurgen Tels Ko 36, 1599, Vainažūs.=Teļs.

Mikiel Tenisan Ko 51, 1599, Lelvōrdē.

Martin Thupissan Ko 82, 1599, Kūknesē.

Trokszu, Pietrze Ij 154. lp. nu 1712. g. Lobōržu voit.=
Pīteri Trokšu (Pīters Trokšs); cīms Trōkšas (vītejā izrunā
„Trōkšys“) un uzvōrds Trōkša Leivōnu pogostā.

Trupiu i Bukianu Ij 162. lp. nu 1712. g. Osyunē.=Trūpu
un Bukianu. Trūps ir daudzķōrt sastūpams uzvōrds. Bu-
kiana etimologija naskaidra.

Tuczán Ij 141. lp. nu 1599. g. Lubānas p.=Tučāns.

Tuczán Ko 157, 1599, Lubānā.=Tučāns.

Tumin Br. 1636, Ludzas st.

Klawin Udra Ko 7, 1599, Ludzā.

Hans Ugielnik Ko 146, 1599.=Ūglenīks.

Marko Usianianis Ko 79, 1599, Kūknesē.=Ūsaiņāns.

Jakob Uzen Ko 80, 81 nu 1599. g. Kūknesē.= ūseņa voi
ūdzeņa.

Z Wadziem Ko 155, 1599, Rēzeknē.

Waridote Henr. XII, 6. Autīnes (vālōk Valmīras) vacō-
kais.

Wayezul, Myk Ij 171. lp. nu 1738. g. Makašānu p.=Meiks
Vaičuļs (Meiks=Meikuls).

Jakob Weeythan Ko 88, 1599, Krapē.=Vecišāns. Klowin
Wecenian Br. 1636. Ludzas st.=Veceņāns.

Weyzan, Jan Ij 164. lp. nu 1712. g. Osyunē.=Jōps Vei-
zāns. Uzvōrds sastūpams daudzķōrt. Ivāroj dift. -ei.

Weyzan, Jur Ij 190. lp. nu 1738. g. Osyunes p.=Jurs Veizāns.

Jakusz Wieturys Ko 158, 1599, Rēzeknē.

Wilcen Mikiell Ko 53, 1599, Lelvōrdē.=Vilceņš. Pīd.-eņš.

Kryszkian Wersan Ko 80, 1599, Kūknesē.=Krišjānis Vērsāns.

Wersma, Jan Ij 162. lp. nu 1712. g. Osyunē.=Jōņs Viersma.

Wonog Ij 192. lp. nu 1738. g. Osyunes p.=Vonogs.

Wonogu Ij 155. lp. nu 1712. g. Lobōrža v.=Vonogs.

Workal, Martin Ij 182. lp. nu 1738. g. Sakstagola p.=Mārtiņš Vōrkaļs.

Walenty **Wrona** Br. 1636, Ludzas st.=Vōrna.

Wzuhlis Br. 1636, Ludzas st. =Vyzuļs.

Zautan Ij 142. lp. nu 1599. Osyunes p.=Zautāns.

Zautan Marcin Ko 158, 1599, Rēzeknē.

Jan Zdun Ko 83, 1599, Kūknesē.=Zidūņs.

Peter Zegetan Ko 81, 1599, Kūknesē.

Andrzej Zele Br. 1636, Ludzas st.=Zeile.

Beyth **Zemithen** Ko 81, 1599, Kūknesē. Īvārōt raksteibu: jo ir runōts ar pīdekli -ēns, tod taidis ir ari raksteits. Ari cyti pīmāri līcynoņ, ka īvārōta fonetiskō raksteiba. Vālōk pazeistams uzvōrds **Zemitāns**.

Andrey Zogaran Ko 85, 1599, Krapē.=Žogorāns.

Zogota Br. 1636. Ludzas st.=Žogota.

Zogotu, Symonie Ij 155. lp. nu 1712. g. un Mikiel Zogota Ij 155. lp. nu 1712. g., obi Nautrānu voitistē.=Žogota, Seimaps un Mikeļs; Zogot Ij 176. lp. nu 1738. g. Nautrānūs sastūpams daudzķōrt.

Zyl Juryn Ij 142. lp. Osyunes p. nu 1599. g.=Juris Zyls, senejā nūzeimē sērms, sal. lš žilas=sērms (voi ari Zeile).

Zyl Juryn Ko 158, 1599, Rēzeknē.

Beyth Zylan Ko 88, 1599, Krapē. Sal.: stacija Zylāni.

Juran Zimel Ko 156, 1599, Sakstagolā.=Zimeļs.

Martin Zypsnian Ko 82, 1599, Kūknesē.=Žipšņāns.

3. PERSONU VĒRDI NU REIGAS UN APKĀRTNES.

Andrans Michael Igr. 69a, 16. g. s.

Appyn LGU II, 1538. g. nr. 754.

Evert Besupp, Erbebuch d. Stadt Riga, 1384—1442; bez tam — Besup Nv 1475, 37a=Bezzūbs.

Katherine Bekernix A1, 1509, 10a ari Bickernix. Pīd.-niks.

Margrete Bellynsche A3, 1461, 54b. Sal. vītu nūs. Bēlini (Baltinovas pog.) un Beļovas (Madonas apr.). Belindže? — „belindži“=ustobas augša (lejas latvīšu „bēniņi“) Makašānu pog.

Andres Blukkyt N 1532, 62b; Bluckitz N 1539, 73a. Pīd.-eits resp. -īts.

Kattryn Boldon N 1523, 61; ari — Jacup Baldun Nv 1517, 51a. Pīd. -uns.

Johannes Bornit BL, 1388. g. 81. Katherina Bornix A1, 1508. g. 7a.=Börnīks voi Börenīts.

Jacob Bredet N, 1467. g. 102a.=Brīdīts. Tai ka ūtrais e nūteikti losoms par ī, tod ari pyrmū var laseit taipat.

Symon Brydackxs N, 1532 (?), 62a.=Breidaks.

Alyt Bulsz N, 1507. g. 48b.=Buļs.

Mychel Burtenixs A3, 1475. g. 97b. Sastūpams vairōk-kōrt. Sal. vītas nūsaukumu Burtnīks un personas v. Hinseke Burtyns Libri red. II, 1349—1406, 326. nr.

Johanni Camene, Erbebuch d. St. Riga nu 1402. g.=Kamane.

Nicolai **Coworns**, Libri redituum II, 1349—1406, nr. 604.
= Kōvōrns.

Mattis **Czaxte** N, 1539, 73b. = Čakste.

Margareta **Czerwits** A1, 1512. g. 17a. Laurens **Szerwyth** A3, 1515, 98b. = Cērvīts, Cērveits. Līkās, ka y palaikam apzeimej ei.

Jacob **Czesnix** A3, 1465. g. Sastūpams vairōkkōrt. = Cēsiniķs.

Andres **Czilouw** N, 1565, 80a. = Cīlova.

Czuketaws Tomas Jgr. 68. Uzvōrds sastōv nu cūke- un -tāvs.

Dabrelis Henr. X, 10. Sal. uzv. Dabars.

Daels Georgius Jgr. 83 (16. g. s.). = Dāls. Saleidzynōšonai: Andres **Deling** A3, 1558. g. 100b. = Dēlīņš; un **Jaen** Sutz A3, 1594. g. 106a. = Jānis Zuts. Jōsacynoj, ka ae = ā, bet e = ē.

Merten **Dagun** N, 1453 (?), 103a.

Jacop **Delwar** A3, 1595. g. 106b. Sal. uzv. Deļvers.

Jacup **Delyten** N, 1523. g. 61a. = Dēlīts, kritns veirs, voi ari — dēleite, yudiņa tōrps.

Mattys **Deppe** N, 1499, 41a. = Depe.

Dersnix Henricus Jgr. 80 (napīklōjeigs vōrds).

Jacob **Dorsseneke** A1, 1512. g. 19b. = Dōrzenīķs.

Draleleyte Nv, 1472, 144b. Prof. Bērziņš dūmoj, ka tys nūzeimoj „dreļļu ļaudis“. Laikam byus bejis vōrds „dralli“.

Dravestowe Libri red. I, 1334.—1344. g. Nr. 200. Pid.-ova.

Drivalde Henr. XIX, 3. Laikam nūzeimoj „dryvu valdeitōjs“. Sal. uzvōrdu Driviņš, bet drūšs tys nav, jo latgaļu tautas dzīsmēs dryva ir saukta ari „dierva“ un uzvōrds nu tō radīs — Dierviniķs.

Marting **Duszme** N, 1503, 46b. Taitod — sz var leidzynōtīs — s.

Eboetz Jgr. 63a. Iroksts sastūpams vairōkkōrt. = Iebūts voi iblyuts?

Eggeloen Libri red. III, 1448.—1574. g. Kas ir šys oe?
Aiz tō slēpās kaidis naskaidrs diftongs, un, ivārojūt tō laika
raksteibu, var dūmōt, ka tur byutu bejis -yu. Eggeloen
var laseit ari par Eglōju.

Margarete **Esemole** A2, 1522. g., 2b. = Ezmola.

Maddelen **Etychsch** N, 1530. g. 59a. Sastūpams ari pi
Moliano B VI, 28.

Jan **Ewan** LGU II, 1521. g. 351. nr. (Raunā) = Ivāns.
Sal. vītu nūs. „Ivāni“ Smiltēnē.

Jacob **Gallenix** A1, 1508. g., 6a. Peter **Galnick** II, Erbe-
buch d. St. Riga nu 1493. g.

Jacoup **Ganyn** LGU I nu 1488. g. 581. nr. = Ganiņš.

Gardagun Ns 1454. g. 12b; Jacop **Garredagun** Ns 1450. g.
2b. Šys uzvārds sastūpams daudzķōrt. Sal. vītu nūsauku-
mu *Dagunschen weg un Wylkszdagen n Kūrzemē.*

Garredagun Ns, 1450. g. 2b.

Merten **Garresulle** Ns, 1452. g. 8b; Anneke **Gargesulsche**
Nv, 1458. g. 36a. Uzvārds sastūpams vairōkkōrt. = Garissyls
voi Garissūls? Irokstūs palaikam ir atrūnamas īpašības
vōrdu golūtnes -īs (vītā -ais) un sīvīšu ķōrtas pīdēklis -še
resp. -īša (sal. greku -issa, krīvu -иша).

Gayle Henr. XXIII, 8. Jorgen **Gailitz** N, 1565. g. 80a.
Cytur losoms — **Geilit** 1615. g. Št. un Met. 546.

Geddert daels Petrus Jgr. 74a. Sal. te ar Tolgsdorfa
volūdu.

Laurentz **Gribbulis** N, 1539. g. 73b. Sal. vītas nūs. Gry-
buli, Bēržgales pog.

Hans **Grouwse** A1, 1508. g. 6a. = Grouze resp. Grauze.

Jacob **Grudin** Ns, 1450. g. 4a. Sastūpams vairōkkōrt. =
Grudyns resp. Grudynōtōjs.

Peter **Grybbest** A (atseviška lopa nu 1464. g.). Sal. taga-
dejū uzvōrdu: Grybusts.

Jacob **Grybbeszen** LGU I, 1497. 659. nr. = Gribēšāns voi
Grebežs. Augšlatvišu „grebēze“ = lejas latv. „beka“; cīms
Grebēzes (vītejā izrunā „Grebēzis“) un uzvārds Grebēze

Aizkaļnes (agr. Jōsmuižas) pog.; vītejā izrunā: Pīters Grebēze voi Grebiežu Pīters.

Matiasz **Ighon** A1, 1514, 25a.=Igauns.

Jacup Nv, 1517. g. 51a.=Jākubs.

Peter **Jownswyrs** LGU II, 1538, nr. 754 (Turaidā). = Jaunsveirs.

Jaunsemnyek LGU II, 1537 nr. 707. (Omuļūs). = Jaunzemņiks.

Kalleseime Jasper BL 1607. g. 32b.=Kaleszeime. Kale nūzeimoj: naudas moks (litoj Rāznas pog.), taitod — naudas moka zeime. Ivāroj dift. -ei-.

Leel **Kalliet**, Švābe Smiltenes z.

Kaļves BL 1548. g. 280. nr.=Kaļvs.

Marquart **Kadow** Ns 1453. g. 10b; Ilske **Cadowsche** A3, 1476. g. 56a.=Kandovs un Kandoviša.

Anne **Kanep** N 1454. g. 100 b.=Kanepe. Populārs uzvārds Latgolā.

Hans **Kangeputnyt** N 1515. g. 55a.=Kangeputnys. Plo-tais i vārda beigās.

Jacup **Karssrass** N 1516. g. 56b.=Kazradžs. Varbyut arī kaidis atvasynōjums nu vārda **kars** — pulks. Kars tagadejā nūzeimē agrāk saucēs — vaidi.

Simon **Kirmizs** A3, 1521. g. 34a.=Kirmīšs. Pīd. -īšs. Ar šaidu pīdēkli ir daudz uzvārdu, pīm., Strupīšs, Brōlīšs u. t. t. (Brōlīšs nūzeimoj brōleits).

Nicolaus **Kiwit** Libri red. II, 1349.—1406. g. nr. 655.=Kivīte (kiviste — putns).

Kleppan Reinholdus Jgr. 68a.=Klēpāns.

Klettingk (metateze) BL 1587. g. nr. 314.=Klētnīks.

Hans **Klone** N 1504. g. 47a.=Klōns.

Peter **Klutzyt** A1, 1508. g. 6a.=Klucīts.

Kokelnik Ns 1456, 16b.=Kūklenīks.

Kokenkaye LGU II, 1538, nr. 754. Sal. vītu vārdu Kūkenōjs. Obim radniceigs darynōšonas veids: calms kūken-.

Jacop **Kottyn** Ns ap 1459. g. 21b.=Kotyns (resp. kačs).

Martin **Krauklis** N 1535. g. 66a.

Krewe Hans Jgr. 34a.=Kreve (sarecējums vērs ivaiņō-juma). Ilsebe **Krewessche** N 1493. g. 36b.

Jacob **Kreye** N 1495. g. 38a.=Krejs (īreice dzejas tei-šonai); dažos vītōs par kreju sauc ari egles myzu. Ar kre-jim agrōk saguši jūmtus. Krejaini — cīms (pat vasali divi) Preiļu pog.

Hans **Kruse** A1, 1508, 6b.=Krūze voi Krusa?

Kublen Margaretha Jgr. 75a.=Kubleņš resp. Kubuleņš. Pīd. -eņš.

Kattryne **Kubsyn** Nv. 1468. g. 40b.=Kupsina, kupsa — zōles voi kryumu bīzūknis; ari moza bērztaleņa teik saukta kupsa=kupss, demin. kupseņš.

Kuians Bernhardus Jgr. 75.=Kūjāns.

Kuilak Tennis Jgr. 69 (?).=Kulaks. Daži dūmoj, ka vārds „kulaks“ nav rusicisms, jo pait nu jēdziņa „kūpā“, kū tauta vēl tagad apzeimoj ar vārdu „kulā“. Sal.: „kū-laiņš“ cymds, kam pērsti kūpā resp. kulā. (Dyure turpre-tim nu jēdziņa „dūrt“ un ir jaunōks darynōjums.)

Jacob **Kukuly** A1, 1517, 36b.=Kukulīns voi kukuļs? Sal. uzv. Kukuļs Kōrsovas pog.

Andres **Kullyt** LGU II, 1538. nr. 757.=Kulīte, kuleite.

Kuls Anna Jgr. 69.=Kuls (pīdorbs).

Hans **Kumysz** A1, 1510, 11b.=Kūmišs resp. kūmeits, kū-miņš.

Michel **Kuprytz** A3, 1545, 38b. =Kupreits. (Vacōkais pīd. laikam ir ar ī, kas ir pōrsaveidōjis par ei un ie).

Pawel **Kurmyss** A2, 1523, 5a.= Kurmišs, Kurmins, Kurmeits.

Kurpenix, Švābe, Smiltēnes zemniku saroksts.

Jaen **Kursyt** A1, 1506, 1b.=Kursīts. ae=ā!

Kyppyn Ns, 1454. g. 12a. = Kipīns resp. kips.

Gertke Kyukulsche A3, 1485. g. 2a. = Kyukulīša.

Kyukulīša paīt nu vārda „kyukulš“ — rudzu puče, kū plaši pazeist vysā Latgolā. Navar pikrist Bleses atvasynōjumam nu kaut kaida „kiukstēt“.

Ivēreibu peļnej ari diftonga „yu“ apzeimējums. Tys te nav gadejuma dēļ, jo ari cytur redzim mēģinōjumus uz- tvert diftongus ar i un tūs atteiceigi attālōt. Pīm., pret- stots diftongam **yu** ir **ui**, un tys ir apzeimāts ar **uy**. Sal. Muysenekes A2, 1521. g. (= Muiženīks).

Lakstan Catharina Jgr. 69a.

Aghata Lappene A1, 1512. g. 18b. = Lapeņa. Pīd. -eņa.
Anna Lappensche N, 1530, 58b. Pīd. -īša.

Jacob Laszisz A3, 1604. g. 108a. = Lācīšs.

Gerde Lelysz N, 1504. g. 47a. = Lelišs resp. lēleits (putns). Sal. uzvārdu Lējs (krīvu laikūs Lelevs).

Mathys Leytzs A1, 1520. g. 44a. = Leits, varbyut ari leitis voi leics (ar palatalū c; = leicis), upes leics; Leiči — cīmu nūsaukums Preiļu pogostā: Leli Leiči un Mozi Leiči voi Gavareiši.

Mattys Lipaszneke LGU II, 1544. g. 1034. nr. (Kusā). = Līpasniks, Līpašniks. Vārda pyrmajā daļā ir „lipa“.

Mates Lobasnick LGU II, 1544. nr. 967 (ap Limbažim). = Lobasniks (kam beja lobas asis).

Tomas Loddinsz N, 1540. g. 74b. = Lōdīnš?

Peter Lounax N, 1536. g. 67b. = Lounags, launags.

Locz Justus Jgr. 78. = Lōcs voi Lōčs.

Anne Lotzessche A1, 1518. g. 38b. = Lōciša.

Yacob Lubbane N, 1453, 100a. = Lubāns.

Lubbausz Peter BL 1607. g. 326. = Lubaušs. Sal. Stob- aušs.

Lubbe A1, 1517. g. 34b. Sastūpams daudzkrōrt. = Luba (jumta skaidēņa).

Anna Ludenix A1, 1507. g. 3b. Sastūpams vairōkrōrt. = Lūdenīks nu vārda lūdōt resp. lūžņōt, leist.

Maczesz Dorothea Jgr. 59a. = Maciša.

Maldaels Georgius Jgr. 75. = Molas dāls (ōrlauleibas bērns). ae = ā.

Maltans Petrus Jgr. 69a. Sal. vītu v. Maltāni Jumprovā.

Gert Maslopkouwej A3, 1611. g. 108b. Saliktiņa ūtrā daļā ir vārds kōvējs.

Dorothea Maxnix Jgr. 71a. = Maksniks, Maksteniks?

Dyryck Mednyssz N 1533. g. 63b. = Mednišs.

Melne BL 1589. g. 314. Sastūpams vairōkkōrt. Sal uzvōrdu Melns, Meļne Latgolā.

Hermen Melsz N, 1500. g. 45a; Melsze N, 1503, 46b. = Melsējs, Meļšs.

Jacob Menthe N, 1538. g. 70b. = Mente (maiseišonai).

Pauren Meycan LGU II, 1538. g. nr. 745a, Lelvōrdē. = Zemniks Meicāns (pam. nu vōrda Meiks).

Gherde labbe meytyn A1, 1515. g. 26b. Sastūpams vairōkkōrt. = meitine. Pīd. -ine.

Moysansche A3, 1461. g. 54a. = Muižāns resp. pi muižas pīdareigais.

Jorgen Motsenick N, 1495. g. 38b. = Muceniks. Sal. te Puszmusenicken BL 1577. g. 10b. = Pusmuceniks (varbyut pusmuiženiks). Sal. vēļ vītu nūs. Pušmucova (Ludzas apr.) un uzvōrdu: Pušmucāns.

Anna Murnix A1, 1511, 14b. **Anna Murnytze** N, 1504, 46b. Pīd. -niks un -nica. Preiļu pogostā ir uzvōrds „Myuriniķs“, „Myurineica“ vai „Myurineicīne“ un cīms Myuriniķi.

Hermen Mysse N, 1454. g. 100b. Sastūpams vairōkkōrt. = Mysa (pi ols dareišonas).

Barba Nuxsche A3, 1475. g. 56a. = Nukša, Ņukša. Ir lei-dzeiģs vītu nūs. Lēdurgā un uzvōrdi Latgolā.

Jans Nytounex N, 1532 (?), 62a. Sastūpams vairōkkōrt. = Nītovniks resp. Neitovniks nu vōrda neits.

Jane Otlikums N, 1536. g. 66a. = Otlykums.

Peter Otlousis N, 1539. g. 72b.

Peter **Otwar** A1, 1515. g. 28a.=Otvars.

Margharete **Owdoeclyn** A1, 1512. g. 19a.=audeklinš.

Jorgen **Owlyt** A1, 1509. g. 9a.=aulits resp. auleits, bišu strūps.

Symā un iprikšējā vārdā **-ou-** stāv diftonga **-au-** vītā. Tagad šei parādeiba ir nūvārojama tai sauktajā Vydzemes malīnē, kur runoj: „louds, coukas, outi“ un t. t.; 16. godu symtā, kai tū aplīcynoļ Tolgsdorfa katechisms, tai ir runōts Reigā un tōs apkōrtnē. Te nu mes redzim, kai tai sauktais „malenīciskums“ vērzōs nu rītumim uz austrumim, un 3—4 g. symtu laikā ir pōrsavitōjis krītnu gobolu, atstōdams aiz sevis jau cytaidu izrunu, resp. dialektu.

Johan **Padoem** Lib. Red. I, nr. 169.=Padūms (vai arī Padyums) nu 14. g. s.

Paksz Hedwigis Jgr. 74.=pakšs (un navys pakšķis).

Pampan BL 1607. g. 327.

Yanes **Pappysz** N, 1453. g. 99b.=papižs resp. papīds.

Parkuns LGU II, 1528. g. nr. 466.=Pārkyuns. Vacais **-u-** pōrsaveidōjis gon par **uo**, gon par **yu**.

Martyn **Patack** N, 1539. g. 73a. Sastūpams vairōkkōrt. =Pataka (dzārōja palame).

Paysans N, 1532. g. (?) 61b.=Paisāns (nu vōrda paiseit, pīm., lynus paiseit).

Pender BL 1607. g. 327. Sal. vītu nūs. Salaspilī. Penders nūzeimōj: lelvēders.

Anna **Perriszs** N, 1506. g. 47b.=Perišs (nūzeimōj — parātōjs).

Margareta **Pertenix** A1, 1508. g. 8b. Sastūpams vairōkkōrt.=Pērtēniks (kas dzeivoļ pērtī). Pazeistams vītas nūsaukums Makašānu pog.

Petāns Tomas Jgr. 69. Leidzeigs vītas nūs. Ropažūs.=Pītāns (vai Pietāns, bet na Pietēns).

Platzepper LGU II, 1502. g. 13. nr.=Platcapurs. Pazeistams Baltinovas pog., kai lomu vōrds un nūzeimōj — valns. Pōsoku valns palaikam tālōts kunga izskotā ar kun-

ga capuri. e tō laika raksteibā var nūzeimōt ari a, seviški plotais e malenišu izrunā ir piļneigs a.

Jacob **Pockmoleneckes** A2, 1523. g. 4b. = Pokmeļņiks (voi Patmaļņiks).

Marten **Pouppel** BL, 1577. g. 91. = Pyupuls. ou = yu.

Prekkuls Ns, 1450. g. 2b. Sastūpams vairōkkōrt. Sal. uzvōrdu Prikuļš un vītu nūs. Kotlakolnā.

Pugst Paul BL, 1607. g. 327. Sastūpams vairōkkōrt. Sal. uzvōrdu Puksts (Nautrānūs) un vītu v. Puksti Rōpažūs.

Laurentz **Pupaleya** N, 1540. g. 74b. = Pupuleja. NB va-cōkū savinōjumu — Pupaleju. Sal. te: Kūkanōjs.

Jane **Pupporoy** N, 1540. g. 75a. = Puporōjs. Sastūpams vairōkkōrt.

Clawin **Pussack** Ns, 1459. g. 22a. Elversa vōrdneicā 283: **Poschaks**. = požags, kūks kaut kō pabadeišonai, seviški nūdaguļū.

Pussyck Ns, 1452. g. 7a. Sastūpams vairōkkōrt. = Pussiks nu vōrda siks.

Jurgen **Puszwassissesz** A2, 1521. g. 1a. = Pusvadzišs.

Bartholomes **Putenix** A1, 1507. g. 3a. Cytur losoms ari **Putnick**. Sal. popularū uzv. Putņiks.

Jacob **Puysz** N, 1454. g. 100b. = Puiss. Sal. uzvōrdu Puisāns (Latgolā).

Katerine **Pwn** N, 1507. g. 48b. = Puns. Sal. uzv. Punāns (Latgolā) un vītu v. Puni (Rembatē).

Mychel **Pwrrysz** A1, 1518. g. 39a. = Pūrišs resp. Pūreits.

Rattenix BL, 1547. g. 56. Sastūpams vairōkkōrt. = Rateniks.

Reiekulle Hinrich BL, 1607. g. 327. = Rejekuļš resp. rejas kyulējs. Saliktiņa pirmajā daļā ir reje, bet na rija.

Tys **Reck** A3, 1627. g. 111b. vairōkkōrt. Sal. te palami **Reks**, kas ir sastūpama Škilbānu pog., un turpat vītu nūs. **Rekova**. Ari cytur ir sastūpams uzvōrds Rēķis un vītu nūs. Slokā un Olainē.

Reps Hermanus Jgr. 84a. = Reps (tabāka moks, moza

kuleite, nu vārda repēt — grumbēt). Pazeistams uzv. Repiņš.

Gerhardus **Rogge** Lib. Red. I, nr. 68, 14. g. s. pyrmō puse.

Rom Dirich BL, 1607. g. 327. = Rōms (mīreigs). Sal. vītu nūs. Ruomi Salas pog. (Olainē).

Rotgals Johannes Jgr. 50a. = Rotgaļš (rotu gols).

Rotkal Gerardus Jgr. 76. = Rotkaļš (rotu kalējs). **Rotkull** BL, 1607. g. 327.

Peter **Rutke** Ns, 1454. g. 13a.

Rutzen A1, 1511. g. 15a. = Rūceņa.

Ilze **Rwdze** A1, 1517. g. 34b. = Rudze.

Rwtsyn A1, 1514. g. 26a. = Rūcins.

Martyn **Saberlaix** N, 1549. g. 79a. = Sābrulaiks. Leidzeigi atvasynōts ir vārds sābruslūta, ar kuru apzeimoj cylvāku, kas par daudz mīļoj skrīt apkārt.

Hans **Sabres** A3, 1558. g. 101a. = Sābris.

Jacop **Saggus** Ns, 1452. g. 8a; Jane Saggos N, 1532. g. 62b. Martyn Czaggusse 1538. g. 72a. = Zagūze, zagyuze, dzagyuze.

Gertke **Sallasz** A1, 1507. g. 3b. = Zalačs. Sal. vītu nūs. Zalači (Salas pog.). Varbyut ari Salašs (nu vārda salaseit. Saleidzynoj: salašņa); izteiciņš „salaša zyrgi“ = salaseiti navināidi zyrgi, vīns taidš, ūtrys cytaids.

Sausze Janis A3, 1542. g. 38b. = Saušs. Ari tagad sastūpams uzvārds.

Scyppyn Ns, 1456. g. 16b. = Čypīns resp. Čips (nūzeimoj: pyks, piceņš).

Margrete **Sedelneke** N, 1472. g. 25a. = Sedelnīka (navys Segliniece).

Jacob **Sedynghes** A1, 1517. g. 35b. **Zedins** A1, 1517. g. 36a. = zediņš (peitais žūgs).

Selsenix A1, 1511. g. 14b. = Dzelzinīks.

Hermen **Semmerouge** N, 1534. g. 64a. = Zemeraugs. Saleidzynoj izteicini „vītraudži“ un „braukt vītraudžūs“.

Sick Matz BL, 1607. g. 327. = Sīks.

Matthia Sillaw LGU II, 1538. g. 767. nr. (nu Krust-piļs). Sal. turpat vītu vārdu Silava un pazeistamū uzv. Sylovs. Uzvārdu darynōšona ar -ov- voi -au- taitod ir vaca parōdeiba vēl nu ordeņa laikim.

Sillenik Petrus Jgr. 78. = Sileniks. 16. g. s. raksteiba atklāj šaurō un plotō i byuteibu un pōrskaņas lykumeibu. Pīm., **Syls** raksteits ar y, bet siliniks ar i. Šei raksteiba rōda pareizu fonetisku uztveri.

Sirdex Petrus Jgr. 79a. = Sirdeigs.

Hans Syrmyltz N, 1515. g. 55b. Sastūpams vairōkkōrt. = Sirmylts.

Hermann Sittinck BL, 1548. g. nr. 280. = Sitņiks. Sal. ar vārdu **Sick**.

Skistlack N, 1539. g. 72b. = Škeista lacējs. Cytur: **Schystlacke** Katerina A1, 1514. g. 26a.

Hinrich Skuddre A3, 1540. g. 38a. = Skudre (pazeistams uzvārds).

Gerde Slynkesz N, 1507. g. 49a. = Slynkiša.

Jacob Smuggest A3, 1460. g. 96b. Sal. uzvārdu Šmuksts.

Jacop Smucke Nv, 1484. g. 42a. = Šmukis.

Katerine Sothyn A1, 1514. g. 24b. = **Sōtyns** resp. Sōtnais (pīm., ēdiņš ir sōtns, kura navajag daudz).

Hans Souczayshans A3, 1558. g. 101b. = Saucaišāns resp. sauceišāns (nu vārda sauceit, šķeterēt dzeju).

Gert Sowle A1, 1519. g. 42a. = Saule. au = ou. Male-nīciska parōdeiba.

Spack Henricus Jgr. 33. un **Spack** Bartolomus Jgr. 82. = Spāks.

Spals. Andreas Jgr. 63a. = Spāls (nu lymim).

Spelan Bartholomes Jgr. 55. = Spēlāns.

Bartolmeus **Spellnick** A1, 1507. g. 5a. = Spēļņiks. (Ar vārdu spēļņiks seņōk apzeimōja ērgeļņiku, pīm., Baltinovas pogostā).

Mattis Spriggulitz N, 1537. g. 69a. = Sprigulīts. Pīd. -īts, bet na -ītis.

Mattis Sprungulins N, 1536. g. 67b. = Sprungulins (sprunguleits). NB. pīd. -ins.

...bauren **Spruthzen** BL 1577. nr. 315. = Sprūčs voi Sprūdžs.

Jacop **Spruxte** Ns, 1456. g. 20a. = Spruksts (pazeistams uzvārds Latgolā).

Spule Gothardus Jgr. 36. = Spūle (sal. pazeistamū uzvārdu Spūļs).

Spyrryn A3, 1477. g. 56b. = Spyryns (nu vārda spyrynōtis, krateitis, voi ari spyra. Sal. te vītu nūs. Spyras Dolē).

Peter **Stabwlncke** A1, 1515. g. 30a. = Stabulņiks.

Berendt **Stacke kalpun** A3, 1604. g. 107b. Ivēreibu peļnej vārds **kalpun**, kas leidzeigā raksteibā kai sugas vārds ir sastūpams vēļ cytur, pīm., A1, 1517. g. 36a. Šys vārds satur vacōku pīdēkli **-une**, kō vītā lejas latv. volūdā vālōk īsa-stōjis **-one**, bet augšlatvīšu **-yune**. Sal. pīzeimes pi **Parkun**.

Stallans Jgr. 58a. = Stallāns.

Stauwlyt par **Douw gouwe** A1, 1506. g. 1a. = Sauleits nu Pōrdaugovas. Vītu v. ar pīd. -ova.

Stoick Marten BL, 1607. g. nr. 327. = Stoika (pi lynu kuļsteišonas, slavisms?)

Strelnick Michaelis Jgr. 32a. Strelnick Jacobus Jgr. 54. = Strēļņiks. Sal. vītas nūs. Salas pog.

Dorthia **Sthendertsche** A1, 1517. g. 35b. = Dōrtia Stenderīša (nu Stenderīšs resp. Stendereite).

Michell **Struppis** A3, 1582.—1594. g. 105b. = Strupīs voi ari Strupīšs.

Martin **Sulla** A2, 1521. g. 2a. = Sula resp. sulas. Sal. vītas nūs. Sulas (Jaunpīli).

Sundans Toms Jgr. 60. Sal. tagadejū uzv. Zundāns.

Sulla Clavs Lib. Red. II, 647. nr. 1349.—1407. g. = Sylā Nikolajs.

Sullemychgel N, 1516. g. 56b. **Sullegayle** N, 1518. g. 58. = Sylamikeļs un Sylagaiļs. Sal. vītas nūs. Sylagaiļi

(Baltinovas pog.) un Sylajāni (Rēzeknes apr.). Plotais i (y) te apzīmāts ar u.

Bartel **Susseckel** A3, 1535. g. 112a. = Bārtuļs Suseklis.

Hans **Sweilsz** N, 1478. g. 29a. = Sveiļs.

Hinze **Sweynikke** Nv, 1460. g. 35a. Sastūpams vairōk-kōrt. = Zvejņiks.

Jurgen **Swyns** N, 1532. g. (?), 62a. Martyn **Swynsz** A1, 1508. g. 7a.

Mathesz **Syeghon** A1, 1507. g. 4a. = **Seikgons**. (Prētstotā tam beja lelī goni muižos un cīmūs.)

Thomasz **Syll** A(?), 1509. g. 10b. Sastūpams vairōk-kōrt. = **Syls**.

Barbar **Sylsz** A1, 1506. g. 1a.

Sylynsche N, 1508. g. 49b. = Sylynše resp. Sylanžs.

Pouwel **Syske** A1, 1508, 8a. = Cyska.

Michell **Szackeit** BL, 1578. g. 93 = Zakeits.

Anna **Szurryth** N, 1505. g. 47b. = (Šūreits?)

Taraud Bartholmaus Jgr. 71 = Tārauds.

Jane **Tawryn** A1, 1512. g. 18b. ari Towryn. = Taurins. Pazeistams uzv. Latgolā, preilišu izrunā „tauryns“, „vīglys kai tauryns“; sal.: Lityn.

Tayden, Moliano Zengeuverhör B VI, 27. = Taidenš.

Martin **Tutzis** N, 1534. g. 64a. ari **Tutze**, **Tutze**. Lai-kam saleidzinojams ar uzv. Tučs, kōrsovīšu izrunā „Tūčs“.

Ilsa **Uppanighe** A1, 1517. g. 36a. = Upeniša resp. Upenī-ka. Upeniks ir plaši pazeistams uzvōrds; cīms Upinīki un uzvōrds Upiniks Vōrkovas pogostā, krīvu raksteibā Упенки.

Ussin, Švābe Smiltines zemn. sar. 10. = ūsīns resp. ūseits.

Usz Andres BL, 1607. g. 327. = Ūšs Andrejs. Sal. taga-dejū vītas nūs. Ūšas (Piņķos); preilišu izrunā „ūss“ ar pala-talū s; pylna forma: ūsis.

Jane **Waggel** N, 1476. g. 28a = Vagaļs. Populars uzvōrds vysā Latvijā. Vagalis — jaunynōjums.

Walan, Švābe Smiltīnes etc.=Valāna.

Weipans Jacobus Jgr. 41a.

Wersnix Jacobus Jgr. 72a.=Vērsniks.

Andres **Weyrinen** LGU II, 1544. g. 976. nr.=Veireņš.
(Golūtne nav precīzi nūsokoma).

Jans **Wesytz** N, 1538. g. 70a.=Vēzīts resp. vēzeits.

Wilkotz Martin Jgr. 61a.=Vylkocs resp. vylkacs.

Wulkeweder 1458. g. Štīde etc. 399.=Vylkavādars.

Gerdrut **Wusche** A3, 1461. g. 55a.=Vuss resp. vyss. Sal.
vēl tagad pazeistamū uzvōrdu Vuss (Vuse).

Hans **Wusten** N, 1475. g. 27a.=Vusteņa resp. vysta —
visteņa.

Jacup **Wylek** Nv, 1517. g. 51a. Sastūpams vairōkkōrt.=
Vylks.

Jan **Wiltzin** BL 1607. g. 328. nr.=Viļceņš, Viļciņš.

Ivāroj pādejūs divu vōrdu raksteibu! Tei atklōj i pōr-
skaņu. Vōrdā **vylks** ir plotais „y“, jo tur plotai skaņai ari
jōbyut pēc stōvūkļa. Vōrdā **viļciņš** turpretim ir šaurais i,
jo taidam tur jōbyut pēc skaņu lykumeibas. Sal. te lykumu
par plotū un šaurū e!

Hans **Wyten** Ns, 1456. g. 20b. **Vitynk** Becker Nv, 1460. g.
35a. Sastūpams vairōkkōrt.=Vīteņš, vīteņa. Pazeistams
uzvōrds un sastūpams ari vītas nūs. Vītiņi (Pabāžos un
Siguldā).

Zedune Lib. Red. I, 1334.—1344. g. 72. un 263. nr. Pīd.
-ūne resp. -ūns.

Peter **Zeymesz** A1, 1512. g. 18a.=Zeimišs.

Margareta **Zyrellick** A1, 1509, 10a. Ilsebe Zirolitze A3,
1461, 55b.=Ceirelīts, Ceirolīts.

4. SENEJOS KURZEMES PERSONU VĒRDI.

Alsyne, Bauer Urk. 1355.—1362. g. Pīd. -īne.

Ase Semnix (Zalenikūs) Arb. sen. 176. = Zemniks.

Hans **Babileyth** 1572. g. Kip. 263. lp. Pīd. -eits (=bo-buleits).

Baltons Arb. K. G. Chr. I, 1544. g. = Boltens resp. ibolts, pabolts. Pīd. -ōns.

Merten Bersing nu 1560.—1561. g. Kip. 266. lp. Sastūpams vairōkkōrt. Šys pīmārs nūrōda uz lejas latvišu tendenci patskaņus sašaurynōt.

Hans **Bersenick** nu 1596. g. un **Biersenick** nu 1614. g. Kip. 266. lp. = Bierzniks.

Breide Arb. s. 176 (Zalenikūs).

Briszke Arb. s. 226 (Pērkonē). Sal. cīma nūsaukumu „Bryškas“ (vītejā izrunā „Bryškys“) un uzvōrdu „Bryška“ Preiļu pog.

Budenick Arb. s. 176 (Zalenikūs). = Būdeniks.

Burgeitz Arb. s. 180 (Mežmuižā). Sastūpams vairōkkōrt. Pīd. -eits.

Bartolomes **Butenick** nu 1539. g. Kip. 269. lp.

Nycklaus **Dadeyka** nu 1540. g. Kip. 270. Pīd. -eika.

Daugmaneitz Arb. s. 180 (Mežmuižā). Sastūpams vairōkkōrt. = Daugmaneits. Pīd. -eits.

Gaydune nu 1355. g., **Gaidune** nu 1582. g. Bauer. Suf. -ūne.

Gailune nu 1355. g. un vālōk. Sastūpams vairōkkōrt. Bauer.

Garreis A. s. 255 (Kazdangā). = Garis. **Garreyke** nu 1582. goda. Kip. 281. lp.

Clausz **Glaszenicke** A. s. 251 (Valtaiķi). Pīd. -nīks.

Jagel Semnix Arb. s. 176. Sal. Ase Zemnīks.

Grebenick BA 219 (Lubezerē). Nu vārda grebt. Sal. pogrobs.

Michel **Kannenick** Arb. s. 216 (Dundagā). = Kannenīks.

Gerke **Keveits** Arb. s. 249 (Jamaiki). = Kēveite?

Thomas **Kolnik** Arb. Kurl. Güterchr. I 188, 1583. g. (Pērkonē). = Kolnīks nu v. kolns.

Andre **Koulin** Arb. s. 210 (Dziņas pog. pi Ventspīls). = Kouliņš (malenīciskums).

Jane **Kouszin** Arb. s. 215 (Mazirbē). = Kousiņš (malenīciskums).

Kurpenīks nu 1554. g. Kip. 298. **Curpenick** Arb. s. 219. = Kurpenīks. Pīd. -nīks.

Kupenick Jacob Arb. s. 175. = Kūpenīks, nu v. kūpa voi ari kupona?

Jane **Kumin** Arb. sen. 168 (Svirlaukā). = Kūmiņš.

Kumpan Arb. sen. 178 (Mežmuižā). = Kumpāns.

Daratte **Lasune** Arb. s. 207 (Targalē). Pīd. -une. Sys pīdēklis vēl sastūpams vārdus Gaylune (Dundagā), Grebbune BA 243 (Puzē), Waldune nu 1582. g. Kip. 361. Sal. seņpr. walduns. Vālkā laikmatā pīd. -ūns lejas latv. vol. pōrsa-veidōjis par -onis.

Latwethe nu 14. un 15. g. s. Kip. 437. lp. Pīmiņūt šū uzvārdu, Kiparskis aizrōda, ka 14. un 15. g. s. dokumen-tūs Kūrzemē figurej na tikai personu, bet ari vītu nū-saukumi „Latviši“ (Lettendorf); Latvišu cīms, Latvišu ceļš. Tys nūrōda, ka kurši sevi par latvišim nav saukuši un mynāti latviši ir inōcēji.

Leydumnix Arb. s. 173 (Sesevē). = Leidumnīks.

Lipa Bauer 149. Sal. vītu vārdus ar tū pošu sakni.

Lubenick Arb. s. 169 (Svirlaukā). = Lubenīks nu v. luba (jumta skaidēna).

Maszull Arb. s. 214 (ap Ēdoli). Sal. uzv. Madžuļs.

Peter **Mileit** nu 1554. g. Kip. 310. = Mileite (nu vārda miles) vai arī Mileits (nu vārda mīļš)? Kotrā gadījumā pīd. -eits.

Michell **Mutzenick** Arb. 224 (Dundagā), sastūpams vairōkkōrt nu 1582.—1585. g. Pi Bauera.

Namejs 13. g. s.? Demoliano. Šis vārds jāatzeist par latvisku un atvasinājams no „nameit“, „napōrmaineit“. Tātad nūzeimōtu tū pošu, kŭ vārds „Konstantins“.

Jacob **Paddag** Arb. s. 168 (Svirlaukā) = Padaga vai Pataka? Varakļōnu pogostā ir pļova Padaga.

Palz (Svirlaukā) Arb. sen. 163. = Paļts (pelke) vai palss.

Pauuordinge Arb. s. 164 (Viskalūs) = Pavōrdiņš.

Gayde **Pedow** Arb. s. 263 (Dzērvē). Pīd. -ovs.

Perkun Semnigs Arb. s. 167. Perkune Arb. s. 265 (Alsungā). Pīd. -ūns.

Annusz **Pierttenick** nu 1579. g. Kip. 323. lp.

Jurgen **Pobayszen** (Ārlavā). NB. prefikss po-. Šis prefikss sastūpams vōrdūs: podūmāns, pogrobs.

Prikuļ Arb. sen. 176 (Zalenikūs). Sal. vītu nūs. Priekuļi un uzv. Latgolā — Prikuļs.

Anders **Pudenick** nu 1540. g. no Abelsaath. Simon **Pudenick** nu 1582. g. Kip. 324. lp.

Jahn **Pusahn** nu 1579.—1596. g. Kip. 328. lp. Pīd. -āns. Pusāns.

Pusslern Grobnisz Kirchen Buch 1584.—1614. = Puszērnš.

Jacob **Puxto** Arb. s. 175 (Zalenikūs). Sal. uzv. Puksts.

Peter **Rattenick** Arb. s. 168 (Svirlaukā), sastūpams vairōkkōrt. Ari **Rattenix** nu 1584. g. Kip. 331. lp. Sal. vītas nūs. Ratenīki Makašānu pog.

Raudan nu 1579. g. (Rucovā) Kip. = Raudāns. Pīd. -āns.

Rupeick nu 1554. g. Kip. 334. lp. = Rupeiks. Pīd. -eiks.

Wetze **Rutzin** Arb. s. 212 (Zlēkās). = Rūciņš (nu vārda rūka). Sal. vītu nūs. Rucini Dunikā Lvv. II 39.

Mytschkus **Sabreyt** nu 1540. g. Kip. 335. lp.=Sābreits.
Lītovišu sēbras, krīvu сябрь. Pid. **-eits**.

Michell **Sackeit** Arb. s. 230 (Dundagā). = Zakeits.

Jane **Sate** nu 1582. g. Kip. 337. = Sāta.

Seilige Arb. s. 176 (Zalenikūs). = Seiliša?

Buls Semnigs Arb. s. 163, ari Semnix (Viskali). Pa-
zeistams uzv. Buļs.

Petter **Sernitz** Arb. s. 168 (Svirlaukā). = Zērnits. **Sernne-**
Pusch Arb. s. 163. = zērņu puiss voi puškis?

Seyl Arb. s. 172 (Sesavā). = Seiļs.

Sirnicke (Arb. s.) 219 (Gibkā). = Sīrniks.

Herman **Slaveyke** (Arb. s.) 212 (Piltēnē). Sastūpams
vairōkkōrt. Pid. -eiks.

Narkus **Staneytis** nu 1540. g. Kip. 351. = Staneits (nu
vōrda Stanislavs). Pid. **-eits**.

Andre **Syll** nu 1540. g. Kip. 342. lp. = Syls. Ivāroj plotū i.

Matze **Talszenick** (Arb. s.) 216 (Dundagā). = Talseniks.

Jacob **Tzerwe** nu 1540. g. Kip. 342. lp. = Ciervs.

Peter **Urbenick** nu 1554. Kip. 360. lp. = Ūrbeniks.

Paul **Usze** (Arb. s.) 221. (Rojā). Jacob **Usze** 225 (pi Dun-
dagas) = Ūšs resp. ūsis. Tagad tur ir vītu nūs. Ūši, Ūšas
L. v. v. II 146.

Jan **Wardull** nu 1598. g. Grobinsz etc.

Waszenick Arb. s. 243 (Puzē). = Važeniks.

Weidenick Arb. s. 176. (Zalenikūs). = Veideniks.

Michell **Vyrune** nu 1585. g. Kip. 370. lp. = Vyrūne.

Nicke **Wulxs** nu 1582. g. Kip. 371. g. u = y.

KŪPSAVYLKUMS UN SLĒDZĪNI

1. Vaicājums par senejū latgaļu volūdu ir pilnīgi nepēteita nūzare baltu filologijā. Šo vaicājuma atstāšanai nūvortā ir bejuši sovi ideologiski apsvārumi, kai tū mes eismā asam redzējuši pyrmajā un ūtrajā nūdaļā.

2. Tōļok mes redzējom, ka ir bejuši mēginājumi vaicōjumu nūstōdeit tai, it kai senejō latgaļu volūda byutu bejuse tys pat tagadejais „vydsdialekts“, kas jau 13. godu symtā byutu bejis runōts vysā senejā Latvijā.

Bet mes redzējom, ka tys tai nav, un redzējom, ka vyspōri par „vydsdialektu“ kai vīnu senejōs Latvijas volūdu nav nimoz īspējams runōt, jo Latvijas teritoriju, kai tū mes redzim pīvinōtajōs kartēs, kaidreiz ir apdzeivōjušas vairōkas atseviškas ciltis un tautēnas, nu kurom kotrai ir bejuse sova valsts, sova kultura un sova volūda ar lelōku voi mozōku sovstarpejū radniceibu.

3. Senejō Latvija eistajā un šaurōkajā nūzeimē ir tikai Latgola, un tikai tōs īdzeivōtōji senōtnē saukti par latvišim. Vēstures olūtūs šei tradīcija ir pastōvējuse cauri vysim godu symtim leidz pat jaunajim laikim. Tikai pādejūs godu symtūs ari pōrejī apgoboli īgyun Latvijas un latvišu nūsaukumu. Ari jaunōkūs laiku antropologiskī pētejumi aplīcynojo, ka tikai Austrumlatvija uzrōda teirōkū latvišu tipu. *)

4. Kai Latvijas tai ari latvišu tautas nūsaukums paīt nu senejōs Latgolas, kur vōrdi Latgola un Latvija, kai ari latgaļs un latvīts ir bejuši sinonimi.

*) Sal.: Anthropologische Beiträge zur Kenntnis der Bevölkerung Lettlands, LUR, 1925, 367.—379. lp.

Jaunajūs laikūs, sevišķi 20. godu symtā, vārds latgaļš ir lītots gon kai regionals apzeimējums, kas izsoka īdzeivotāja izaceļšonu nu Latgolas, gon ari pīdareibu pi senejōs latgaļu cīlts (resp. tautas), kas lītoļ sovū senejū volūdu.

5. Mes redzējom, ka senejōs latgaļu volūdas eksistences pīrōdeīšonai ir materialī, jau sōcūt ar vēsturiskajim laikim, t. i., nu 12. un 13. godu symta, un tōļōk mes redzējom, ka senejō latgaļu volūda, kas reizē ir ari senejō latvīšu volūda, nav vys identiska ar tagadejū lejas latvīšu volūdu voi t. s. „vydsdialektu“, bet gon identiska ar tagadejū augšlatvīšu volūdu, kū modernajā volūdņiceibā ir pijemts saukt gon par augšzemņiku dialektu, gon latgaļu dialektu, gon ari par izlūksni, kai tys, pīm., ir dažōs instrukcijōs un ministru kabinetu lāmumūs nu 1921. g. 11. augusta. (Lykumu un reikōjumu krōjums Nr. 157 un ari Nr. 146.)

Tagad pareizōk byutu runōt par augšlatvīšu volūdu un lejas latvīšu volūdu. (Lejas latvīšu volūdu sastōda t. s. „vydsdialekts“ kūpā ar tāmnīku izlūksni).

6. Ir izteikts uzskots, it kai latgaļu dialekts resp. augšlatvīšu volūda byutu rodusēs slavu īspaidā pādejūs godu symtūs, bet, kai jau redzējom, šys uzskots ir tikai zynomas ideologījas propaganda bez vajadzeigō pamata, kam ar zynōtni nav nikaidu sakaru. Šamā grōmotā uzrōdeiti materialī taidu uzskotu pīlņeigi apgōž.

7. Senejō latgaļu volūda (resp. latgaļu dialekts) ir vaca volūda un reizē ari vacōkais latvīšu volūdas veids vyspōri.

Bet ar tū tūmār navar saceit, ka tei byutu pastōvējuse jau nu pasaulja radeīšonas. Runōt par tū nūzeimātu sprīdelēt bez materialim, bet mes varim gon pijemt, kai tū aplīcynoj prof. Būga, ka tei ir pastōvējuse jau tyvōkajā aizvēsturē, t. i., jau pyrms raksteitōs vēstures sōkumim.

Sōcūt ar vacōkūs chroniku un dokumentu materialim, mums ir drūši pīrōdejumi, ka senejō latgaļu volūda ir pastōvējuse vysu pādejū godu tyukstūšu.

Kas atsateic uz volūdu izaceļšonu un atteisteibu, tod jōsoka, ka ōrpus vēsturiski un lingvistiski drūšajim mate-

riālim var byut tikai minējumi un nanūzeimeigas teorijas. Nūzeimeigas atziņas ir tikai tiktōļ, par cik tōs bolstōs uz drūšim materialim. Leidz šam par senejū latgaļu volūdu ir runōts bez argumentim, kōdēļ ari mes palaikam redzējom, ka par daudzom-teorijom nav nimoz īspējams disputēt, jo tōs nav balsteitas ni uz kaidim materialim.

8. Senejōs latgaļu volūdas pastōvēšonas pīrōdeišonai mums materialī ir, un šī materialī līcynoļ, ka tōs kontinuitivais turpynōjums ir tagadejō augšlatvišu volūda. Tai kai senejō latgaļu tautēņa jau nu aizvēsturiskim laikim apdzeivoļ vīnu un tū pošu teritoriju, kū tagad, un tai kai tei nav pōrsatautōjuse, tod navar byut runa par tū, ka tei sovu volūdu byutu atstōjuse un dažūs godu symtūs īgyvuse jaunu. Pēc sēļu latgalizēšonas resp. latvyskōšonas tagadejā austrumu Latvijā palyka tikai vīna vīneiga lingvistiska vīneiba, kas sovu byuteibu saglobōja leidz tagadejam laikam.

9. Cytaidi tys ir ar volūdu rītumu Latvijā. Tur kaidreiz beja libīši, kurši, zemgali ar dažaidom volūdōm. (Kaut kaidu tāmniku nav bejis nikod).

Libīši pamozam pōrsatautōja, sasajaukdami ar latgalim, un ari kurši, kuru volūda kaidreiz ir bejuse ļūti tyva pryušim, ir pōrsalatvyskōjuši kūpā ar zemgalim. Tū vairōkkōrt aplīcynoļ Blese. Zemgaļu īspaidam 14. un 15. g. s. vādzēja zust, jo 13. g. s. beigōs ap 100 000 zemgaļu ir aizgōjuši trymdā uz Lītovu. Jōjam vārā, ka pi tūreizejō īdzeivōtōju daudzuma 100 000 cylvāku jau sastōdeja vasalu cīļti voi tautēņu. Tai iznōk, ka rītumu Latvijā nav vīngobolainō un kontinuitivō (napōrtrauktō) vīnas volūdas turpynōjuma, bet tur ir nūtykuse pōrsatautōšona (libīši) un volūdas pōrmaiņa, kuras rezultatā izauga tagadejais „vydsdialekts“ voi lejas latvišu volūda.

10. Vacī iroksti rōda, ka ari Kūrzemē kaidreiz ir bejuši stypri latgaļu volūdas īspaidi. Ar tū vacō lejas latvišu volūda ir bejuse tyvōka tagadejai augšlatvišu volūdai. Atsatōlynōšona nu senejōs latgaļu volūdas ir sōkusēs rītumu Latvijā — Kūrzemē un ap Reigu, kur 15. un 16. g. symtā ir bejuse obu latvišu dialektu rūbeža ar īpatnejū malenīcisku-

mu kai rubežas pazeimi. Pēc tam šei rubeža ir vērzejusēs uz austrumim, radeidama pōrejas jūslu ap Alūksni. Bet ari vēļ tagad šei rubeža storp augšlatvišu un lejas latvišu volūdu it nu zīmēlīm pōri Pībolgai uz Lelvōrdi, Jumprovu un pōri Daugovai uz Baldōni un Lītovas rubežu. Tei ir rubeža augšlatvišu un lejas latvišu volūdas intonacijom un ari tom fonetiskajom atšķireibom, kas škir obus lelūs latvišu volūdas dialektus. Tū aplīcynojo ari jaunōku dialektu pētniceiba.

11. Kurs latvišu dialekts ir lobōks, kurs teirōks?

Volūdu skaistums, lobums, dereigums un vajadzeigums nav ni izmērejama, ni nūsokoma līta. Volūda ir tautas monts, tautas gors un tautas dvēsele, un ar tū nivīns nasa-tērgoj, kōdēļ ari ar praktiskom mārāuklom tū namērej un navērtej. Volūda ir tautas gaumes līta un tautas grybas izpausme, un tūmār, nasaverūt ari uz tū, volūdas uz pasyutejumu ni zyud, ni rūnās. Tōs ir, kai soka, Dīva dōvona, ir pasaulī pastōvūša realitate, ar kuras pastōvēšonu jōsarēkinoj, vīnolga kaidu stōvūkli pret tū ijam. Ikvīna volūda ir loba tim, kas tū runoj, bet cytim, kam tei nav vajadzeiga, tei var byut ari preteiga, seviški jo tei ir fonetiski tyva un radnīceiga. Šei psihologiskō parōdeiba ir pazeistama vysā pasaulī, un blokus brōļu mīlēsteibai palaikam pastōv ari brōļu ināids, kas ari nūsoka ūtra runas skaistumu voi naskaistumu.

Kas atsateic uz volūdas teireibu, tod pilņeigi teiras volūdas pasaulī nav nivīnas. Vysom ir šaidi taidi blokus pīmaisejumi. Augšlatvišu volūdai ir slavu pīmaisejumi, lejas latvišu volūdai — germaņu pīmaisejumi *). Volūdas teireiba ir relativa līta. Svoreigi, nu kaida veidūkļa raugōs. Jo raugomēs nu lejas latvišu volūdas veidūkļa, tod teira nav — augšlatvišu volūda, bet jo raugomēs ūtrāidi, tod teira nav lejas latvišu volūda.

Un tūmār vyspōri ir jōsoka, ka literariskō volūda ir teira kai „vydsdialektā“ tai ari latgaļu dialektā.

*) Dr. phil. Zēvers ir saskaitejis pōri par 1000 aizjemtu vōcu vōrdu. Sal. jo dorbu „Die deutsche Lehnwörter im lettischen.“

12. Kūpejō latvišu literatura taitod sasastōda nu divom literariskom tradicijom: nu augšlatvišu un lejas latvišu. Vacōka ir lejas latvišu, jaunōka augšlatvišu. Obas tōs ir dybynōtas uz katōļu goreigōs rakstnīceibas pamatim un tōjōk augušas patstōveigi. Jau nu latvišu literaturas šyupuļa ir nūticis tai, ka lejas latvišu literatura ir palykuse protestantu goreidznīceibas kūpšonā, bet augšlatvišu — katōļu goreidznīceibas rūkōs.

Šamā sakareibā ir daudz runōts it kai par nūtykušu tautas saškeļšonu, bet tys ir oplomi. Ka katōļu goreidznīceiba nikaidu tautas saškeļšonu nav gribējuse, uz tū nūrōda kaut tys, ka pa vysim godu symtim tei ir pyulējusēs izdūt grōmotas obūs lelajūs latvišu dialektūs — prūti: lejas latvišu un augšlatvišu volūdā. Taitod grōmotu izdūšona tautas volūdā ir bejuse paidagogiska napīcišameiba pastorizācijas dorbā.

Kai beja dabeigi rodusēs augšlatvišu un lejas latvišu volūda, tai ari dabeigi kotrā nu tom izauga literatura. Nivīns mōksleigi nav radejis ni dialektu atšķireibas, ni ari literariskōs tradīcijas. Taišni ūtraidi. Augšlatvišu literatura ir gon mōksleigi traucāta ar vysaidim drukas aizlīgumim, gon krīvu, gon sovīm, bet mōksleigi veicynōta nikod. Un tūmār ari augšlatvišu literatura ir auguse, un auguse tikai nu pošas vitalajim spēkim un augšonas pīka, auguse ar tū apziņu, lai saglobōtu un turpynōtu vacōs volūdās tradīcijas un lai kolpōtu sovai dzimtenei, sovai tautai, latvyskajai kulturai un Latvijai.

OLŪTI UN LITERATURA

- Ābele**, Par stieptās intonācijas pāreju krītošajā, Filologu b-bas raksti, III, 41.—42. lp.
- Ābers**, B. Latgales kultūras vēsture, Latviešu konversācijas vārdnīca, X, 20 215. sek.
- Alnpeke**, Dittleb von, Livländische Reimchronik, Hrg. von Leo Meyer, Paderborn 1876.
- Apeļs**, M. Latgališu literatūras vēsture, Rēzeknē 1935.
- Arbuzovs**, L. Pārskats par Latvijas kartogrāfijas pētišanas vēsturi, LUR III nr. 8, 1936. g.
- A1, **Arbuzovs**, L. Piezīmes pie vecākajiem latviešu
A2= literatūras pieminējumiem. Visvecākie rokraksti latviešu valodā kopš 1558. g., Izglītības Min. Mēn. 1920, I, 34.—48. lp.
- Arbusow**, L. Zwei lettische Handschriften aus d. XVI und XVII Jhdt. LUR II, 1922. 19.—27. lp.
- A3; **Arbusow**, L. Studien zur Geschichte d. lettischen
N= Bevölkerung Rigas im Mittelalter und XVI
A= Jhdt, LUR I, 1921, 76.—96. lp. Bierträger
98.—100. lp. Olsnesēju saroksts nu 1462. g.
- Ns; **Arbusow**, L. Kirchliches Leben der Rigaschen Los-
Nv= träger im XV Jhdt. LUR VI, 1923, 183.—224. lp.
- Arbusow**, L. Livlands Geistlichkeit vom Ende des 12. bis im 16. Jhdt. III Nachtrag. Mittau, 1913.
- Arbusow**, L. Ein Verzeichnis der bäuerlichen Abgaben im Stift Kurland (1582—1583) LUR, X, 1924, 163.—286. lp.

Arb.s. = Arbusow, L. Kurländische Güter-Chroniken. Neue Folge, I Bd. Mittau 1895. Bearbeitet von L. Arbusow sen.

Arbusow, L. Anschlag der aus dem Leibgeding der Herzogin Anna von Kurland zu erwartenden Einkünfte 1566., Sitzungsberichte der Kurländischen Ges. f. Lit. u. Kunst, Mittau, 1898, Seite 159.—181.

Balodis, Fr. Det äldsta Lettland. Till svenska av William W. Freij. Upsala-Stockholm 1940.

Balodis, Fr. Ludzas—Rāznas apvidus senvietas, IMM, 1925. g. 11. nr.

Balodis, Fr. Senlatvieši, Daugava 1929. g. 4. nr.

Balodis, Fr. Latvju aizvēsture, Latv. konv. vārdn., XI, 21 425. sek.

Balodis, Fr. Jersika, Rīgā 1939. g.

Balodis, Fr. Letten und die lettische Kultur in vorgeschichtlicher Zeit, Geografiska annaler 1929. Bd. XI, 217.—241. lp.

Balodis, Fr. Latviešu kultūras ziedu laiks Latgalē, Latvijas s. 1925.

Balodis, Fr. Latvijas archeologija, Fr. Baloža red. Rīgā 1926. g.

Balodis, Fr. Latvieši I, Baloža etc. red. Rīgā 1930. g.

Balodis, Fr. Latvieši II, Baloža etc. red. Rīgā, 1932. g.

BA = Bauer, A. Die Wartgutsteuerliste der Komturei Goldingen, Hrsg. von Albert Bauer, Riga 1933. (Sammlung Bauer).

Bielenstein, A. Die Grenzen des lettischen Volkstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert, Petersburg 1892.

Bielenstein, A. Atlas der ethnologischen Geographie des heutigen und des prähistorischen Lettenlandes, 1896.

Bielenstein, A. Lettische Grammatik, Mittau 1863.

- Bielenstein, A.** Die Lettische Sprache nach ihren Lauten und Formen etc. Bd. I, 1863, Bd. II, 1864, Berlin.
- Blese, E.** Latviešu valodas attīstības posmi, Latvieši I, Rīgā 1930. g.
- Blese, E.** Latviešu literāriskā valoda, Latvieši II, Rīgā 1932. 375.—398. lp.
- Blese, E.** Latvju valoda, Latv. konv. vārdn. XI, 22 251. sek.
- Blese, E.** Krievu valodas ietekme latviešu valodā, Latv. konv. vārdn. X.
- Blese, E.** Latgaliešu dialekts, Latv. konv. vārdn. X 20 251.
- Blese, E.** Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas I, Rīgā 1929. g.
- Br.=**Brežgo, B.** Latgolas vēstures materiāli I, Vl. Lōcis Daugavpili 1944. g.
- Brežgo, B.** Latgolas inventari un zemu generalmēreīšonas aproksti. Vl. Lōcis Daugavpili 1943.
- Brežgo, B.** Latgolas pagōtne I, Daugavpili 1943.
- Brežgo, B.** Archīvu materiāli par Latgali krievu archīvos, Filol. b-bas raksti X, 1930.
- Brežgo, B.** Latgales pilsētas, Latvijas pilsētu vēsture, Apīņa red. 1931.
- LGU= **Bruining,** Livländische Güterurkunden I (1207—1500), Hrsg. H. von Bruining und N. Busch, Riga 1908.
- Bruining,** Livl. Güterurk. II (1501—1545), Riga, 1923.
- Buczek, Karol,** Dr. Kartografija polska w czasach Stefana Batorego, Warszawa 1933.
- Būga, K.** Die Vorgeschichte der Aistischen (Baltischen) Stämme im Lichte der Ortsnamenforschung von K. Būga, Streitberg Festgabe, Leipzig 1924. 22.—35. lp.
- Būga, K.** Aisčiu gimines nariu plokstele, Liet. kalb. žod. I,

BL= Bulmerincq, Vier Bücher der Landvogtei der Stadt
Riga, Bearbeitet von Dr. Aug. Bulmerincq,
Riga 1923—1925.

UB= Bunge, Fr. G. von., Liv-, Est- und Curländisches
Urkundenbuch, Riga—Reval, Bd. I—XII (7—
12. sēj. Hildebranda, Arbuzova, Bruininga u. c.
turpynojumā).

Bukšs, M. Vacōkō latgaļu dialektā tulkōtō Evange-
lija volūda, Olūts 1943. g. 4. nr. 198.—204. lp.

Bukšs, M. Vacūs rokstu volūda, RK 40, 53.—97. lp.

Bukšs, M. Katolska traditioner i den lettiska lite-
raturen, Credo, 1946. nr. 3—4, 184.—193. lp.

Bukšs, M. Katōļu tradīcijas latvīšu literatūrā,
„Dzeive“, 1948. g. 1. nr. (žurnals).

Bukšs, M. Kad tiek pieminēta vecākā katoļu rakst-
niecība, „Dzimtenes Balss“, 1948. g. 8. nr.

Ij= Довгяло — Историко юридические материялы,
извлеченные из актових книг губерній
Витебской и Могилевской, хранящихся в
Центральном Архиве в Витебске. Выпуск
XXVII под редакцией Довгяло, Витебск,
1899. (Satur 6 dokumentus nu Latgolas att. uz
1583.—1738. g.)

Drexler, A. Atlas linguisticus, Kartographisches In-
stitut, Innsbruck 1932—1934.

Elger, G. Dictionarium polono-latino-lotavicum, 1683.

Elger, G. Evangelia — skot. Günther.

Endzelīns, J. Latviešu valoda. Latviešu literatūras
vēsture I, 1935. Rīgā.

Endzelīns, J. Lettische Grammatik, Heidelberg 1923.

Endzelīns, J. Lettisches Lesebuch etc, Heidelberg
1922.

Endzelīns, J. Latviešu valodas skaņas un formas,
Rīgā 1938.

Lvv= Endzelīns, J. Latviešu vietu vārdi I, II, III Rīgā.

- Feldmann**, Verzeichnis der lettländischen Ortsnamen, Riga 1938.
- FBR** = **Filologu Biedribas raksti**.
- Fircks**, Ed. v. Neue Kurländische Güter-Chroniken... Hrsg. von Ed. Fircks, Mittau 1900.
- Gerullis**, G. Baltische Völker, Eberts Reallexicon der Vorgeschichte, Bd I, Berlin, 1923., 335.—342. lp.
- Ginters**, A. Latviešu zinātne un literatūra, 1763—1855, Rīgā 1926.
- Grob.** = Grobnisch Kirchen Buch von anno 1584—1614.
- Günther**, Aug. Altlettische Sprachdenkmäler in Faksimilendruck I, II, Heidelberg 1929. (Ītļpst Tolgsdorfs, Mancelis, Elgera Evang.)
- (Harder)**, Versuch einer alten Geographie von Lief-land, Neue Nordische Miscellaneen, St. I u. II, 1792.
- Hedman**, E. Dzīsna i Druja Magdeburgskie miasta, Vilno, 1934.
- Henr.** = **Henrici** Chronicon Lyvoniae ex rec. W. Arndt, Pert. Hannoverae 1874.
- Hupel**, A. Topographische Nachrichten von Liv- und Ehstland I 1774, II 1777, III 1782.
- Inflanty** — Историческая судьба края, известного под именем польских Инфлант, atsevišķs nūvilkums nu grāmatais — Памятная книжка Витебской губ. на 1887. г. Составил Сапунов.
- IMM** = **Izglītības Ministrijas Mēnešraksts**.
- Ko** = **Jakubowski**, Jan i **Kordzikowski**, Józef. Źródła dziejowe, T XXIV, Cześć I-sza, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Tom XIII. Inflanty — Cześć I, Rewizya inflancka 1599 r. Warszawa 1915.
- Jgr.** = **Katholisches Kirchenbuch zu S:t Jacob in Riga**. Dokumente Upsalas univ. bibl.

- Kemps, Fr.** Latgalieši, Rīgā 1910.
- Keussler,** Die Tributpflichtigkeit der Landschaft Tolowa, Mitteilungen aus d. livländischen Geschichte. Riga 1886, Seite 111—128.
- Klaustiņš, R.** Latvis, Latvietis, Latviešu konv. vārdn. XI 21 334 un 21 338.
- Kip. = **Kiparsky, V.** Die Kurenfrage, Helsinki 1939.
- Kleijntjens, J.** Latvijas vēstures avoti jezuitu ordeņa archīvos, I Rīgā 1940. g., II Rīgā, 1943. g.
- Klopmann,** Kurländische Güter-Chroniken I, Mittau 1856.
- Кордт, Б.** Материалы по истории русской картографии. Вып. I Киев 1899; вып. II Киев 1910. Серия II вып. I Киев 1906.
- Kronlins,** Latgales gara kultūra, Latv. konv. vārdn. X, 20 155. lp.
- Kwiatkowski, Z** Roczycy Marcin, Wszystkiej Inflantskiej ziemi... opisanie 1567.
- Ķaune, N.** Garīgās dzīves veidošanās Latgalē, IMM 1934. g. 1.—2. nr.
- Latkovskis, L.** Kai Latvijas Universitāte apkarēja latgaļu dialektu, „Latgola“, 1948. g. 89. nr. (laikroksts).
- Latkovskis, L.** Latgaļu dialekts. RK 40, 98.—116. lp.
- Latvija desmit pastāvēšanas gados.** Red. Dr. A. Bilmanis Rīgā 1928. g.
- Langijs, J.** 1685. g. latv. vāciska vārdnīca. Rīgā 1936.
- LUR = **Latvijas Universitātes raksti.**
- Литовская метрика,** С:т Петербург 1903. un 1910. Серия: Русская историческая библиотека.
- Mancelius, G.** Lettus 1638. Skot. Günther.
- (Manteuffel),** Polnisch Livland, Riga, 1879.
- (Medem),** Lotavica grammatica in gratiam illorum, qui lumen doctrinae Christianae sedentibus in tenebris et umbra mortis afferre student, edita

- anno ab ortu solis Justitiae in carne humana
1737, Vilnae. Typis acad. S. J.
- Misiņš, J.** Latviešu rakstniecības rādītājs, I 1924,
II 1937.
- Moliano**, Das Zeugenverhör des Franciscus de Mo-
liano (1312). B-bt von Aug. Seraphim, Königs-
berg I. Pr. 1912.
- Münster, S.** Cosmographiae universalis lib. VI etc.
1550.
- Lib. **Napiersky, J. G.** Libri redituum der Stadt Riga,
Red. = Leipzig 1881, (I daļa 1334—1344; II — 1349—
1406; III — 1488—1544).
- Napiersky, J. G.** Erbebücher der Stadt Riga, Riga
1888: I Erbebuch 1384.—1482; II — 1493.—1579.
- Napiersky, J. G.** (Recke), Allgemeines Schriftsteller-
und Gelehrtenlexicon. Bd IV, Mittau 1832.
- Neikšaniņš**, Sajukums dialektu vaicōjumā, Latgola,
1947. g. 43.—44. nr.
- Nestora chronika**, Повесть временных лет по
Лаврентьевскому списку. Изд. Имп. архео-
графической комиссии. 3- изд. С : т
Петерб. 1910.
- Neumann**, Die Ordensburgen in sog. Polnisch Liv-
land, Mitteilungen etc. XIV 1889, Seite 292—
323.
- Орлов, А.** Происхождение названий русских и
некоторых западно-европейских рек, горо-
дов, племен и местностей. 1907.
- Ortelii, Abrahami.** Theatrum orbis terrarum, Ant-
werpen 1570. (80. lp. ir Livonijas karte).
- Plāķis, J.** Daži attīstības posmi latviešu un leišu
akcenta vēsturē. LUR IV 1922, 179.—222. lp.
LUR V 1923, 39.—116. lp.
- Plāķis, J.** Kursenieku valoda, LUR, XVI, 1927. 33.—
124. lp.

- Plāķis, J.** Baltu tautas un ciltis, Latvieši I, 1930. 49.—55. lp.
- Plater, A.** Über alte Gräber und Altertümer im Polnisch Livland, Rigasche Mitteilungen, Bd IV, 2, 1848.
- Radzivila** karte „Magni Ducatus Lithuaniae ceterarumque regionum illi adiacentium exacta descriptio... principis Nicolai Christophori Radziwil... cura et impensis facta et in lucem edita, Amsterdami 1613.“ Karte atrūnama ari Kordta Materialūs u. c.
- Rancāns, N.** Latvijas vēsture II, Daugavpili, 1926.
- Rehehusen,** Manuductio ad linguam Lettonicam facilis et certa monstrata a Johanne Georgio Rehehusen, Riga, 1640.
- Renner, J.** Livländische Historien hrsg. von R. Hausmann und Köhlbaum, Göttingen 1876.
- RK 40 = **Rokstu krājums** latgaļu drukas aizlīguma atceļšonas 40 godu atcerei. Prof. Dr. B. Brežgo un N. Trepšas red. Daugavpili 1944. g.
- Rücker, C. G.** Specialkarte von Livland in 6 Blätter, 1839. g.
- Russisch-livländische** Chronographie, bearb. von Bonnel S:t Petersburg 1862.
- Russow, Balthasar,** Chronica der Prouintz Lyffland, 1584. g.
- Рыков, Древности Латгалии,** Rēzeknē 1917. g.
- Salys, A.** Die Žemaitischen Mundarten. Teil I, Geschichte des žemaitischen Sprachgebietes, Kaunas 1930 (Tauta ir žodis VI).
- Seiļ, V.** Sistematisks leidz 1935. g. latgališu izlūksnē izdūtūs grōmotu rōdeitōjs, 1935. g.
- Seiļ, V.** Grāmatas Latgales latviešiem, Rīgā 1935.
- Spekke, A.** Daži poļu 16. g. s. avoti par mūsu senču ticējumiem, IMM 1930. g. 5.—6. nr.
- Спицин, Люцинский могильник,** СПб 1893.

Št un Stieda, W. Schragen der Gilden und Ämter der
Met= Stadt Riga bis 1621. Riga 1896.

Strods, P. Latgaļu ortografijas problemas, RK 40.

Strods, P. Pareizraksteības vārdneica, Rīgā 1933.

Švābe, A. Latvju tiesību vēsture, Latv. konv. vārdn.,
XI, 22 113. sek.

ŠA= Švābe, A. Latvijas vēstures avotu chrestomatija
(1300.—1500.) Rīgā, 1939. g.

Tentelis, A. Latvieši ordeņa laikā, Latvieši I, Rīgā.
1930.

(Toļgsdorfs), Catechismus catholicorum etc. Skot.:
Günther, Volters,

Trausehe-Roseneck, Dr. A. von. Die Eingeborenen
Altlivlands im 13. Jahrhundert.

Valters, M. Mūsu tautības jautājums, 1914. g.

Winkelman, Ed. Bibliotheka Livoniae historica.
Systematisches Verzeichnis der Quellen und
Hilfsmittel zur Geschichte Estl. Livl. und
Kurlands, Berlin 1873.

Vonogs, V. Latgaļu rakstniecības sūkumi, RK 40.

Вольтэр, Э. А. Латышский катехизис 1585 г.
СПБ. 1915.

Вольтэр, Э. А. Материялы для этнографии Ла-
тышского племени Витебской губернии. St
Petersburg 1890.

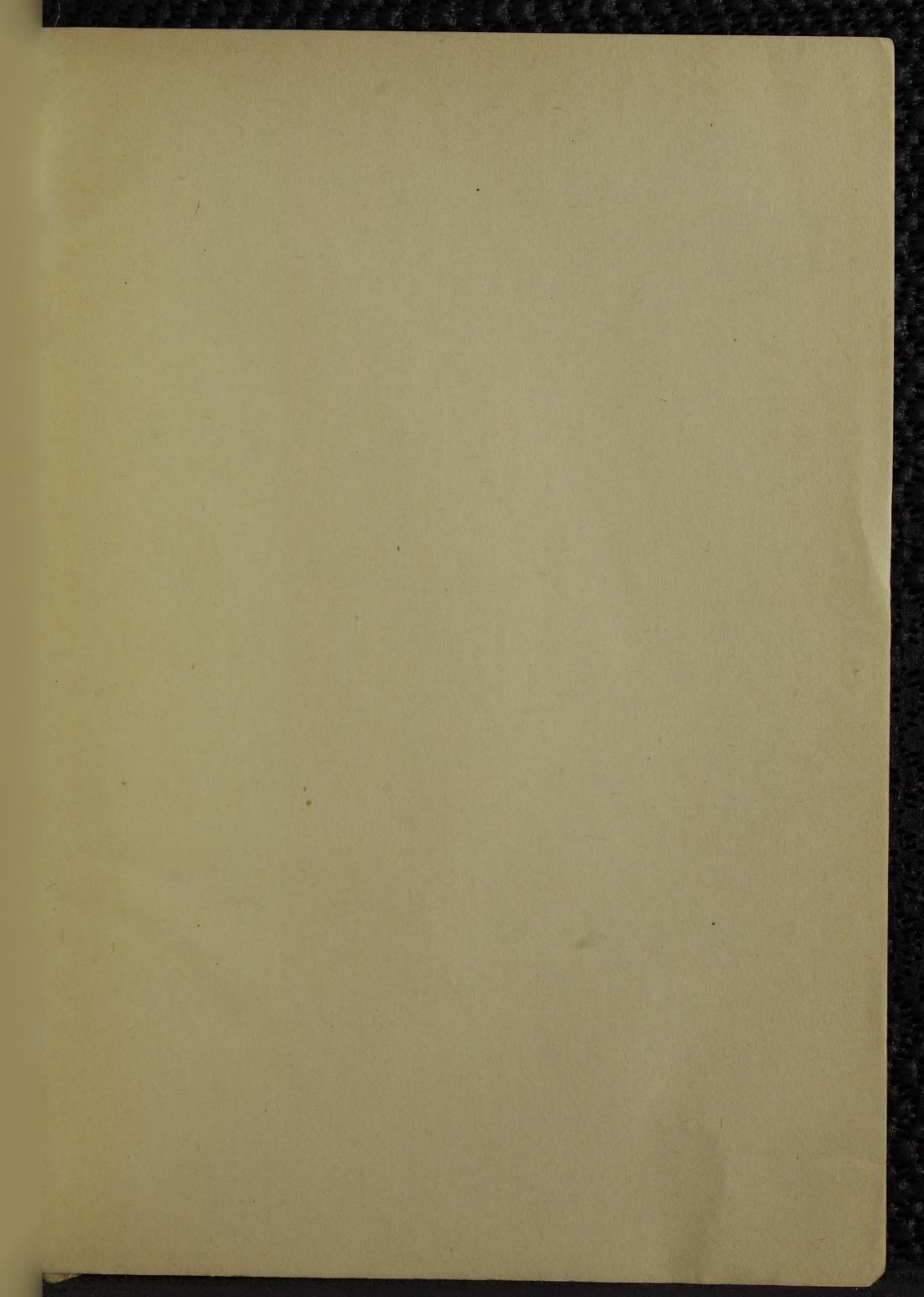
Zeiferts, Latviešu rakstniecības vēsture, Rīgā, I—III,
1926.

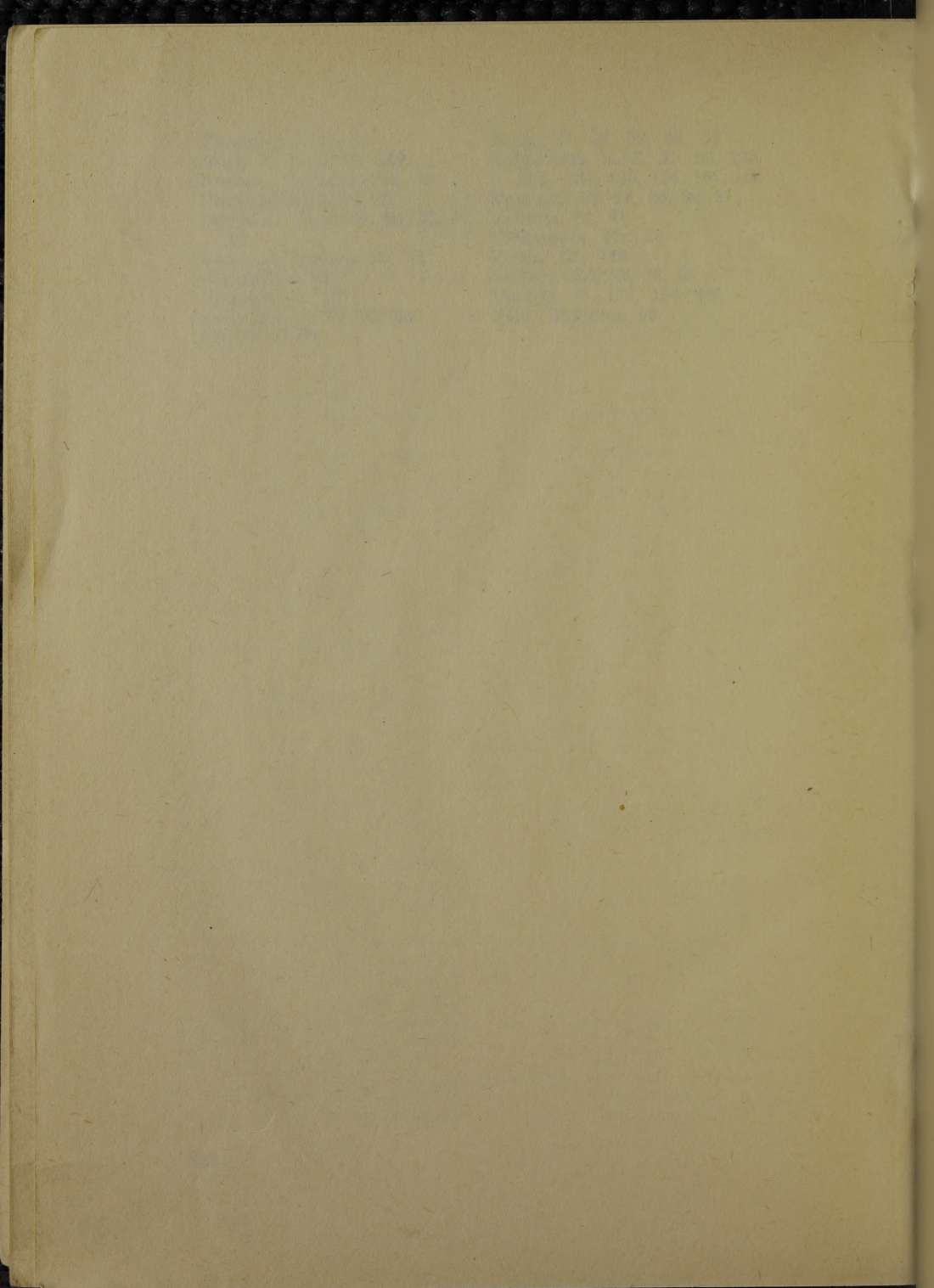
TEKSTĀ MYNĀTŪS PERSONŪ UN AUTORU REGISTRS

nu I—VI nūdaļai īskaitūt. Cipari pi vōrdim nūzeļmoj loppuses.

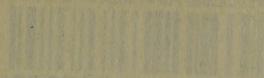
Personu vōrdi, kas lītōti kai volūdniciskais materials, te nateik skaiteiti leidza.

Aizelksnīts 41	Hūpelis, A. 53, 70
Akilevičs 98	Jaunijs, K. 53, 72
Alnpeke, Ditlebs 83	Kalniņš, P. 35
Apeļs, M. 164	Karamzins 97
Arbuzovs, L. 90, 104	Kaufmans, K. 28
Augstkalns, A. 157	Kemps, Fr. 26, 29, 30, 52
Balodis, Fr. 57, 66, 67, 73	Kiparskis 58, 74, 147
Bauers 104	Klaustiņš, R. 58
Bērziņš, L. 58	Kleijntjenss, J. S. J. 96, 104, 155
Bielskis, Mārtiņš 87	Krancs, Alberts 84
Bilenšteins, A. 50, 70, 74, 97, 98, 110, 140, 143	Kuršaitis 72, 82
Bilmanis, A. 27, 35	Kviatkovskis, Mārtiņš 87
Blanks, E. 32	Ķaune, N. 166
Blaumanis, R. 119	Lannua (Lannnoy) Ghillebert 84
Blese, E. 38, 40, 47, 58—70, 86, 106, 110, 142, 147, 154, 167	Latkovskis, L. 38, 71, 123
Brandis, Mauritijs 89	Leporicids (Hasentōter) 84, 85, 131
Brežgo, B. 103, 104, 153, 170	Lōcs, V. 104
Būga, K. 53, 55, 57, 62, 63, 72, 73, 83	Lukaševics, J. S. J. 161
Bulmerinks 104	Mancelis, J. 58, 60, 69, 93, 94, 134—136, 157
Bunge, Fr. G. 50, 104	Manteifels, G. 97—100, 157, 158, 159
Bureus 90	Medems, S. J. 94, 95, 157
Dīls, E. 40	Mechovas, Mateušs 86
Dišlers, K. 35, 36	Münsters, Sebastians 84—86, 107, 131
Einhorns, P. 91, 92	Muravjevs, M. 28, 41, 42
Elgers, J. S. J. 134, 136—137, 154, 159, 160, 168	Napierskis 50
Endzelins, J. 38, 39, 50, 56, 57, 70, 110, 117, 118, 122, 146	Nestors 79
Gerulis, G. 71, 72, 117	Orlovs 74
Goba, A. 157	Ortelis, Abrahams 85, 107
Harders 95, 96	Plāķis, J. 38, 55, 56, 74, 110, 138, 139, 143
Henriks (Henricus de Lettis) 52, 54, 80, 83.	Rainis, J. 31, 32, 37
Hildebrands 104	Rancāns, N. 26, 29, 35, 42
	Rehehūzens 94, 124

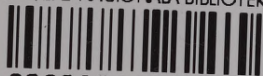
LIBRARY NACIONAL BILIBIOTHECA

030303-431

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0303034431

2.40

~~96-3~~
L 754